

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI CSÁSZÁR ELEMÉR

38.

ROSNYAI DÁVID
HOROLOGIUM TURCICUM

★

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR KÉZIRATÁBÓL

BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEL ELLÁTVA

KIADTA

DÉZSI LAJOS

BUDAPEST,

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1926.

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI CSÁSZÁR ELEMÉR

38.

ROSNYAI DÁVID
HOROLOGIUM TURCICUM

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR KÉZIRATÁBÓL

BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTVA

KIADJA

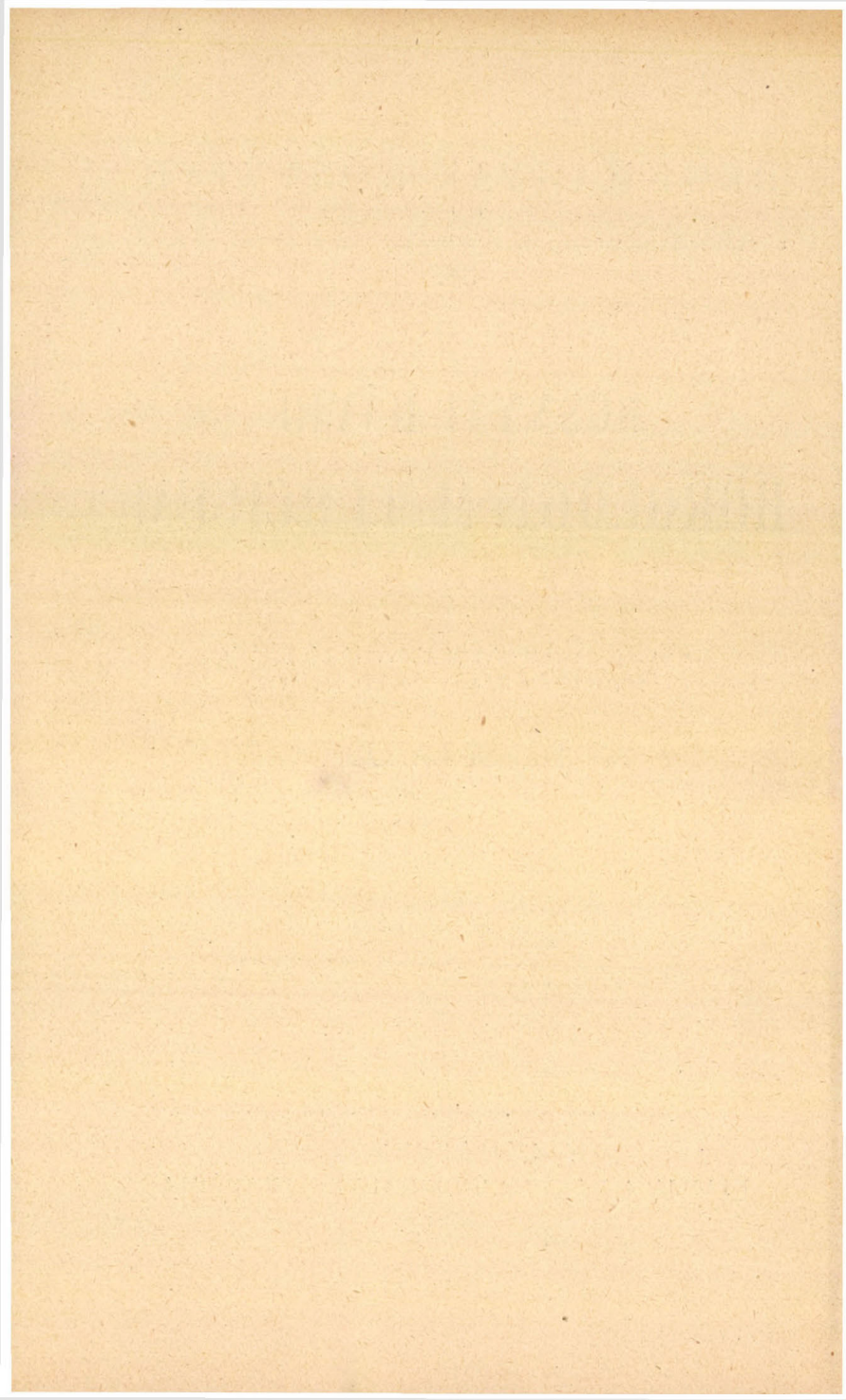
DÉZSI LAJOS

BUDAPEST,

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1926.

BEVEZETÉS.

A magyarság a több mint másfélszázados török megszállás alatt elnyomóival állandóan érintkezett. Úgy a magyar, mint a török hatóságok ezt csak törökül is tudó író deákok alkalmazásával érhették el, azért nemcsak a „bécsi király“-nál és az erdélyi fejedelemnél, kiknek legtöbb ügyes-bajos dolga volt a törökkel s így állandó portai követet vagy törökül tudó cancellarista deákot kellett tartaniok, hanem a török császáron és nagyvezéren kívül a budai és más basánál, sőt még bégeknél is találunk törökül tudó magyar deákot (tyatót), vagy török deákot, akik levelet írnak, fogalmaznak, a kapott leveleket magyarra fordítják s szükség esetén tolmácsul szolgálnak.¹ Természetes dolog, hogy ezek között akadtak egyesek, akiknek szellemét a hivatalos kötelesség elvégzése nem elégítette ki, hanem azonfölül irodalmi kedvteléseik is voltak: főként historiáséneket írtak a törökökről, fordítottak török verseket vagy prózai műveket. Takáts írja,² hogy Ibrahim deák, magyarul Majthinyi Gergely deák, Dervis bégnek magyar deákja,

¹ Takáts S.: *A budai basák magyar íródeákjai*. Bp. Szemle CXLIX. köt. 60—100. l. és *Rajzok a török világból*. I. köt. Bp. 1915. 42—43. l. — Takáts-Eckhart-Szekfü: *A budai basák magyar lev.* I. köt. több helyen.

² Takáts: *A budai basák m. íródeákjai*. Bp. Szemle id. köz. 82. l. *Rajzok* I. 68. l.

1556-ban arra kéri Csányi Ákost, hogy küldje vissza neki azt a *Hamayly* nevű török könyvecskét, amit magyarul ereklyének hívnak s amely az elfogott dervis nyakában lógott. Az *Icon vicissitudinis* című, Budai Ali basáról szóló magyar historiásének szerzője azt mondja, hogy „ez énnékem hatodik historiám“: a jól értesültségből ítélve ezt is egy török deák írhatta, aki magát nem merte, vagy nem akarta megnevezni s ime, a hatból csak egy éneke maradt fenn, még az is töredékesen.

A török lírából nemesak a *madzsar türki* eredetije volt ismeretes, ha ugyan ez fordítás. Tudjuk, hogy Balassa is fordított ilyeneket, sőt egynek eredeti szövegét is leírta költészetére is hatással volt a török szerelmi líra. A következő században Barakonyi Ferenc és Petróczi Kata Szidónia is emlegeti a török „nótá“-kat.

A prózai művek fordításaiból, mert bizonyára volt több is, de elveszett, nyomtatásban is megjelent Kassán 1626-ban a *Machumet Propheta, Vallasan levô egy jô iras túdo Doctornac írásából Törökből Magyarára fordítatot Kônysz, mellyet Envarvl Asikinnac hinac* címmel. Házi János, Bethlen Gábor „alázatos es hűw igaz Udvari szolgaja és Töröc Deakja“ fordította magyarra.¹ A „bidzsán“ (halvajáró) Mehemmed *Megháribu'z-Zemán* (Az idők alkonya) c. arab munkájának, a szufi bölcsesség tárházának török prózai fordítása ez (Envaru'l-'Asikin = A szerelmesek világossága), melyet testvére a szintén bidzsán v. halvajáró jelzővel felruházott Ahmet végzett II. Murád szultán (1421—51) korában.

Ilyen irodalmi kedvtelés hozta létre Rosnyai Dávid *Hümájun-náme* fordítását is, mely kéziratban maradt fenn s most jelenik meg először nyomtatásban.

¹ Szabó K.: *Régi m. könyvt.* I. 556. sz.

I.

ROSNYAI DÁVID ÉLETE.

Rosnyai¹ Dávid török deák maros-járai régi nemes családból származott. Apját Istvánnak, anyját Jenei Klárának hívták. 1641-ben született, valószínűen Marosvásárhelyen, ezért írja neve után: „R. de M. Vásárhely“. Nőtestvérét is egy marosvásárhelyi tanár Veresmarty Gáspár vette feleségül, aki később kolozsvári pap és ref. püspök lett (1661) s Dávid pályájának egyengetője. Iskolái egy részét, bizonyára a felsőbb osztályokat, Kolozsváron járta² s a „scholából kiállván“ egy ideig kevés örökségből éldegélt s mikor az elűszott, az 1663. év áprilisában Segesvárra ment, avval az eltökélt szándékkal, hogy az udvarnál keres alkalmazást. Szerencsére találkozott ott az öreg Csepregi Turkovics Mihállyal, aki már kolozsvári deák korából ismerte, püspöksógorával pedig levelezett. Ez felkarolta ügyét, szállására hívta és azt ajánlotta neki, hogy mivel az országnak török deákja nincsen, ha kedve van hozzá, vállalja el azt. Mikor készségét nyilvánította, elvitte Gilányi Gergelyhez, az Apafi Mihály sógorához és kedves emberéhez, Veresmarty püspök „kedves komjához“, akit Teleki leveleiben édes apám uramnak szólít, s ők ketten aztán a fejedelmet meggyőzték arról, hogy milyen nagy szükség van egy külön török deákra, aki a török császár vagy tatár hám, új vezér, vagy budai vezér török levelét el tudja olvasni. Erre a fejedelem felfogadta, csak azt kívánta, hogy

¹ Rosnyai maga rendszeren *Rosnay*-nak írja nevét. A *Horologium Turcicum* címlapján a *Ro'snai* írásmód a másolótól ered.

² *Diarium. Ros. maradv. 469. l.*

püspöksógora álljon jót írásban érette, hogy nem lesz törökké és híven fog szolgálni. Mikor ez a „reversalis“ is megérkezett, a fejedelem hűségére feleskették.¹

A fejedelem annyira belátta, hogy ilyen tisztségre szükség van, hogy még egy másik török deákot (Brankovics György nevűt) is fogadott fel. Ez már legalább beszélni tudott törökül, de Rosnyai olyan török deák volt, aki egy szót sem tudott törökül, azért mindkettőt elküldték tanulni. Daczó János főkövet éppen akkor indult Szebenbe, hogy az ott egybegyűlt adót átvegye s vigye a törökhöz, ezekhez kellett tehát csatlakozniok. Májusban indultak el Vaskapu felé. Míg az adó többi részét megkapták, Nándorfejérváron vesztegeltek s azután Eszékre utaztak, innen Daczó visszatért s Jankó Péter vette át az adót a portára szállítás végett. Jankó az új kapitáha csak Brankovicsot vitte magával, Rosnyait pedig Eszéken hagyta. A magára maradt török deákot Panajot Nicasius görög származású császári főtölmács, mivel szüksége volt magyarul olvasni és írni tudó emberre, maga mellé vette, megígérvén, hogy török deákságra is kitaníttatja. Mindjárt török köntösbe is bujtatta s hosszú haját is leborotváltatta. Másfél évig volt Panajot szolgálatában s a vele való jóbarátságnak későbbi működésében is sok hasznát látta.² Panajottal és a török táborral azután együtt indultak el Buda felé, velük volt a később szerencsétlenül járt Haller Gábor is. Innen tovább vonultak Esztergomba. Rosnyai ott volt Párkánynál, mikor Forgács Ádám rajtaütött a hídőrző török hadon és a fővezérrel együtt „szepegett“, mert bár a magyarok győzelmét kívánta, de eszébe jutott, hogy ha a magyar győz,

¹ U. o. 470 és Önéletr. u. o. 317—8. l.

² Rozsnyay mar. 349—50. l.

„akármint mondja az szám — úgymond — hogy magyar vagyok, de az üstök nélkül való kopasz fő, elvágatja a nyakamat“.¹ De félelme alaptalan volt, mert a török győzött. Ismét más ok volt a félelemre, mikor Panajottól elszakadt s mivel egy szót sem tudott még törökül könnyen bajba kerülhetett volna. Érsekújvár ostroma alkalmával vele revideáltatták a fővezérnek a vár feladására felszólító levelét s később a vár feladása után, Apafi tőle kért tanácsot, hogy eleget tehet-e veszély nélkül a fővezér meghívásának, amely látogatás azután csakugyan megtörtént. Szemtanuja volt Haller Gábor elfogatásának, sőt kísérte is, míg el nem szakították tőle, hogy fejét vegyék (nov. 16), mivel féltették tőle Apafi fejedelemségét.² Rosnyai ezután is Panajottal és a török sereggel maradt³ s velük ment Eszékre, Nándorfehérvárra. Itt kezdett dec. 11-én a „török deákság tanulásához“. Első dolga volt, hogy este későn leírta a török Ábécét. De magától kevésre ment, azért a következő (1664) év május havában napi két oszporáért egy hodzsát, augusztusban négy oszporáért egy másikat fogadott fel, akitől a „diváni írást“ kezdte tanulni. Mellesleg oklevelet is vásárolt, tehát már ekkor foglalkozhatott a történetírás tervével. Novemberben hazaküldték a vezér rendeletével, hogy a letett moldvai vajdát a fejedelem fogassa el s csak a jövő év (1665) elején tért vissza a tanulás folytatására Nándorfehérvárra s egy ideig Paskó Kristóf társaságában volt, de ennek eltávozása, „expediálása“, után a vezér táborában maradt s vele ment Drinápolyba, ahová később Paskó is megérkezett. Szept. 3-án volt

---

¹ Önéletir. R. maradv. 326. l.

² Diar. R. maradv. 489—90. l.

³ Napló. R. mar. 273. l.

először Konstantinápolyban, Naplójában le is írja nevezetességeit, a Paskó társaságában meglátogatott Aja Sofiát, jedikulai sétáját stb.¹ Ekkor már politikai megbízásokat is teljesít, meglátogatja gróf Reningent, a német császári residenst, közbenjárását kérve, akitől Erdélyt érdeklő híreket is hall, pl. hogy I. Rákóczy Ferenc Erdélyben levő jószágait kérlette; azután a kapitihájával megjelent a haragos vezér színe előtt, aki e szókkal fogadta őket: „Hol, ebek, az adó?” s megfenyegetve „ingatá ki” őket maga elöl.

Az 1667. év végén tolmácskodott először a szultán-nál.² Fontos politikai szerepe volt a Zólyomi Miklós ügyében. Ez a főúr, Z. Dávid fia, kitől Apafi fejedelemségét féltették s be is börtönözték, mikor kiszabadult, mellőztetése s birtoksérelmei miatt a portára ment panaszra (1667) s ott nemcsak ezek orvoslását kérte, hanem titkon a maga erdélyi fejedelemsége ügyében is dolgozott. Rosnyai és a kapitiha feladata volt, hogy beszélje rá Zólyomit a hazatérésre, de mikor az elfogadhatatlan feltételeket szabott, így többek közt azt is, hogy ő legyen Apafi utóda,³ Rosnyai ekkor Ibrahim tiháját megvesztegette s az a császártól olyan választ szerzett, hogy „Zólyomi üljön le”. Fáradságát a fejedelem 700 arannyal s a tanulására küldött 150 arannyal jutalmazta meg.⁴ Zólyomi tovább is dolgozott s 1669-ben már annyira haladt titkos munkájában, hogy a Candiában lévő fővezéren kívül a portán majd mindenkit megnyert ígéreteivel fejedelemsége ügyének. Mikor Rosnyai

¹ Rozsny. mar. 290—3. l. V. ö. Klebelsberg-Emlékk. 399—400. l.

² Diarium. U. o. 502. l.

³ U. o. 499. l., 394. kk. II., 520—7. l.

⁴ R. maradv. 501. l.

ezt megtudta, sőt azt is hallotta, hogy egy küldöttség útban van a fővezér megnyerésére, rögtön „abbahagyta a török ábécét és hazanyargalt jelentést tenni a fenyegető veszedelemről“. Itthon megijedtek s ráparancsoltak, hogy mindenáron meg kell előzni a Candiába küldött követet. Éjjel-nappal úzve, Korinthus táján érte utól őket. Mikor azok őt meglátták, sajkára kaptak, de ő se volt rest, szintén sajkába szállt s tizennégy napi hányatás után nemcsak Candiát elérte, de a fővezérnek is eljuttatott 2000 arany ajándékot s evvel a döntést elhalasztotta. A sajkában vele hánykódott postások váltig mondogatták, hogy Erdélyért oda nem ültek volna, ha tudták volna, hogy úgy billeg a tenger. A Zólyomi követsége csakugyan odaveszett: „Zólyomi egészségére megivák a tengert“ (1669).¹ Rosnyainak titkos megbízatása is volt, hogy Zólyomit mérgeztesse meg, de mint „hamis astutus (ravasz) fiú“, Telekit is biztatta, Zólyomit is életben hagyta.² Kétszínű viselkedése Boér Zsigmond kapitihának fel is tűnt, aki Rhédei Ferenc követtel közölte is gyanuját (1670), sőt később be is vádolta, hogy „Zólyomihoz vonsz“, de pártfogói, valamint nélkülözhetetlen volta miatt a vádnak nem lett komolyabb következése.³ Mikor a török a lengyel Kamenicet megszállotta (1672), Erdélynek hatszáz hat-hatökrös szekér élelmiszert (lisztet és árpát) kellett a tábor részére szállítani. Az átadáshoz Baló László főkövet mellé őt rendelték tolmácsnak; egyízben életveszedelemben forgott, midőn Jászvásár (Jasszi) táján

¹ Rosnyai folyamodv. Maradv. 396. l. V. ö. Török-m. államokm. IV. (az egész gyűjt. VI.) 465. l. Tört. Tár. 1884. 206. l.

² Századok 1912. 605—7. l.

³ Rosnyai maradv. 342—3. l. V. ö. Jo. Bethlen: Histor. II. 188. kk. II.

a kiáradt Pruthon „a pogányok néztére és csudára híd és hajó nélkül“ keltek át, „a hidat felérő árvíz hajtotta holmi csutakokon és pozdorjákon lépdesvén által“.¹ Ilyen veszedelemben máskor is forgott élete. „Sokszor búttam be a nemes ország dolgaival — úgymond — a Duna hánkodó jegei közé egy kis tekenővel, semminek tartván dolgaimat a nemes haza dolgai mellett“. A vérengző tolvajok kezéből is sokszor csodaszerűen menekült ki.² A kamenici út alkalmával károk is érték: inasát egyszer megverte s az megszökött a lova farára kötött pénzes turbájával, Foksánnál lovait lopták el. De kára egy részét később a fejedelem megtérítette, a debreceniektől is kapott 50 aranyat, mivel valami ügyes-bajos dolgukat a portán kedvezően intézte el. Azután a török figyelmét el kellett terelni a bujdosók segítségére indult Teleki kudarcáról (1672). Majd újabb vád érkezett a portára a végbeli, főként váradi törököktől Apafi ellen, hogy Bánfi-Hunyad tájékán több törököt levágtak és a hódoltságon sok épületet emeltek a török ellen. A fővezér erre vizsgálóbizottságot küldött ki (1673), ezek megvesztegetése, valamint Konstantinápolyban a vezér „elméjének lecsillapítása“ főként Rosnyai feladata volt.³

A következő években is szakadatlan diplomáciai vagy tolmácsi működésben találjuk. 1674-ben a török tartotta fogságban hatvan napig,⁴ a Zólyomi-ügy is folyvást kísértett, s ha Apafira panasz volt, vele ijesztgették s Rosnyai volt a közbenjáró. Ilyen küldetése 1675-ben is volt. De a közügyek mellett magára is volt gondja. Hogy

¹ Tört. Tár 1884. 206. l. (Későbbi foly.) és Rozsnyay mar. 352. l.

² Tört. tár 1884. 206. l.

³ Rozsnyay mar. 356—8, 398—400, 516—9. l.

⁴ Erd. Orsz. Eml. XV. 393. l.

életének több célja legyen, családalapításra gondolt s ez évben vette feleségül Nagy Annát s lakodalmát Radnóton tartották meg a fejedelmi udvarban.¹ Ebből a házasságból egy fia (András) és két leánya született. Nejétől valószínűen később elvált s második felesége Fogarasi Rebeka volt, Sámuel fiának és két leánygyermekének anyja, aki túlélte őt.² A portára azért csakúgy el-eljár, így 1677-ben is ott találjuk.³ Ezután egy szomorú esemény szakította félbe ilyen működését. Béldi Pálért ő is kezességet vállalt 1000 forintig, amit Béldi szökése után be is hajtottak rajta⁴ s mivel Béldit is meglátogatta, bevádolták, hogy Béldivel előbb „conferált“, mint a fejedelemmel.⁵ E vád alapján letartóztatták s 1678. okt. 25—1682. okt. 19-ig Görgényben és Szamosújváron fogságban tartották.⁶ Fogsága súlyos volt: egy levelében nejétől „rongyos pokrócot és ködmen-darabot“ kér, „kit szegezhessem az ajtó körül, mert itt (Szamosújváron) csak azt sem kaphatok s a ház hideg, az ajtó rozsz“. ⁷ Egyetlen vigasztalása, hogy ha nem mindjárt a fogság elején is, de később megengedték neki, hogy papírt és kalamáris-ládát vigyenek börtön-

¹ Török államokm. V. (VII.) 352. l.

² Így érthető az 1687-iki naptár szept. 11-iki bejegyzése: „*Dies divortio occidens*“. Simonfi: R. D. napt. feljegyz. 8. l.

³ Erd. Orsz. Eml. XVI. k. 402. l.

⁴ U. o. 625. l.

⁵ Rozsnyay mar. 518—9. l.

⁶ „Az elmúlt 1678-iki esztendőben Mindszent havának 25-ik napján kiváltképpen való bizonyos okokra nézve az mi Kegyelmes urunk ő nagysága mint summus iustitarius Rosnyai Dávid deák uramot ő kegyelmét megfogtatta volt és usque ad annum proxime elapsum 1682 et diem omnino vigesimum quintum mensis *similiter* Octobris fogságban tartotta.“ Turul 1884. 170. l. Az új conventiója Oct. 20-án kezdődik, ebből következik, hogy már 19-én visszahelyeztetett állásába.

⁷ Kocz J. Oklevelek R. D. fogsága tört. Tört. Tár 1883. 155—169. l., 164. l.

szobájába. Már Görgényben vele volt bibliája (valószínűen a váradi biblia, mert ezt említi a hagyatéki leltár), melyben „jegyezgetési“ voltak, s itt fordította magyarra a Zülfikár aga fiától és egyébünnen kapott török okleveleket,¹ itt kezdett valami könyv „forgatásához“ is, ami valószínűen fordítást jelent s a Hümájun-náméra értendő.² Szamosújvárt folytatta irodalmi működését. 1681 aug. 27-én végezte el Marcus Aurelius vagyis a Guevara Antal híres „Horologium principum“-a olvasását, valószínűen magyar fordításban. Naptárt is küldhettek be neki, melybe naplóbejegyzéseket tesz, feljegyzi álmait, sőt elpusztíthatatlan humorát is megörökítve találjuk egyikben: „Azt parancsolja Isten, hogy megölettesék, akiben jövendőmondásnak lelke van, hát a Calendaristák honnét veszik fundamentomát dolgoknak?“ Ugyanott van ez a bölcs is mondás: „Jó kalendarioma van annak, kinek az idő hajója, szerencse kormányja, Isten a révésze.“³

Végre 1681-ben enyhült a fogság szigora, febr. 23-án megengedik neki, hogy kijárjon a tömlöcházból. Egyelőre ugyan csak őreivel mehetett a templomba,⁴ de 1682 okt. 14-én reversalist irattak alá vele, hogy hű lesz Apafihoz, nejéhez és fiához,⁵ október 19-én négy évi fogság után visszanyerte szabadságát, valamint előbbi állását, de a

¹ Szilágyi: Rozsnyay maradványai 26. lap.

² Ifj. Bittenbinder M. A Humájun namê 22. l.

³ E kalendáriumok, valamint a későbbiek (Rosnyai Sámuel bejegyzéseivel) fennmaradtak s a Rosnyai-család szivességéből mi is forgattuk azokat, sőt Szabó Károly művéhez adalékul szolgáló kiadást is találtunk közöttük. A bejegyzéseket Simonfi J. tanítványom az *Erd. Múzeum* 1914. évfolyamában adta ki.

⁴ Simonfi id. közl. Bittenbinder id. m. febr. 21-et ir.

⁵ Török-m. államokm. VI. (VIII.) 392—3. l. A szabadulás idejét v. ö. II. l. 6. és 13. l. 2. sz. jegyzetünkkel,

gyulafehérvári (1682. nov.) és segesvári (1683. febr. 1.) országgyűlésen 31 nemesnek 1000 arany erejéig kezeséget kellett érte vállalni. Nem csuda, ha a „Történt dolgok“ végén ilyen elkeseredett kifakadását olvassuk: „Távolabb valóknak sem javallom, magaméimnak átok alatt hagyom, ebben a kenyérben (t. i. a török diákokéban) minden időben ne harapjatok. Inkább menjetek néha napnyugotra két esztendeig cipellőt tisztítani, mint sem napkeletre harminc esztendeig korona aranyazni“.¹

Rosnyait ezután visszahelyezik előbbi tisztségébe, conventióját is ugyanannyiban állapítják meg, mint előbb volt, t. i. 125 frt készpénz fizetés és sokféle természetbeli járandóság s 1683—93-ig föl is veszi ezt a fizetést.² A politikai viszonyok miatt munkaköre mindinkább szűkebbre szorult, eleinte még volt szükség tolmácsra és fordítóra, később nem kellett a törökkel levelezni s ezután csupán történeti művén dolgozik és azokat lemásolgatva sajtó alá rendezi (1697),³ patronusokat keres, s birtokügyeit intézi, mert minden panaszkodása, kárvallása mellett is tekintélyes vagyont gyűjtött. Birtoka volt Rusoron, Nyáradtón.⁴ Később Rabutin is utalványozott számára fizetést s midőn II. Rákóczi Ferenc kibontotta a szabadság zászlóját, történeti művével kedveskedett, felajánlta szolgálatait neki.⁵ Rákóczinak már volt török deákja (Csuzy Jakab), tehát Rosnyaira nem volt szüksége, de azért, mikor ez Fogarasból

¹ Rozsnyay maradv. 260. l. (Ez épen az Apafi-féle példányban van meg.)

² Konecz id. közlése Tört. 1883. „Conventio egr. Dáv. Rosnyai de Maros-Vásárhely interpretis Turcici, cujus annus incipit 20 Octobris anni 1682.“

³ L. a Sárosynak ajánlott példányt.

⁴ Ir. Közl. 1910. 347—8. l.

⁵ Száz. 1868. 345—7. l.

felkerekedett és az ország másik határszélén Nyitrán személyesen felkereste, (1705. aug. 20): „szépen meghallgatta és holmikról tudakozódott tőle“ s még akkor nap török levelet íratott vele, tehát nem akarta visszautasítani az érdeemes öreg török deák ajánlközását.¹

A szatmári béke után már inkább csak folyamodványokban találkozunk nevével. A „Regia Deputatio“-tól évi fizetése (annuale salarium) és hátraléka (restantia) kiutalását kéri: „vegye — úgymond — azt kegyes consideratióba, ki izzadott ennyiszor annyi országos nagy jóknak megnyeréseért a barbarusok forró forumán“. A folyamodvány bevezetése: „Az nemes országnak ma legrégibb, alázatos vén szolgája, az török deák, az méltóságos Regia Deputatiónak legelsőben is azon könyörög alázatosan, 48 esztendő hű szolgálatja méltóztassék félórai meghallgatásra“.² A kérelem csakugyan meghallgatásra talált. 200 forintot utaltak ki számára (1711), tehát százzal kevesebbet, mint amennyit Rabutintól annak idején kapott.³ Ez a javadalmazása úgy látszik, haláláig megmaradt,

¹ Rosnyai mar. 408. l.

² Rosnyai mar. 391. l. Azt hisszük, hogy a kérvény idejének meghatározása (1712) téves: 1663-ban állott szolgálatba és 48 évi szolgálatot említ, ebből (1663 + 48) 1711 év jó ki. L. a köv. jegyzetet. A kérvény végén is hibásan állhat R. kora: „*hetvenegyedikben vagyok*“ „*hetvenegy*“ helyett, mert ugyanitt említi, hogy 22 esztendő korában kezdte az ország szolgálatját, 22 + 48 = 70, azaz a hetvenet betöltve, a hetvenegyedikbe lépett.

³ V. ö. R. D. Napt. 1712. ápr. 28. Irod. Közl. 1912. 121. l. (Lukinich közlése). Valószínű, hogy az előbbi folyamodványra utalták ezt ki. Lukinich sz. a kiutalás kelte: 1711. febr. 10 körül. (Az erd. kanc. levéltár 1711. iratai között.) Ez a végzés említi, hogy Rabutintól 300 forintja járt ki, valószínűen a korábbi fizetéshez, 125 frt-hoz a természetbeli fizetés átszámításaként adtak 175 r. frtot s így kapott 300 r. forintot.

mert még 1717. ápr. 28-án is azt írja, hogy „Istenem kegyelmes segedelméből ma 54 esztendeje, hogy ország szolgája vagyok¹ s a következő évben március 4-én húnyt el.²

Rosnyainak életében semmi műve sem jelent meg nyomtatásban. Kéziratban maradt művei: 1. *A néhai felséges és dicsőséges I. Ferdinánd római császárnak, konstantinápolyi Bajazid khánnak, VI. László (II. Ulászló) budai magyar királynak idejektől fogva a felséges I. Leopold római nagy császárig . . . napkeleten s nyugoton, délen s északon folyt . . . nagy dolgok.*³ 2. *Apafi Mihály érsekújvári útja.* 3. *Itinerarium (Napló) 1660—70.* 4. *Itinerarium 1705. júl.—aug.* 5. 5. *Diarium 1663—74. (Kétféle szerkezetben).* 6. *Szolgálatok lajstroma. (Töredék 1667).* 7. *A Horologium Turcicum fordítása.*

II.

A TANTRÁKHYÁYIKA ÉS A PANCSATANTRA (KALILAH ÉS DIMNAH) SZÁRMAZÉKAI.

Rosnyai főmunkája, az itt kiadott „Horologium Turcicum“, a Pancsatantra vagy más néven „Kalilah és Dimnah“ indiai származású mű „Hümájun-náme“ vagy felséges, királyi könyv név alatt ismeretes török fordításának magyar átdolgozása. Minthogy az alapmű századok folyamán át- és átalakult és így rendkívül sokféle szerkezetben maradt fent, röviden ismertetjük eredetét Hertel János kutatásai alapján, melyek sokképen módosítják

¹ Erd. Múz. 1914. 125. l.

² Rozsnyay mar. 311. l. jegyz.

³ Más címét l. Rozsnyay mar. 16. l.

Benfey régebben általánosan elfogadott megállapításait.¹ Hertel szerint az összes változatok két fő típusra vezethetők vissza ú. m. 1. a „*Tantrákhayiká*“-ra és 2. a „*Pancsatantrá*“-ra. Közös ősiük elveszett ugyan, de a „*Tantrákhayika*“ áll ahhoz legközelebb, tehát ez a legrégebb szerkezet, mely Kr. u. 300. körül készült. A cím jelentése, mely azonban nem volt eredeti címe: Élelmességre oktató elbeszélések (könyve). Mindkettő öt részből áll. Hogy a *Tantrákhayika* a legegyszerűbb szerkezet, már a bevezetés elárulja: Amarasakti királynak három együgyű fia volt s mivel ezekkel sehogyszem boldogult, miniszterei tanácsára Visnusárman bráhmant hívatta s ez vállalkozott arra, hogy félév leforgása alatt megtanítsa őket az életbölcseésre. A király készséggel átadta neki a hercegeket, ezek számára gondolta ki és írta azután tankönyvül ezt az öt okossági példát. Az első okossági eset: I. A barátok meghasonlása, vagyis a két sakál (*Karataka* és *Damanaka*) története első része. II. A barátok megszerzése. (*Laghu-patanaka* varju, *Csitra-gríva* galambkirály, *Hiranyaka* egér és *Mantharaka* teknősbéka tört.). III. A varjak és baglyok szövetsége és hadakozása. IV. A megszerzett elvesztése. *Valívanaka* majomkirály és *Krsaka* krokodil. V. A meggondolatlan cselekvés (*A bráhman* és *ichneumon*). A két utolsó rész aránytalanul rövidebb, mint a három első, pl. az I. rész 184, az V-ik 3 fejezetből áll s mivel az elkezdett elbeszélés sincs be-

¹ *Dr. Büchler Pál*, jeles indologusunk, *Manu* törvényeinek fordítója, szíves volt „*Tantrákhayika*“ fordításának bevezetését kéziratban rendelkezésünkre bocsátani. Ebben nagy gonddal összeállította Hertel kutatásai alapján (*Der Pañcsatantra*) e népkönyv családfáját, ebből vesszük át az ő szíves engedelmével a különféle szerkezetek egymáshoz való viszonyának ismertetését.

fejezve, de meg későbbi szerkezetekkel való egybevetés is ezt igazolja, kétségtelen, hogy a Tantrákhyáyika töredékesen maradt fenn.

A másik szerkezet a *Pancsatantra* v. öt élelmességi eset (könyve). Ez is öt részből áll, mint címe is mutatja s Hertel szerint sohasem állott tizenhárom részből, mint Benfey vélte s nem is buddhista eredetű, hanem bráhma szellemű s a buddhista elemek később kerültek bele. A Pancsatantra egyik utódjától két változat származott ú. m. I. a) Kséméndra kasmiri költő *Brhathkathámañjari* (A nagy elbeszélés (könyve) rügyhajtása) c. művének egy fejezete kb. Kr. u. 1040 körül; b) Szómadéva kasmiri költő (Kr. u. 1063—82) *Brhathkathászaritszágara* (A nagy elbeszélés (könyve) folyamainak tengere) v. rövidebb és ismertebb néven *Kathászaritszágara* c. művének öt fejezete. II. A Pancsatantra azon alakja, melyből a Tantrákhyáyikán kívül a többi változatok erednek, a kasmiri őshazából India északnyugati részébe került (északnyugati változat), ebből az elveszett szerkezetből származott 1. a) A *Déli Pancsatantra* kb. a 13. században; b) *Hitópadésa* (1373). 2. Az elveszett pehlevi fordítás (kb. 550); melyből ered a) A régi szír fordítás; b) Abdalláh ibn al-Moqaffá arab fordítása (8. sz.) 3. A Textus simplicior v. egyszerűbb szöveg (850 után). Az arab fordításon alapulnak α) Metrikus arab változatok. β) A régi héber és a régi spanyol közös forrása. γ) Simeon, Seth fia „*Stephanites kai Ichnelates*“ c. görög fordítása (11. száz.). δ) Fiatalabb szír ford. (XIII. sz.). ε) Perzsa fordítások. ζ) A fiatalabb héber ford. Jacob ben Eleazertól (13. sz.). η) Különböző ismeretlen eredetű változatok, mint Baldo „*Novus Esopus*“ a, héber stb. változat. θ) Maláji változat. Ezen alosztályok közül a β), γ) és ε) érdekel bennünket különösebben, t. i. a régi héber és régi spanyol közös forrásából (β)

származott: $\alpha\alpha$) a régi spanyol (kb. 1251); és $\beta\beta$) Rabbi Joël régi héber fordítása, viszont ez utóbbiból Johannes de Capua „Liber Kelilae et Dimnae (*Directorium vitae humanae*)“ c. a. (1263—78.) készült latin fordítása; amelyből készült Antonius v. Pforr plébános „Das Buch der Byspel“ ... c. fordítása 1480 tájban; a második spanyol Exemplario 1493 tájban (ebből a 2. spanyolból a Firenzuola-féle olasz ford. „Discorsi“ (1548), olaszból a francia Cottier ford. (1556); a Doni-féle olasz, a cseh fordítás. A Symeon, Seth fia Stephanites kai Ichnelates 11. századi fordításán (γ) alapul a Nuti olasz fordítása („Del governo de’regni“ (1583); többféle szláv, a Lehmus-féle német, a Possinus-féle latin (1666.) és a Stark-féle latin (1697) fordítás. Ez utóbbin alapul a Bági Patay Sámuel (1781) magyar fordítása. A perzsa fordítások (ε) mint a török forrásai érdekelnek bennünket. Az arabból több perzsa fordítás készült, melyek egy része elveszett; nevezetes a Nasralláh „Kitáb Kalila va Dimna“ (Kalila és Dimna könyve) (1121.) c. fordítása azért, mivel belőle több fordítás (csagatáj próza 14. sz. eleje, (ennek viszont van verses átdolg.), keleti török átdolg., modern török átdolg.) készült. A Nasralláh fordítását ugyancsak perzsa nyelven Huszain ibn ‘Alí al-Wa’iz Kúsifí „Anwár-i Szuhaili“ címen átdolgozta (1494). Ezen alapul azután több török, csagatáj, georgiai, gruz, indiai stb. fordításon kívül Bratuti spanyol (1654—8), David Sahid-Gaulmin „Livre des lumières ou la Conduite des roys“ (1644), v. később „Les fables de Pilpay“, „Les conseils et les maximes de Pilpay“ stb. című, valamint ‘Alí ben Szalih, ‘Alí Cselebi I. Szulejmán uralkodása alatt készült „*Hümájun-námé*“-ja, melyet Franciaára töredékesen Galland fordított le és amelyet halála után 1724-ben (már 1723-ban posthumusnak mondja a királyi engedély) „*Les contes et fables indiennes, de*

Bidpaï et de Lokman“ címmel Gueullette adott ki s 1778-ban Cardonne folytatott. Úgy az 'Alí ben Szalih v. 'Alí Cselebi török szövegének, mint a Galland-féle francia fordításnak különös jelentősége van a magyar fordítások történetében, azért ezekről külön szólunk.

III.

A RÉGI SZÍR FORDÍTÁS FELFEDEZÉSE.

A Pancsatantra északnyugati változatainak pehlevi fordításai elvesztek. Minthogy a régi szír fordítás ezen alapul, tehát ennek szövegét tartotta fenn, ennek felfedezéséről külön kell megemlékeznünk. Egy 1290. évi feljegyzés szerint, mely Ebedjesus nisibisi püspöktől származik, egy Bud nevű szír pap 570 tájban lefordította szanszkritből szírra a *Kalilag* és *Damnag*-ot. Sokáig kételkedtek ez adat hitelességében. A hitelesség mellett szólt, hogy a két sakál nevét (szanszkritban: *Karataka* és *Damanaka*) *Kalilag* és *Damnag*-nak írja, a hitelességét erősítette a szó végén levő „g“ is, mert csak olyan írhatta azt át ebben az alakban, aki a szír fordítást ismerte. 1868-ban egy Jochanán bar Bábis nevű szír barát ment Németországba kéregetni s Bickell támogatta őt feladatában s a Bud fordításáról is kérdezősködött. Jochanán azt válaszolta, hogy ez egy 1300-ban készült fordítás; az Indiába ellátogató kaldeai papok több példányt hoztak az elkosi vagy elkusi kath. pátriárka számára s ő is kapott egyet, melyért egy Perkins nevű angol hittérítő 600 tallért ígért, de ő nem adta el, hanem másolatát el fogja küldeni. Bickell 30 tallért adott neki postaköltségre s attól kezdve híret sem hallotta Jochanán

bar Bábisnak. A pap szerencséire azt is elmondta, hogy az elkusi patriarkanak adtak egy példányt. Bickell most ezen úton kutatott utána. Midőn 1870-en IX. Pius pápa Rómába hívta zsinatra a világ összes patriarkait és püspökeit, Bickell ezt az alkalmat meg akarta ragadni és Benfeyt kérte fel, hogy keressen olyan ismerőst a Rómában időző német papok között, akinek közvetitésével a szintén ott levő elkusi patriarkától megtudhassa, hogy van-é neki csakugyan ilyen régi szír forditása? A patriarkával csakugyan beszéltek, de ő nem ismerte bar Babist, sőt kaldeai Tamás-keresztyéneket, akiktől bar Babis szerint kapnia kellett volna, gyermekkora óta nem látott, de megvallotta, hogy e műből csakugyan van neki egy kald szövegű forditása, csakhogy oly hibás és oly rossz irasu kézirat, hogy nem tudja, régibb vagy újabb forditás-é? Most, midőn már nyomon voltak — természetesen a tudósoknak ilyen dolgokban nagyon nehéz várni — a patriarka egy kísérőjétől kérdezték meg, hogy nem tud-e felvilágositást nyujtani e szír szövegről? Ez a püspök (Ebedjesus Khayyath) azt felelte, hogy ő a patriarkával együtt a mardini könyvtárban látott ilyen szöveget, csakhogy le nem másolhatta, de felretettette. Most már pozitiva kezdett válni az a hír, hogy csakugyan van még szír forditás.

Akkoriban egy Socin nevű, később baseli, majd tübingeni tanár, arab grammatika irója és híres orientalista ott tartózkodott. Ezt bízták meg, hogy Mardinban nézzen utána, a könyvtárban nem találná-e meg a *Kalilah va Dimnah* szír forditását? Socin azt válaszolta, hogy a kolostor könyvtárában látta a kéziratot. Mikor a *Kalilah és Dimnah* felől tudakozódott, tagadó választ kapott, de mikor mesekonyveket kért, rögtön előadták. Ez csakugyan a keresett régi szír forditás vot, nem szanszkritbol

ugyan, hanem pehlevi nyelvből, de értékét ez nem csökkentette. Socin erről másolatot vétetett s 1876-ban Bickell német fordítással együtt kiadta.

IV.

A HOROLOGIUM TURCICUM TARTALMA.

Humájun Fál kínai császár egy napon Hucziszte-Ráj nevű fővezérével egy nyári napon vadászatra ment s egy jeles kertben sétaközben bámulva figyelte meg a *méhek rendes munkáját* s figyelmeztette fővezérét arra a nagy ellentétre, amely az emberek és méhek között van. A fővezér ennek okát abban látta, hogy a méhek „constructiója testből s lélekből egyaránt áll“, míg az emberek „amennyin vannak, annyi természettel bírnak“. A király ennek hallatára az emberi társalkodástól idegenkedni kezd. A fővezér attól tartva, hogy a respublicára nézve rossz lenne, ha a király véleménye mellett megmaradna, régi bölcsre hivatkozva bizonyítgatja, hogy az ember társas együttműködésre van hivatva s arra való a kánonok, hogy az embereket megelégedésre tanítsák s a királyokat Isten e törvények kiszabására rendelte. Ha a király ebben az igazságot a hazugságtól jól meg tudja különböztetni, „országa éppen, lakossi szépen“ megállhatnak, mint Ráji Dábeslim indiai nagy király példája mutatja, aki Berchmen doctor tanításán alapuló művét (exemplarit) utódaira hagyta. A király rögtön többet akar erről hallani.

A vezér ekkor elmondja, hogy ez a dicséretes király, mikor országában rendet csinált, idejét avval töltötte, hogy világi és egyházi tanácsosaival tanácskozott. Egy ilyen

tanácskozás után a szegényeket gazdagon megajándékozta s ezután álmában egy fehér ruhában öltözött vén embert látott, aki azt tanácsolta neki, hogy reggel induljon el napkelet felé s ott egy híres barlangban lakó vén szent megtaníttja arra, hogy mitévő legyen. Másnap a király csakugyan útra kelt, rátalált az említett barlang urára. Ennek sok kincsei között volt egy arnyiládája, benne gyémánt-ampolna, abban egy hártýára szíriai írással írva: *Világbíró Sándor végrendelete*, melyben kincseivel együtt tizennégy kormányzati tanácsot „tizennégy részekből álló kis picturát“ hagy Ráji Dábeslim királynak. Ilyen tanács: 1. Valakit egyszer érdemesen creált, soha az aránt vádat el ne higyen; 2. Susurrabilis personákkal, gyakor térd-hajtókkal, félfülben sűgőkkel ne társalkodjék . . .

Mindenik tanácshoz van egy hozzáillő história. Ha ezeket a Ráji hallani akarja, menjen el az armeniai havason levő klastromba s ott felvilágosítást nyerhet felőle. A király megőrül e' kedves hírnek s hálát mondva s a kincset szétosztva, a darab hártýával, melyre a tanácsok voltak írva, megelégedetten hazatért. Ettől kezdve csak az utazás terve foglalkoztatta s mindenekelőtt megkérdezte két vezérét, hogy mit tanácsolnak? A fővezér nem javalta a valóságos nyugalomnak a reménység alattlappangó árnyékon felcseréléséts historiát mondott *egy pár galambról*, a bak Bázendéről és Százende nevű párjáról. Bázende agyában is felmerült egyszer a kóborlás vágya s Százende tanácsa ellenére útra is kelt, de alig menekedhetett meg a sastól, a törtől és az ó-kútból, melybe beleesett. A király erre más historiával felelt a *kányáról és az általa nevelt ölyvről*, (ebben újabb historia a *nősző ifjúról*), akit hiába marasztalt a kánya avval, hogy mesét mond neki a *vénasszonyról és a macskáról*, mégis útra kelt s ügyességével a király vadászó ölyve lett. Most a másik vezér akarta lebeszélni a királyt, de

az ennek is megfelelt, sőt historiát mondott a nyomorúság állhatatos viseléséről, vagyis a *párducról* s a *leigázó oroszánról*, akinek udvarlására megy a leigázott fia s a leigázó fiává fogadja (itt van beszöve a Békes Gáspár példája). A vezérek látva a király állhatatosságát, ők is „készülőt fúvának“, útra keltek s a tizennegyedik nap eljutottak a kitűzött helyre, Lumen kalugyer lakához.

I. rész. A király előadva jövedele célját, Lumen kalugyer elmondja a végrendeleti első tanácsot világosító példát: a *Borz példáját*, aki az oroszán és bial közé addig hinté a konkolyt, míg ezt a halál, amaz pedig a maga gondolatlanságán butuló gutta üté agyon. Ennek a históriája: Egy *babiloniai áros embernek három fia volt*; halála előtt őket magához hívatta és tanácsokat adott nekik a vagyonnal élésre s annak megőrzésére. A nagyobbik fiú az isteni eleve elrendeléssel hozakodott elő s arra mondott históriát a *damaskusi király két fiáról*, akik közül az egyik az atyjától eltitkolt kincset akkor találja meg s akkor lesz királlyá, mikor remete akart lenni. A kalmár a *kánya és barát* históriájával felel, melyben az elagott kányát tápláló ölyü példáján elámulva, egy „nyavalyás barát“ semmit se akart dolgozni, de Isten egy próféta által a dologtalanságért megfeddi. Most a középső fiú kérdi, hogyan kell a vagyont költeni s erre az apa a *hitván gazda és egér* példáját mondja el a nem jól őrzött búzáról. A kalmár még a legkisebb fiúnak is ad tanácsot az „emberségeskedés“ módjáról s azután meghal. A nagyobbik fiú kalmár lett s két bivallyal útra kelt a csesztakói sokadalomra, s mikor egy „iszobban“, azaz iszapban megakadtak, az egyiket otthagyták s ez ott „megvelőzött“ s nagyot bödüle. Egy Dészeg nevű oroszán, az állatok királya megrémült a szokatlan és soha nem hallott hangtól. Udvarában két borz „belsőbb fülbesugója“

volt, u. m. *Dümne* (ad altiora avidus Machiavellus) és a másik *Tyelile* (sua sorte contentus). Ezek közül a ravasz *Dümne* észreveszi a király félelmét s megkérdi társától, hogy mit szól hozzá? *Tyelile az ács és a fába szorult majom* példájával bizonyítja, hogy nem jó a hatalmasok dolgába avatkozni *Dümne* nem akar „csak abrakért“ szolgálni s elmondja *Cupidus és Contentus históriáját*, akik közül *Contentus* fontoskodó volt, *Cupidus* pedig vakmerőn hozzálátott egy kockázatos feltétel kiviteléhez és király lett belőle. *Dümne* se akar addig nyugodni, míg a király bizalmába nem férkőzik. *Tyelile* sokféle okkal akarja meggyőzni terve veszedelmeiről, de *Dümne* hajthatatlan s társa végre is „a szerencsének ajánlá“.

Dümne az oroszlánál csakugyan megjelen s bizalmát megnyerve, az megvallja neki félelmét. *Dümne a róka és a vész* példájával bizonyítja, hogy bolondság rettegni mindentől, ha nagy is s felhatalmazást kér a királytól, hogy kikémlje a félelmesnek tartott állatot. Kiküldetéséből visszatérve, elmondja, hogy nincs ok, miért féljen a „szédítő bögés urától, egy otromba ökörtől“. A király parancsára elhozza azt az udvarba, ahol a királyi tanácsba sorozzák s a király szolgálatában oly hűségesen „tolja a jármot“, hogy a király fővezérévé teszi. *Dümne* ezt „orolja s megsokalja“. Irigység támad benne s elmegy panaszkodni *Tyeliléhez*. Ez azt feleli, hogy maga oka bajának s *a vén zsidó doktor és tolvaj inasa* históriáját mondja el neki. *Dümne* ragaszkodik feltett szándékához, hogy az „ökörtanácsot degradálja“, bár *Tyelile a zsarnok király* példájával figyelmezteti, hogy a tűz legelsőbben is azt égeti meg, amivel felgerjesztették. *Dümne* is tud mesét (*A kánya, kígyó és borz*) az ellenkezőre, de a kígyón bosszút állni kívánó kánya kívánságára egy betétmesében a tanácsadásra felszólított borz is mond

mesét a gémről, rákról és halakról. Tyelile szerint a bial Dümnnél okosabb is, erősebb is s a farkas, a nyúl és a róka meséjét mondja el. Dümne erre az erős oroszlán és okos nyúl históriájával felel. Tyelile még ezután is óva intette, hogy hagyjon fel szándékával, Dümne csakugyan gondolkodóba esett s egy ideig nem „udvaroskodott“. De azután mégis visszatért előbbi tervéhez, elment a királyhoz s figyelmeztette a bial pártütésére s a három hal és a halászok meséjével nógatta gyors cselekvésre s midőn a király még ekkor sem akart hinni neki, az állhatatlanságra például elmondta a teknősbéka és a skorpió meséjét. A király erre „megszédül“ s szélnek akarja eresztetni a bialt, de Dümne ezt se javálja, hanem e helyett azt tanácsolja, hogy a király maga szemével lássa s csak akkor higgyen, ha szembe lévén vele „rancos homlokkal, tétova filelő szemmel“ jelen az meg előtte. Az oroszlán ezt elfogadja a bial hűtlensége jelének. Dümne innen „igen szomorán“ a bialhoz ment s elhitette vele, hogy az oroszlán elhatározta halálát. A bial tudja az ölyv és kakas históriájából, hogy veszéllyel jár az udvari szolgálat s azt is tudja, hogy ha az ellene tett végzést az egek aláírták, akkor az orvosságon túl van a dolog, ezt mutatja a rózsza felett kötődő kertész és filemile példája is. A bial sajnálja, hogy Dümne tanácsára az udvari szolgálatba lépett s ennek Dümne sem mond ellene, sőt megerősíti a telhetetlensége miatt párdúc kezébe esett vadász és a róka történetével. A bial a mások besúgásának tulajdonítja a király indulatának megváltozását, erre tanította őt a társaságban levő farkasnak, borznak és kányának oroszlán urokkal való dolga is. Dümne kérdésére azután, hogy így lévén a dolog, mit akar csinálni, azt feleli, hogy igaz mártiromsággal halhatatlan hírt akar hagyni maga után. Dümne még közölte vele azokat a

jeleket, amikből megtudhatja, hogy a király „eret akar vágni“ rajta s azután Tyelilével együtt elment az udvarba s csakhamar utánok megjelent a bial is. Az oroszán és bial egyformán észrevették a Dümne adta jeleket s ekkor az oroszán a bialra ugrott s azt megölte. Tyelile ekkor azt kérdi Dümnetől, hogy nem aggódik-e saját végső sorsa miatt; mivel „melyik ház bolondabb annál, aki mind a két szomszédot egyszersmind gyújtá meg?“ De Dümne csak azt feleli rá, hogy az udvarnál amit ésszel nem érünk, bolondsággal kapjuk el. Tyelile még sok erkölcsi oktatást ad, amelyre végül Dümne azt feleli, hogy ha Tyelile javálja, lemond az udvarról s nála marad, de ez azt mondja erre, hogy addig szokta oltalmazni magát, míg úgy nem jár, mint a kalmár gazdája s elmondja *a két kalmár* meséjét s ezzel kijelenti, hogy a Dümne ilyen végű társalkodására semmi szüksége nincs. E társalgás befejeztével Dümne látja, hogy a király megbánta, hogy a biallal így bánt el s avval próbálja vigasztalni, hogy „a királyt az egek öröme, nem sírásra hitták“. Az Idő „hallgató stílussal“ megjósolja Dümne-nek, hogy gonoszul lesz zsoldja s azok is, kik Dümneként koncvadászásban tiltott úton jártak, várhatják azt az ejtelt v. mértéket, amellyel mértek.

II. [Dábeslim] király kéri a doctort [bráhmantát], azaz Lumen kalugyert, hogy beszélje el neki, mert hallani szeretné, mit nyert Dümne az első részben leírt nyughatatlanságával? A doctor elmondja, hogy az oroszán vigasztalhatatlan volt a bial elvesztése miatt s tanácskozott párdue fővezérével, aki *a borz, a róka és a tyúkok* meséjével bizonyítgatta, hogy orvosolhatatlan dolgon tépelődni bolondság. Az oroszán azt maga is belátta, de jóvá szeretne volna tenni a „rosszul indult rendet“. A párdue erre nyomozást ajánl, hogy megtudják, csakugyan megérde-

melte-é a bial a halált? Az oroszán őt bízza meg a nyomozással s midőn hazafelé indult, útja a Dümne és Tyelile laka előtt vitte el s ott megállva, kihallgatta, hogyan korholta Tyelile Dümnet a bial halála miatt. Már ekkor Dümne is megbánta tettét és veleszületett rossz természetével mentegetőzött. A párdue mindezt elmondta az oroszán anyjának, aki viszont, látva fia lelkiismeretfurdalását, elárulta előtte, hogy tud valamit, de mielőtt elmondaná, előbb mesét mond *a királyról és titok nem tartó kengyel-futójáról*. De azután mégis hajlik fia kérésére s kijelenti, hogy Dümnet hazugnak tartja. Ekkor divánt tartanak s Dümnet nyakon kötve, az elé hurcolják. Dümne most eszébe jut Tyelile tanácsa, *a politikába keveredett monachus históriája* (ebbe van beleszöve *a vak és kigyó korbácsa* meséje), akit felakasztottak. Dümne ez elmondott meséje meghökkenti a királyt és a községet, de eléugrik Feketefül királyi secretarius s tiltakozik az ellen, hogy az udvarból kiállott vagy kicsapott hamis fiú az udvart ilyen rossz színben fesse le s ő is históriát mond egy *perzsa Splendidum Cor* (tündöklő szív) nevű *commentariusról*, aki egy studenset megmentett a haláltól s például szolgálhat arra, hogy szükség van a káplánok udvaroskodására. Dümne azt feleli arra, hogy ma nincsenek ilyen püspökök. Ekkor a király anyja „ugrik elé“, hogy a világ úgy is tudja, hogy az ő „ebususa“ ölte meg a bialt. Dümne mentegetőzés és egy asszesszorral folytatott vita után a *thébaszi kalmárné és az ifjú káplán* históriáját idézi, hogy nem kell elharmarkodni az ítéletet. A másnapra halasztott tanácsulésen a királyt anyja megfeddi habozásáért, de ez tudva, hogy a király kedves embereinek gyűlölöi szoktak lenni, mesét mond *három sordidus emberről*. Ismét ítélethozatal nélkül esteledik rájuk s ekkor Tyelile meglátogatta Dümnet és

„pityeregve“ szemére hányja, hogy miért nem fogadta meg tanácsát, most nem volna ilyen nyomorult helyzetben s azt ajánlja neki, hogy őszinte vallomással váltsa meg lelkét a második haláltól. Egy rab ezt a beszélgetést végighallgatta. Dümne gondolkodási időt kért s azzal elváltak egymástól s Tyelile még akkor éjjel meghalt. Másnap reggel a király anyja ismét sürgette a Dümne megbüntetését, az ország bírása ekkor felszólította a „regnicolákat“, hogy adják elé, ha tudnak valamit, de hallgatás volt rá a felelet. Dümne nekibátorodva újabb mesét mond két doctorról: *Solidusról és Sordidusról* s erre megint elhalasztódott az ítélet. Ekkor Dümne egy Rüszebe nevű ismerősét szólítja magához s tőle hallja Tyelile halálát s az elásott pénzből neki igéri Tyelile részét, ha ügyében buzgólkodik. Másnap az anya oroszán exiliummal fenyegeti fiát, ha holnap Düménének s a miatta keletkezett zavarnak „nyakát nem szakasztja“. A praesidens Dümnet felszólítja bűne beismerésére, de ez nem akar maga hamis tanuja lenni s mesét mond *Illa nevű domináról és karulyos inasáról*, akinek hamis ráfogásért a karuly mindkét szemét kicsapta. Erre megint felfüggesztették a tárgyalást. Végre a király anyja hívatta a párducot s felszólította, hogy ne késsék tovább a bizonyoságtétellel. A párduc aztán az „utolsó congregatió“-ban elmondta Tyelile és Dümne perlekedését, a tömlőben levő rab is megerősítette ezt a vallomást s Dümnet halálra ítélték, hétnapi hétféle kínzás után nyelvénél fogva felakasztották. „Mert aki urát és hazáját zavarja meg, kedvező büntetésben esik, ha csak életét veszti el“.

III. A király [Dábeslim] a szentséges Pátertől vagy doctortól, azaz Lumen kalugyertől azt kérdezi, hogy hát a hű cselédek egyetértésüknek mi hasznát veszik? Erre a doctor elmondja a *megegyezett holló, egér (Zirek)*,

galamb (Matuka), teknősbéka és őz példáját. Az egér újabb históriát mond a *gerlicéről és az ölyvről*, azután egy *anadoliai (igy) tevés kígyókalandjáról és a rókáról*, például a háládatlanság büntetésére. Majd a *holló az egeret elviszi a teknősbékához vendégségbe* s elmondhatja vele, hogy lett száműzött Marót városból, hol egy barátnál lakott, annak egy vendége miatt, aki elbeszélte egy korábbi *szállásadó gazdája és felesége* esetét, aki ismét feleségének mondott mesét a *vigyázatlan vadászról és a sobrák farkasról*. Zirek egérnek a vendéglátó teknősbéka is mond mesét a *telhetetlen macskáról*, a holló pedig a *két barátról*. Ebből az a tanulság, hogy „mi haszna jót tenni, ha a valóságra meghólt a segítség. Amicus qui non tua diligit, sed te“.

V.

A HOROLOGIUM TURCICUM ÉS A HÜMÁJUN-NÁME.

A Tantrákhjáyika- és Pancsatantra-változatok ismeretében említettük, hogy Huszain ibn 'Áli al-Waiz „Anwár-i Szuhaíli“ c. perzsa fordítását 'Áli Cselebi ben Szalih v. Szaleh vagy 'Áli'Efendi Szalihszade dolgozta át török nyelvre *Hümájun-náme* (همایون نامه) v. Császári könyv címmel. Ez az 'Áli Szalihszade (Sz. fia), akinek mellékneve 'Áli Vasszij volt, mivel 'Áli Vasszi alatt nyerte el a „doctori“ fokot, filipolyi v. filibei származású volt, a XVI. században élt s Drinápolyban a Bajazed szultán alapította kollégiumban volt tanár s húsz évet fordított e mű átültetésére. Galland, aki a róla szóló adatokat fordítása bevezetésében közli, beszéli, hogy mikor elkészült nagy munkájával, egy példányt Lutfi pasa nagyvezérnek, másikat I. Szulejmán szultánnak, a magyar történetből eléggé

ismert nagy hódítónak szánt. A fővezér a kihallgatáson ráírvált, hogy miért vesztegetett arra annyi időt, jobban felhasználhatta volna azt, ha kötelessége szerint a muszلمان jog némely kérdéseinek megvitatására fordította volna. De Szulejmán mindjárt átlátta annak nagy értékét, sajátkezűleg aláírt rendeletben nevezte ki brusszai kádívá, amely magas állások kezdőfokát jelenti számára, ha meg nem hal Brusszában 1543-ban, mielőtt az emelkedést megkezdhetné volna. Ez a fordítás máig is kizárólagos tekintélynek örvend, noha adatok vannak arról, hogy más fordítása is volt.¹ Van 1835-iki, 1876-iki kiadás; Adelburg szerint, aki szemelvényt adott ki belőle, 1843-ban is megjelent nyomtatásban a teljes török szöveg a Kairó melletti Bulakban; már előbb (1841) Konstantinápolyban is kiadták egy kivonatát *Hullassej Hümajun-Náme* cím alatt.

Első magyar fordítója Rosnyai Dávid volt, akiről tudjuk, hogy török tolmácsi küldetéseiközben magyar történeti okleveleket is gyűjtött, itt azonban nem állapodott meg, hanem a török irodalom iránt is érdeklődött és ha módját ejthette, török könyvet is vásárolt. Ilyenből való lehet a „Történt dolgok“ végén közölt „Napkeleti confessio“ vagy a másik tréfás elbeszélés „Móses pántolodik Ádámmal, miért vesztette el az embert?“³ Így kerülhetett birtokába az 'Áli Szaliszáde török fordítása is, melynek fordításához azután részint gyakorlatul, hogy a török nyelvet ne felejtse, részint, hogy Apafinak kedveskedjék vele, a fogságban hozzáfogott s ez a fordítás a „*Horologium Turcicum*“.

¹ Bittenbinder M. A Pancsatantra egy másik török származékáról. Egy. Phil. Közl. 1910. 382—3. l.

² Auswahl türkischer Erzählungen aus dem Humajun-námé. I. Heft. (Wien 1855.) XI., XII. l.

³ Rosnyai maradv. 254., 255. l.

Az előbbi fejezet tartalmi ismertetéséből kiderül, hogy Rosnyai Hümájun-náme fordítása töredék. Mivel a kéziratból végül 37 ívrétű levél ki van szakítva, azt is fel lehetne tenni, hogy ez a kötet még a IV. részt is magában foglalta, de ennek azért kevés a valószínűsége, mert a III. rész sincs teljesen befejezve s egy féloldal itt még üresen maradt. A Dábeslimnek v. Dábselimnek hagyományozott tanács ugyan tizennégy és itt még így is csak háromhoz volt példatár vagy magyarázó mesegyűjtemény és Rosnyai a „Könyv eredetinek módgyá”-ban világosan megmondja, hogy „az egész köny(v) áll tizennégy részből [így] s noha némellyikének némellyikéhez közelítő formája nagy ok vala ezeknek compendizálására, mindazáltal a könyvnek régi formájának kedvezvén, nem változtattam, de magam nemzetem humorának is akarván complaceálnom, a mi olvasóinknál nem igen izes ingredientíákban kihagyogattam”: de ha elvégezte is mind a tizennégy rész fordítását, a többi tizenegy rész külön kötetet töltött volna meg. Talán csak addig jutott a fordításban, amennyi fennmaradt s hogy megnyílt bőrtöne ajtaja, tovább sem kedve, sem ideje nem volt a folytatásra. Mivel fordítása másolatban maradt fenn, ebből sem az egésznek elkészültére, sem csonkánmaradására következtetni nem lehet.

Rosnyai fordításának címe: „*Horologium Turcicum et speculum continuum de rebus in orbe in externis et internis ridiculose, interdum tamen observando legendis Authore Davide Rosnyai de MVásárhely*“. A cím első részét a Guevara Antal († 1545.) guadixi püspök 1529-ben megjelent híres „*Relox [reloj] de principes o Marco Aurelio*“ vagy a latin fordításban „*Horologium principum*“ c. művéből vette, második része megfelel az újabb címnek: „*Fürstenspiegel*“, ahogy Bickell is nevezi. Guevara

egy idealis uralkodó képét rajzolta meg művében V. Károly császár számára, tehát ugyanaz a célja, mint a Hümájun-náménak. Államregény, habár a történeti mű látszatával lép föl.¹ Költött levelek, költői idézetek, axiómák teszik változatossá egyébként dagályos, terjengős előadását, melyet mint a „mesterséges“, tehát nem cicoma nélkül való írásmód példáját emlegettek. Rimaynak is csak az a kifogása volt a Prágay Guevara-fordítása ellen, hogy még „mesterségesebb“-nek kellett volna lenni. Rendkívül nagy népszerűsége tett szert, mint Rimay mondja „ennek a becsülhetetlen Fejedelmi szép órának . . . harangja hangját a castellána nyelv után olasz, franczúr s deák nyelven való harangozóknak harangjai is zengedeztették széljel Európában . . .“ Magyarra először Draskovics János ültette át a második könyvét 1610-ben „Horologii principum, azaz Az fejedelmek órájának második könyve“ címen; másodszer I. Rákóczi György „parancsolatjára“ Prágay András szerencsi prédikátor fordította le az 1. és 3. könyvet s a Draskovics fordította második könyvvel együtt a Rákóczi költségén jelent meg Bártfán 1628-ban („Feiedelmeknec Serkentő Oraia“).

A Guevara „*Horologium principum*“-át, mint az életrajzban említettük, Rosnyai szamosújvári fogságában végig olvasta.² Hogy a magyar fordítást nemcsak olvasta, hanem az hatással volt a Hümájun-náme fordítására is, annak bizonyítéka pl. az, hogy a 29a lapon Dümne ezt mondja Tyelilének: „Tudom én azt, hogy a magos fára körmös kézzel hágnak, a nélküle is hullhatnak“: ennek a Horo-

¹ Ticknor: Gesch. d. schönen Lit. in Spanien. I. Bd. 1852. 421—4. l.

² 1681. aug. 27. Simonfi J. R. D. naptári följegyzései Kol. 1914. 7. lap.

logium Princ. Prágay-féle magyar fordításában a 139. lapon ez felel meg: „Az ki magas fára akar felhágni, kőrmös kézzel annak szükség készülni“. Különösen érdekesek a lapszéli axiómák, melyek egy része költői idézet, magyar fordítással. Az ilyen részek: „De én még régen az én Atyámtul hallottam vala, soha nem illik az fejedelmeknek addig sírni, hanem csak ezeken az öt dolgokon: 1. Elsőben meg kell siratni az jó fejedelemnek országának veszedelmét és kárát“ stb. összevetve a Hümájunnámé-ban előforduló ötös tanácsokkal (V. ö. Machiavellinek a fejedelemtől megkívánt *öt* jó tulajdonságával) (a 29a lapon is két ilyen van), még azt a feltevést is megengedik, hogy Guevara művében felhasználta a Pancsatantra valamelyik feldolgozását. A Horologium Pr. Rosnyai stílusára is hatott, legalább arra emlékeztet az ilyen dagályos szerkezet: „Minekokáért először is e ráritásoknak koporsóját ujjal mutató s e nélkül magát nagy gazdagnak tartó, Istene szolgálatját mindenek felett becsülő confessariusomnak Istentől kegyelem vég nélkül, tőlem hála holtig“, bár azt is meg kell vallani, hogy a török szöveg nem kevésbé dagályos és fellengős, úgy-hogy Rosnyai sokszor egyszerűsíti is azt. Bizonyára, ha nem egyenesen a magyar Guevarából vette át, úgy tőle tanulta el Rosnyai azt is, hogy latin axiómákkal is megtűzdelje fordítását, amelyeket hol önállóan, hol a magyarral együtt alkalmaz, amelyek értelme nem mindig egyez a párhuzamos magyar versekével.

Feltűnően emlegeti Rosnyai Machiavellit. Így pl. „De te ne desperálj itt is, mert él *Machiavellus* is“, sőt a II. résznek ilyen címet ad: „A *Machiavellica* Politia nem vénül meg“; ismét másutt a ravasz Dümne szájába adva, aki a műben a Machiavelli elveit képviseli: „de én úgy értettem vala *Machiavellustól*, hogy az udvari

élettel vagy sokaknak kellene ártani, vagy kevesebbeknek használni“. Machiavellit nálunk a XVII. században sűrűn emlegették. Midőn egy névtelenül megjelent „Instructio“ (1620) mindenféle képzelt vádakat szórt Bethlenre és V. Frigyesre, hogy őket és pártjukat összevegytse, Alvinczi „Machiavellizatio“ címmel cáfolta meg azokat.¹ Balásfi Tamásnak erre adott válaszában, meg ennek cáfolatában megint benne van a „Machiavellizatio“, mely már ekkor nálunk is ismert fogalommá vált. Tudjuk, hogy Zrínyi nemcsak ismerte Machiavelli műveit, hanem hadtudományi munkáiban fel is használta azokat.² Machiavelli célja volt, hogy az apró fejedelemségre széttagolt s megoszolt Olaszország népét egyesítse s nemzeti hadsereg felállítása által elnyomóitól megszabadítsa. A magyar haza szétdaraboltsága hasonlított Olaszországéhoz, már e miatt is érdekelhette a felszabadulás módját és eszközeit fejtegető Machiavelli Rosnyait. De a Horologiumban főként azért használta fel, mert a „Principe“ alapeszméje, hogy a siker a legfőbb alapelv, amely mindent megmagyaráz és kiengesztel és ez csak a legravaszabb és legóvatosabb erélyességgel érhető el; olyannak is szabad lenni, mint Borgia Lucretia; ki az oroszán és róka természetét egyesítette magában „Róka legyen, hogy a tört megismerje s oroszán, hogy a farkasokat elrémítse“;³ színlelőnek és képmutatónak kell lenni stb. Ez az elv főként a Dümne szájába adva, a Horologium Turcicumban is sokszor előkerül. Rosnyai a Hümájun-náme fordítása közben vagy már elébb kedvet kapott arra, hogy

¹ Imre S. Alvinczi P. Hódmezőv. 1898. 74 kk. II.

² Kőrösi S. Zrínyi és Machiavelli. Ir. Közl. 1902. kül. 284. kk. II.

³ Principe XVIII. fej.

ő is tanácsokat osztogasson a „felséges fejedelmeknek“, a „Tekintetes követ uraknak“, a „Nemzetes Kapitiháknak“, török deákoknak, póstáknak, evvel a bevezetéssel: „Nem tudom meddig élek, Ily testamentumot tészek“. Nem mondjuk, hogy Machiavelli szellemében készült kormányzati utasítások ezek, hanem inkább tapasztalataiból elvont gyakorlati tanácsok, de azért ilyen is van közöttük: „Mikor a portának valamely szomszédjával hajhózása van, az olyan nemzetnek portán levő residensivel embereitek kétfelé nézzenek és úgy conferáljanak“. Vagy ilyen: „Portán a fővezérnek qualitását jól kitanuljátok. Mert ha nem sokat költetek, keveset efficiáltok. Vagyon oly idő, melyben a fővezér csak névvel az, a realitás másoké, in hoc casu adjatok annak többet, a ki szolgál többet“. „Mikor a nagy udvarokkal szemben lesztek, a kanon szerint való circumstantiákban facilisek, ellene valóokban, még ha cogáltatok is principalistok nélkül, teljességgel difficilisek legyetek.“ „Ha lehet, egyetek magatok szátokkal, mert a másé vagy megnyálazza, vagy elnyél a falatban.“ És még több ilyent idézhetnénk, a Conclusiója pedig formájánál fogva is beillenék a Horologium Turcicumba: „Főtől fogva farkig ki-ki úgy cselekedjék, a fark a főnek úgy supplantaljon, a fő is a fark aránt úgy animadvertaljon, hogy Isten tetszése szerint legyenek; különben a botló elesik, az objectum helyben marad. Isten után a török alatt elég Erdélynek ez a négy linea:

Rex rege cum Lege, hogy légy Rex igazán,
 Követségben járj el Legate, igazán;
 Ne kufár, orator lakjál ott igazán,
 Török deák s posta, írj s nyargalj igazán.¹

¹ Rosny. maradv. 256—61. l.

Rosnyai életének javarészét az udvar szolgálatában töltötte el. Elég alkalma volt megfigyelni a „lúgot készítő irigyek“ áskálódásait, mely miatt sok méltatlanságban s végül börtönben is volt része. Midőn azért ilyent ír, hogy (a fejedelem) „susurrabilis (azaz sugdosó) personákkal, gyakor térdhajtókkal, félfülben sugókkal ne társalkodjék“, bizonyára szíve keserüségét is kiöntötte, mivel e tanács igazságát önnönmagán tapasztalta s azért is örömmel dolgozhatott börtönében az átdolgozáson, mert annak egy része allegoriának tűnhetett fel előtte s Dümne meglakolásával irigyeit és ellenségeit a bűnhődés el nem maradására figyelmeztethette.

Rosnyai fordítói eljárásáról és képességéről akkor alkothatnánk egészen tiszta képet, ha ismernénk a tőle használt török szöveget s avval vethetnénk össze a magyar fordítást. De ha az 'Alí Cselebi ben Szalih vagy Szalihszáde török szövegének egyik változatával, a Galland-féle francia fordítással, vagy akár az ezt követő magyarral vetjük is össze, akkor is azt látjuk, hogy sok helyen nem annyira fordítás, mint szabad átdolgozás az. Így pl. mindjárt az elején a G. szövege hosszadalmasan leírja Humajun Fál vadászatát, a méhek életét stb. Rosnyai az előbbit röviden említi, az utóbbit jelentékenyen összevonja; Dümne, ill. Demneh büntetése az eredetiben az, hogy négy fal közé zárva éhségtől pusztuljon el, míg Rosnyainál hétnapi kínzás után nyelvénél fogva akasztották fel, bár lehetett olyan török változat, melyben ugyancsak ez állott. Különösen szereti Rosnyai megrövidíteni a betétmeséket. Úgy látszik, erre célzott e szavaival: „a mi olvasóinknál nem igen ékes ingredientiaiban kihagyogattam“. Így elhagyta a túlságosan hosszúra nyúlt I. részből a Dümne meséjét, mikor fondorlatait meg akarja kezdeni, a két verébről és ölyvről, továbbá „A réce és a hold“, a bibic

[G. titavis] *madárpár és a tenger*, valamint a *két réce és teknősbéka* meséjét; az eredetiben, mikor Demneh elvégezte a bivalynál halálhírnöki szerepét, még a királyhoz menetel előtt megátogatta Keliléht s akkor ez mesét mondott neki a *majmokról, a madárról és az utazóról*, ebbe van beleillesztve a *béka, tengeri rák és kígyó* meséje. Ezután Kelileh megszakítja a barátságot és még egy mesét mond a *kertészhöz és medvéről*, azután másikat a két kalmárról, mely már alább itt is megvan. E helyett Rosnyai ezt néhány sorban így intézi el: „Dümne mint két ház Ebe, a' tüzet itt is meggyújtá és régi pajtásához mene Tyeliléhez, kinek, hogy a' dolgot el készítette, el historizálá (ez célzás az elhagyott históriákra vagy mesékre) és mindketten udvarhoz menének, kiket nem sokára a' Bial is subsequál, és midőn, a' Dümne adta jeleket, mind a' Király 's mind a' Bial manifestáltak volna, nyavalyás Bial csak egyszer kapála 's mégis az utolsó földet veté fejére“... s hogy ezt az összevonást kissé felületesen végezte el, az is mutatja, hogy ezek után még Dümne a Tyelile korholására alább azt mondja, hogy „talán még a' Király 's a' Bial meg alkusznak s én is békével maradok“. Az összevonására például szolgálhat az *öszvér és kertész* meséje, melyet így von össze: „úgy jársz, mint amaz Öszvér, ki rövid farkával meg nem elégedvén, addig vágya többre, hogy hosszú fülét is elveszté“. A második részben vagy fejezetben a politikai szerzetes meséje után Rosnyai előadása bővebb, mint a Gallandé, ez is bizonyosság arra nézve, hogy némileg különböző eredetű fordítottak vagy dolgoztak át. Gallandnál ugyanis, az említett mese elmondása után Siahgousch dicsérve az udvari életet, mesét mond a kásmiri kalmáréről és festő szeretőjéről (nincs külön kiemelve, mint a többi mesék); ezután a király Dümnet tömlöcbe vetteti,

s midőn anyja kérdi, hogyan vetemedhetett ilyen szép elme (bel esprit) ilyen bűnre, elmondja neki magyarázatul a három íróg meséjét.

A Rosnyai Horologumában a politikus barát meséje után Feketefül (a perzsa: سیاہ گوش = Szijáh güs = fekete fül) az udvarbanlakást szintén védi s erre például a Splendidum Cor (Tündöklő Szív) nevű commentarius esetét mondja el, aki közbelépésével megmentett egy gonosztevővel összetévesztett studentet a kivégzéstől; erre Dümne válaszol, a király törvényes eljárást rendel el, egy aszeszor beleszól a dologba, aki- nek Dümne mérgesen válaszolt, erre Feketefül jő elő újra vádjával, de Dümne ennek is megfelel s ennek mondja el a kalmárné és kópíró meséjét. Ha nem tenénk fel a Gallandétól eltérő török szöveget, szinte hajlandók volnánk feltenni, hogy Rosnyai ebben az ellene folytatott törvénykezési eljárást gúnyolta ki. Az eredetivel való részletes egybevetésre itt nincs elég terünk, de azt hisszük, Rosnyai szövegének kiadása e feladat megoldását is siettetni fogja.

Rosnyai török athnámékat éveken keresztül fordítgatott, török leveleket is írt. Hogy hatást érjen el, igyekezett beleélni magát a török írók gondolatvilágába, igyekezett eltanulni azok ékes stílusát, keleties szóvirágait, ami évek múlva az ő stílusán is nyomokat hagyott. Természetes, hogy mikor arra vállalkozott, hogy törökből lefordítja a Hümájun-námé-t, stílusának ezt a sajátosságát éppen megfelelőnek tartotta. Az is természetes, hogy a Fejedelmek órájához, vagyis fejedelmi uralkodási kézikönyvhöz a fejedelmi udvari v. kancelláriai stílust tartotta illőnek, amely Apafi korában a magyar-latin stíluskeveréknek riasztó példája volt. Ezt már Beöthy Zs. meg-

jegyezte.¹ Elég erre nézve az országgyűlések után kiadott „Articuli Diaetales“-ekre, vagy az „Approbatae Constitutiones“-re (1653), vagy a *Compilatae Constitutiones*“-re (1669) utalni. Hogy tehát Rosnyai leveleinek vagy Naplójának más a stílusa, mint *Horologium*ának, azt abból is magyarázhatnók, hogy ez utóbbiban az erdélyi kancelláriai stílust használja. Egyébként a *Horologium*ban is találunk elvéve olyan helyeket, ahol a fordító mintha megfelekezett volna a kancelláriáról. Itt stílusa élénkebb, magyaros szólásmódokkal, tájszavakkal kevert,² viszont más művében, pl. a „Történt dolgok“-ba illesztett oklevélfordításában is találunk ilyen keverékstílust pl. „hogy t. i. ab incarnato Christi 1604-ben a hispanussal nagy harcunk lévén, nemcsak triumpháltunk, hanem Esluz nevű metropolisokat expugnáltuk, annak portusát és minden hajóit elnyertük“. Már előbb a Zölfikár deák portai főtölmács fordításában is ilyen mondatok vannak: „Az mi méltóságos fejedelmünk is severa impositioval részéről hasonlót observál. Ha kik contumacia ducti mind két részről ez ellen impingálnak, halállal büntetessenek“.

Zrínyi azt mondja a Szigeti veszedelem előszavában: „Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy; osztán szegény az magyar nyelv! az ki historiát ír, elhiszi szómat“. Rosnyai nem ezt mondja, hanem fordítása bevezetésében kiemeli, hogy a drinápolyi collegium „maga nevét titkoló professora“ (tehát R. nem ismerte a fordító nevét) „az

¹ A szépprózai elbesz. I. köt. 1886. 116. l. V. ö. Perényi J. Rosnyai D. S.-Újhely 1896. 70—1. l.

² Perényi I. egész szótárt állított össze belőlük R. D. Sátoralja-Ujhely 1896. c. műve függelékében 101—25. l.

udvari expeditiókban már ususban ment arabiai és persiai nyelvekkel elegyes törökre fordította, az ő módjuk szerint szép terminusu stílussal“, ez is adhatta Rosnyainak azt a gondolatot, hogy ő meg az erdélyi udvari expeditióban már ususba ment latin szavakkal elegyes magyarra fordítson s az ő módjuk szerint való szép terminusú stílussal éljen.

Megjegyezzük, hogy a török irodalmi és művelt nyelvnek egészen az újabb purificatiós kísérletekig jellemző sajátága volt az arab és perzsa szavakkal ékeségül való keverés, ott is ahol arra szükség nincsen, — mint azt a török nyelv minden ismerője jól tudja. Elég csak az ilyenféle szóképzésre: *itiráf etmek* = اترف ايتمك vallomást tenni, bevallani, utalnunk, ahol a tárgy arab, az ige török, amilyen kifejezés rengeteg sok van a törökben. A Hü máj-un-námé-ban még gyakrabban jönnek elő ilyen kifejezések: *nimeti didári* = نعمت دیدار احبادن دور *ahibbaden dur* = távol a kedves tekintetének üdvétől, ahol *nimet* (üdv, jóllét) arab, *didár* (tekintet) arab, *ahibba* (kedves) arab, *dur* (távol) perzsa szó. Mindazáltal azt feltehetjük, hogy Rosnyai látva a török szövegben az idegen kölcsönzések korlátlanságát, ami a tanulást neki is megnehezítette, még bátrabban élt az Apafi kancelláriájában egyébként is divatos szövegyítéssel. Azon feltévést, hogy ott él ilyen vegyítéssel, ahol a török szöveg már Bittenbinder párhuzamos helyek egybevetésével megcáfolta; néhol ezt megtehetette volna, pl ezt: نوش ايتمامش سن = *nus etmámis szin* fordíthatta volna ilyenformán: nem csináltál potust vagy potatiot, de sok helyen olyan ritkán használt latin szavakra szorult volna, amikkel a kancelláriai stílus nem élt, de meg az ilyen vegyítésnek nem lett volna sok értelme. Azt már inkább

el lehet fogadni, hogy Rosnyai látva a Hümájun-náméban lévő perzsa verses idézeteket, ő is vett be fordításában latin verses axiómákat.

Rosnyai említi, hogy nemzete humorának is akart tetszeni. Ezt nemcsak avval akarta elérni, hogy a magyar szellemnek nem megfelelő terjengős mondatokból elhagyogatott, hanem avval is, hogy magyar szólásmódokat, példabeszédeket sűrűn alkalmazott (pl. ha a király kancsal, csak annyit hoz Budáról, mint Antal (más változata: megjött Antal Budáról); Csak könyörgéssel nem eszünk ludhust; félő ebből gubába hág (más vált.: eben gubát cserélni); Sármasági módon szokták ám az ebül gyűltet tova osztani (más vált.: Ebül gyűlt szerdeknek, ebül kell elveszni. Sármaság (Erdélyben) úgy szerepel itt mint Torda, Csökmő stb. más szólásmódokban). De saját humora is sokszor megnyilvánul. Már Imre Sándor méltatta azt¹ s a „Történt dolgok“-ba beiktatott II. Rákóczi György-féle gúnyvers „tréfás és lakonikus humora“ szerinte székely észjárásra vall. Ez a humor sohasem hagyja el, még a börtönből nejmének küldött levelekben is megtalálható, Önéletrajzában Kandia erősségei leírásában azt mondja, hogy azok környéke puskaporral volt megrakva s ha 20-30 embert láttak egy csoportban, „mindjárt az ég felé repitik vala szárny nélkül“. Mikor arról beszél, hogy Haller Gábort és kísérei egy részét felkaftányozták, utána teszi: „Haller Gábor ezt a kaftányt nem emészteté meg“ t. i. csakhamar azután megölték; mikor tovább a budai hídon való átkelésre tér, elmondja, hogy a tatárok a Haller kíséretének „elég korbácskaftányt adának, úgy hogy az kire adják vala, alig várja vala, hogy levethesse“ stb. Tréfás játszi kedve nyilvánul meg

¹ A néphumor a m. irod. Bp. 1890. 92. 1.

s mintegy az elbeszélés népmesészerű jellegére akarna figyelmeztetni vele, az ilyenekben: „Hortus nevű kertben“, „Nullibi tartományban“. Komikus hatást kelt az a furcsa összevisszaság is, hogy a szereplő állatokkal együtt vágy azok szájába adva Aristotelest, Platót, Heraclitust, Machiavellit, Werbőczit, Nérót, Julius Caesart, Herculesi munkát, Rápoltot és Budát stb. emleget.

VI.

A HÜMÁJUN-NÁME ÉS EGY MÁSIK SZERKEZET MAGYAR FORDÍTÓI ROSNYAI UTÁN.

A *Hümájun-námé*-nak a XVIII. században új fordítója akadt Zoltán József (nem János, mint némely értekezésben van) orvosdoktor (1712—63) személyében, aki olasz nyelvből fordította le az első darabot, vagyis egy kötetet néhány levél híján. Pataki Sámuel „kolozsvári tiszteletes tudós doktor és professor“ elküldette ezt és a még le nem fordított részt egy Cegén lakó (nevét elhallgató) írónak, mint egy dedikált példány elárulja, Tsehi Andrásnak, hogy fordítsa le. Tsehi 1781-ben Szent Mihály havának, azaz szept. 17-ik napján kelt előszava szerint, előbb javítgatta a Zoltán fordítását, de azután a stílus egyenetlenségét látva, ezt is „csak nem egészen újra fordította“. A második darabot vagy részt (a magyar kiadásban a 229 - 452. lapot) egészen ő fordította és pedig 'Alí Cselebinek Galland-féle (1724) francia fordításából. Galland fordítása, mint fentebb említettük, szintén csonkán maradt, mint a Zoltáné s a magyar fordítók csak ezt fordították le, a Cardonne-féle kiegészítés nélkül. Címe: *Bidpai és Lokman' indiai historiái és*

költött beszédei. Mellyek, Török Auctorból, Ali Tchelebi-Ben Salehből, Galland Uram által Frantzia nyelvre, Most pedig Magyar nyelvre fordítattak. Kolo'sváratt, (Nyomt. A Ref. Koll. Betüivel, . . .) 1783-dik Eszt. A maga fordításáról Tsehi még azt jegyzi meg, hogy nem kívánt bújá (így) magyarsággal élni, se pedig erőltetett, öszve-szöttfont beszédekkel nyelvünknek természeti ékességét ízetlenné tenni, hanem a természetet követte. Egészben véve hű fordításnak mondható. Érdekes, hogy Zoltán ismerte a Rosnyai fordítását is, legalább a XXIII. lapon (Galland előszavának fordításához adott jegyzetben) ezt írja: „NB: Magyar Nyelvre-is fordította Rosnyai Dávid, a' ki volt I. Apafi Mihálynak, Erdély Ország Fejedelmének, Török Secretariussa. J. Z“. Hogy fordításában fel is használta volna, annak semmi nyomára nem akadtunk. De nem lehetetlen, hogy épen a felhasználás miatt tért az el annyira a Galland szövegétől, hogy Tsehi jónak látta ezt az első darabot is csaknem egészen újra lefordítani.

A másik fordítás: *A' régi indusok böltselkedések az Példákkal jó erköltsökre tanító könyvetske* (Eger 1781). Fordítója Báji Patay Sámuel. Alapjául szolgált, mint Bognár Teofil és Gálos Rezső kimutatták, a Symeon Seth görög szövegének Stark-féle (1697. Berlinben megjelent) latin fordítása.¹ Van azonkívül még egy *Az indiai bölts, vagy miként lehet az Ember boldog e társaságos életben . . . mellyeket valami régi Brakhmán hagyott írásban. . .* (Debr. 1815.) c. mű, melyet Cs. J. fordított, de ez Bognár szerint csak a tanulságok külön kiadásai, kínai, angol, francia, német közvetítéssel. Szinnyi J. szerint (Magyar írók él. II. köt. 165. h.) a Cs. J. Csányi János monogrammjá.

¹ Lásd ezek bővebb ismertetését Bognár Teofil (Egy. Phil. Közl. 1891.) és Gálos Rezső (Ir. Közl. 1906.) értekezéseiben.

Mindez eléggé bizonyítja, hogy keletnek e páratlan népszerűségű költői terméke, mely minden művelt nemzet nyelvére igyekeztek lefordítani, a mi irodalmunkban is már régóta jelentőségének megfelelő figyelemben részesült.

VII.

IRODALOM.

I. TANTRAKHYÁYIKA, PANCSATANTRA ÉS FŐSZÁRMAZÉKAI.

1. Specimen sapientiae Indorum veterum id est Liber ethico-politicus pervetustus, dictus Graece *Στεφανίτης και Ἰχνηλάτης*. Nunc primum Graece ex MSS. Cod. Holsteiniano prodit, cum versione nova Latina, opera *Sebast. Gottofr. Starkii*. Berolini 1697. (Báji Patay Sámuel eredetije). — *Th. Benfey*: Panschatantra. Fünf Bücher Ind. Fabeln. I. Theil: Einleitung. II. Theil: Übersetzung. Leipzig 1859. (Kosegarten összetákolt (contaminált) szövegének fordítása, a bevezetés bár részben elavult, de összehas. irodalomtört. szempontból ma is becses). — Kalilag u. Dimnag. Alte Syrische Uebersetzung des Indischen Fürstenspiegels. Text u. Übersetzung v. *G. Bickell*, Einleitung von *Benfey*. Leipzig 1876. (Ebben Benfey módosította előbbi művében kifejtett nézetét. L. Bev.). Újabb kiad. *Schulthess*-től: Berlin 1911. Más kiad. *Wright*-től 1888; *J. G. N. Keith-Falconer*-től: K. u. D. An account of their literary history, together with an english translation and notes. Cambridge 1885. — Újperzsa ford. Anvâr-i Suhelî, or lights of Canopus. Tables of Bidpai by Husain Vaiz Kûshifî. Ed. by *J. W. J. Ouseley*. Hertford 1851. (Ak.). — Lights of Canopus. Persian version of the fables of Bidpay ed. by *H. S. Jarrets*. London 1880. — Transl. by *Wollaston* 1894. (V. ö. *E. G. Browne*: Literary history of Persia. Vol. I—IV. Cambridge—London 1919—24. (A Hümájun-náméhoz való viszonyáról l. Bevez.). — Panschatantra. Ein altes indisches Lehrbuch der Lebensklugheit in Erzählungen u. Sprüchen. Übers. v. *L. Fritze*. Leipzig 1884. (Textus simplicior). — Das Pañcatantram. (Textus ornatior). Eine altindische Märchensammlung zum ersten Male übersetzt von *Richard Schmidt*. Leipzig, (Lotus-Verlag) s. a. — Das Pañcatantra. Seine Geschichte u. seine Verbreitung von

Johannes Hertel. Leipzig—Berlin (Teubner) 1914. (— Ism. Büchler P. Egy. Phil. Közl. 1918. 434—40. az eddigi szövegkut. rövid történetével). — Tantrākhyāyika. Die älteste Fassung des Pañcatantra. Nach den Handschriften beider Recensionen zum ersten Male herausg. von *J. Hertel.* Berlin (Weidmann) 1910. Német ford. 2 köt. Leipzig—Berlin (Teubner) 1909. — The Panchatantra. A collection of ancient hindu tales. In the recension, called Panchakhyānaka, and dated 1199. A. D. of the Jaina monk, Purnabhadra. Critically edited in the original sanskrit by *J. Hertel.* Vol. I.—III. Cambridge, Massachusetts 1908. (Harvard Orient. Series XI—XIII.). (Ism. Egy. Phil. Közl. 1909. 383. 1. (Kégl S.). — Das südliche Pañcatantra. Herausg. von *J. Hertel.* Leipzig (Teubner) 1906. — 2. *Hitopadésa.* Eine alte indische Fabelsammlung aus dem Sanskrit zum ersten Mal in das Deutsche übersetzt vom *Max Müller.* Leipzig (Brockhaus) 1844. — Hitopadeša. Übersetzt von *J. Hertel.* Leipzig (Univ. Bibl.) 1895. — Hitopadesa. Translated from the Sanskrit by *E. Arnold.* London 1896. — 3. *Somadéva.* Katha Sarit Sagara. Transl. from the orig. Sanskrit by *C. H. Tawney.* With index. 2 vol. Calcutta (Bibliotheca Indica) 1888-7. — Somadeva. Deutsch von *J. Hertel.* München 1903.

II. A HŪMÁJUN-NÁME.

A török szöveg kéziratban és nyomtatásban is nagyon elterjedt. A M. Tud. Akadémia könyvtárában is van egy kézírata és egy kivonata. Legismertebb az 1835-iki bulaki kiadása. (Megvan a bécsi nemz. kvrtárban 21.029—C. sign. (SA. 27. D. 10.) — „Szalihazade Ali. Wasi: Humájun náme. Bulak. — 1835. (1251.) Kis folio 555 l. Más kiad. 1876. (1293.) Kis folio 822 l. Çimâr el-esmâr (A mesék gyümölcsei.) c. kivonata. Konstantinápoly 1840. 4°. (Tâib.) (Flügel: Die arabischen, pers. u. türk. Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien. III. Bd. Wien 1867. Nos 1867—72. L. u. i. a régebbi irodalmat is.) Első ismert európai ford. *Vicente Bratuti* spanyol fordítása: *Espejo politico, y moral, para principes, y ministros, y todo genero de personas. Traducido de la lengua Tyrcia en la Castellana.* Madrid 1654—8. (Az I.—VIII. fej. ford. A „Parte Primera“ csak az I. könyv ford.). Az előszó szerint... assegu-rando a los Corteses Lectores de auerle traducido con suma fidelidad, y puntualidad, y com sus propios, y verbaderos conceptos, y sentidos...“ A meséket Bratuti is „Historiá“-nak jelzi, mint Rosnyai,

de ő a szövegbe szőtt versek élébe is kiteszi: Verso. — Les contes et fables indiennes, de Bidpai et de Lokman. Tradvites d'Ali Tchelebi-Ben-Saleh, Auteur Turc. Oeuvre posthume. Par *M. Galland*. I. II. partie. Paris (Cavelier) M.DCC.XXIV. (Metszétékkel). (Az elbeszélés négy fejezetének ford. Chapitre I.: I. partie 1—390., II. p. 1—197. I., Chap. II.: II. p. 198—255. I., Chap. III.: II. p. 256—307. I., Chap. IV.: II. p. 308—82. I. Galland posthumus művét Gueullette adta ki; újabb kiad. *Cardonne*-tól 1778-ban, egy újabb kötettel kiegészítve, mely a folytatás összevont fordítása). Die Macht der Freundschaft. Aus dem türkischen Werke Humajun-Nameh oder Kaiserbuch wortgetreu übertragen durch *Ed. Abramowitsch von Adelburg*. Wien (A. Pichler) 1854. — Auswahl türkischer Erzählungen aus dem „Humajun-namé oder Kaiserbuch“

هعايون نامه von Salih sade Ali Efendi. Mit Urtext, Aussprache, deutscher Worterklärung und vollständiger Übersetzung. Ein Handbuch für angehende deutsche Orientalisten. Bearbeitet durch *Ed. [Abramowitsch] von Adelburg*. 1. Heft. Wien (bei den Mechitaristen) 1855. 8°, XIV., 2, 1—80. I. (Több nem jelent meg. Csupán a két galamb meséjének be nem fejezett elemzése.) — Fabeln und Parabeln des Orients. Der türkischen Sammlung humajun-namé entnommenen [A borítékon: entnommen] und ins Deutsche übertragen von *Soubi-Bey*. Mit einem Vorwort von Prof. Dr. Rieder Pascha. Berlin 1903. 8°, XII., 1—130. I. (A keret elhagyásával 53 mese fordítása.) V. ö. E. J. W. Gibbs: A history of Ottoman poetry. London 1900.

III. A TANTRÁKHYÁYIKA, PANCSATANTRA ÉS SZÁRMÁZÉKAI MAGYAR IRODALMA.

A Tantrákhyaika magyar fordítása a különböző szerkezeteket ismertető (általunk is használt) bevezetéssel és jegyzetekkel *Dr. Büchler Páltól* 1917 óta kéziratban készen van s kiadásra vár. — Horologium Turcicum (I. Jegyzetek). — A' régi indusok böltselkedések az az Példákkal jó erköltsökre tanító könyvetske, mellyet magányos és koros napjaiban Magyar nyelvre fordított (így *Báji Patay Sámuel*. Egerben 1781. (3 metszettel). (Az 1697-ik évi Stark-féle latin szöveg ford.). — Bidpai és Lokman' indiai historiái és költöt beszédei. Mellyek, Török Autorból, Ali Tchelebi-Ben Salehből, Galland Uram által Frantzia nyelvre, Most' pedig Magyar nyelvre forditattak (így). Kolo'sváratt. 1783-dik Eszt. I. II.

darab. (Tart. A magyar fordító előszava, „A frantzia forditónak elől-járo beszéde“ (I—XXIV. l.); Indiai hist. I. rész megfelel a francia „I. partie“-nak, helyesebben I. kötetnek: 1—228. l.; a II. rész vagy darab (a francia „II. partie“): 229—452. l. Az elbeszélés I.—IV. fejezete (a francia „chapitre“ itt szintén „rész“, ami némi zavart okoz. Az I. ilyen rész (fej.) I. drb 1—343. l. II. 344—78., III. 378—408., IV. 408—52. l.). — Az indiai bölts, vagy miként lehet az ember boldog e társaságos életben, mellyeket valami régi Brakhmán hagyott írásban. Debrecen 1815. (Cs. J. fordítása). — *Beöthy Zs.* A szépprózai elbeszélés a régi m. irodalomban. I. köt. 1887. (103—119. l. VI. fej. Rosnyai D. és a Horologium Turcicum. A nyelvkeverék. Bidpai újabb magyar fordítói). — *Erdélyi K.* Az állateposról. Kecskemét 1887. — *Bognár Teofil*: Kalilah va Dimnah. Egy. Phil. Közl. 1891. 1009—34. l. — *Perényi József.* Rosnyai Dávid. Sátoralja-Újhely. 1896. (A Rosnyaiak családfájával). — *Elekes Mihály*: Rosnyai D. élete és művei. Szeged 1905. (Ism. Századok 1905. 263. l.). — *Gálos Rezső*: A Pancsatantram és egyik magyar származéka. Irod. Közl. 1906. 172—90. l. *Fiók K.* A Pancsatantra meséiből. (V. 1—5. Bp. Szemle 1906. CXXVI. k. 179—93. l. 1909. l. XL. k. 466—75. (II. 4. IV. 8. 9. — *Ifj. Bittenbinder M.* A Humájun-namê első magyar származéka: Rosnyai D. „Horologium Turcicum“-a. M. irodalomtört. tanulmány. Bp. 1908. (Ism. Bp. Szemle 1909. CXXXVII. k. 496. l. — *Bittenbinder M.* A Pancsatantra egy másik török származékáról. Egy. Phil. Közl. 1910. 382—3. l. — *Dézsai L.* A czegei névtelen. (Dolg. Békefi R. ... emlékére. Bp. 1912. 354—8. l. (Galland ford. Zoltán József és Csehi András). — *Trócsányi Zoltán.* Bidpai és Lokman magyar fordítója. Irodalomtört. 1914. 255. l. — *Bittenbinder M.* Bidpai és Lokman m. ford. U. o. 414. l. — *Pintér J.* A m. irod. tört. Bessenyei Gy. fellépéséig. II. k. 1909. 314—9. l. U. a. A m. irodalom tört. kézik. II. k. 1921. 213—4. l. — Pancsatantra azaz Ötös könyv. Az életbölcességnek régi indiai tan-könyve . . . Szanszkrit eredetiből ford. *Schmidt J.* Gyoma. 1924. (A Textus simplicior fordítása Kielhorn kiadása (Bombay Sanskrit Series. No IV.⁶ 1896) alapján. — Hitopadesa I. könyv. Írta Nárájana. Ford. *Fiók K.* (Kny. Kisz. Évl. XXXIX. k.). Bp. 1905. (Mutatv. Bp. Szemle és Heinrich G. Egy. irodalomtört. I. k.). (1903) 90—5. l. — A Hitopadešából. A sanskrit szöveget ford. *Vértessy Dezső.* (Kny. a losonci m. k. áll. főgimn. 1905/6. ért.). Losonc. 1906.

IV. ROSNYAI ÉLETRAJZI IRODALMA.

1. *Önálló életr.* Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kisértve kiadta *Szilágyi S.* Pest. 1867. (Mon. Hung. Hist. II. oszt. Irók. VIII. k.). — (*Perényi, Elekes, Bittenbinder* önálló értekezéseit I. III.). — *Molnár István.* Rozsnyai D. török deák. Bp. 1909. (Művelődéstört. ért. 33. sz.). 2. *Czikkék, adalékok:* R. D. erdélyi író. *Molnár J.* Magyar Könyvház VII. 1795. 284. l. — *Rumy K.* R. D.-nak rövid emlékezete. Felső M. o.-i Minerva 1825. 60. — *Felső-szálláspataki Kenderesi F.* R. D. és munkáiról. Árpádia. 1833. 290—300 l. — I. *Apafi M.* erdélyi fejedelem . . . útja M. o.-ra Érsekújvárhoz. Hon és Külföld II. 1842. 8—10. sz. — (R. török oklevélfordításaiból többet közölt *Lőcsei Spielenberg Sámuel:* Hon és külf. II. 1842. évt.). — R. D. folyamodása az erdélyi kir. főkörmányszéki bizottsághoz. Közli *Szabó K.* Kolozsvári N. Napt. I. 1865. 80. l. — R. D. deák testamentuma. Közli *Szilágyi S.* Kol. N. Napt. III. 1867. 46. l. — *Thaly K.* R. Hédervárrott. Századok 1868. 345—7. l. — *Szilágyi S.* R. D., az utolsó török deák. Bud. Közl., 1868. 20-21. sz. — Török-magyarkori tört. eml. I. oszt. Török-m. államokm. Szerk. *Szilády Á.* és *Szilágyi S.* VI.—IX. (Államokm. IV.—VI.) köt. Pest 1870—2. — *Idősb. Rákóczi Gy.* szül. éve s a Bocskayról szóló ének. Száz. 1872. 56. l. (V. ö. *Thaly:* Vit. én. I. k.). — *Révész I.* A Rákóczi—Rozsnyai-ének Bocskayról. Száz. 1872. 197. l. — *Thaly K.*: M. történetírók életéhez. I. R. D. (1705. márc. 11-iki foly.). Száz. 1874. 53—6. l. — *Lénárt J.* R. D. egy ismeretlen követjelentése. Tört. tár. 1882. 332—41. l. — *Koncz J.* R. D. az utolsó török deák életéhez. (5 lev. 1663—78, és egy lelt. 1678). Tört. tár. 1882. 775—80. l. — *Koncz J.* Oklevelek R. D. fogsága tört. (5 lev. 1679—81. + 1 memoriale). Tört. tár. 1883. 155—169. l. — *Szilágyi S.* R. D. családja. Turul 1884. 170. l. — *Koncz J.* A Rozsnyaiak családfája. U. o. — *Koncz J.* R. D. életéhez. 1—6. Tört. tár. 1884. 201—4. l. (Horol. Előszava, Könyvlelt. stb.). — *Deák L.* R. D. életéhez. (7—8). U. o. 205—6. l. — *Szádeczky L.* A gr. Telekiek mvás. levéltárából. Tört. tár. 1885. 812—4. l. (2 lev. 1670.). — R. D. conventiója 1669-ből. M. Könyvsz. 1887. 327. l. — *Szilágyi S.* Erd. Orsz. Eml. XIV.—XVI. k. 1664—79. Bp. 1889—93. — *Ballagi A.* Cserei-e vagy Rozsnyai? Ir. Közl. 1892. 70-1. l. — *Szász B.* Marosvás. irod. multjából. M. Vás. 1905. — *Gergely S.* Teleki M. levelezése. III.—VII. k. 1664—77. Bp. 1907—16. — *Dr. Bittenbinder M.* Adatok R. D. életéhez. Ir. Közl. 1910. 338—48. l. (9 lev. Teleki M. hoz és 3 oklev.). — *Lukinich Imre.* R. D. életéhez. Ir. Közl. 1912. 120. l. (Fizetésére von. erd. kanc. lev. adat kb. 1711. évből). — *Zsinka F.* Adalék R. D. életéhez. Száz. 1912. — *Simonfi J.* R. D. naptári följegyzései. Erd. Muz. 1914. és kny. — *Szinnyei J.* Magyar írók él. és m. XI. k. 1313—7. hasáb (1893.). *Pintér J.* lásd: III.)

HOROLOGIUM TURCICUM
ET
SPECULUM CONTINUUM
DE
REBUS IN ORBE
EXTERNIS ET INTERNIS
RIDICULOSE
INTERDUM TAMEN OBSERVANDO LEGENDIS
AUTHORE
DAVIDE RO'SNYAI DE MVASARHELY

[FORDÍTÓ ELŐSZÁVA.]

[6^a] Ugy látzik a' természeti nemzés a' hasonlatosság szerént valo generationál akar melly genealogiának is hamarébb nyakát szakasztya, 's azzal edgyütt jó emlékezetinek is; Ugyan is régi nagy truncusok, a' melly nagy hirt 's nevet nagy Virtusokkal kerestek vólt per contrarias seculorum revolutiones, vagy tellyességgel el fogyván, vagy igen sok karban változván nem alusznaké? ellenben sok alaton rendeknek,¹⁾ tsak mi kitsiny munkájoknak magok után hagyásával-is nevek nem ragyognaké? nagy ok lévén ez azoknak, a' kik hóltok után is élni kívánnak, az én idétlen elmém-is régen jár ott, hogy ez háladatlan világ ha szüntelen forgó kerekével, rám hajtott probáit sullyosabbakkal nem tetézné, nem annyira erőszak alatt nyegő nevemnek tovább²⁾ vetéséért, mint az idegenek között sok ideig szerzett tanulásom³⁾ alatt rám költ pénznek a mint némellyek akarják, nem szinte olyan haszontalan sárban hányattatásoknak,⁴⁾ mind vonagló Nemzetem, mind agonizáló Hazám, de kiváltképen Isten után engemet crealó jó kegyelmes Uram, Méltóságos Fejedelem, idösbik APAFI MIHÁLY Urunk ö Nagysága előtt való meg mutatásáért nem elme köszönrülö, hanem azt mulatoztató edj kis jedzést adnék ki, de sokáig tartozkodom vala, mert nintsen olly perfecta Editio,⁵⁾ melly a' mint az értelmeséknél jó emlékezet, ugy a' büszkéknél tsufság, Virtutem genii duo semper in Orbe sequuntur, de: sic mihi hanc sinat,⁶⁾ corrigat ipse suam, azért non obstante eo, hogy ki mit mond, a' munkához fogtam, mellyre segillyen az a' kit senki nem segít.

[6^b üres]

[7^a] EZ KÖNYV EREDETINEK MODGYA:

Vagyon a' Mahometánusoknál a' többi között egy Könyv, mellynek neve a Szeretsen nyelven *Humájunnámé,*⁷⁾ betű szerént magyarázattya nem idevaló, *Sensualis Interpretatioja* ez: *Literae Regales*, melly Könyv nevét, nem annyira Continentiajától, mint mindenek felett szükségesképen a' Királyok előtt való udvarlástól vette.

Ez az a' Könyv, leg elsőben is ezt az Indiai Bóltsek őszve szedegetvén, dedicálták vólt az akkori *Ráji Dábeslim*⁸⁾ nevű Indiai Királynak, ki a' mig élt e Könyvet gyakran olvasta, olvasását maradékinak is imponálta 's testálta, kiknek defectussokon a' szomszéd *Szeretsen* és *Persia* Országok Királyi halván hogy az *Indiai* Király tárházában külömb külömb féle vadak, madarak nevezeti alatt, sokak de kiváltképen Királyok tanuságára költ egy jeles Könyv volna, 's mint ujságon kapván, *elare et clarius* hol szeretsen 's hol Persiai nyelvekre *iteratis vicibus forgattatták*, honnét a' Törökök közze is tsuszott, de az említett nyelveken, a' Törököknek nem ínyek szerént való obscuritásban lévén a' Könyv, sok időkig sokaknál minden haszon nélkül *subticealt*, hanem későre a' *Szultán Bajázid* unokájától, *Szultán Méhemmednek* pedig fiától *Szultán Murádtól*⁹⁾ Drinápolyban erigáltatott Collegiumnak maga nevét titkoló Professora,¹⁰⁾ ennek izes mulatságától üres maga Nemzetét meg szánván, az Udvari expeditiókban már ususban ment *Arabiai* és *Persiai* nyelvekkel elegyes Törökre fordította, az ő módjok szerént szép terminusu stilussal, 's az alkal-[7^b]matosságokat ékesgető versekkel sok helyeken condecoralta is.

Az egész Köny(v) áll tizennégy Részékből,¹¹⁾ 's noha némellyikének némellyikéhez közelítő formája nagyok vala ezeknek compendizálására, mindazáltal a' Könyv-

nek régi formájának kedvezvén, nem változtattam, de magam Nemzetem humorának is akarván complacealnom, a' mi Olvasóinknál nem igen izes ingredientiakban kihagyogattam, 's így Istent híván segítségül a' dologhoz kezdettem.

Mellynek minek előtte részek szerént való forgatásához fognék, praemittáltam én is azt az Historiát, melylyet az Authorok is e' Könyv eleiben tettek, 's ez az.

[HUMÁJUN-FÁL HISTÓRIÁJA]¹²⁾

Historia, Vólt a' Kináknak az Igasságnak ki szolgáltatózásában ritka példájú egy Humajun Fál nevű Királyok, melly név szeretsen nyelv, magyarázatja ez: *Sacra Fortuna*,¹³⁾ kinek is vólt a' Tanáts adásban incomparabilis *Hucziszte-Ráj*¹⁴⁾ nevű egy Fő Vezére, ez is szeretsen nyelv, annyit tészén, mint *Beata Discretio*. Ezen Király meg nevezett Vezérével többi között egy nyári napban vadászat alkalmatosságával egy jeles kertben divertáltván sétálnak, 's azonközben látnák egy meg aggott tsonka udvas fát, mellyben a' *dulce bellumnak* tsoportonként függő seregei feles kimeket botsátván ki, a' *Cananeusok* téllyel, mézzel folyó Vármegyéin divagálnak vala, kiknek ártalom nélkül egy más közzé való mixturájokon, a' midőn a' Király fáradatlanúl álmélkodnék, Fő Vezére szóttalan nem álhattya, mellyre a' Király felel 's mond. Nem elég tsudaé az, hogy ezek formájokban rémitők, természetekben vadak lévén, gyümöltsők édes? az Ember tekintettel kegyes, természettel szelid, munkával keserű?

A *Fő Vezér*, tudtára légyen ez a' Királynak, hogy ez az állat olly innocens es *sorte sua contentissima gens*, kinek természe-[8^a]tihez semmi alienum nem ragad, 's

abban való tisztaságokat olly accuratè is defendállják, hogy az édes haszonért nyargalódzó magok nemzetét, soha probaköböl tsinált küszöbjökön a' *Portariusok* ad-dig bé nem eresztik, valamig Házokat meg motskolható Contrarietástol tarisnyájokat az *Exploratorok* üresnek nem lelik, mellynek is investigálására a' Királytól czirkálók rendeltettek stricta Comminatioval, ugy hogy midön tsalhatatlanúl az idegen szag meg jelenti azt, hogy valaki közüllök nem tisztán ment bé, kevés fáradsággal feltalállják a' motskost 's a' vigyazatlan kapusokkal őszve kőtik 's viszik a' Király eleiben, holott is elsőben nagyobb vétkesnek ítéltetvén a' motsoknak bé botsátója azt hozonál, elsőben amaszt, az után ezt exequállják. Melly serena Ordinantiának meg tartattatására, rendelt a' Király maga után Fő és Vice *Colonellusokat*, kiket is gravis admonitioval az egész Gyülekezetnek praeificialván, azoktól való submissa dependentiajokat, fejek vesztésével imponálta is.

Hogy pediglen a' Király vadságokhoz képest, munkájoknak édességén, az Emberi nemzetnek ellenben szelidségekkel nem edgyező savanyóságán haereál, itt is vegye észében a' Király azt hogy ezeknek az ő constructioja testből 's lélekből egy aránt áll, természetek is ahozképest conformis qualításban vadnak, és így egymás ellen az exorbitantia is köztök interdicatott.

De az Emberek mennyin vadnak annyi természettel birnak, 's ez az oka hogy egymás ellen háláloson vinak.

A Király az Embereknek illyen nagy boldogtalan-ságokon szomorkodni, és tovább vélek való társalkodástol idegenkedni kezd 's mond: E' praemissa szerént a' kigyó ajakiról tseppeket nyeldekleni, a' léleknek a' testel utolsó hartzal agonizálni, az emberi társalkodásnál bátor-ságosabb im ez szerént:

Kivánsz é lenni securus, ne légy felettéb udvaros,
élettel nem lehet multus, valaki masen¹⁵⁾ kap stultus.¹⁶⁾

[8^b] *A' Fő Vezér* tartván attól, ha a' Király maga Opinioja mellett marad, a' Respublicara summus Justitarius nélkül sok gonosz árad, mellyet megelőzni akaró elmével szoll' s mond: A' tsendes életet erősítő citatioi a' Királynak igazak, de a' Király meg értse azt hogy, egy régi bölts mondása szerént, tsak egy falat kenyérnek bé falása is, annak minden requisitumit külön szaggatva, leg aláb száz ember munkáját kívánnya, annál inkább nagyobb necessariumokra hol elég egy Ember? hogy pedig cooperatio conversatio nélkül nem lehet, igaz, mert a' nélkül három embernél többet a' teremtés sem adott, kik is mind hárman halált kostoltak, noha edgyik él.

Azonban hű nyájosságunkat jó discretio szerént tsak gonosz akaróinktól illik denegalnunk, barátainktól semmiképen nem; Ugyanis a' kezdet is az embert vagy egy vagy más uton egyiket a' másiknak rabjává tévén a' succursus által, ellenkező elettel mitsoda elme oppugnálhattya?

Igaz hát hogy sem az emberi dispositio assistentia nélkül, sem az assistentia hű admissio nélkül, nem használ: Mert magunknak kell tulajdonitanunk azt a' kárt, mellyet magunk nélkül semmit nem tselekedhető ember miatt szenvedünk.

A *Király* mond: Az emberekkel való barátkozást böltsen approbárod, de nékem ilyen scrupulusim is vadnak, hogy ezek között mind a' külsőkben a contemptus rebelliót, mind a' belsőkbén a' dissensus sectakat nemzhet, akármellyiknek is vége sok nyughatatlanság után, bizonyoson következő veszedelem.

A *Vezér* mond: Vadnak Cánonok, mellyek a' Böltséktől irattak a' végre, hogy afféle inconvenientiak restringal-

tassanak, melly Canonoknak egy Disciplina nevű Articulussa, az embereket a' magokéval contentallyá [így] in Ritka seculo, a' másétől pedig arceallya sub vano anatemate in omni aevo.

[9^a] Ubi haec purè curantur, regna non desolabuntur,
Secus si intelligantur, rustici lamentabuntur.

A' *Király* mond: Vallyon a' Regimennek subájából a praemittált motskokat ki vehető ilyen meg betsülhetetlen *Album Graecumol¹⁷*) hol kaphatnánk?

A' *Vezér* mond: Az Igasságnak Urától, a Profeták deportályák és ajánlyák azt a' nagy poltzon tsak azoknak a' Potentatoroknak, kikben azt küldő, Isten elégséget készített annak egyenes folytatására, ugy hogy a Regio 's Religio benne egy testvérek legyenek, hogy a' Profeták defectussán a' Reverentia is rájok szálván, mind a' Papi 's mind a' Királyi czimer egy gyűrűben incorporaltathassanak, im e' szerént:

Nagy poltzon ül a' Királyság, de lelkeseb a' jó Papság,
Edgyűtt létek olly ritkaság, mint egy jegyben Nap 's Holdvilág.

Vgyanis a' meny boldogságot az Ország a' Királytól, annyi állandóságot a' Király is vészen a Törvénytől. Mert ugyanis vizálkodásnak és nem embernek fia az, valaki a' Törvényt félre tévén maga kényén itél.

Ezt a' régi Hatalmasoknak is azok az Isten Postái dictálták, ezeknek praedikállását, amazoknak megtartatását severè imponálván a' Mennyei szózat. Mert Isten ellen hiszen embernek, valaki ember ellen Istennek nem hiszen.

A' *Király* mond: in eo Casu hát a' Királyoknak minémű qualitasu Embereknek kell lerni?

A *Vezér* mond: több requisitumok felett, kettőnek kell a' Királyban continualodni; egyik az igasságnak

ki szolgáltatásában való dexteritas, másik a' fenytékben való moderalitas. Quibus absentibus, vel vero non existentibus, ugy áll a' Király, mint a' támasz nélkül való kert. Mert böltseség nélkül a' Király ritkán lesz, soha meg nem marad. Tovább kívántatik az is, hogy a' Király sokakat táplállyon, ke-[9^b] vesset magasztallyon, próbálva éleváltjai aránt fetsegést ne apprehendállyon. Mert az érdemetlenek a' benè meriták nadrágát addig fel nem vonhatták, mig azokról le nem huzzák.

Mivel pedig az Udvarosok tsak nem mind hajtyák a' tédret nem a' Király hasznáért, hanem vagy elméjekben már apprehendált tilalmas bonumnak meg nyeréséért, vagy méltán rájuk gördülhető veszedelemnek elkerüléséért, kiknek mivel czéll yok a' magok java 's nem a' hűség, a' Király mind a' két szemét fel nyissa, mert mihelyt ezeknek az idő jobbal hízelkedig (így), Uroknak ezer 's meg ezer gonoszt, magoknak pedig tsak egy hasznotskát is tél túl mutogató alkalmatosságokra hanyott homlok rohanak, kikkel is az innativa apprehensió azt tselekedtetí, hogy ha másokat magoknál a' Király előtt gyümöltösebb tekintettel látnak, azoknak soha nem vólt dolgoknak költésével a' Királynál olly hév feredöt készítnek, melly ha a' Király szemtelen, olly lángal forr fel, mellyet a' Királynak sok de késő könyvezési sem olthatnak meg, melly is gyakrabban e' versnek el felejtésével lészen.

Ne intende a' vádlokra, vád mert nem vágy igaz szókra,
E döjtött halált sokakra, töb jókra mint gonoszokra.

Ellenben ha a' Király discretus, az igazság és hazugság között jó distinctioval azt viszi végben, hogy sem ma birodalmán rés, sem hólnap Lelkén sértés¹⁸) nem esik, Országa éppen, Lakossi szépen gy álhatnak meg, mint ama nagy emlékezetű *Ráji-Dabeslim* nevű Indiai nagy

Király *Berehmen* Doctornak¹⁹⁾ bölts praemissáin fundálván dolgait, abból tsinált szép Exemplarit, maga nevének terjesztésére, sok haszonnal hagyá successorinak im ez versel.

Primum opus in Studiis, pietas sit sancta Deorum :
Quod restat, constans perficit omne labor.

[10^a] A Király mond: azt éhező szívem appetitus-sával kivántam nevezted Király 's Doctor között való famosa familiaritást hallani, de sok industriam után is, vagy ő volt valóság nélkül, vagy én haszna nélkül; Már hallom hogy a' Méltóságos Vezér azon dolognak tudója, hármas hálá légyen ez nagy ajándékom Istenének, ki mind lábaimnak czéllýára vezére, 's mind szívemnek kivánságára segéde vólt. Kivánnjuk azért mint hű Commentariustól Kigyelmedtől minden dilatio nélkül azt a' memorabilis consentiát hallani, mellynek holott tsak említéséért is Kigyelmedre multifaria gratiarum actio, hallásával pedig mi tóllünk a' kősségre omnis generis jó származhatik, halogatása véték. Mert a' meg nem orvosoltatott ártalomnak gonoszsa, nem a' tudatlan Fejedelemre, hanem a' halgató Tanátsra tér.

[DÁBESLIM ÉS BEREHMEN DOCTOR (BIDPAI)
HISTÓRIÁJA.]²⁰⁾

A Vezér szófogadó térdet hajt 's mond, *Uram Király* :

Feletted Umbraculumod, légyen az Egek Istene,
Alattad seremet²¹⁾ lovad, a' meg nem botló szerentse.

A' *Historicusok* mondgyák hogy vólt a' régi időben Indiának a' többi között jóknak jó, gonoszoknak gonosz, fellyeb említett *Raji-Dábeslim* nevű egy ditséretes

Királyok, kinek országlása igassággal másokénál fellyeb hires, lakossa épséggel vólt olly ékes, hogy e' két raritással acquirált Királyok régi Titulare de Regale symbolumában, senki közüllök ennyire mint ez nem vólt részes, kinek is születésével hozott magnanimiaja gyakrabban elméjét Regale requisitumokal 's nem egyébbel recrealta. Egy szoval a' melly Királyi Virtusok másokban szaggatva is ritkán szoktak vólt morositással is bé téрни, mind azok egyedül ő benne congratulatioval congređialtak vólt. Mert az okossággal fel ékesitetett Lelek, mint egy kővárban ugy lakik az embernek tetejében.

Nem obstálván Királyi Felségének illyen sublimitássa, alat-[10^b]ta valóinak controversiájokat gyakrabban maga praesentiaja discutialta, ki minek utánna birodalmát benn, rebellisitól, kün ellensegitól meg tisztogatta volna, békességes Királyságának tellyes idejét hol külső Tanátsal 's hol Ecclesiastica Consultatiokkal töltötte: *Mert*, a'hol e ket Causans colludal, ott in Foro Contradictorio sem sokat contendal.

Többi között egyszer Bóltseivel a' Királyok Qualitássiról ágal vala, akarván tudni tőlök, azok közül mellyik kozelebb (igy!) való Attyafia a' Királyoknak? kik is a' felett való sok hánykodásokat, a' Tollerantiának, Constantiának és Liberalitásnak Főhelyre való ültetésével sopiálák. *Mert* meddő Király az, valaki ezeknek tsak ketteit ehlli.

Ugyan is ha Istennek im ez nevezetít *Ens entium* sokan a' vakok közül tsak a' természetből is láttyák 's hiszik, annál inkább ha melly szemesebb Potentatok, divino nutu abban bellyeb nézhetnek, Titulussokat onnan deriválván, *Ens carentium* lehet érdemes Czimerek, melly symbolumnak excellentiaját minden Majestások irigylik *Mert* az Őrdög nem azt bánnya hogy ő konkoly, hanem azt sirattya hogy más buza.

Erre a' Király születése szerént is hajlandó kézzel a' szegényeknek sok jót ada, az után el alvék 's így álmada: Hát fejrben öltözött egy vén Ember, álmában a' Királyt így köszönti 's mond.

Király tegnap költsön igen sokat adál,
Mellyért holnap Isten bővebben readdál.

Mikor azért reggel imádkozol, kevés de hiteles Coniunctusiddal ballagj nap kelet felé, holott amaz hires barlangban lakó vén szent mi tévő légy, meg tanit. *Mert*, heában utállya az a' más nyálazott falattyát, a kinek a' foga ki hullott.

Más napra kelve a' Király a' jelenés szerént a czélra jutván, an-[11^a]-nak a' küszöbén ülő lakossa, a' Király köszönetire felel 's mond: Felséges Király, noha a' szentek kunnyoja a ti palotáitoknak nem is árnyéka, mind az által ha tsak ritka visitálással is azokról meg emlékezni Salamon testamentuma, ki is szelek szárnyain járo hatalmas Király lévén, az álatatosságban annyira condescendált, hogy tanitoihoz jártában lábaira tsengetyűt kötött, mellyek hangjokkal hirt attak a' hangyáknak, praecaveálni akarván láb alá tapodtatásokat, sokkal inkább tsekélyeb Királyok ne felejsék azt el.

Csillaggal légyen bár Koronád meg rakva.
Ha szelid gyöngyel nints, rugd össze 's tedd tova.

Sok szép discursusok után a' Király induló félben lévén, látogató jó akarattyának meg köszönésével a' Barlang Vra fel áll 's mond: Noha kezeim mint sem a' Királynak valamit nyujthatnék, rövidebbek, mind az által Atyám testamentuma szerént, a' barlangnak im ez szegületiben fekvő nagy kintsre emlékezem, de mivel én szándékom szerént életemet Istenemnek áldoztam,

annak tsak nézésével is szemeimet gyönyörködtetni, 's annál inkább lelki Oltárom körül hivatalomat remorálni soha sem kívántam, birván Istenem ajándékozásából a' meg elégedésnek ama nagy mértékű gazdagságával, mellynél nagyobb a' világon tsak im ez két szótska, *Si noveris*, ki ásása felől parantsollyon a' Király, 's úgy hiszem azt oda nyomo szüz petsét alatt talállya, *Mert*, az ohajtott arany almával laptázó marok fel sem tőrik 's meg sem izzad.

Itt a' Király álmabéli imaginatioit a' barlangban lakónak ki adván, az is a Királynak mond: Ez is Felségedhez noha nem conformis gratificatio, mind az által mivel a' Király Isteni jelenésből assequalta, hálájának nagyobnak kell lenni a' lelt jóknál. *Mert*, az elvett áldásoknak fontya 's az hálá adásnak lóttya, egy másában űlnek.

Több raritások között egy arany Láda vala, nehezen nyilo lakat-[11^b]-tyát későre lévővék 's a' Király kezében adák, mellyet fel nyita 's benne egy Gyemánt Ompolnát találá 's abban is egy darab hárttyát 's azon syriai írást, mellyet sok kereséssel talált egy Commentarius a' Király parantsolattyára így resolvála.

[VILÁGBIRÓ SÁNDOR TESTAMENTOMA.]²²⁾

En *Sándor* világ Birája,²³⁾ e kintsnek ide rakoja, ennek idővel, Indiai *Ráji-Dábeslim* nevű nagy Királyra devolutioját titkos jelenések által eleve el láttam, és nem annyira tárházának, mint magának akarván használnom, e' kints közzé le tett praeadmonitoria signaturának tsak ide helyeztetésével is, annál inkább Continentiajával arra czéloztam hogy magának succurrálhassak, mert a'

mint az aragnál drágáb az a' minek ő Edénye, ugy a Gyémántnál árosabb az a' mit contineál, continentiajából annál inkább megtanulhattya azt, hogy soha e' világhoz ki tudgya nélkül senki ne bizzék; *Mert*, ez olly *Materia*, melly minden nap más más Kalmár kezén koptatni, és olly *K* . . . melly minden éjjel más más latorral viszkolodni kíván. *Mert*; ez az ő symbolumja, Aut semper aut nunquam; lopd el az ő Deák nevéből az első betűt, tedd elől az harmadikat, 's mindgyárt kitanulod, hogy azon mezitelenségét fitogtattya ő holnap is másnak, mellyel téged ma megtsalt. *Mert* akkor ő leg mezitele-
nebb, mikor leg czifrábban öltözött.

Ugyan is valami incommodumnak ingredientiaja nélkül, kinek adott valaha pilulát, szerentséje kinél volt szegődve? hiszem ő is tud deákul 's azt mondgya hogy, *nemo plus quam quod habet dat*. Nem lévén hatalmában, bolondság is kívánnunk tőlle adományának allandoságát. *Mert*, a' szerentsének mind hizelkedésének 's mind fenyegetésének a böltseknél egy az árra.

Tartsa tehát kiki szüntelen kezében tükörös legyező gyanánt [12^a] ez Testamentaria delineatiót e' kettős haszonért; Nézze elsőben minden obscura difficultásinak sopiálo remediumát ennek tükörében; kergesse másodszor Országá édes izire aspirálo darásit annak legyezőjével; Melly eszközzel ha melly Király boldogulni kíván, légyen követője tizen négy Részezből álo ez kis Picturának.

Első, Valakit egyszer érdemesen creált, soha az aránt vádat el ne hidgyen, *Mert*, valaki Regi Proximus, az, omnibus odiosus, kit is minden bizonnyal a' távulabb válok valami időre hára (így!) a' Király előtt tarka ruhában öltöztetnek, de azokat a jó Király így praetermittállya.

Hamar hally 's későn hidgy, mert töled vár az Így,
Hazug minden Írigy 's meg fojt mint egy mirigy.

Második, susurrabilis personákkal, gyakor térdhaj-
tókkal fél fülben sugokkal ne társalkodgyék, *Mert*, az
ilyen Világ fattyaival való familiaritásnak, elkerülhetet-
len tsómőre a' változás, im e szerént.

Amat sed se ipsum a' ki fél fülben sug,
Ha reá nem vigyázzsz, biz a' sip alá dug.
Homo homini lupus.

Harmadik Országa nagy rendeivel egyességet ne
tsak tartson, hanem azt curiosa industriával stricte ol-
talmazza is: *Mert* a Királyi méltoságra és a' Respubli-
cara néző requisitumok, nem külömben, ha nem azok-
kal való unánimitással secundálódnak, mert azt mondgyák

Csak edgyet szül az edgyesség,
'S Nem is kell több, az a' jó Vég.
Sceptrum Regni, Virtus amicorum.

[12^b] *Negyedik*, miatta debilis ellensége Farkas vigyor-
gásának sohase hidgyen. *Mert*, annak hűségét akkor
hiheti, mikor amaz is farka vágását el felejtheti.

Nem mindenkor kérdik fött é meg a' tődő,
Elébb-is feladgyák, ha rövid az idő.
Vigilandum Medico.

Ötödik, elme bágyasztó, homlok izzasztó tribulatio-
val már arripiált szerentséjét, serio strásállya. *Mert*,

Senki roszzsul el lőtt nyila,
Nem tér vissza sopánkodva.
Vitae Sapientia Custos.

Hatodik, prae ceteris omnibus, tellyes életében gyült
nyálát pökje szeme közzé amaz Ördög keresztelte Prae-

cipitantiának; *Mert*, e' mia' hebehurgyasággal egy órában nyert gonoszszát tellyes életebéli késő consultatioval sem reparálhattya.

Marsnak van egy fattya neve hebehurgia,
Mind pokolra horgya, ha kikhél van soldgya.
Ratio praesit, appetitus obtemperet.

Hetedik, soha semmi irrepentina diversitassiban, szokott discretioja megne tsőkönnyék; *Mert*, nints soha olly dördületlen Casus, ha nem finitivus, melyben az erős elme nem frugiferus, ha a' Gazda nem confusus.

Valamikor sok a' hostis, közel ott hozzád a pestis,
De te ne desperálly, itt is, mert él Machiavellus is.
Ingenium si intenderis, valet.

Nyóltzadik, boszszuval buzgó kuvaszi aránt, soha securitást magának ne igérjen. *Mert*, annak savanyú gyűkeréről soha keserű kókénnél egyéb nem jó.

[13^a] Elöl vigyorog s' honorál,
S Hátul hegyzett nyársal trudál.

Ne crede colori.

Kilentzedik, soha semmi része tellyes életének, azt mindenek felett ékesítő Pia clementiától üres ne légyen; *Mert* ab initio seculorum, soha egy Majestás is e' nélkül méltán nem ditsértetett.

Ugyanis Királyt Korona nélkül, mint szolgát fogyatkozás nélkül hamaréb találunk.

Nállad ha hitelt ért 's tölled méltán nyert bért,
Szolgád, egy 's két bűnért, ne bánts hogy ha meg tért.
Nemo sine crimine vivit.

Tizedik, kevésnek ártson, soknak használlyon; különbben,

Eleget használtál, mikor nem ártottál,
 De többet ártottál, mikor nem használtál.
 Inter utrumque tene.

Tizen-egyedik, nem magához illendő dologhoz ne fogjon. *Mert*, ez az inanimadvertentia az embert a' máséval biztattyá, 's magáét el rántya.

Veréb Gerlitze járását
 Tanullya s' veszti ugrását.
 Contentum propria vivere dulce fuit.

Tizenkettődik, a' Tollerantiával 's Constantiával öszve köttetett szelidség, *Mert*, ezzel közelitheti általab uton a' Profeticus gradust.

Vaj ki sokat durál, ki sokat tollerál,
 Nem soká floreal, a ki tsak murmural.
 Summa Victoria sui.

[13^b] *Tizenharmadik*, az Udvar hű 's igaz beszédű emberekből állyon. *Mert*, különbözők miá, mint a' lántz szemben a Consequentia, ugy az Udvarban a' Continua inconvenientia sietteti azt a' titkos gonoszt, melly a' birodalmon rést, a' Lakosok szívéen törést tsinál.

Udvarod népe ha lator,
 Incolák közt ne légy bátor.
 Fallacia violentia
 Violentia nunquam tuta.

Tizennegedik; az időnek mostohasága el ne tsűgseze, *Mert* articulus fidei a' világnál, fattyait szoptatni 's fiait elvetni.

Virtussával Párdutz lántzon,
 Döggel bűdös Borz szabadon.
 Virtus gloriae Mater
 Labor Pater.

Ha a' Király e' tizennégy részekre alkalmaztatott példákat hallani akarja, réstség nélkül ballagjon az Armeniai havasra 's amaz Clastrom minden obscuritásokat Historica delineatioval sopial.²⁴⁾

E kedves hirre a' Király örömmel felel 's mond: Most veszem eszemben, hogy a jelenésben nékem kintset suggeráló fejerbeli öreg ember nem rosda motskára kerülő ezüstöt 's aranyat, hanem amaz halhatatlan böltseségnek meg betsülhetetlen kintsét igéri volt;

Minekokaért először is, e ráritásoknak koporsoját ujjal mutató, 's e' nélkül magát nagy gazdagnak tartó, Istene szolgálattját mindenek felett betsüllő Confessariusomnak Istentől kegyelem vég nélkül, töllem hálá holtig. Másodszer e' néma Punctumoknak nyelvet adó bölts Orátornak a' kéntsnek fele és perennalis gratiarum actio. Harmadszor, több részével a' kintsnek Comitíváimnak contentatio. Utolszor nékem is Királyi mellyemre arany lántz gyanánt ez raritással condecoratio.

[14^a] E nagy kintset nékem ide Sándor rakta,
Kit bő marku kezem rátok osztogata,
Egy darab hártýával magát contentalta,
Paraszt vólt 's parasztl lesz valaki sokallya.

Munerum vires.

Itt a' király haza tér 's fáradatlanúl szorgalmatoskodik 'a hagyott helyre való utazással a' kívánt dolgoknak hallásában. Mert a' Virtus magának minden fegyver felett való erő.

Armat ad omnia Virtus.

Két kiváltképen való vezéri lévén, midőn azok distracto animo látnák a' Királyt, káros várakozások után, egy consultationak alkalmatosságával phántásiájának okát submisse deprecállják, kiknek

A *Király* felel 's mond : Az Armeniai hegyre sietek, ²⁵) néktek mi tettzik ?

A *Vezérek* mondnak : A Király proposituma nagy és nehéz, arra könnyen felelnünk sem illik, sem hasznos, tessék a Királynak a' dolognak discutálására holnap ekkorig való respiriumunk, akkor a' mi a' Király aránt jobb meg mondgyuk. *Mert*, az elme a' tudománytól kérd tanátsot, de a' Tudomány is mint egy fundamentumon ugy ül az elmén.

Svavior harmoniae cibus haud est dulcior arte ;
Vivitur hac solum : cetera mortis erunt.

A *Király* annual 's magának marad, a' Tanátsok is elméjek köszörülni mennek.

Más napra kelve a' *Vezérek* a' rendelt időn 's at hagyott helyen a' Királyt meg áldván, a' ki adott materia aránt a' Kérdő Királytól várnak vala, ki is mint azon dolognak igen kívánoja siet kérdi 's mond :

[14^b] A' *Király*, czélom aránt elmétek hol nyugvék meg, hadd értsem 's a' mi jobb azt tselekeszem. *Mert*,

A jó rend a' czélra szem látomást halad,
E nélkül a' Votum üszögében marad.

Mortuo ordine, occubuit res.

A *Fő Vezér* mond : tündökléssel napot közelítő elméje a Királynak ugy értse, hogy én ez utnak a' végén lehető jónál, annak elnyeréséig subeálandó kotzkás nyomorúságokat bizonyosabban imaginálom, mert a' scopust delineálható személy is suffragante divino nutu, a' királynak tsak békőszónó lépése alatt is meghalhat, melly Casusban, a' homályban maradó dolognál, bizonyosabb lészen a' látott nyomorúság. *Mert*,

Incerta pro certis amplecti stultum.

Azonban, a' Tábori savanyu állapot azt mondgya ám egy valaki hogy a' tabori calamitas a pokolnak ki tött czégére, de hihető ennél többet koplalt, 's talám méjeb sebekkel szorta a' jajt, a' ki ezt oldalban dőfi 's azt mondja hogy sőt a Pokol tsak czégére a' tábori savanyuságnak. *Mert*, a' tábori ember akkor tisztul mikor fél, akkor szalad mikor fut, ennék gyakron de nints mit, iszik töbször de kortyot, gyökönt, hull, kél 's álmot lát, űget 's keres szénát 's fát, vérrel vásárol sákmánt.

Perfer, et obdura casus constanter in omnes;
Crux est piorum gloria, et victoria.

Ugyanis a' szemnek közepiben ama kis keskeny circuitus, avagy nem subsistentiájával, vőtteé magának a' szemfényi nevezetet? ellenben ott veszteg űlni nem tudó, sőt gyakorta onnan kelletlen is hőmpőlygő könyvetskék nem nyughatatlanságokkal fetrengneké minden rossz láb alatt? ezek szerént a' valóságos nyugodalomnak, reménység alatt latitáló árnyékon eltserélését renualom. Külőmben félő amaz pár galambnak bakja fog a Király előtt így lamentálni.

[15^a] A *Fő Vezér* mond: *Historia*. Az Antiochiai tsonka toronyban egy pár galamb lakik vala, ezek sua sorte contenták, a' Világ asztaláról legjobb izűt akkor esznek vala, a' mikor azon legkevesebbet lelnek vala, nevek szerént a' bak *Bázende*,²⁶) a nyőstény *Százende* valának, midőn állapottyokhoz illendő fészkekben tsendesen élnének, a' Világnak változással hizó szeme, nyavalyásoknak e' kis boldogságokat igézetlen nem szenvedheté, hanem mind addig brukkula, mig *Bázende* agyában koborló hasznot toja, mellyetis midőn a' nyughatatlan idő, hitván galambal eléggé kotoltatott vólna, végre záptyukmonyát társa előtt kifakasztá 's monda: Világi jomnak izit velem

nyaló, bóldogtalanságomnakis jármát velem együtt vonó pajtásom! pusztá czelánkat vallyon 's meddig őrizzük 's lessük. Nekem az utazás elmémet elbirta, mert az *Experientia* magánál szebb gyermekeket szül, ugyanis,

Per angusta ad angusta.

Valamig akármelley tsillámpozó pallos is hüvelyéből ki nem buvik, az emberségnek mezején betsülletinek pofája nem szokott rogyogni, 'a penna, valamig fejből lábat nem tsinál, bölts editiókat nem firkál; Az *Eg* nyughatatlan forgással nyerte magának a' töb teremtesen való felsoségét, a' föld puczokban való heverésével minden rosz embernek lába sára

Ha a szép Cziprusfa változtatná helyét,
Nem szenvedné Fűrész importunus kezét :
In labore fructus.

Százende mond: eddig velem együtt busuló, már nállam nélkül koborló Bak Györgyöm, ugy veszem eszemben a' vándorló vatzkorok inyedet nem fogták még váslalni, igazán meg látszik hogy nem tudsz Deákul, mert

[15^b] *Distantia dilecti, gehenna mundi,*
Anima moriemur in una.

Bázende, igazán mondod, de az is igaz hogy mennyivel az utazás terhe seb, annyival vége izesebb. *Mert*, nints abban annyi calamitas, mellyet nem suffocal a' gyakor novitas.

Aurea sollicitas vincit patientia curas :
Solius immenso fulta favore DEL.

Százende, adnám tanátsul paucis contentus űlnél veszteg. *Mert* a' téged arra taszigáló Világ, mentéje

ujjában sugorgatott követskéljű parityájával bizony ha talál, vagy hátban, vagy homlokban hajigál,

Si sapis esse tua contentus sorte memento :
Intra fortunam disce manere tuam.

Bázende, az uti nyomoruságot en elébb subscribáltam, mint te describálad, valaki utazó tűzzel fel nem forrot, főtelen maradt az. Mert a' gyümölsnek ott terem a' szépi, az hová legnehezebb hágni.

Per saxa per ignes
Quaerere Virtutem praestat quam quaerere Censum.

Százende, Látom hogy natura novitatis avida viszen el, de felek [így] utazásod barátidnak but, nem barátidnak örömet, nékem pedig im ez versnek minden napi notáját fogja dudolni:

Kezet az halállal majd örömet fogok,
Ha vale szót tölled hallani nem fogok.
Quem natura locum tribuit, satis esse putato :
Si quid habes non vis jam miser esse potes.

Azonban bizony apprehensioidnak sem fognak mind meg felelni [16^a] az Eventusok. *Mert*, minden jövendőknék bizonyosabbak az alább való végek.

Desine sarcinulis humeros onerare molestis,
Utere divitiis ceu decet usque tuis.

Bázende. Meg uná az Oratit 's utra indula, egy havasra juta 's meg hála, de estvére olly zűrzavar támada, melly incomparabilitással majd a' Noé fergetegét repraesentálja vala, nyavalyás galamb hol az ágakkal 's hol a' levelekkel hánnya az ellent, 's ilyen setét tempestásban életétől butszó fohászkodásokkal el hagyott fészket gyakran emlegeti, 's azonban szemét tsak bé

sem hunyható tribulatióval reggelre jút 's midőn az idő meg mosolyodott volna ő azon haereal, ha desperált szível re infecta redeallyoné, vagy magnanimiaja szerént conceptussát continuallya é, de ő ez utolsó mellett marada 's elvándorla, de tsak még sem mehele tekinte, 's hát ex superis egy sas szárnyait ki terjesztette, körmeit néki fente, szemeit rá szegezte, uttyát arra intézte, melly vásárban a' tsiklandó notát nyavalyás galamb így dudollya vala.

Félek és féltemben szivem 's szárnyam szegett,

Mert denegat passum sas, ki fejem felett

Magnus ubique labor, magnus ubique timor.

Nyavalyás Galamb szabadkozik vala, hogy ha még egyszer gratiája lenne, vándorló elméjét le tenné, 's elébbi czelájával megelégedvén, soha alienumoknak még tsak nézésére is szivét szemét nem vetné. Ez ágonizálás közben jóra tzelozo szivét megszaná az a' ki azt láttya vala im e' szerént: Qui vult finem vult et media, és támaszta egy irtóztató kegyetlen sаст, kinek [16^b] horribilitássa miatt, ha a' Bika Jegynek Márs pásztora nem volna, avagy az Egnek mezején paréjozni merne é?*) Ez sas is nyavalyás galambra ehezett begyit, arra fent orrával akarván contentalni, a' kesz prédát elébb látó 's azt többire körme között tartó első ellenség, mint solyom magát innativus impetussal biztatván, az interveniált sassal birkozni kezde, ez alatt hitván galamb is Tempora tempore tempera nevű posta lován Inter duos litigantes tertius nevű bástya alá buvék, holott is mind addig lakék, míg amazok kontz árnyéka felett inchoált vagdalkozásoknak végét veték. Mert, a' mely gyümölsőt a' két contrariusok érlelnek, az harmadik észli meg.

Te vilescete viresco.

Post vanum triumphum et corruptionem unius, a' refugiumból a' Galamb ki buvék 's egy Hortus²⁸) nevű kertben meg szálla, holott is lát téltül tiz, husz buza szemet, de a' tört nem láttya kin fellyül a' szemet, nyavallyás galamb nagy mohon a magra siet 's egy két szemet alig szedhet, láttya hogy hát nyaka törben, lába nyűgben esett.

Ördög hánt töre e' világ,
Meg fogó mag a' kivánság.

Csak az előtt nem sokkal más Galamb is azon törben akadván, hogy már maga vigasztalására, ezt kezdi szegént fálángatni 's mond: Engem ide nem a' vendégség ugy mint a' Genus hozott, tölled pedig mind a Gazdai mores 's mind a' nationalis relatio azt kívánta vólna, hogy engemet e veszedelemhez közelítőt prius quam admoneantal vólna, mellyet hogy posthabeáltal, kettőt botlottál. Natiód 's Ratiód ellen, *Mert*, maga kerítését lövöldözi a' ki felekezetit üldözi

Amamur si amamus.

[17^a] Socius mali felel 's mond: Valaki tartozkodása az Isteni Tanáts ellen mit használ? az ártatlanságban teremtetett, nemes elmével felékesitetett, az ujjal mutatott fától nyilván való tilalommal elrekesztetett első Ember, Istene ellen első privilegiumában megálhataé? Továb, a' teremtésben az embereknél is nemesseb gráditsal birt 's le hányattatott Angyalok, avagy Urok ellen állapottyokkal élheténeké? hát mi azoknál mind hellyel 's mind kvalitással bóldogtalanbak, nyughatatlansággal azt praecaveálhatjuké?

Cedite fatis.

A posterior patiens felel 's mond: Eféle casusban a' hosszu oratio bolondság, hanem summa summarum

nekem azt sugd meg, ha szabadulásomra van é út?
Mert, a rabságnak izit a ki nem kostolta sem kivannya.

Heu quantus dolor est, invita vivere vita:
 Velle mori semper, sed neque posse mori.

A prior plorans felel s mond: a' szabadulo utat
 töllem mitsoda eszszel tudakozod, avagy azt magam aránt
 régen el nem követtem volnaé? Ebben nem különbben
 tractalsz mint a' Tevét a' borja, az is az annyát okozza,
 miért nem szoptattya, de az annya így bög viszsa 's mond:

A zabla állam agyarán, de fékemplöm van más ujján,
 Ha járhatnék magam kényén, terh nem volna hátam hegyén.
 Nullum jus Camelus.

Látván a' vendég galamb hogy a' magának elégtelen
 Gazda semmit az ő szabadulásában nem segíthet, jó
 reménség alatt verdődni kezdé, és mivel a tört a' sok
 csőtörtők igen el rothasztotta vala, sok hánykodás után
 elszakadozának, hitván Galamb szabadsággal nyert örömé-
 ben ehtelenségével sem gondolván, fészke felé indula,
 kit az üres gyomor és hosszu út meg bágyasztván, egy
 falu mellett egy hitván sövényre szálla, de ott sem
 nyughaték, mert a' kertész hozzá hajjita 's szárnya vagy
 szive szegve egy ó kutba esék, ki akarván huzni [17^b]
 a pásztor, kőtele le nem ére, ezzel respirium adaték
 nyavalyás Galambnak, ez alatt ő is magát tél túl reparálá 's
 qualitercunque kimásza a' kutból 's elég az, hogy
 utcunque elvitt 's oda hagyott követség nélkül is haza
 juta, kinek elszakatságán siránkozó szemmel tsudálkozó
 társa, vagy örömében, vagy keservében mit tsínálna
 alig tudja vala

Qualem te multis e' millibus esse fatebor
 Unum, pars animae magna, Columba, meae.

E praemissából láthattya a' Király azt hogy az utazás kesergő szivnél, könyvező szemnél egyebet ritkán ajándékoz. *Mert*, a' hadakozás mindenkor közeleb balra mint jobbra.

A Király mond: Az utazást untató boldogtalanságokat igen el nyujtád, talam azt kellető hasznokat sem kellene elfelejteni; ugyanis ha tsak amaz szák játékban²⁹⁾ kullogo gyalogokis eléb, eléb lépésekkel királyságra emergálnak. A Hóld ujságának félszegű karikája egynehány étszakai strásálással perfectiot acquiral, hát az emberek hanem ha járással, keléssel, látással, hallással, külömben hogy excolálódnak? sőt a' nélkül tsak mi kitsiny dolog körül is inhabilisek maradnak. *Mert*, a' mi tsak kevésbé sem főtt, sokáig sem rághatni meg.

Nam socius labor est Casus virtutis in omnes;
Illa bonae Famae mater, at hic Pater est.

A' solymok avagy nem nyughatatlankodó virtussal ülneké a' Királyok karjain, a' Baglyok nem lomhaságokkal heverneké a' puszta putzkokban, a' Tenger avagy nem subsistentiájávalé dögös? vallyon 's ha ama kánya fészkeben lábra kapott őlyv, azon simplex kunyoban megfeneklik vala, azon helynek Királyával kezét fog valaé? Itt a Vezér kérésére — —

A *Király* mond: *Historia*. A' többi között egy pár Őlyv nehezen szerzett fészkekben nem többet tsak egyetskét költének, midőn annak praebendáért divágálnának, kesedelmek miá éhezéssel hanykodó fiok fészkeből ki esék, egy egerésző kánya midőn szintén akkor [18^a] azon menne el, az Őlyv fiát egyéb féregnek imaginálván elkapja eléb mint sem a' földre esnék, melly kányának is azzal egy idejű költési lévén, azoknak hogy már eledeül haza viszi, mellyet midőn a' magái között le tett

vólna, kevés distinctioval a' magájéihoz conformisnak látván, magában száll 's mond, ha ennek veszedelme praedestinatum vólna, ennek meg tartására eszközül nem rendeltetem vólna, sana ratio szerént nem illik hát rajta feladnom, inkább a' magameival méltó taplálnom. *Mert*, az alamisna nyujtok adossá tészik azt, aki azt kérőt annak vételére küldötte.

Frumentum fidei constantia : panis, aluntur
Quo sancti, aeterna est gloria, vita, salus.

A kánya a' meg irt árvát fiaival edgyütt táplállya 's felneveli, és midőn az idő azon árvának ratioját arra segítette vólna, maga és az haeres iffjak között difformitást láta, mellyről magának így szolla :

Ha én ezektől alieni generis vagyok, köztök mit kutzorgok? ha félékjek vagyok, természettel 's proportioval miért különbözök? titkos tribulatioját mostohájának a' kánya Phisiognomijából subolfaciállya 's mond :

A *Kánya* : ha igazat tart [így] Phantasiád vagon :
A' *mostoha*, bum világos, oka titkos ; im e' szerent :

Vagon olly virág kertemben kit szinnel tarthatok lesben,
De szagos természetiben 's nem tartathatik rejtekben.

Ha azt akarod hogy a' butol meg szabaduljak, két 's három nap engedd meg hadd divertállyak. *Mert*, az utolsó Aernek addig nints helye bennünk, míg az első ki nem okádgyuk.

Segnitnem fugiat, studii qui flagrat amore.
Ignavas odit sorsque Deusque preces.

A *Kánya*, A vandorló levet tsak az hőrpögeti, kinek jobb levekre nintsen szája izi, vagy ki nem igazán mások nyelvét érti, 's a-[18^b]-karattya ellen házából ki

űzi, te mind a' kettőn kívül vagy, sőt fiaim szolgálid 's te azoknak urok vagy, ilyen szerentsédnek contemnálásával szolgaságra szegődött bujdosásra mitsoda észszel áspirálsz? *Mert*, nem ott tették le a' véget a hol ki gondoltuk.

Non honor, ast onus est: poenam pro munere poscit
Nescius, affectat qui sibi regna dari.

A *mostoha*, praemissáid helyesek, ugyan is Paterna relatiod szerént egyebet mit allegálhatz, én is ha a természet engedné, fiui obsequentiam ellen contendálhatnék? de vagyon olly titkom mellyet ki sem adhatok 's meg sem tarthatok. *Mert*, a titkok a' honnét idő előtt ki jöttek, oda reportállják a' gonoszt a' mellyet főztek.

Qui nescit motus animi cohibere feroces:
Accelerat mortem, perniciemque sibi.

A *Kánya* vészi eszében hogy omne ens suum appetit principium, im ez verseket kézdé dudolni.

Rakd a' varju tojást bár a Páva alá,
Mennyei mannát rakj bár éh nyelve alá,
Elő vizet tölts bár szomju torkán alá,
Azon bakot nyuzza hogy ő korlá korlá.
Circuit horrentis dum pelle leonis asellus:
Turpiter exutus fusteque caesus abit.

A *Kánya*, láttya hogy perifrasissal mostoháját nem arestálhattya, verte foliummal más sensust inchoál 's mond: En az én praemissáimban arra néznék hogy ki ki sorte sua contentus patientálná magát, *Mert*, a' persvasio sokakat a magos poltzról nyakra főre le hány, 's mások után kunjoráló asagra ültet: Ugyan is incurabilis morbus lévén az apprehensio, gyógyulha-[19^a]-tatlan nyavalyában Gazdáit ejteni; Félek te is ugy ne járj mint

amaz abban esett Matska. Mostohája kérésére a' kánya e' dolgot delineaállya 's mond:

Historia. Azt hazudgyák hogy egy Szülének vólt Fukarok markánál szorossabb octondiak elméjénél sor-didusab egy kis kalibája, abban együtt lakos magával egy udós (így!) gyermekdéd Matskája, koplalással hizott, kenyért 's hust nem látott erejével gyűjtött izmosságával egyszer a' szomszéd falára felmász, 's láttya hogy a' szomszéd Matskája tsak ingadozva is puffatt czomjait (így!) alig birja, mellyet admirál 's mond: Ha matska vagy nálamnál szebb hogy vagy, dombos tomporádot vallyon 's ki futta fel. Nyusztos gyapjaidat ki pallerozta meg? Amaz felel 's mond, én hol Uram asztala alatt tőrök, 's hol arrol el rágott frustumokkal bőmbőlők, a' száraz Matska azon kéri, hogy ha tsak egyszer is invitállya őtet is, amaz rá igéri magát, de a' szüle így inti Matskáját: Adnám tanátsul hogy szűk praebendád mellett szenvednél hitvánon, mint véres végedet siettetnéd kővéren, hallottad é hogy a' telhetetlen sák tsak a' padmalyban telik meg, a' praesumptionak szemét tsak a' halál varja bé.

A szüle eleget praedikálta hijában, mert a' kővér apprehensio az ősztővér Matskát annyira meg igazte vala, hogy a' szüle szenes vize semmit nem használa. *Mert* a' praesumptio nem vágy Papra, az Ambitio sem agnoscal Káplánt.

Ambitiosis caret Patika.

Itt a' két Matska a' rendelt időn 's a' hagyott helyen comparealának 's hizni indulának, a' más éjjel a' Király más Catusok kürtülése miá nem alhatván, meg hagyta vala hogy sequenti occasione nyilasok állyanak a' lesben, kik is azt mivelvén, láták [19^b] hogy az haeres

Matskával egy Macer nevű Matska láb hegyen a' mosatlanra tart, hitvátság, tsak meg sem izelitheté mi vólt a' tálban, hogy ott roppana a' nyíl a derekában, taliter qualiter haza vivé a' nyilat a' szülének, 's azt izené a' kővér szomszédnak hogy

Ha meg nem halok ez nyillal, holtig tűrök száraz kostal,
Lakjál te a' szomszéd Urral, meg érem én szűflanyámmal.

E Példa szerént jovallanám, hogy a jelen valóval elégednél meg, ad majora intendalva mint a' Hangya ne lennél minden rosz embernek lába sára. *Mert*, a ki sok ráku lyukban akar bényulni, sok felől való tsipkedést kell annak el tűrni.

A *Kánya Mostohája* mond: Intésedben nem sok a' kivető, de mégyek, mert születésemmel (így!) nyert magnanimiam entzen bentz dolgokra ingyen sem figyelmez, *Aquila non capit muscas*; tovább pedig tsak étellel és itallal megelégedni barmok propriuma. A ki méltóságos Coronát akar viselni, bizony sok alatlansággal szokták azt mind megnyerni, 's mind meg tartani. *Mert*, a' mit mindenkor ostromolnak, szükség azt mindenkor strásálni.

A *Kánya*. Ez a' Csupor hanem ha praemissis praemittendis tsak száraz fuvással fel nem for, tsak fundálással az Ispotály sem válik ám Királyi Palotává.

Az *Öllyv*. Praeconcipialt szerentsémnek arripiálására oromban 's kőrmőmben nintsen semmi h ba, azt tartom, amaz szablya sinorral ővedző ifjunak dolgát nem fogtad hallani. A kánya mond hadd értsem.

Historia. Az *Öllyv* mond: Egy urfiat Attya schoolában ada, mint atya, minél jobban educálására vigyáz vala, de az ifju természeti szerént másra lévén hajlandó, gyakrabban Letzkéjét a' [20^a] pais picturáiból recitállya

vala; Valamikor a' Mestere eleiben Literast ír vala, azok között a H-betüből paist, az M. betuból pedig sisakat praesagial vala.

Itt az Olvasó perpendálhattya azt hogy a' Törökben az H. betű kerekded mint a' Pais, az M. pedig gömbölyű mint a' sisák, azért él az Author ez hasonlatossággal.³¹⁾

Közelitvén az Ifjú a' nősző időt, az Apja meg akarja házasítani, mellyet a' Fia eszében vévén mond az Attyának: Tudtodra légyen Atyám hogy én az én házasságomban sem Feleségnek investigálásával, sem annak elnyerésére tartozó requisitumokkal benneteket nem fárasztlak. Ezen az Attya tsudálkozik 's mond: Avagy minden habilítasodnak circumstantiait nem tudom é? beszéddel hová tzélosz hadd tudgyam; Az ifjú futamodik 's a' tárházból hoz egy pallost s egy handzárt, mellyekkel Attya előtt megáll 's mond: A Feleség a' kire czélozok a' Királyi Szék, annak adandó Gyűrűm a' Handzár, Dosom a' Pallos.

Ugyan's a' Regimen Menyaszszonya nem másnak áll meg, hanem annak tsak a' ki néki perseveranter adhat ilyen jegyeket; Elhirhedvén azért ez Ifjunak habitátása, a' Király defectussán tsak hamar Királyságra emergál.

Nékem is azért Czéломra kívánatos requisitumim úgy tettik meg vadnak, hogy propositumomnak renuallyak nem illik. Mert, az Elmének a' Holdgya lévén a' virtus, az obscuritasoknak étzakájában is tündökléssel mutattya a' kivant dolgot.

Sol oculus Coeli, radiis illuminat orbem;

Et Phoebe noctem dísjicit alba nigram.

Sol animi Virtus.

Hitván Kánya, látván hogy az a nobile genus czel hányás-[20^b]-sal az ő sorditíesse mellett nem marad,

nolle vellé el bortsátá, 's amaz is kedves kesergéssel elbutsuzván, kányai jóakarattyát megköszöné 's butszuzni méne vagy vadászni.

Midőn egy erdő alatt praedát leső strását állana, érkezik annak az helynek Királya is vadászva feles madarakkal; A Király egy Fogolynak ereszti kezén tartott Ölyvét, a' lesben álló Ölyv a' Király madara elől elkapja a' Foglyot, mellyen a Király vagy conturbalodék, vagy arra a virtuosa madárra éhezék, mellyet is valamint 's valahogy effectuálhatták, hogy kézre kerítsenek megparontsolá, kit is sok munkával több tanult madarak alkalmatosságával háloban keritvén a Királynak adák, kiis természeti sufficientiaja szerént kevés instruálással tulajdon Király kezére kele, Ugyanis virtuositas nélkül a' mit üzünk el nem érzük, de sokan a' kik nem üzik a' nélkülis el érik. *Mert*, az idő az habiliseknek kergetésében indefessus, ha nem éri azokban botlik a' kiket nem keresett.

Firmus in infirmis Deus.

Mindezekből azért ki tettzik hogy per angusta ad augusta im ez szerént:

A jó táborozás 'a szivnek tavaszsa,
Ott nyilik a' népnek ki, kívánt rosája.

Itt a' Király és az első Vezér beszédét végezvén, a' második Vezér a Felsőséghez illendő köszönéssel elő áll s mond: Böltsen allégált ratioit a' Királynak nem oppugnálom, mindazáltal mivel a birodalom úgy bekeséges, ha a' Király egészséges, ezt inficiálható szokatlan utazásokra, hogy a' Király erumpállyon azt sem jóvallom. *Mert* a' Király betegsége tsak testének fájdalmas, de ágyban fekvése a' kösségnek káros.

Dum vacat Sceptrum, aegrotat regnum.

A Király, Leonica virtute, tsak az az adanimatus Király sub-[21^a]-eallya studio az uti inconvenientiákat aki maga martyrizálásával akarja inkább subhaerensit nyugotni, mint sem puha dobsaságával subjectussit fogyatni. *Mert*, az elsővel él a' jó Király holta utan is, az utolso mellett élvén meghólt a' rosz.

Vivit post funera fama.

Azonban reconcipialhattya Tekintetes Vezér azt is, hogy az Isten népe két karban áll: Edgyik a Magistratura, másik a plebeismus, Divina destinatione egyiknek az Imperium, másíknak az Inferium adatott, mind a' kettő egy személyben soha sem lakik, vagy puha élettel a' Méltoságból ki mosdik, vagy a' primatus mellett alatlansággal vitézkedik. *Mert*, minél inkább meg sikálották a' torony gombját, annál nehezebben iparkodunk a tetejére.

Píger superne, cadet infernè.

A Rosa, nem obstálván gyengesége, tövisből tsinalt nyughatatlan ágyával nyerte magának a' virágos Királyságot, amaz Pardutzis ha a' meleg házat s' a' nyőstén sodálítást nem tagította vala, soha bizony Titulussának őstől maradt Vitulussát nem recuperallya vala. *Mert* Atyáinknak vérrel keresett javokat, nem a' gőz feredőben, hanem az ér vágo bástyán tartjuk meg.

Bona patrum custodiuntur sanguine filiorum.

E similét a' Vezér kívánván hallani:

A *Király* peroral 's mond: *Historia*: Volt Aegyptum ellenében a' Tengernek egy Applausus nevű szigetnye 's annak egy vén Párdutz Fejedelme, kinek mint-

hogy a Seculum Tükőre, soha inye ellen valót sem repraesentalt vala, fel fuvalkodással exorbitált vala, tsak egy fia vala 's azt vagy dissensu multorum, vagy consensu paucorum, maga helyére ültetni kívánnya vala, 's azzal idejének restantiáját henye étellel supplealni akarja vala, de e' conceptusnak, a' principalis destinatio renuálván, a Király [21^b] siető halála interrumpállya. A megunt Fejedelemnek kívánt halálával a' Regnicolák között oly tseté paté lön, hogy a birodalomból az Expectansok között tsak nem kotya vetye lön.

Végre egy barom erejű Oroszlán mindeneket debellálá 's az országot subjugálá, a' Fejedelmi maradék gondolván néki ott commoralni nem egésséges, a' Commetaneusok között magát leszívá, kiktől a' rajta esett gyalázatnak deploralásával segítséget kér vala, de megértvén annak az otromba Oroszlánnak praevalentiáját, assistentiajokat denegálák, sőt hogy ő is azzal ujjat ne vonna suggerálák. Itt a' mindenűnnen kiszakadott ifju, inkább kételenséggel mint sua sponte, az intésnek cedálván, Bekes Gáspárral³⁹) extremumot intentál, 's Attya idegen successorának udvarlására mégyen, kit hogy a Fejedelem severè tractállyon a' Regnicolák inculcallyák vala, mind az által a' vén Fejedelem a' magajéiban similetől tartván, azoknak tanátsokkal ellenkezve, az exturbatust mindenek felett betsülly vala 's a' Divánban is magánál aláb ugyan de másoknál fellyeb ülteti vala, magának pedig egyetlen egy 's az is korságos Fia tsak hamar excedálván, 's többhöz is a' sok péntek mia' nem bihatván, az interveniált ifjat fiává fogadá 's amitől az idő az ifjat Attya halálával megfosztotta vala, itt kegyelmes de discretus ellensége által azt restitualá. *Mert, continua persecutio*val soha senki a' szerentsét el nem éri ugyan, de megteritheti.

E példa szerént a' nyomoruságnak álhatatos vise-
lése gyakrabban a' kívánt dolognak következése lévén,
annál inkább mivel nékem ez utazásban czéлом amaz
ipissima Virtus, azért nem bizonytalan, hanem bizonyo-
san következő bokros nehézségeknek studio subjacealni
a' nevezett Virtusnak első Nemes jele, en is e prae-
missák szerént már subscribált intentiomat meg nem
maculálom.

[22^a] Látván a Vezérek a' Királynak concipiált utya
aránt változhatatlan elmejét im ez versel, nolle vellé
ökis készült fuvatának.

Privatum úzéstől elméd ha immunis,
Jo czélod jó vége, légyen a' Superis.

Itt a' Király a' Directiot egy meghitt Hivének con-
credálá, 's uttyának cursusit a' nyughatatlan ujsággal
pleni-luniummal végezé, midőn tizen harmad napra a Czél
szerént való Havasok meg láttzottak vólna, tizen negyedi-
ken mind az Hóld 's mind a' Király kívánsága meg
telék, mert a' Király az Havason noha sokat bolyga, de
ezen nap ahoz a' segestyehöz juta, az hol a' praedeclaralt
homályos titkoknak megfejtő Lumen nevű Kalugyere
lakik vala, hová is a' Király vagy látogatni, vagy audientia
kérni elől el ment Hopmestere a' Királynak, a' Királyt
obviálá, és Lumenhez ³³⁾ bé vezeté, holott a' vendég s a'
gazda egymást köszönték 's discursushoz ülének. Itt a'
Kalugyer a' Királynak ilyen nagy faradságu industriá-
jának okát kérdi: Mellyre a' Király a' kints között talált
signaturának Testamentaria continentiaját jelentvén, azok-
nak magyarázattyát Lumen is így rakogattya a' Király
eleiben: Minek utánna a' Király így számlálta vólna elő.

ELSŐ RÉSZ.

A *Király* mond; az Első Rész e' vólt, hogy Valakiket a Királyok fel emelnek, annak bizony az irigyek Lugot hevitnek, és mint hogy az irigységgel főtt étek mindenkor sotalan, meg [22^b] kell minden bizonnal vagy a' főzőnek, vagy az évőnek tölle tsómörteni; Így ezek is a mit a' Királyok előtt hazudnak, elsőben igaz színű posztóban öltöztetik, mellynek nézésében ha a' Király kantsal, tsak annyit hoz Budárol mint *Antal*.³⁴⁾

Kivánom azért nagy reménséggel a' méltó tiszteletű Doctortól, hogy egy elsőben ezt a' Testamentale mysteriumot illendő példákkal fejtse meg.

A *Doctor* mond: a' Regimen tsak olyan dolog hogy ha itt a' Királynak kettő a' Fül vájoja, okulárja pedig egy sints, bizony ugy jár mint a' melly vak hallja a' veszedelmet, de nem láttya honnan jó. Elég példa ide ama *Borznak* pokedelmes (igy!) példája, ki is az *Oroszlán* és *Bial* közzé addig hinté a' konkolyt, mig ezt az háláadatlan halál ölé meg, amaszt pedig a' maga gondolatlanságán busuló Gutta üté agyon.

Historia; Vólt a' többi között Babiloniában egy igen gazdag Aros ember, de vén, kihez az Halál bé botlik 's a' készülőt fujja, nyavalyás öreg ember eléggé repellál, de a' Deáktalan Halál nem értvén a' Nont, tsak dobol, alig nyerhete tsak annyi időt is hogy három³⁵⁾ Fianak így testállyon. Jó Fiam te nagyobbik, tudom hogy a' mint a' Sárgáknak³⁶⁾ őszve rakásában sem sokat fáztatok, ugy, bizony meg tartásokban sem sokat fogtok izzadni. *Mert* azok hívják az édest Méznek, a' kik az Egrest sokáig rákták. Es mivel Ignoti nulla cupido; mint a dologban tudatlanoknak lehet valami mentségtek,

de tsak meg hidjétek azt, hogy némű némű képen a' *Vagyon* is causállya ám néha a' két Boldogságot, melly nélkül ki éri el ama három Czélt? Edgyik a' Bona res quies; Ennek Sordidus puha Fiai inkább vályák meg a' Puczkot ortzátlan áldozással, mint sem [23^a] a' Nemes-ségnek oldal vasával nyakokon eret vágassanak. *Másik*. Ad majora sum natus, ennek nemes ifjai készebbek vagy nagy poltzra hágni, vagy azért Nemes vért ontani, akár mellyik is utcunque gyűlt pénz nélkül nem succedal. *Harmadik*, Nemo potest duobus servire Dominis; ennek is sorte sua contentus Togatussi igaz pénz nélkül nem proficialhatnak, és így a' mint mind ezeket a' pénz, ugy a' pénzt is az industria causallya. Itt a' nagyobbik (így!) fiu felel 's mond: Jó Atyánk te minékünk nyughatatlan életet javallasz, mellyel ugy tettzik az Isteni praevidentianak praejudicálsz, ugyan is kinek kinek Isten ante secula praebendát szabván, az emberi Curiositas, in augmento vel diminutione mit tehet? amaz Király két fainak végek avagy nem ezent asserallyae? im e szerént:

Meg előzőtt ha kerültem,
Ha úztem, holtig sem értem.

Historia, a' többi között Dámáscusnak^{36a}) egy nevezetes Királya sok étellel sok Nap-világot látott vala ugyan, debizony sok sötét etszakákon is ment vala által: Ennek valának két Fiai, kik a' successorium jussal meg részegedvén, hol a Musikások mellett kintálnak [így] vala in secretis, hol a' Rosa fák alatt a' Filemilékkal dudolnak vala in hortis. Továbbra néző Attyok látván Fiainak santikálói indulattyokat, imigy amugy gyűjtött kintsének, Fia plusquam liberalitássok miá, látván hogy in universum mundum dispereálni kelletik, velejet kintsének egy hiteles Plebanus barátjánál a Clastromban el ásá, de hogy holta

után az ő kintse aránt lehető nagy fontu mások vélekedéseketis megelőzhesse, a' maga házánális egy kevés kintset de hogy már sokat, némellyek tudtára elása. [23^b] Atok alatt azon kérvén a' Plebánust, hogy valamig a Fiai két pénzre nem szorulnak, a' nálla letett kintset soha szájára se vegye. Az honn el ásott kintset pedig meghagyá a Testamentariusoknak hogy az ő holta után a' két Fiára oszszak fel. De oh Istennel nem tanátskozó vén Király, ki mind a Plebánussal egy nap hala meg 's a' Clastromban letött jok arántis minden dispositio holt számban marada, annál inkább mert a' Király meghalván, az Ellenség mind a' Clastrommal együtt el rablá Országát.

A megmaradt kevés Regnicolák tél tul gyűlést tartának, kik előtt a Király fiaik osztozni akarának, de nem alkhatának, mert a nagyobbik az egyenlőséget nem botsátá oszlorra, hanem pohár 's tál nyalo complicensivel legelsőben is azt rápiála és qualitercunque Királyá lón. Látván szegény Ötse hogy mind a' Jus Regiumbol játékkal 's mind a' mobile bonumból árnyékkal fogja hejje hujja bátyta excontentálni, távolról gondolkodva, elég résznek tartá élete maradását, hogy azért magát ad tutiora recipiálhassa, minden Ceremoniás requisitumoknak renuncia, és tsak egy Inassával utnak erede 's gyorsan is lépe, egy patak mellett de megrekede, el is fáradván le fekszik 's aluszik, álmában Attyának néhai Plebanus barátta hát álmodt magyaráz előtte, melly visiora nézve mihelyt serken mindgyárt mégyen hogy már kérdőre a' Clastromba, nem tudván hogy Plebanus Uramot el vitte az ellenség, üressen találván a' segestyét, az ujjab szomorúsággal a ig tudgya mit tégyen, végre a' puszta Clastromban is ugyan tsak subsistála ilyen Imaginatioval, hogy ha tsak az ott nyugovo szentek tetemire

nevezze is, talám az Egek ő rá is tekintenek, vagy jó reménsséggel, vagy desperatioval Monachi élethez fogas éjjel nappal suspirizála.

Többi között egyszer mosdani akar 's a' kutra mégyen hogy vizet meritsen, de üresen jár a' veder, meg ijed hogy ha a' kut üres, bizony [24^a] a' segestyé is üresen fog maradni, le botsátkozik a' kötélén akarván látni mi nyavalyája a' kutnak, holott addig kandikála, a' mig egy szakadást láta, e dugta vala el az Apja Aranyit is, ő nyelte vala el a' kutnak vizét is; Midőn azért ez a' második Josef³⁷) a' melly kutba szomjuhoznék, szive állása szerént szája vizet, erszénye aranyat lele, de továbbra nézve Inassától is eltítkolá, és kívülről hordata vizet.

Ez itt a' lelt jók mellett devote suspirizál, de Regens bátyja is az otthon imaginált, de hijánosan talált aranyatskák mellett sincere bibizál, ki is kocsagos étellel 's nagy hijános észszel a' Commetaneus Királyt addig irritállya, hogy bajra hívja, egy útközeten mind két Király el esik, holott a' két Fő nélkül maratt Tábor perpetuum foedussal őszve esküszik, és kezet tsapnak, hogy valamig mind ketten minden qvalitással egyenlő Királyokat magoknak nem keresnek, addig egyik fél sem nyugszik 's el sem oszlik.

Nézd meg az Istenben vetett reménsség mire emergal, a nagyobbik Király fi mind az aranyas Koronából 's mind a' koronás aranyból igaz jussu Öttsét ki tudá, melly hamisságáért ötet is az Halál ki turá, és azt tselekedé az idő hory a' purè patiensnek mind Attya nagy kintsét a' kuttal ki okádtatá, 's mind az el esett két Királyoknak Országait, simul et semel uno eodemque die restitualá.

Itt a' Vén Kalmár Fiának felel 's mond: Propositionod erősgetésére importantiaid meg lehetnek ugyan, de meg

kell tudni azt is, hogy ez a' rosz Világis, ugy mint eszköz, causáloja ám az ő subjectuminak, hanyott heverésre senkinek sült galambot nem ad, sőt azt tartya ám az Isten az ő praedestinatioja szerént, sibi bene confidensinek, a kik az ő Felségétől le tett praebendára menő utakon bene sperando, és indefessus agendo deprecallyák annak elérését. Ora et labora. Talán nem hallottad amaz öllyv és kánya dolgára bávaszkodó 's azzal maga necessariuminak renunciatio hitván Barátnak Consequentiaját.

[24^b] *Historia*. Egy vandor Barát^{38a}), utazásiban egy Cserén mégyen vala, s elméjét Istennek bölts munkáin törve, láttya hogy egy öllyv egy fészek felett kereng, és körme között darabonként hust hány alá, a' dolgot nézvén nem álhattya, a' fára fel hág 's lát a' fészekben vénség miatt szárnya szegett, körme hullott, kopott orra (így!), egy el esett kányát, kinek táplálására rendeltetett öllyvnek szorgalmatoskodásán nem annyira, mint az Isteni gondviselésen bávaszkodva 's el ájulva az Fletnek minden requisitumit el hagyá 's egy kunnyoban magát meg vonván, éjjel nappal devotizála, nyavalyás Barát addig berbitéle sine labore, hogy tsak fohaszkodásra is alig marada para (így!) in ore; látván Isten hogy az hitván Barát éhel hal meg az imátkozás mellett, az akkori Profetát hozzá küldi 's mond: Noha mindeneknek minden eszköz nélkül mindenre minden lehetnék; mind az által az én Tanátsomnak ugy tettett, hogy a' Világot teremteném munkával munkára, melly szerént jobb én előttem a' jól könyörgőnek munkája, mint a' roszul bőjtőlőnek Innep szentelése; Mert ámbár Isten valakinek mindent dolog nélkül solgáltatna (így!) is ki, de ha sem per generationem, sem per operationem magánál tovább való haszon nem terjed tőlle, tsak ezzel temetik el hogy:

Indigne vixit per quem non vixit et alter.

Az Istenben reménlő Industria pedig Gazdáját is tartya, másokat is táplál, Isten ügyét is segilli, különben is nem jobb é hogy koldusokat te segélly, mint sem mástól te kodully. Itt a' Kalmárnak nagyobb Fia száját bé fogja, a' középső nyittya meg 's mond: Ugy látom Apa, hogy tsak könyörgéssel nem eszünk Lud hust, hanem vagy akarjuk, vagy nem Arate, kapate, azért azt kérdem, hogy mikor meg gazdagodunk, azzal mint éllyünk?

[25^a] Az Attya mond; hidd meg Fiam hogy bizony nagy Ecclypsisse az Acquirensnek, midőn acquisitumát nem tudgya serpenyőzni.

Non minor est virtus quam querere parta tueri.

A Keresőnek szükség im ez két Oculárt fel függeszteni; Elsőben: Ha lehet, a' mit kerestél igiző szem ne lássa; Mert, valamennyi barátya pénzednek, annyi ellensége fejednek, az irigy szemek nem koldust fosztanak, pénzest fojtnak. Másodszor, Sumptus ne superet Censum, különben az hol a' Capitalist vájják, elfogy az agy velő 's üres a' koponya; Itt ha pizmogsz ugy jársz, mint ama tékozló Egér.³⁹⁾

Historia. Ugy olvasom egy jó maga biro Rusticus, egy jókora kasba száz kőből buzátskát töltött vala, a' bé töltésben szorgalmatos, a' meg tartásban vigyázatlan vala, mert tsak akkor mene feléje mikor az Egerek miá a' láda feneke rostává vált vala 's egy kőből buzája tiznek árrára hágott vala, a' lyukas szekrény meg ürüle, kin a' lyukas Egér igen megőrüle. Nyavalyás Gazda Egerét a' Commetaneus Egerek addig udvarlák a' rakás buzáért 's addig ditsérék a jó Felnagyságért, mig mindenből ki evék.

Világ fattyai a' sok pénzt ugy dongják mint legyek a' mézt.

A' sok buzával meg tsömörlött Egér Gazda fogyatlan folyó Orának vélvén a' lyukas ládát, haskenő vendegivel sak hamar fel őrlék, ezt czintzozgván a' Malomban

Őröld, sűsd, ne szitáld, tsak nyeld 's edd tésztánkat,
Ki tudja érzüké holnapi napunkat?

Ezek itt a' föld alatt, tekozolnak, az emberek a' föld felett szű-[25^b]-kőlkődnek, mert a drágaság abba a' Másába űlt vala, a' hol a' buzát 's a lelket egyaránt serpenyőzik vala. A szekrénnek Ura gondolá, talám ideje vólna a' fellyül lakatos, alol lyukas Ládát megtekinteni, fel nyitvan 's a' sok kárt látván, vagy el ájjula, vagy meg bolondula, a mig eszre jöve, a' többiis el folya, amott a' hasa tölt Egerek alusznak, strásájok egy sánta Egér, és midőn a' Rusticus tsete patéját hallotta vólna, vendég consentiensit fel kőlti 's a mi kevés mag még in paratis maradt vala, tsak hamar fel hapsolák 's magokkal együtt ad tutiora trans portálák, az űresen maradt gazdát pedig sibi soli Farkas kaszára hagyák.

Kapud udvarlói nem jód kívánoi,
A magok hasznokért, károdnak lesői.

Hitván Gazda fel serken 's láttya hogy sem udvarló, sem szolgáló, eléggé tsenget de senki sem hallya, végre nolle velle fel mász az Agyból 's ki vakarodik 's hallya hogy minden felé gyermeket árulnak 's buzát keresnek, észre vévén hogy szűk a' Pita, fut alá 's fel 's láttya hogy mind lyuk 's mind láda kong, a' Vicinusok is magokat el vonván, lábok küszöbjén nem igen tseng bong, nyavalyás Egér buvában meg bolondula 's fejét a' falba veré. Melly végből könnyű ki singelni azt, hogy kiki Itéjét Venitejéhez szabja, külömben arra kél a' dolog, hogy a' midőn sokaknak ád vala, mindenektől kérjen.

A Sinor mértékkal egyenes a' kőfal,
Plusquam perfectummal el kopik az asztal.

Itt a kisebbik Ifju, középső Battyának szájából ki kapja a' szót 's mond: Mint költsünk meg értők, mint Emberségeskedjünk, mond meg jó Apa azt is. A Vén Ember mond: Ha igazán akarsz emberségeskedni, mind az Emberségből 's mind a' monetából egyszer smind [26^a] fogysz ki, ha pedig simphorizalva emberségeskedel, több pénzed léssen mint emberséged, de én mégis az elsőt jóvalom, mert ha pénzed el fogy is tsak a' Fukaroknál léssz rossz ember, az Emberségnek Cathalogussában pedig, ha emberséges ember léssz, pénz nélkül is bé férsz. Különbén ugy jársz a' Fukarokkal mint a' nagy száju 's szük s . . . ű Tó, a hol nints meg emésztésre erő, el szakad a' gát, mi tsak el hidd ám azt hogy gyakrabban Sármasági modon szokták ám az ebül gyültet lora osztani im e' szerént.

Quas hominis connessit opes industria avari,
Haeredis sparget prodiga dextra mali.

Itt a' Kalmár meg hala, de Fiai sem vevék trefára a dolgot, a nagyobbik Attyánál nem akara jobb lenni, Kalmárrá lön; Ennek két öreg Biallya vala, olyanok, kiket ha a' szánto vetők kaphattak volna, a' második Jegybéli Bikával méltán őszve foghattak volna, egyiknek neve *Senzebe*, másiknak *Menzebe*,⁴⁰⁾ az Ura befogá őket és Csesztakora⁴¹⁾ akarván sokadalmazni, egy iszobban meg akadának, az egyik el lankada 's ott marada, kinek Gazdája egy praebendást fogada, de az is meg uná a' kosztót, 's az Urának holt hírét irá, noha a dolog másképen vala, mert a' Bial meg velőzék, és egy makkos mellett magát meg ugralván nagyot bődüle.

Vala annak a' pusztaságnak egy Dészeg⁴²⁾ nevű Oroszlán királlya, ki mivel semmi contrarietassát az

időnek nem szenvedte vala, minden lakossit a' Világnak contemnálta vala, de mivel ilyen notát többet nem hallott vala, a' Bial bögésen füle meg tsendült vala, de hogy adhaerensi ijettséget ne perpendállják, temporizalni a' genetium közé buvék, valának két belsőbb fülbe sugoi, egyik *Dümne*, másik *Tyelile*,⁴³⁾ ez sua sorte contentus, amaz ad altiora avidus Machiavellus⁴⁴⁾ vala, ki midőn a' Királynak phantasiaját perpendalta vólna Borz társával a' Királynak tartalékjáról conferral vala, 's attól azt kérdi vala hogy a' Király con-[26^b]-fusiojához ő mit szollana? amaz nagy morosé meg riasztja 's mond: Mi a' Király asztaláról hulló morsolekokat szedegettyük, asztal felett való dolgokban, nem illik hogy kandikálljunk, tanátsommal ebbe többet ki ne végy, mert valaki határán kívül kaszál, ugy jár mint a' Tók két szem nélkül maradt Majjom az Attsal.

Historia. *Tyelile* mond: Egy Ats egy Remetének a' Havasba kunyot tsinál vala, egy nagy fát hasogatván, midőn a' szegeket eléb eléb ütögetné, egy bak Majjom az ágak közül kandikállya vala, az Atsot a' Remete szolittya, 's a' mig ők ott benn disputálnak a' Majjom le ugrik hogy az Atsnek vas szegét ki lopja a' még meg nem hasatt fábol, nyavalyás Majjom addig feszegeté a' szeget, hogy ki lopá, de az hasadékon ülve a' két T. . it zálogba adá, 's ezt kiáltá: a' ki így tselekszik, így vészi hasznát! Az Ats ki fut 's a' Majmot így köszönti, egésséggel Mester nélkül tanult, majmos eszszel szorito szijba szorult, hitván Majmot addig rudalá a' bárdolatlan Ats, hogy a' hánykodásba oda szakada a' Masculus, 's ugy hala meg a' fűrészszel herélt Majjom.

Quam quisque novit artem in ea se exerceat.

Dümne mond: Királyokat tsak abrakért szolgálni, számárság, a' kik a' szolgálatban tsak ezt praesupponállják,

én bizony azokat tsak in numerum barmorum irom, mert az has qualitercunque vagy együtt, vagy másutt, vagy edgyel, vagy mással meg telik, de én ugy értettem vala Machiavellustol, hogy az Udvari étettel vagy sokaknak kellene ártani, vagy kevesebbeknek használni, lát'am én olly oroszánt a' ki nyulat hapsolván félbe hadta 's a' bőgő Borjura ugrott.

Viva est et victrix Si modo vera virtus.

De a' sordidusok könnyen el adgyák az első poltzt Esauval egy da-[27^a]-rab málén. *Mert*, a ki a pintzében a' Békák regeléséhez szokott, könnyen ki vészi az a' felső contignatioból részét.

Tyelile mond: az Aulicus gradust, vagy nemzetséges tekintettel, vagy acquirált érdemességgel kaphatni, mi mind a' kettő nélkül hogy álmodozhattyuk?

Dümne mond: Nem mindenkor szemre főre néznek a' póltzok, arra néha ravaszul is felhágunk, ugyan is mellyik Tetőre tett valaha a' természet ollyat, mellyet a' virtus le nem kapott vólna, mennél nehezebben annál kedvesebben.

A Királyok orrát nem szagoltathattya,
Vilamig (igy!) Liliom vérét ki nem ontya.

Ugy veszem eszembe ama két Consciushnak példáját nem fogtad hallani.

Historia. *Dümne* mond: *Cupidus*⁴⁵⁾ és *Contentus* nevű két Ifju bujdosván, jutnak egy Förrásra, a' folyamat felett látnak egy tsuda mesterséggel helyezettett lapos Márvány követ, syr'ai nyelven ilyen irás rajta. A kik itt meg száltak meg tudjátok, hogy, valamelly nagyra Született itt által usz, usztába egy impetussal engemet vállára vehet, és nyugodatlan azon impetussal egy

huzomba im ez hegyre nyargalhat, az intervenialó horribilitásoktól semmiképen meg nem ijed, annak én reménten szerentsével fizetek! Ez irás Cupidust felforalá, társának azt mondá; Nosza néki rókon, vagy uszszunk, vagy bukjunk, véggünk vagy Karó, vagy Korona. Contentus mond, én ilyen bizonytalan irással, bizonyos fejemtől nem butsuzom, mert az alommal meg tsalatattaknak számát nem tudom, ezer esztendeig való uraságért ez Életnek egy óráig való kinnyát a' jövendő halálnak fel nem válalom; *Mert*, amazzal hébe hoba élünk inyünk szerént, ezt pedig örökké szenvedjük vétkünk szerént:

A katona Credot két Inas késéri,
Rosz lélek, rosz pokol, noha ő nem hiszi.

[27^b] *Cupidus* mond: a' puhaság, sorditiesnek törpe czégére, az industria pedig a' Virtúsnak nemes Czimere, a szerentse tárházának virtuosa calamitas kóltsa. Crescit sub pondere Palma; vaj mi sok tribulatioban feresztik elsőben azt a' gyermeket, a kire Királyi subát adnak.

Martzapántot sem sücz sem eszel füst nélkül,
Mustot sem ihatol seprő 's zákány nélkül.

Contentus mond: igaz dolog néha, hogy per aspera ad prospera, de én nem hihetem, hogy a' feneketlen Tengerben való uszkálás igen egészséges volna, tudd é hogy tűznél fő meg az étek 's a' legyező szellője alatt eszik meg, job vagy későn vagy soha sem kezdeni, hogy sem sirással végezni. Ne meny bé a' Házba a' mig elsőben ki nem jősz. Ne szorully kő fal közzé, a' mig meg nem támogatód, ki tudgya talám ez az irás tsak illudalni a te szabásu inclinabilis personakat, mit tudsz belé a' viznek mélysége mi aránt van, de ámbár azon által mász is, a' kőnek sullyát mint ponderalod, de posito

hogy azt is elbird, mitsoda praesumptioval hiszed hogy egy huzonos impetussal a' tetőt éred? ha pedig a propositiokat posthabéalod, czélodat nem assequálad, de mindazoknak megfelellyis, mit tudez belé a' szerentsének bizonytalanságában mi sugorog, árnyéké vagy való. Én ez obscuritásban belé sem állok, az eventusba sem részesülök, sőt jure sodalitatis, néked is ez insanumot disvadealom. *Mert*, az igaz barátságának szája ott szoll a' jóra, az hol az hamisságnak szive hallgat a' veszedelemre.

Cupidus mond: Te én velem soha eleitől fogva semmi durumnak intentálásában a' mint consonus sem vóltál, ugy soha a' mosolygó consequentiaknak velem együtt sem vigyorgottál, ha bort nem iszol, akar tsak jere s recreáld magad a kotsogosok extremumival. *Mert*, a kinek nints szive a' mezőn, pennával vitézkedik palotán.

Contentus mond: Látom hogy berbitével subscriptiodat nem retracta-[28^a]-lod, én a' mint természet felett vakat intentálni nem akarok, ugy nézésekkelis mulatni nem kívánok. *Mert*, jobb az egészséget megtartani mint keresni.

Nem nyitok már érted több patikás ládát,
Felőlem Kegyelmed tsak libere vadát.

Cupidus, innativa elatioval, mind magától 's mind társától elbutsuzék, 's im ez versel feredni indula 's el bukék.

Vagy tengerből hozott gyöngyel gazdagulok,
Vagy az hogy gyöngy nélkül 's Fő nélkül maradok.

Itt Cupidus mind addig usza másza, hogy qualitercunque a' követ ragadván egy huzonban a tetőre juta, holott a' kövön ki faragott Oroszlán meg bődüle 's az

ujj világ lakosi mind ott toppanának, Cupidus majd tart vala mit akarnának, de nagy tisztességgel így resolvalának; A mi eleink a' Koronát annak ígérték, a' ki ezt a követ ez tetőre hozza, in tali Casu mind azáltal ha 'a Regens Király expirált. Mivel azért a szerentse mindezeket néked adta, indully 's élyl velle:

Régi Canonna Világnak, ha határa harmadnapnak,
Expiral, javat másoknak, adgya sequens Fattyainak.

Itt az olvasó az harmad napot úgy perpendállya, hogy a' Tőrőkők a' Világot harmadnapnak hívják, Egyik a' születése, másik az halálé, harmadik a nyugodalomé.

Ezt azért beszéllém, hogy hinnéd el ha hihetnéd hogy ha mérges is a' világ méze, de bizony édes, keserűje is a' patienseknek, a' Király Secretariáját már praesumáltam, vagy el érem, vagy el esem, *Mert*, a' természetnek nem mind vólnának lehetetlenek azok, 'a melyektől az elme meg ijed.

Tyelile mond: Ezt az Ajtót mitsoda Cautioval akarod megnyitni?

[28^b] *Dümne* mond: Szándékom az hogy most midőn a' Király a' Bialbögéssel confusus, magamat praesentállyam, és sima Terminusimmal obscuritassit conciliállyam, talám penetrabilis praemissaim el érik czélyokat. *Mert*, a' betegség néha az ágyulóvéssel sem gondol, noha a' suttogást is bánnya.

Tyelile mond: Héj szegény rokon, az Ipszilont sem esméréd, 's mégis petsétre vágysz, lajtorján sem jártál 's mégis kötélre hágsz; Tudd é azt, hogy a' ki jövendőt üz, jelen valót vesz, de bizony meg hidd azt, hogy nem olyan nehéz lesz jelen valódnak el vesztése, mint a' következendőnek reméltelensége. *Mert*, ha keserű is a' köles maléja, de jobb a' semminél a' kinek nints haja.

Dümne mond: Virtus ubique domi: Azt olvasom hogy egy Kerekes Királlyá lön, a' szomszéd Király azt kérdi tőlle, hogy a' mihelyben mit tanult? ő azt feleli hogy kerék falazást, amaz azt kérdi, hát a Királysággal metzetzs?⁴⁶⁾ A Kerekes Király azt feleli, hogy a' ki nékem a Királyságot, 's engem a' Királyságnak adott, a' megtanitt engem mint kell mind kereket falazni, 's mind embert táplálni. *Mert*, láttam én Hegedüst a' ki 'a notából kikopott, de láttam én Majmot is a' ki czimbalmolni tudott.

Ne hidgy tsak egyedül magad felől böltsül
Mert fenn áltát hívő, lehet néha dőltsül.

Tyelile mond: Az Udvar sem minden virtuosusnak suffragál, kiváltképen az hová te suspirizálsz, félő Ebből Gubába hágsz,⁴⁷⁾ mert sem Aviticum, sem Acquisitum jussal igazán nem praetendálsz. *Mert*, nem mind jonkra subscribalta azt a Mennyei akarat, a' mit meg engedet veszedelmünkre.

Íosz kezdet rossz vége sokszor Istenre vét,
De a' Lélek mást mond, mit? azt hogy más a' hét.

[29^a] *Dümne* mond: Tudom én azt hogy a' magos fára kőrmős kézzel hágnak, a' nélkül le is hulhatnak, de ha lehet im ez őt Mesét én sem tágítom.

1. Soha haragomot szelidségemnek nem praeferalom.
2. Az Ördöggel magam indulattyán nem járok.
3. Telhetetlenséggel kárt senkinek nem tészek.
4. In procurandis Contingentibus az Igasságot követem.
5. Izetlen occurentiakat a' Királynak suggeralok.

Valaki ez őt Cathalogust magával Udvarhoz viszi, a' miért ment haza viszi. *Mert*, a' mit hazul viszünk,

Udvarnál hadjuk, a' mit pedig Udvarnál kapunk, haza hordgyuk.

Kettött tsak el hidgy bár valaki Udvart jár,
Pénzt költ, Tetűt talál, egyebet addig vár.

Tyelile mond: Dato hogy Király Szolgája légy,
intimitásodat mint imaginárod?

Dümne mond: Ez őt dolgot recitalom.

1. Igazán szolgálom.
2. Magamot humorához alkalmaztatom.
3. Maga viselését Iron'ce jovallom.
4. Ha egy patkot talál, annak invenialásában valo dexteritassáért, tsipkés terminusimmal az égig extolláalom.
5. Ha artalmast akar intentalni, submissa praeadmotione praevenialom.

Illyen qualitásokat bolond lesz ha tágit. *Mert*

Ne ditsird a' Virtust, ditsiri ő magát,
Rejtett pésma szaga ki furja ő magát.

Tyelile mond: Ugy látom czélodtól nem revocalhatlak, de én a' Tanáts^{47a} eszeden járj, mert a' Királyok szolgálattyát két Inas késéri [29^b] *Félelem* 's *Veszedelem*, melytől irtozva a' regiek azt tartották, hogy három féle dolog azoké, akik ir-el ratiosusok.⁴⁸⁾

1. A Királyok mellé aspirálók.
2. A Terjék hasznának reménségével mérget kostolók.
3. A kontyal titkot communicálók.

Ugyan ezen Böltsék a' Királyokat ahoz az Hircaniai Havashoz hasonlittyák, melly sok drága metallumokat evomeral ugyan, de bizony azt válykálók ellen sok mérges állatokat is táplál. *Mert*, a' kints és a' kin, olly közel

járnak egymáshoz, hogy ha a' szeretsenek és a' Persák az R-ből L-et tsinálhatnának, a' kígyó 's a' kint (így!) mindgyárt egy testvérek lennének.

Fenekén kereshed tengernek gyöngyödet,
De partyán lehedd meg eleven fejedet.

Dümne mond: Valamit asserálsz, sanum, mert ugyanis a Királyok körül való meg perselődést a' bé fűtött kementzéről derivállyák, de megyek, mert a' periclitantiától irtozók soha czéllyokat el nem érik, a' mint szokták mondani, három dolgot (hanem ha Magnanimiával soha senki nem assequal).

1. A' Regalis Directio.
2. A' Tengeren való hadakozás.
3. Az Ellenségnek való praejudicalas.

Holott én is magam felől így hiszek, tovább való sok mesének nem hiszek, lóra nyeret tészek 's Király szolgálja lészek, mert a Qualitások nállam készek.

Mind el nyeli mentém ujja,
Mit el ér Virtusom karja.

Tyelile Collegáját nem reformalhatá, uttyát im ez versel a szerentsének ajánlá.

[30^a] Szerentséd meg betsüld' Sobrius légy 's Cautus,
Mert Ő ha ma certus, holnap Innel certus.⁴⁹⁾

Dümne a' Király udvarlására sieté, kit midőn a' Király latott volna, az udvarlóktól kérdi ki volna? kit midőn breviter describáltak volna, inígy (így!) amúgy reconcipialá. A Király közelebb inti 's kérdi, mint 's hogy volna? *Dümne* felel 's mond: Uram Király, szolgálid szolgálja vagyok; Eleimről maradt jó szokásom szerént, a' Király udvaránál több sanctuariumot nem is tartok,

és noha nemzettel alsó vagyok, de néha egy simplex inventioval duplex malumnak evitáloja vagyok; jöttem a' végre hogy ha van é Méltóságos Udvarban valami olly obscurum, mely az én sufficientiammal sopialodhatik, hadd értsem, 's a' mit az Egek én velem közlőitek, közlőm én is a' Királlyal. Ugyanis néha egy Tőtske a' Fuvallott kopianál többet viszen végben, és noha a' vér ontásba az éles kard praestal, de a' kővek lyuggatásában a Gyémánt excellál. Nincs olly elvetett szolgál, ki vagy in acquirendo, vagy in evitando haszontalan vólna. *Mert* a' láb alatt heverő szálkátska néha Urak fogait tisztíttya.

Ha békeség szerző Rosák nem lehetünk,
Háboru Tövissel tüzet gerjeszthetünk.

A Király Dűmnének svavis innovatioit tsudálván, udvarlóira fordul s mond: Igazán coassimilalták ám az értelmes embereket a' tűznek langjához, mert alaton helyrőlis mind a' kettő sursum tendit, azért is monták ugyan azok, hogy soha senki még eddig a' Pésmának nem tudott lakatot tsinálni.

Itt látván Dűmne hogy praemissái penetralták a' Királyt, küllyeb ereszt az akolból 's mond: A Király adhaerensiben megkivántatik, hogy [30^b] mikor Uroknak incommodumit látták, annak orvoslásában értelmekeket faraszszák, értekeket kioszszák. De a Királyok is ez illyeneknek elevatiojokban kurta karjuak, szűk markuak, puha sensussuak, változó indulatuak, hamar haraguak, sokára lágyulók ne légyenek. Ugyanis comparate szolván, a' subjacens hivek, kertbéli földek, a' Királyok felhők, a' mint ezek amazokat öntözik, amaz is ezeknek tsak ugy gyümöltsozik. *Mert*, ha a' kapa is rosz, a nyele is rest, nem hadgya meg érni a burján az Egrest.

Ganéjazz, szánts méllyen 's iteráld ha lehet,
Sűrű Kalongyádból asztagod is lehet.

A Király Dűmnét kérdi 's mond: A Bóltseket mint kell elevelni, 's hogy kell usualni? Dűmne mond: A ki Király ne azért végye bé a Tanátsot a' ki adgya, hanem azért ha jó, azt adót pedig ne azért emelje fel hogy találta a' jó Tanátsot, hanem azért hogy el nem hallgatta. Azonban nem is kell a fülben sugást subscribalni tsak azért, hogy uri genus a' sugó, de bizony azért sem kell nem petsételni hogy kőz rend a' Gyertya tartó, hanem servatis de jure servandis, a' jó Tanátsot fogadja meg, a' jó Tanátsadót betsüllye meg. A habilis Personák is pedig, ha periculum in mora, se az időt, se a dolgot, se a' helyyet el ne mulassák. *Mert*, akárkiis kötelesebb a maga Qualitasival való Nemessedésre, mint sem Eleinek nemességekkal való kérkedéshez. Külömben a kik Elejeknek Czimerekkel akarnak büszkélkedni, azokhoz a Kuvaszokhoz hasonlók, akik a' meg aszott kontzból akarnak velőt szini.

Légy mint a' fényes Nap magadtól ragyogó,
De a' vont posta ló tsak kullog ballagó.

Az Egerek az embereknek minden napi Coincolai, mindazáltal [31^a] minthogy károsok, Sententia alatt vadnak. A solymok az Emberek között idegen fiak, mindazáltal fructusok reménségével, Királyok karjain laknak. E Pararabolák szerint a' Királyokis ne Genealogiával tsak, sőt habitással inkább ponderályák a' promotioban állottak válaít; Az Insufficiens Genealogiát tsak egyaránt se ültessék a' Recte meritákkal, nem hogy fellyeb, hogy ne láttassanak efféle moderamennel a' Coronát a' botskor, a botskort a' Corona helyén koptatni. *Mert*, valahol

külömben van a' dolog, bizonynal következik a' rosszszaknak regeneratiojokkal a' joknak Corruptiojok.

Nem árnyék tartója Phoenix az Országának,
Melly Pellikan kostyát rendeli Varjunak.

Itt a Király tsak hamar Dűmnét fellyeb emelé, és nem sokára fűlben sugója is lőn. Harmad nap audientiát kér 's mond: Sok ideje hogy a Király Physiognomiájából belső tribulatio't a' Királynak collimalom, mellyet ha a' Király jelent, talám remedealom. A Király igen fedezi vala ijetségét, de a' beszéd közbe a' Bial nagyot bődüle 's 'a Király a' fékemlőt ki ejté kezéből, az or hideget tovább nem palástolhatván, monda: Az én bum ez a' bögés a' mellyet hallasz, mellynek Urát noha nem ísmértem, de a' nagy huru notárol Uratis bizony igen vastagnak gondolom, 's félek is hogy ez minket kidudol helyűnkből. Dűmne mond: Csak e' vólt a' kéreg a kit a' Király rágott! A Király mond: 's nem elig confusum caos é ez, mely az egész Incolák fűlit meg tsenditi.

Dűmne mond: Csak Duda szóra a' székből kiszőkni, nem igen Herculeum quid, a' Királyok ollyak légyenek mint az hegyek, kiket a' Noë fergetegje sem mindgyárt forgat fel, nem mindenkor kell szemre főre nézni mi nem mindenkor Tolmátsa a' száj a' szívnek, nemis minden külső mutatoja a' belsőnek, nagy kövér Nádaknak vékony forgátsal inok szegik, valaki tsak addig néz a' mig lát, ugy jár mint im ez Roka.

[31^b] Bolondság rettegni mindentől ha nagy is,
Magos czégér alatt isznak bűdös bort is.

Historia. Dűmne mond: Nullibi Tartományába Putarám kertiben egy fára egy vázt⁵⁰ függesztettek vala fel, nyavalyás egy ősztóvér Roka a' kerten bé kandikál

's láttya hogy egy kővér kappan a' fák alatt szilvát koppogat, hitván Rokának esze teli a' kappannal, hasa éh koppal, valoba hányta a' czélt a' kappant hogy koppanthassa bé, de szél támad 's egy ág oldalba űti a' vázt 's meg kondul, a' Roka azt gondollya hogy a' váznak a kővérisi akkora mekkora a' kongása, hadgya a' kappant 's a' fára mász, az arnyékkal maradt Roka kappan nélkül, a' kappan Tók nélkül kiki ad tutióra elvarrának. Kihez képest ne úgy hidje a' Király, hogy mindenkor akkora volna a' dob, a' mekkora a' kongás. *Mert*, nem minden várba hágbé az Agyu, az hová poffanása hallik.

Az idején morgó kuvasz ugatása,

Nem merges, nem keres irt 's Borbélyt marása.

Ha tettzik a Királynak a' bögésről ma d hirt hozok. A Király Dűmnét el botsáta, de meg báná, mert az után juta eszébe hogy: Festina lente. Ennek repetalásával recolligálhattya vala ama kilentz Reliquiat, mellyek szerént intézhetni a' Fiduciat.

1. A kik ok nélkül büntettetnek.

2. A kik Urok szolgálattya mellett meg szegényednek.

3. A kik betsületektől tovább való reménység nélkül priváloznak.

4. A kik esz vesztéssel^{50a} zűrzavarhoz szoktanak.

5. A ki azon bűnért bűnhődik, mely aránt Complicesse gratiát nyer.

6. A ki a' Malefactorok közzül legtöbbel aggrávtatik.

7. A ki felette valóknál töb szolgálattal is aláb hever.

8. A kik Urok kárával keresik hasznokat.

[32^a] 9. A kik Uroknál heába szolgáltnak, prioritást magoknak idegeneknél kurkásznak.

Bár én is ezeket ebben az Expeditioban eléb perpendáлом vala, mert Ablegatusomnak kell lenni ha igazat tart Nequam Filiusnak; De a' ki nagyobb sok ideje hogy nem láttam, ki tudgya hol laedaltam, most 'a kolts kezén lévén, vagy valamit moveal, vagy erősseb ellenségemhez áll 's mindeneket aperial. Mert, a' váratlan toppant casus nem hadgya a' következendőt ponderizálni.

Gonosz indulattal senki felől ne légy.
De a' gonosz ellen soha bátran se légy.

A Király ilyen anxietással tépelődik vala, midőn meg érkezett követtye bé köszön 's mond:

Meg görbült derékkal az Eg honorállyon,
A Szerentse Napja rollad oriállyon.

A Királyt meg szédítő bögsűek Ura egy otromba ökör, ki noha Circumspectus, de in meritalibus vacuus, minden Industriaja tsak böndőjéig ér. A Király mond: Erejét 's magnanimosa intentioját mint aranzod? A Követ mond: olyan excellens qualitast benne nem aránzok, melyből erejének minéműségét derivalhatnám, vagy proportiojához képest érdemesen venerálhatnám, sőt ugy vettem eszembe, hogy betsületinek subája termetinek longuriojánál rövidebb fog lenni. Mert nem mindennek ugy szabták a' köntőst a' mint kivanta, hanem a' mint tőlt.

A Király mond: Descriptiod szerént való Circumstantiait annak az Allatnak, tehetetlenségére magyarázni nem illik, mert ha az erős fergeteg a' fűvetskének nem árt is, de nagy gyűkerű fákat ki-teker, sok marka pőkők mig jobra nem akadnak, magoknak mindent, másnak semmit tulajdonitnak; Azonba néha az is meg esik, hogy Aquila non capit muscas, talám az az állat téged számba sem tartott, hat hogy tudtál felőle colligálni.

[32^b A Kővet mond:

Néked roszt gondoló soha jót ne lásson,
Veszedelmes Feje nyakán ne durállyon.

Szégyen a' Királynak egy roszt őkrön haerealni, mert az a' roszt Vacca, quae qualis quanta légyen, alkalmasint nyomoztam, ha a' Relationak nem hisz, Oculatara is elhozom.

Itt Dümne másodsor is az őkrhöz mégyen, 's mond:

Honnan jösz, hová mégy.
Mond meg hogy ki 's mi légy?

Az őkr mi formában hagyatott ott Farkas kaszára, igazán megmondja. Kinek Dümne felel 's mond: Ennek a' Földnek Ura egy horribilis Oroszlán, kinek tekinteti előtt, az ötödik jegybéli Oroszlán a' kutba nézve tsak olyan mint a' Matska, az engemet te udvarlásodra küldött a' végre, hogyha tovább is e' földnek sirjával élni s eddig való parejozásodnak gratiát nyerni kívánsz, meg udvarold, lábad patkóld, ha pedig remoraddal disgustáld, a' hátadon bőrre bőrt told, farodonis fotra azt fold. Nyavalyás Biál tsak nevéreis az oroszlának, h...ozó ijetséggel az Oroszlánhoz holdoln: indula; A Királlyal szembe lévén, jó assecuratoria, a' Király hűségére álla, kit a Király is Tanátsi közé numerala, hitván őkr, a' Király szolgáltyába a' jármot igazán tolyya vala, és noha a Király is gyakran czirkál vala, mind az által másba nem talállya vala, hű szolgálattal naponként augescal vala, és annális jobban iparkodván, nem sokára Fő Vezérségre juta. *Mert*, az igaz Virtus a hűségről gondolkodva iparkodik, nem a jutalommal álmodozva, restelkedik.

Itt Dümne Orrollya 's meg sokallya, hogy a' király az őkröt plusquam betsüli 's tanását bé véshi, ötet ki felejtí, mellyen a' kovát addig köszörüli, míg a' tűzet fel gerjeszti, nem praesupponalván hogy az irigységnek tűze vagy későre, vagy sokára a gerjesztőt s[z]okta in-[33^a]-káb megperselni. *Mert*, a' gyujtó mikor melegedésről gondolkodik, megfelel a' tűz az égetésnek.

Elsőben mindazáltal régi pajtársához Tyeliléhez mégyen Dümne panasolni 's mond: Én a' királynak sokat szolgálék, mert mikor hozzá állék meg tsendült vala a' füle, de én a' strepitust is le tsillapítám, a' bögöt is hűségére hajtám, mellyel magam meg tsalám, mert őt felmagasztalám 's magam degradálám, mellyben mitévő lennék, hogy ilyen régi sincerusomot consulállyam, jóvalám. *Mert*, barátunk szitka Tanás, korbátsa Popiom.

Tyelile mond: Volenti non fit injuria.

E' bárdot lábodra magad kezdeddel tőd,
Varja be sebedet tulajdon Czérnád 's Töd.

Csuda ha ugy nem jártál, mint amaz Religiosus.

Historia. Murád Császárnak egy Vén Sidó⁵¹ ki húzá a' fogát egy nusztal béllelt Kaftányért, de meg hagyá a' Császár hogy mindenkor abba mennen eleiben, hitván Sidot más nap Lakadalomba hívák 's a' kaftánt el lopák, a' Sido Doctor haza méne, a' kaftánnak 's az Inasnak tsak hült helyét lelé; Inassának 's kaftánnának utánna eredvén, mentében láttya hát két kos keményen vivik 's mindenik vérrel habzik; egy megéhezett Roka oda mégyen, a vért hol egyikről, hol másokról nyalogattya, azomba egyenlő impetussal 's egyszersmind őszve mennek 's a nyalogató Rokát az ajtó közzé szorittyák s expirály melly irrepentinumot a Doctor fő tsoválással notál. *Mert*, néha az halálból orvosság, a

busulásból vigasztalás jó ki. Előbb mégyen a Doctor 's késő estve jut nagy város alá, a' kapukat már fel vonták vala, 's a' hostátban bolyong vala, mellyet egy suspecta meg szána 's bé hiva, szegény vén Fraternek hálo helyt mutatának 's imigy amugy gazdálkodának, de inkább alhatnék [33^b] mint ehetnék vala, de nem alhatnak, mert tseté pate esék, melly continualodván többé nem alhaték, hanem nolens volens azt kelle nézni, a' mit hallani sem akar vala. Mert a praefata az oldal kamarába egy Frajt felcizfrázott 's egy sibi similis Ifjuval jó bérrel, rákászni bé rekesztett, peractis peragendis, midőn a Bordély Domina kedvetlen bérrel contentálodott vólna, confundálodván a' fősvény Ifjunak mercuriumból tubákat készite, mellyet midőn az aluvonak orrában akarna fúni, addig igazgatta az ifju orrába a pipát, hogy az aluvó elébb prűszszent mint a' szüle sziszszent, mellyel a' keritőt magát ugyan valóban el aluta 's az ifjat suscitálá, nyavalyás Doctor taliter qualiter fel virrada 's a városba juta, ott egy csizmadia baráttyára találá, az is házához hívá, addig beszélgetének, hogy el estvéledének, midőn ennének, a' gazdára parantsolat jó, a' postára kell menni, kiis Doctor baráttyának jól tartását Feleségére bizza 's űget. A Gazda aszszony mint hogy famosa is vala, batrin [így] Doctornak aluttát vigan várja vala, kinek majd butsu adással ágyat vetvén, más házba igazitá. Mert, az hol megunnyák a' vatsorát, jó étzaka fejibe köszönik a' pohárt.

A Csizmadiánénak, egy Borbélyné vala kerítője, kiis az Articulus szerént amannak hirt ada, 's az is tsak hamar in loco praefixo compareala, de láss szép dolgot, a' postára ment Gazda is bizony váratlanul érkezék, és akkor toppana a kapunál, mikor a' másik is annak nyilását várja vala, elébb egyik mint a' másik elébb álla,

lévén a' Gazdának az előtt is ez iránt egy kis signaturája, a' sokszori hallást az egyszeri látás doceálá. Totus quantus confusus kapuján irruálá 's 'a leskődő ifjuért aszszonyom jó kékeket kapa, és Ura ő kegyelmét a' Tornátzba egy oszlophoz kötözvén, maga dormiála. A Doctor is a' Verekedésre fel serken, de ő két ajtó közzé nem akarván szorulni ismét el aluszik, a' Borbélyné a' deputatus ifjuval gondolván talám a' fáratt gazda a' Doctorral bene bibit [34^a] 's dormit, a' kapuba ismét lesbe álnak, 's lassu nyegéssel azon kéri a Borbélyné a' Tsizmadiánét, hogy alatlan strásálással ne fáraszsza patiensét, de a' Csizmadiané is hasonló nyegéssel, a' mint lehet ki nyegi mint járt az Urával. Azon mesterséggel a' mint az előttis sokszor, a' Bolybélyné (így) meg nyitá az Ajtót, és a' rab aszszonnyal szembe lévén, a' rövid időhez 's felelmes helyhez képest el lamentá'á Casussát, és kéré azon a Borbélynét hogy ha mind néki 's mind az ifjunak jot kívánna, ő helyébe egy kevésbé ne neheztellené az oszlophoz köttetni magát, hadd követné meg — gyertya nélkül azt a ki ő utánna az utzán sugorog. *Mert*, az érettünk viselt nyomoruságok felényi terhűek idejében lőtt hálával.

A Keritő Borbélyné vagy hűséggel, vagy bolondsággal az oszlophoz kötteti magát, a' Csizmadiáné pedig ki méne, és felre menvén az ifjuval, noha senki nem látá de meg követék egymást. Ez actáit a' két Aszszonynak, mivel hogy fel serkent vala a' Doctor mind halgattya vala, várván mi lesz belőle. A Csizmadia fel serken 's hogy már megköttetett feleségéhez szóll, de nem tudja hogy más a' lántzon, nyavalyás rab Borbélyné valamelly szívesen várja vala amazoknak butszuzását, bizony amazok annális szívesebben késnek vala, azonba a' gazda másodsor is, harmadsor is rivalkodik, de a' Borbélyné

nem szól tsak fülel 's a' Doctor is lesbe, a' gazda meg haragszik, ki ugrik 's Bitskiáját ragadván, hogy már a' Feleségének, el vágja orrát a' Borbélynének 's mond: ezt az Ugorkát küld Ipse Uramnak, ezzel a' Borbélyné orra nélkül marada 's siránkozik, de a' Csizmadia le fekszik 's jól aluszik, de a Doctor tsudálkozik 's irtozik, nyavalyás Borbélyné orra vérét 's fájdalmát nyeli 's nyegi 's im ez verset piszegei:

Az Ugorkát ott kün ragják
'S Velem a' savát nyalattyák.

[34^b] Midőn a' Csizmadiáné a' külső Gazdával eléggé butszuzodtak vólna, egyik elmőne dolgára, másiknak pedig orotlan kerítője dob helyre monda, nyavalyás Borbélyné a' meg tisztult gazda Ászont helyre köti, 's hogy többet nem szolgálhatott követi, orrát kezébe vészi 's haza viszi. *Mert*, kevesebbeknek kinnyok, sokaknak gyógyulásokra valók. Itt már láss szép dolgot: A Csizmadiáné több szoval, kevesebb devotióval imádkozni kezd 's mond:

Te ki mindent tudó, sötétben jolláto, igyem száno Birám vagy,
Kétséggel küszködő, ebül dörgölődő, Uram jobbitója vagy,
Sebemet gyógyíts meg, orromat forraszd meg, e gyanu
[alatt ne hagy

A Férje halván felesége könyörgését mond: K... a könyörgés nem mégyen oda. *Mert* sültet nem enni 's főtelenl elnyelni, tsak éjjelre való bőjt.

A Felesége mond: K... a könyörgést én sem láttam, de meg tért bűnőshöz Isten kegyelmét számtalant olvastam, Ha nem hiszed lántzon a' bizonyság. *Mert*, az égből nem akkor jó a' segítség mikor kitsin az erő, hanem mikor spitzen a' reménség.

Hitván Csizmadia gyertyát gyújt 's felesége orrát helylén talállya, ijedtebe térdre esik s alig tudja Istenét

engesztelleé, Feleségét kövesseé? Elég az, hogy arra kötelezi magát, hogy tsak most légyen Gratia, holtig nem ugy mint Feleségét, hanem mint oraculumát venerallya. A' Doctor pedig mind ezek alatt is idejét, hol nevetéssel 's hol bávaszkodással tölti vala. *Mert*, az emberek, a' gyermekekre való nézéssel legtöbbet ártanak.

Másfelől az haza ment Borbélyné ma az orrán busul, holnap hogy ortzája pirul, gondolkodik ha rávirrad urának 's szomszédinak mit hazudjon, az alatt hajnal előtt a' Borbély fel kél 's a' Czéh mester köppölyözésére akarván menni, a' más házból a' feleségétől ahhoz való requisitumokat a' midőn sietséggel kérné, amaz a' Setétben [35^a] nyujt az Urának egy Beretvát, a Borbély nagy haraggal vissza veti a' Beretvát 's a' felesége nagyot rikolt 's Tolvajt kiált, a tseté patera fel lázzad a' szomszédság 's oda fut, gyertyát gyujtnak 's hát nints orra az aszszonynak, hitván Borbélynak főtelen luggal szörnyen mossák a' fejét, amannak pedig az orrát. Azonba meg virrada 's a' Birohoz kerekedének. *Mert*, a mi lovunk lába törik el a' rosz hidon, de az adgya meg arrát a ki lyukasan hadta.

Hidban tört lovunkért ha meg fizetnek is,
Lovunk condolense de nem lesz senki is.

A Doctor gondolván, talám a' Biró házánál nuszto Inassa telől érthet valamit, compareala ő is, és mint Doctort a' Biro meg betsüllí 's leülteti, midőn Inassa felől tudakoznék, az alatt az orrotlan Borbélyné is atyafiaival együtt perbe citált urával compareálának 's őszve felelének im ez szerént: S...et s...ért, nasust orrért. A' Biró a' kész Törvényt tsak hamar pronuncialván, midőn hitván Borbélyt executiora rángatnák, a' Doctor fel szoval kiált 's mond: Haly szót Biró, szünnyél Hohér;

mert az én Kaftánomat nem a' Discipulus lopta el, a' Rokát nem a' kosok ölték meg, a' vén kofát nem a' méreg folytá meg, a' Borbélynének is nem a Csizmadia vágá el orrát, hanem mind ezeket magunkal magunk tselekedtük. Mert ugyan is ha én Csirák creálással ditsekedni nem akarok vala, tarka mente nélkül mezitelen s... el nem maradok vala; Ha a' kívános Róka a' tsepegős vérre nem atsorog vala, két ajtó közzé nem szorul vala; Ha a vén Bordély kofa az aluvó ifju körül pipával nem forgodik vala, vég vatsorája nem tubák lesz vala; Ha Borbélyné Aszszonyomis keríteni nem mégyen vala, taknyos orra el nem szakad vala. Mert, nem itél a' Biró azért birságot a' mit a' Lineán kívül kaptunk.

Ez miraculumokat a Doctortol a' Biro bávaszkodással halgattya, és sok kérésére mind elrecitállya. Te is azért jó Dümne ha rossz füre hágtál, sibi imputet.

[35^b] Ha kesztyűtlen kézzel Rosakat szedegetz,
Hegyes szurás ellen hamissan pityeregsz.

Dümne mond:

Igaz minden bajba magam miá vagyok,
De az orvoslásra tanátsót kívánok.

Tyelile mond: sicut eram in principio, sum et in continuatione immunis, dolgát kiki maga tudja, találmányidba én eondivisus lenni nem akarok. *Mert*, az ebül kerestet nem restituáló maradékok, ott igazittyák ratiojokat az hol Attyok.

Dümne mond: akar tsak halgasd meg conclusumot; Hogy in Foro rationis magam ment lehessek valamit az ökör Tanátsnak degradálásába,⁵² és az Hazá bolis exturbálására fel talállok, el nem mulatom; Mert a régi Böltsek is im ez őt dolgot subscribalták.

1. Hamissan el vont Tisztünket méltán kereshettyük.
2. Az egyszer kostólt gonoszt el kell távoztatni.
3. A mit el kaptunk két szemmel kell strásalni.
4. A gonoszból szabad minden felé mászni.
5. De futuro in kell praesenti praesapiálni.

Én is ezeknek egyiket observálok, 's ha lehet Bial Uramnak bé hevitek. Mert az elkövetésre, s eltávoztatásra való példák egyaránt érdemesek a megfontolásra.

Tyelile mond. Már a' Király a' te Antagonistádat promovealta, nemis könnyen degradállya. Tudd é a' Forgáts miért nem mégyen le a' vízben, azért mert szégyenli azt láb alá tapodni, a' mit egyszer elevált. *Mert*, hamissan haragszunk kortsomásinkra a' bor árráért, ha ser czégért hadtunk ki dugni.

Dümne mond: Nékem úgy tettzik, elég Bial Uramnak le ütésére tsak az is, hogy miólta bé állottam, in collateralis addig secretizált hogy egy bődülése az egész Ország dudájánál fellyeb kong. Ugyan is mi fordít fel hamaréb Országot, mint ezek: [36^a]

1. A Föld indulás.
2. Az igaz ratio nélkül való hadakozás.
3. A Héjje hujják kózt kantza vendegség.
4. A Vén Tanátsnak betstelensége.
5. A jóban deficientia, a' roszban excellentia.

Tyelile mond: Látom hogy versutiád hitván Bial vesztét régen subscribalta, de várd el mert bizony a' tűz legelsőben is azt égeti meg, a' mivel fel gerjesztették. Ha igaz, hogy e' világ költsönözö világ, bizony amaz cautus Királlyal bár zabolárol igyunk.

Historia, *Tyelile* mond: Vala Damascusnak egy tsél tsap Királya, kinek törvénytelen keze az Incolák gallérát őszve tépte vala, Cape, Rape csizmába járó lába vadászattal a' vetést elgázolta vala, ilyen memorabilis

qualitassi, Tyrannus, Timidusnak baptizálták vala. Többi között vadászatban lévén, véletlenül egy nagy irrepentiumot láta, melytől meg ijede 's mihelyt haza méne, mindeneknek Törvényt 's kegyelmet hirdete, mellyben annyira is serénkedék hogy a' Tyrannismumból neve in Justinianum transformálodék. E dolognak ilyen hirtelen mindenek meghült reménsége ellen trans-substantiálódásán álmélkodva a' Királynak egy adhaerense beszéd közbe kérdi, reformatiojára mi adott volna okot? *Mert*, a' bölts emberekem nem sok uralkodása van a' történetből esett dolognak.

A bebótlott Vallás ritkán feneklik meg,
Feneketlen donga a' Bort nem tartya meg.

A Király mond: Minapi vadászatba a' Sátorból kandikálok vala, 's látom hát egy el remült Roka ha lehet szaladna, utánna egy Agár inait kapdossa, hol éri 's hol hadgya, qualitercunque egy Tölgy alá ám buvék 's szalada. Meg térvén az Agár haragjában egy embert ugat vala, az is ijedtében ugy úti az Ebet hogy meg sántul. Az ember egy lovassal hidon találkozáván, meg ijed a' ló 's szegény gyalognak ugy rugja a' szárát, hogy deponállya [36^b] magát. Azon lovas a' vámos gáttján mentébe hanyot homlok bukék 's lova lába ketté törék. Midőn mind ezeket ilyen continuatioval nézelgetném, eleitől fogva miattam 's töllem másokra ki hatott insupportabilisimre recurráván, magamat az Egeknek minden keserű revolutioira érdemesnek vallám és Istenemnek reconciliatiojára, 's laesusimnak reficialásokra sieték. *Mert*, az ó bűnök is, uj könyvekkel elmosattathatnak.

Hamaréb idvezül a' későn meg térő,
Mint sem elkárkoznék a' bűnbe heverő.

E praemissa szerént én is azt jóvallom, hogy a' mitől te is hólnap félni fogsz, azont ma ne siettesd másnak. Mert, olyan a poszogás, a' minémű a' purgatio.

Dümne mond: Eu e' Causába nem potens, talám inkább patiens vagyok, ha praecavealásába industrialkodom, Isten 's Embe[r] előtt mitsoda költsöntől félhetek? *Mert*, értz paisunkról vissza pattanó golyobissal haló, maga magának gyilkossa.

Tyelile mond: posito hogy semmi incommodumod ebből ne következék, a' Bialon praevalentiadat mint imaginálad?

Holott erejének nállad dézmája sints,
Néki baráttya száz, néked pedig egy sints.

Dümne mond: In Foro Politico, az Eszt az erőnek praeferallyák a' Juristák, mert iterata belligeratioval sem mégyen végben a' mi néha tsak egy inventioval is sopiálódik. Ama hitván kánya izmos ellenségén tudde mint állá boszuját?

Historia; A többi közt egy kánya, valamennyit költ vala, egy arra tanult kigyó mind el hordogattya vala, melyet a' kánya tovább nem álhata, hanem egy Borz⁵³ baráttját consulállya, ki is minek előtte voxolna, a kányát kérdi hol járna elméje? A kánya mond, én tsak az orromig látok, úgy akarok hogy mikor a' kigyó aluszik, ki rugjam két szemét, hogy többé soha azokkal [37^a] senki árvaít meg ne igizze. *Mert*, edgy kevély szemnek béhunyása, sok alázatosnak fel nyílása.

Be hunt szemmel járnak noha nem alusznak,
Mikor a' kevélyek felettébb fenn látnak.

A Borz mond: Az Ellenségnek delealásában a ki nek esze van hármát nem felejt el.

1. Hogy a kit le ültet soha fel ne álljon.
2. Hogy ő álván soha le ne üljön.
3. Hogy ezekben, consentiensi, dissentiensinél többben légyenek.

En a' te dispositiodat nem javallom, mert kigyó farka vágását halva felejtí, dató, hogy mind két szemét ki rugd is, nem erejében debilitárod, tsak meg szurod; Alkalmatosságot vár 's Fiai kalauzkodásokkal ollykor karikáz bé mikor legjobban hortyoögsz, és Nyulat bokrostól. Mert, az Ellenség 's a' rothatt ház, nem mondgyák meg mikor ütnek agyon.

Tudd é mint jára a' Gém a' Rákkal?

Historia. A Borz mond: Egy Vén Gém ifjuságának puhasággal eltöltését kesergi 's azon gondolkodik mig él mivel tartsa magát, ravaszsághoz fog s egy víz partra áll, kit egy Rák meg szán 's kérdi mint (így!) busul? a' Gém mond: Hogy ne keseregjek, azt magad tudod hogy én halászzattal élek, nem régen az Halászkok itt járanak 's ugy deliberalának, hogy mihelyt a tulsó Tot el végezí, mindgyárt a' ti szakadastokhoz fogjanak, mely ha ugy léssen, ti szomjuval 's én ehel halok meg. *Mert*, a' Malmot a' Ros⁵⁴ hajtya, nem a víz.

A víz ha apad is, de meg van a' Fonsa,
De meg áll a' Malom ha nem léssen Rossa.

[37^b] E' szomoru hirt a Rák a' szomszéd hálnak meg sugja, 's az is az egész Generatiot bé nyargallya, és midőn agitur vala de pelle, ad Consulendum mind Halak s' Rákok a' Gémhez uszának, mászának. *Mert*, az időből ki szorult esz nem disponal, tsak titubal.

A Gém mond: En dolgotokba egy orvosságnál többet nem látok, hanem ha az Ardea Tóra költőztök, hová is egy kevés szárazon való fáratság nélkül nem

juthattok, hitván halak e' Tanátson kapva kapnak 's mondnak:

Ha mi élünk szaparodunk,
Néked is dézmát adhatunk.

Mi a' nevezted Tóra, hanem ha subleválsz nem hor-
dozосkodhatunk; a' meg éhezett Gém hogy már nagy
kedvetlen, Ironicè szekeret igir alájok 's mond: En a'
mint lehet segitlek, de az időből ki rekedek félek, mert
ha a' Halászok el jönnek egy golyobissal engem is el
ejtnek 's tiis itt rekedtek: Mellyet az Halak halván
tsak igen brevis Oratioval a' Gémnek praebendát igéré-
nek 's költözni kezdének. A' Gém az Halakat a' nem
Hodos Tóba addig hordá, hogy tsak nem el uná, jut
eszébe, hogy hát ha az Halak hazudnak. *Mert* idővel
hol a' fejér feketévé, 's hol a fekete válik fejjérré.

Lesz más Karátson is változik a' Res-is,
El vészi jutalmát a' hamis Béres-is.

A Gém gondolván, servata valebunt, mond: Jobb
ezeket a' szekrénbe raknom, 's a mikor egyébből ki
fogyok fel abárolgatnom, és igy retractatis retractandis
mind addig sozá az halat, mig a' sor a' Rákra juta.
Midőn a' Rákot is hátára vévén vinné, interim mond a'
Gém magának, ha én a' leg nagyobb ellenségemet sos
halaimhoz viszem, az halottaktól el ijed 's velem ujjat
von, vel vinco vel vincor, ambiguum est, jobb énnékem
ezt jó idején nyakamról le vetnem [38^a], 's az ő halálával
magam securálnom. *Mert* a' kik in Foro Conscientiae
kardjokhoz nem biznak, in Choro Versutiae orozva ma-
rással gyilkolknak.

Nyavalyás Gém meg tsalá az Ebet, mert a' Cáncer
Canchriába megtanulta vala a' ki tudját 's itt is repetálá,

tartván azért attól ha a' Gem valamit intentál, melly a' Compositiona[k] praejudicálna, hac imaginatione az Ollót a' Gemnek nyakához mérve készen tartya vala, hogy mihelyt a' Gém hac vel illac reclinál, suffocállya 's ugy is lön. Mert, Sic ars deluditur arte.

Ha triumphálsz a' Czelra érsz,
Ha occumbálsz, magad ment lész.

Qualitercunque mind Gém, 's mind Rák a' földre hullának, a' Gémnek mint hogy párája hejános is vala, hamar megfulada, a' Rák utcunque haza mászkála, és soha fekvő qvondaminak idvezlését jelen valóinak köszönésével őszve kőti 's mond:

A Postánk meg fula, mert avidus vala,
A Hal bé sozásba de Fraudus vala.

Hogy azért te is azzal ne tsómörölylél, a mit főztél, meny el s a' közelbik Város felett mind addig kerengj, a mig valahol valami olly raritást látz, mellyet fel birsz, azt fel kapván lassu haladással a' Kigyó felé tarts, de a' téged követő 's káprád marhát kergető szemek elől ne divertály, mert azok téged mind addig űznek valamig látnak, mikor a kigyó aránt lész, a' populét várd közelebb 's a' nyereséget ereszd le a' kigyó fészkére, felhágnak ők, és mind a' te ellenségedet felkontzollyák 's mind a' magok bonumát reportállják; Így maradsz securè magad is magától, Fiaid is fiaitól. *Mert*, a' tüzet bétakarva, 's a' szikrát kün hagyva hamissan őrizzük a' puska port.

[38^b] Mind ezekből ki tettzik, hogy sokszor a' mi araszni Cautiora suffragál, gyakorta ökőr erővel sem succedál. *Mert*, a' Lántsába ereszkedett Medve nem él meg azért hogy nagy az ereje, meghal azért hogy nints esze.

Legfelsőbb Hercules erővel az hartzon,
De héjános eszszel fonalt font gusalyon.

Tyelile mond: A Bial náladnál erősebb is okosab is,
soha te olly tsumót nem kötsz mellyet meg nem öld,
azért mint álmadod hogy meg győződ? Tuddé mint jára
a Nyul a' Rokával?

Historia. Egy Nyul a' tulsó árokba igen el alutt
vala, egy éh Farkas ott toppana, nyavalyás Nyul min-
den felől Circumdatus, a' szaladásból ki szorult, kételen-
séggel ravaszkodik 's mond: Jó Lupe, nem meszsze hoz-
zám lakik egy Dus Roka, ki kövérséggel a' Farkát is
alig birja, ha nem hiszed jere 's praesentálom, ott siro-
sabb kontzot szopogathatz tudom; a' Farkas a' kövér
Rokát halván, az ősztvér nyulat könnyen felejtí, és
mivel a Nyulnak a' Rokánál az előtt is tört fazéka vala,
vesztét sietteti vala.

Mert Praedam videt et sua vulnera nescit.

Kemény természetű hartzon forgó vitéz,
Mikor a' praedára vidám ortzával néz,
Testén sebre sebet bátor szível intéz.

Nolle velle hitván Nyul a' Farkast a' Roka lyukára
vezeti 's künn hadgya, maga látogatni bé mégyen 's
mond: Udvarlásodra régen sietek, de abbéli szerentsém-
től látom reketten rekedek jőtömben hírrel hiredet ad-
aequalo egy világtalan Oraculum seculi hallotta ki légy
's mellém adá magát, szembe lenni veled magamnális
inkább kívánny: A Roka mond:

Kegyelmünk kapuja azért van 's áll nyitva,
Mert Vádló 's Mentőnek mind két fülünk nyitva.

[39^a] Minthogy pedig a' Rokának tsak a' farkábais töb
ész vala, mint a' más két lepidum Caputba, Ironicé

mo:olyog 's mond: Mi a' mi ajtonkat mind nap fénynek, mind Hóld világnak zár nélkül azért tartjuk nyitva, hogy kérdéslen, hallatlan akárki bé jőjjön, ha okos jó tanulunk, ha szegény jó segittyük, az esztelent tanityuk; kiváltképen relatiod szerént valokat kapva kapjuk, hogy arra való sufficientiánk szerént resolutiojokból épülhessünk, tsak e' van hátra hogy:

Uly [így] kün mig házamat Farkammal ki seprem,
Majd meg vendégellek, van még egy tál eprem.

A' Nyul örül, hogy ő már a' Rokát amentálta, ilyen conceptussal felel a' Rokának 's mond: az interveniált Hospes olly purus Confessarius, ki semmi efféle munda-numot nem praerogál; mind az által ha a' Gazdai betsületre nész, ám lássad, én addig ki mégyek 's követem. *Mert*, az hivalkodáson kívül egy munka sints gyalázatos.

A Nyul ki méne és szórnyen adanimállya a' Farkast, hogy el áltatta a' Rokát, de a' magának maradt Roka Gazda mint praevius, az ebül hozott hust ellére főzé, mert pro extremitate az ajtón belől egy kutat ásott vala; midőn azért azt könnyen lebukó formában elkészítette vólna, maga az áll uton ki áll, 's kelletlen vendégének hivatogatót Dudál, kikis a' kővér Rokának szagával eltelvén mihelyt bélépnek, mind Hopmesterestől a' kutba esnek, nyavalyás Nyulnak tulajdonitván a' Farkas a' dolgot, a' Nyul lön a' kutba vég vatsorája. *Mert*, igazán tartya azt a' kartsu kut fenn álva, aki nem fér vala a' Világba nyujtozva.

Csak addig nyujtozzál meddig a' Pokrocz ér,
Mert tovább nyujtozva bizony meg sűt a' dér.

[39^b] Ezekből ha akarod elhiheted hogy jó vigyázással a' ki tudgyától tartók, háloba nem kerülnek, vagy ké-

sőre. *Mert*, meghalni legrövidebb, de arról gondolkodni leg hosszab dolog.

Dümne mond: mind eszszel erővel a Bial magát elhitte, az ilyeneket Continua Curiositással megkerülni nem mesterség. *Mert*, az üző néz és úgy üz, de a' szaladó vakjába fut.

Tuddé mint jára az erős Oroszlán az okos Nyullal?

Historia. Indiának edgyik szigettye igen hires, vad-dal tellyes lévén, vala a Vadaknak Királyok egy otromba oroszlán, ki úgy ül vala a' Vadak nyakán, mint az olasz s...in a csalán, vénsége miá soká kullog vala, a' mig kostot kap vala. Securitásrol álmodozva az oroszlánhoz mennek 's mondnak. Mi e földnek lakossi 's néked Urnak szolgálai, vagy a' te nyughatatlanságodat, vagy a mi alatlanságunkat de valoba meguntuk, mellyre nézve így gondolkodtunk, hogy juxta proportionem generationum, mi néked profontot szabunk, 's azt az ő idejében bé is szolgáltatjuk, de úgy hogy e' kötést ne violáld. E kész asztalt az Oroszlán kézzel lábbal subscribállya, 's mind két fél continuállya, *mert* az izmos szerentsét kézzel kapjuk, a' lankadtat lábbal rugjuk.

Póltzrol dőlt szerentse izre porrá török.

Az alsó Vásárba még sem igen veszük.

Per continuationem a' sors egy ősztóvér Nyulra esék, mellyel a' Nyul gondba esek, [így] tandem quandem fel eszmélkedék 's az Incoláknak, ne sietnének reménkedék 's monda: Engemet konyhára küldeni ne siassetek, mert ha lehet olly fába vágom a' fejszét, hogy vagy ketté vágom, vagy oda szakad, álmat is ollyat feszegetek, hogy ha meg magyarázhatom, vagy Ur nélkül Urak lésték, vagy nagyobb igába estek. *Mert*, magunk Lelkével tészünk jól, mikor irgalmassággal mások szükségét segíttjük.

En noha mindnyájotokat Mesteremnek tartalak, mind az által tsak [40^a] ez egyszer légyetek Találtványim, mert különben a lesz hogy:

Discipulus dum vult nemo, quisque esse Magister,
Omnes discipuli, nemo MAGISTER erit.

Hitván Vadak ez öröm kalátsot, tsak nem minek előtte meg sülne, fel falák, 's a' Nyulat mint Királyt venerálák. *Mert*, a' jó Királyokat meg kell betsulnünk, [így] a' roszzakat el kell szenvednünk.

Itt a' Nyul a' reá esett sors szerént el indula ugyan, de majd kellelten, és imitt amott addig temporizála, hogy az Oroszlán ebédgye a' Vatsorát is ott éré, még sints a' Profont, de ő mind ez alatt azt lesi vala, hogy az Oroszlán jobban jobban furiálna, midőn elég későn el erkezek, az Oroszlánt confuse találá, ki a' Nyulat a' Profontrol dühüssen riasztá. *Mert*, a' meg haragutt appetitusnak a' tsontra sints foga, a' szája izi vesztett pedig a' levetis rágja.

A' Nyul nagy alázatosan felel 's mond: Ne haragudjék meg az én Uram, ha javára szólok, mellyet meg engedve így deploralok. Midőn mi a' szövetség szerént jól élnénk, és in observatis observandis semmi hibát nem tennénk, szemünket szurkáló edgyik szálkát alig avellálhatok, más gerendába botlánk. *Mert* midőn a' Király Profontyával egy kövér Nyullal a' Coetus dispositioja szerént nyargalnék, a' Rikán egy otromba Leo meg állá utamot 's meg foszta, eléggé mondám hogy Felségedé a' Praebenda, de tsak meg sem hallá. *Mert*, minden viszketegnek ez a' Czégére, kivel mit gondolok.

Mikor a' viszketeg a' büszkékét tsipti,
Az erőt sem féli, 's a' szot sem szégyenli.

Elég az hogy praebendádat tőlem nem csak el voná, hanem ki légy 's mi légy mind szememre hányá. Itt a' frigyes Oroszlán, az interveniens Leot valóságának hiszi 's fel lobban, és tartván attól ha [40^b] a' superveniált Inimicus dural, az ő profontya expirál, placidioribus terminis a' Nyul követet kérdi, 's mond: annak a' Tolvajnak fekvésére engem rá vihetnélé? a' Nyul mond: az én Uram ellenségére nem lábbal, hanem fejemen hőmpölyögve is kalauzkodom, meg indulnak, és a' nyul kurkászdogalva, olly mély kutra vivé az Oroszlánt, hová tsak bé tekinteniis irtozás vala, ante tamen a' kuttol távolkán mond a' nyul: Ellenséged itt lakik, de az én szemem néki tsak nézésétől is irtozik 's nem is sufferalhatom terrorát, hanem ha az én Uram ad latus adjungál. *Mert*, a' ki a' horgas vastól fél, nem mutattya meg mellyik foga fáj.

A titkolt körmölés mélyeb sebet tsinál.
Poklot ád az Őrdög 's Menyországgal kínál.

A haraggal bolondult Oroszlán a' hamisan félő nyulat hátára vészi 's a' kut szélire áll, mellyet mihelyt a' kut vize hasonló formába repraesental, egy impetus-sal az Oroszlán akkor serken fel, a' kutba haraggal, mikor a' nyul a' tulsó partra ugrik ravasz-sággal. *Mert*, a' ki közélről nem mér vagdalkozni, tavulról ravasz-kodik a' győzedelemért.

Ira laedit mentem nec sinit cernere verum.

Itt a' nyul a' kivánt exitust a vadaknak reportállya, melly generale bonumért a' bestiale genustól a' Fő Strása Mesterséget, cum sempiterna continuatione assequállya. *Mert*, a' czifra hintót is néha a' fakó kerék hordozza.

Meg vakul haraggal akar melly vitéz is,
Meg botlik közletről, mikor meszsze néz is.

Mind ezek arra mutatnak hogy az erőssek is néha Görög dinnyére hágnak. *Mert* nem ott a gödör, a hol a' *Perspectiva* mutattya.

Tyelile mond: ha a' Bial veszedelmét, a' Király gonoszsa nélkül [41^a] promoveálhatod, kétséges véged aránt, meg is marad valami remenséged restantiába, külömben adnám tanátsul, deponálnád ezt a' pert; *Mert* egy jó szolga is Ura bizonyos gonoszszával, maga kétséges hasznára nem átsorog.

Arnyék tartó fadnak ne piszkáld a' tövét.
Agyou út teteje, ha ki téped tövét.

Itt e két *Consocius*nak dispar argumentuma meg szűnnek, 's egy darabig *Dümne* sem udvaroskodék. *Mert*, aki az *Udvar*t igen szereti, sokat szöll melly nem jó, többet hall a' ki rosz.

A mint hogy bunknak is okának kell lenni,
Igy titkunkat sem kell mindenütt fetsegni.

Minekutána *successu temporis*, a beste alkalmatosság *Dümnének* fel fordult volna, nagy szomorán hogy már *patiens*, le tsüggett fővel a' Király előtt talpra álla, kinek buvát a' Király visgállya, de *Dümne* mond: *Non est praesentis fori*. Itt a' Király *Dümnét* ad *secretiora seducállya* 's tsak ketten suttoznak. A Király így szöll 's mond: *Alig* ha novellád nints, melly ha *meritalis*, mondgyad. *Mert*, in *potioribus procrastinare periculosum*.

Dümne mond: pusztá *Malomba* hegedülni, sükehez gyonni, nota nélkül tántzolni bolondság; de mégis bolondabb az halgató, ha *circumspecte* nem intendállya az *expositiot*, mellyet ha rosz végre néző rancortól

purusnak talál, annál inkább ha abba maga Subticealó javát imaginállya, az ilyen hívét a' Király tellyes fiduciaival meg halgassa. *Mert*, a' ki Böltseket nem halgathattya, a' Bolondok kezét is békével kell szenvedni.

Ha Julius a' Szót meg halgattya vala,
Árulók fegyvere le nem vágja vala.

[41^b] A *Király* mond: azt magad tudod, hogy én amaz Királyoknak Summum necessariumával, a' Szent Discretioval a' Földnek minden Királyit excelláltam, és ez aránt való defectusokkal, mindeneket hátam megé hadtam, azért ha mi notabiléd van, tsak mond: *Mert*, a' szolgák késő informatioja, Uroknak idétlen dispositiojokat szüli.

Hideggel a' vatzkor mind leves 's mind édes,
De a' sárga Dinnye melegen tul reves.

Dümne mond: Salus populi, suprema lex esto, én ugy tudom, hogy Duramen Regis, Solamen plebis, e' testvér atyafiaknak akarmellyike hallyon is meg, a' másik holtig gyászol. Valaki azért efféle aránt való hallomásátak dilátállya is, maga ássa háza alá a' port. *Mert*, a' tehetség nem orvosolva maga tselekszi a' gonoszt.

A' jokor usuált Pilula remenség,
Késő Purgatio, utolsó vendégség.

Ezek jutván eszembe, jelentem a' Királynak, hogy az ökör Tanáts némely conjunctussival gyakran concurrálnak 's titkon tanátskoznak, és már Conjuráltak, melybe latitáló rebellioját a' melly bizonyoson tudom, ennyi kegyelmessége után a' Királynak, arra vett elméjét inkább tsudáalom: De mit mondjak? mer a' kinek a' fékenlőt ugy oda vetik, Király Uraim a' nyeret sem sokáig úlik, mivel a' Regimen a' minoribus vérszi ad majora intendálo

izit. Mert másnak könnyű ott az Ország, a' hol a' Királynak nehéz a' Korona.

Lovad fékemplőjét ha más kézre bíztad,
Biz a' nyeregből is magad ki f... ottad.

A *Király* mond: beszédeden irtozomé, tsudálkozomé, alig tudom, annál inkább elhidgyemé, nem tudom, de ha hazudsz, mint fogsz [42^a] járni, jól tudom. *Mert*, a jelen való latorságnak nyeresége, a következő szerencsétlenségnek zálaga.

Dümne mond: a' Bial igen magos poltzon ül a' Király jól tudgya, hová is maga ültette; rosz szándékának meg előzésében a' Királlyal ki ér; mind azáltal nékem ugy tettzik, valaki in Regno a' Királlyal paritást kíván, minden bizonnyal nem sokára impár lenni kíván, kihez képest nékem ugy tettzik, jobb Gelesztát ölni mint kigyót. Mert az eleve integető Isten, mindenkor a' következő veszedelemnek elkerülésére izgat.

Félve is rá álhatz a' Kigyo torkára,
De bizony gond hágni a' Sárkány farkára.

A' régi agyasok az embereket két felé osztják: Felix és Infelix. Infelix bolondul nevelt árvái azok, a kik irrepentina occurrentiajokba el ájulással,⁵⁵ re infecta maradnak. *Mert*, tsak szó vért sem ont 's meg sem öl.

Felixnekis kettő gyermeke, az első szülőttnek Praavidus neve, e' nem mégyen bé addig az házba, mig ki nem jó belőle, ugy is temperállya tempore a' tempust, hogy mikor kezd, akkor végez.

Dimidium facti qui benè cepit habet.

Kissebb Fiának Providusnak is van anyyi esze, hogy akármi incommodumban is nem confundálodik, hanem

ha hányodássalis, mindaddig igazgattya a' mérték sinórt hogy a' partra kap. *Mert* a' jó dispositió soha nem haszontalan, hanem az elme reméntelen. Ide való amaz három Halnak példája.

Historia. Egy folyó Totskába, oly szép három Halak laknak vala, kikre való irigységből, az Egi Jegynek Hala Szégyenletinek rostélyán meg sült 's meg pirult vala, valami Halászok a' tó mellett járván, e' három Halat meg láták, kiket hogy kifoghassanak, a' köz Hátot kihozaták; ez ártalmas Tanátsot Praevidus hallya [42^b] 's a kereket meg óldja. *Mert*, hogy kiki magát szeresse, nem kell arra parantsolat.

Jokor edzett elme meg vetett Tört el vág;
Szájatatott ember, nappal is belé hág.

A' Háló elérkezék 's a' két Tolvaj levetkezék, a meg maradt két halat zaklatni kezdék, nyavalyás Providus, mint practikának részese, de az Experimentiának nem közösse, extremumot intentál 's magát holtá tévé, a' viz színén lábbog, kit az Halászok ki fognak ugyan de contentussal tsak a' partra vetik, holott szegény mind addig hánya a' ketske gyomrot, míg Praevidus Collegáját in Vicino leli. *Mert*, néha az ép Medve is le esik a' fárol, néha a' benna is fel hág.

Köz elme megbotlik 's néha meg is esik,
De halálos sebbe nem mindenkor esik.

Inprovidust penig sok verdődése után is ki fogák, 's tsak a' lón haszna, hogy hólnap ölék meg, nem ma: *Mert*, néha a' szomszédba az halál 's még is Pünkösdre valót öről a' Malom.

A' Doctor nem biztat hogy holnapig éllyünk,
'S Mégis Szabót kérdjük, miben innepellyünk.

Mindezek szerint, javallanám a' Királynak, szem bé hunyosdit ne sokáig jádzanék, hanem talám jobb volna meg nyuzni, külömben félő meg öklel. *Mert*, a' szabadsággal nyert bátorság el felejtí az Arestomi rebegést.

Ha poczra teheti a' Gög azzal élőt,
Alig jut eszébe ki volt tegnap előtt.

A' Király mond: Censurádat az ökőr aránt értyük, de relatiodba majd kételkedünk, mert az ökröt prae ceteris mi creáltuk, 's hozzá ilyen dolgot nem hihetünk. *Mert*, az igazat inkább tanátsoljuk másnak, mint tselekedjük magunk.

Dümne mond: Szinte azért f..ik az ökőr, mert a' soka el tsapta [43^a] az hasát, az a' poltz kiáltotta őszve a' Conjuratusokat, a'mellyre ültetted, mi afféle nequamok tsak addig hívek, a' mig apprehensiojokat assequalhattyák, 's mindgyárt nagyobb fazék hust vetnek a' tűzhez, melly munkába mivel inter spem et metum vadnak, mihelyt a félelmen tul léznek, a' reménlett dologhoz fognak 's vizet zavarnak. *Mert*, a' Harangot mennél fellyeb kötik, annál tovább hallik.

Ha magos Toronyba hághat fel az Harang,
Falus Csengettyükbe tél túl hallik a' hang.

A *Király* mond: Hát az olyan sordidae nationis szolgak aránt, mitsoda moderamennel élyen a' Király hogy ne santikállyanak?

Dümne mond: az ilyenek aránt ugy serpenyözzék a' Királyok a' Kegyelmességet, hogy se igyefogyottságok miá az Ellenséghez ne dexterizállyanak, se meg tsómörléssel jó Urok szemébe port ne rugjanak. Az ilyeneknek koholt supplicatiojokra gyakrabban, koválygo remén-séggel is kell felelni, mivel a' meg velözés fel fuvalkodást,

a fel fuvalkodás pedig kotzodást, végre a' reméntelenségis változást subscribal. *Mert*, a' birodalmok akkor fordulnak fel, mikor im ez három dolog in plusquam perfecto van. *A Gyűlölség. A Jutalom. A Félelem.*

Jó, Gyűlölség nélkül a' rendes felelem,
Jutalom többülve fogy a' Fejedelem.

Az ilyen álhatatlanokat magyarázza im e' Példa.

Historia. Egy Tekenős Béka 's egy Scorpio őszve eskűsznek, alá 's fel jártokba egy nagy vizre jutnak, holott által kelletvén evezniek, a' scorpio nem tud vala uszni. Béka társának keservesen azt mondja, hogy: *Nec tecum possum vivere, nec sine te;* A Béka a' scorpiot meg szánnya 's mond: tudom két ajtó közzé [43^b] tészem ujjomot; mert alol Tenger, fellyül nyárs, de mivel hűtős vagyok, megtartom 's itt nem hadlak. *Mert*, nem kisbe veszedelem a' kivánt jók nélkül szűkölködni, mint az elnyerteket birni.

Ha találsz mindened hű Barátodért add,
De cserébe soha a' Világért se add.

Nyavalyás Tekenős a' scorpiot az hátára vészi 's viszi, a' viz közepin a' lelki esméret a' Békát, a' scorpio pedig a' Tekenőt, furdalni kezdé, kinek a Béka mond: te az én hátamon nyugodva nyargalsz, hátam girintzin firkáló háládatlanságod mire való? A' Scorpio mond: gyűlölségből bizony semmit nem tselekedem, de tulajdonságomat sem tagadhatom, ebben én nékem barátom mellye 's ellenségem háta mind egy. *Mert* a' természet nem jó akaronk javára, nem is ellenségünk gonoszára néz, hanem tulajdonságának felel meg.

Hogy marva a' Kigyo mást meg öl nem tudgya.
De természet mondja 's biz el sem mulattya.

Ha azért a' Király az Oculárt fel tész, ebben a' Tükörbe hasonló repraesentiát lát, külömben neglectis non negligendis, ha meg öklel, magadnak köszönd. *Mert*, a' Tűznek nem vétke az égés, hanem a' pirult s... nek a' feje volt bolond.

A' Kert alá ülve ha van szemed 's eszed,
A' Hajdu Rosmarin nem tsipi meg s... ed.

A' *Király* mond: hoszszu orátiod talám plusquam is lön, mindazáltal mivel sub praetextu admonitionis ni-veled, szenvednem kell. Dato azért de nem concessio, hogy a' Bial velem oppositiot imaginállyon, a' mint a' mezei fűvetske a' barmoknak lábok alatt heverő eledel, ugy a' Bial is irrepugnabilis körmeim között igen gyenge préda, ugy hogy ha a' Nap 's a' Hóld succur-[44^a]-rál-nánakis néki, nagy Ecclipsis esnék rajtok. *Mert* még a' bóldogtalanságokkal is emelkedik annak dolga, a' ki-nek a' szerentse nevedést ígért.

Tapodd bár a' Retket, de ha ki nem tépik,
Vagy felhuzalkodik, vagy meg vastagodik.

Dümne mond: hogy a' Király ellenségét Flóstkőm-nek tartya bánom, mert ha erővel debilis, praktikával lehet incomparabilis, van is annyi ira a' szelentzébe, hogy a' Király mái hivei, hólnap ő baráti lehetnek, ne is bizzék mindenkor a' Király maga erejéhez, mert láttam én, hogy a' sok szunyog az Elefántot le huzta a' lábá-ról, a' Hangyák is a' subát le vonták a' Leorol. *Mert*, sokszor, a' győzedelem a' contemnált félnek hajt fejet.

Jobb nagy készülettel kis nyereséget várj,
Mint kis készülettel nagy gyalázattal járj.

A *Király* mond: addig berbitélsz majd meg szé-ditesz, tsak ez obstál, hogy én már az ökröt mind in

publico, 's mind in privato, ditsirettel az Egig emeltem, ha aránta tett praemissaimat retractáлом, más hiveimnek scrupulusokat augealom. *Mert*, kitsiny dolog lévén előttem magam petsétemnek fel szakasztása, mások előtt sem lesz igen nagy dolog subscriptionnak elszaggatása.

Longurio lévén, törpe házba dombolsz,
Ha koponyád kotzog, még az Atsra morogsz.

Dümne mond: mi nálunk nem hívják ám azt purus praevisornak, a' ki santikálo elméjüvel, talpas teneres conferentiát indit, hanem azt, a ki a' Fördös Kezével, és nem a maga s...ével próbálja a' viznek forroságát. Fogunk, nem tsak szájunk diszi, hanem az egész Tag profontyát őrli, de nem obstante eo, ha meg vész, ki pöcklyük. Az Etel életünk, de ha gyomrunkat bántya, [44^b] evomerálljuk. *Mert*, bizony lassu tolyással többen, hirtelen dőfással kevesebben halnak meg.

A' nyargaló patak nem bántya Rápótot,
De a' lassu Maros majd el-nyállya Fótót.

Itt a' Király a' Dümne berbitéire megszedül, 's arra lépik, hogy a' Bialnak Liber passušt a'jon; De Dümne ezt nem javallya, mert fél hogy a' Bial ki tisztül 's belé keveredik, azért a' Királynak szoll, 's mond: A Persák azt írják hogy a' melly titok nyelvre jött, az a' dolog ebre köt. Ha a' Bial ebbe a' kutba belé néz, olly vizet áraszt, hogy minden gátod el szakad. Ha igaz Praevisor vagy, tarts meg néha fonálkul is ezt hogy occulta manifestis puniantur. *Mert*, az erdőre tsinált akasztó fa néha a' Hohért is meg fojtja.

A bé állott lesbe a' ki sokat tsihol,
Vatsorán Nyúl czimert sem eszik, sem borsol.

A *Király* mond: nuda suspicioval valakit bántani bolondság, kiváltképen creaturainkat ante lumen laedalunk, tsufság. Mert, mikor a' Király egy hazugnak hiszen, akkor a' Királynak ezer igaz nem hiszen.

Mint a dühös Kutya mindenhez harap 's kap.
Ugy minden eb genus, ő hozzá is mar 's tsap.

Dümne mond: nints job tanu, mint a' Király szeme, melyet ne tartson heába, hanem mikor valamely suspectussával szembe lesz, annak mind maga viselesét 's mind Phisiognomiáját igen curiosa discretioval circumspiciállya, és ha rántzos homlokkal, tétova filelő szemmel láttya minden bizonnal benne latitaló extremumot hidgyen. Mert a' vásznat a Tő rántzollya meg, szemöldökünket a belső bibi vonnya őszve.

A magához gyanos, árnyéktol is tartos,
Vizből ki kapokhoz mind pártos mind partos.

[45^a] A *Király* mond: ezt igazán referálád, mert ha ez jeleknek akármelleyikeis a' Bialban continualodik, minden homállya e' dolognak detegalodik. Mert, nints igazabb Tanuja a' praemissának, mint valósága a' consequentiának.

Itt *Dümne* látván hogy a' Király részéről ég a Tűz, rugaszkodik 's a' Bialhoz fut, hogy tökéletlen fuvojjával ott is meggyujtsa a' Kováts Szenet, de hogy a' suspiciot elkerülhesse, oda is a' Király annuentiájával 's ilyen praetextussal indul, mint ha az hallott titkoknak valóságát akarná investigálni 's arrol a' Királyt tempestive tudósítani. Mert a' Pap nem hiszi mi a' sákba, a' mig meg nem oldgyák a' sáját.⁵⁶

Akar mint eskedgyék a' Pap segillyével,
Eb hidgye ha nem egy Isten igéjével.

Igen szomorán és lankadtul Dümne bé' köszön a' Bialhoz, le ülteti és busulását kérdi? Kinek Dumne (így) felel 's mond: bumnak szerző oka magam bolondságom, ki midőn magamé hehetnék (így!),⁵⁷ fogyatlan bánattal 's szünetlen timorral miért vagyok másé? Ennek a' Bial Dümnetől lelki értelmét kérdvén, Dümne felel 's mond: Hat dolog, hat dolgot magával hordoz.

1. Az Erték az Elatiót,
2. Indulatunk követése a' kudartzot.
3. Feminea Conversatio, duplicem debilitatem.
4. A rossz Társaság a' késő bánomot,
5. A sordida Natura a vastag ortzát.
6. Az Aula, az Adulát.

A Bial mond: praemissáidhoz képest, alig ha valami Ecclypsised nints. Mert az Udvariakat vagy Ironiájokból, vagy Physiognomiájokból szoktuk ki tanulni.

Az Udvari Levét két szinnel festették,
A belé nyalót is annak keresztelték.

[45^b] *Dümne* mond: szomoruságom ha magam aránt vólna, nem is tettetném, de azt magad tudod hogy tulajdon káromot úgy nem b'nom, mint conjuratusom sérelmét condolealom: Azért jöttem hogy jelentsem: A Király azon panaszkodik, hogy telten telet, a' szolgálatba esten esel, profontyával úgy el hízta, hogy tegnap is fenn héasztál, kihez képest ez a' Törvény hogy profontra ki osztassál. *Mert* az Udvari kontzról az Udvari kuvasz ragja le a' hust.

A Bial mond: a' Király hűti nállam rakással, okot nem adván rá, mitsoda méreggel cassaltathatnak? De meg vallo Dümne hogy hozzád is gyanitok, mind az által tudok olly Novitiusokat a' Király körül, kik a' magok kenyerét mások husa nélkül nem ehetik, kiknek

némellyikét rajta érvén a' Király, engemet is comparalhatott, de nem kell condálni, mert a' suttogo Tanáts gyanot szűl, a' gyanó tévelygést és haragot, ez igasságtalanságot, kivált képen a mi Királyunk tudod nem per annos perseverabilis, hanem menyi a' minuta, annyszor huszonnégy ora alatt variabilis, az álhatatlan elme pedig valamit hall mindent hiszen, valamit lát mindent mivel, *Mert*, a jo tselekedetben való kárt nem tartya az szégyennek, aki boldogságát, tsak az orráig érő dolgokban tartya.⁵⁸

Sensus quemque suus, Ratio sua quemque gubernat.

Dűmne felel a' Bialnak 's mond: a' Királynak e' mérges conceptusa, sem gyanóból, sem egyéb tölled való idegenkedésből származott, hanem levetkezhetlen gyermek természetek az ő nékik, hogy némellyeket Tátos lora ültessenek sine virtute, másokat számárral lovasitanak integra habilitate. *Mert*, a' természet tselekedteti a' Méhvel, hogy ugyan onnét az honnét ma mézet, hólnap mérget szedjenek.

Elhidgyed hogy bizony fél Egér Matskától

[46a] De mig oda nem vész, tsak lop a' szuszékból.

A Bial mond: ha a' Király haragja ok nélkül indult, orvoslása rementelen, de ha ratioból van, a' ratio ratiot admittál, több bűnőmet nem recolligálhatom, hanem ha azt szedte begyibe hogy a tanátskozásba néha olly dologba contrariuskodtam véle, mellynek kivánt vége mutatta meg hasznos voxomot, mellyet sana mente senki balra nem tekerhet. Vagy pedig fel fuvalkodságának mértékletlensége tselekedteti véle, mert mert azon a' poltzon ülők a' jó Tanátshoz természet szerént morosusok, a' has kenőkhöz familiariusok.

Azért mondják ám hogy a' Tenger fenekén Czeth hallal ölelgetőzni, a' Kigyó ajakirol tseppeteket nyalni, a' Királyok szolgálattyanál egészségesebb; Mert ha ma jó szolgáljok kunnyoja jó akarattyok fáklyájával ragyog, holnap életek polyvája azon tűznél lángot vét, nékem is jobb lett volna távolról fűttőznom, mint közel meg ég-nem. *Mert* a' nagy szolgálatokra vágyodás sints les helyek nélkül, de bizony az Uralkodás sints rezzenés nélkül.

Quisquis in ambigua se non accomodat aula.
Omnibus ingeniis, non habet Ingenium.

Ide czéloz amaz Ölyvnek és kakasnak beszélgetése.
Historia. A' Bial mond: egy Ölyv egy kakasra talál 's mond: hol járál háláadatlan? a' Kakas mond: Negatur. Az Ölyv mond: hazutz te, mert tsak egyszeri riasztassalis gazdáitokuak mindennapi kostyárol elfelejtkezve házrol házra kaboroltok, mi pedig tsak egy 's [46^b] két hetek alatt is egy kis dög husért annyira subjacealunk, hogy tsak egy fittyentésre is mindgyárt repülünk. A kakas mond: igazán mondod, de egyik sem tsuda, mert soha ti a' tiéiteket rostélyon pirulni nem láttátok, mi pedig a' mieinknek nyársban forgásokat nézni megis untuk, melylyet ti bár tsak egyszer kostolnátok, 's bizony a' mikor mi házrol házra, ti akkor Ország 's Világ nyargalnátok. *Mert*, bőltsebb dolognak tartjátok távoztatni a' kárt, melly megeshetik, mint kerülni melly meg lészen.

Quae mea sit si forte rogas sententia? Malo
Esse relegatus, quam religatus ego.

En is azt mondom hogy a' Király czipoját tsak az ásittya, a' ki az Udvari Lévtől meg nem tsömöröltt. *Mert*, a' megbolondult Bárányok nem a' mély gödröt

nézik a' melyben esnek, hanem a' természetet követik a' mellyel szöknék.

Dümne mond: a' Királynak ebbéli tselekedetit tsak fel fuvalkodotságból következett contemptusnak nem mondhatom, mert sok dolgaiban hasznos sufficientiaidat jól tudja, a' Királyok pedig ez ilyen szolgák aránt soha peremptorie nem disgustálódnak. *Mert*, néha a' Biró azért kedvez másnak, hogy maga inkább vétkezhessék

Az Udvari póltzra sok graditson hágsz fel,
Egy botlással magad a' földről szeded fel.

A Bial mond: szinte attól félek én hogy habitasom folyt engem meg, nem láddé hogy a' lónak a' jova áll ponyván. A Fának a gyümölsősebb ága törik le. A Páva azért marad kurtán, mert szép [47^a] a Farka. A Füle-milét a maga nótája tartya tömlőtzenben. De aztis meg hidd, hogy inter virtuosos et vitiosos perpetuum a' bellum; ezek mint a szapara fű a' hol nem vetik is kelnek; Amazok sok irtogatással is alig nőnek. de a midőre fel serdülhetnek is, Udvarnál valamire ritkán mehetnek, mert a' Contrariusok sokan lévén a' Királyok in plurali szeretik szolni, nem in singulari a' Virtuosusokkal. *Mert*, minekutánna meg tanultuk az heába valokat, nem tanuljuk a szükségeseket.

Utolsoobb 's legroszszab tu Sardanapalé,
Dispar est ratio tua, és Szent Pálié [igy].

Dümne mond: hogy ezt a' czibrét nem valamelly gonosz akarod főzhette, azt sem oppugnálom, de ha ugy van a' dolog, mit tsinálsz? A Bial mond: ha az ellenem lett végezést subscribálták az Egek, a' remediumon tul van a' Dolog; Esz 's erő itt haszontalan, könyörgés dolgom; *Mert* minden dispositiot az Isten gyujtotta tűz

meg emészt és mikor az Isten kéz ivét meg vönsza, a' célznak szeme szive megvakul. *Mert* az Isten nyila ellen nints több repulsio, tsak kettő, Nema Száj 's tsendes sziv.

Quod tibi contigerit patienter ferre memento ;
Nam certum, fieri numine cuncta Dei.

Amaz egy szál Rosa felett kötődő kertésznek 's Filemilének dolga ide való.

Historia. Egy kertésznek nem több, minden reggel tsak egy egy Ro átskája nyildogalik vala, valamikor reggelenként le szaggatására mégyen vala, eléb nálánál mindenkor a' Filemile tetova pozdorjázattya vala, e continuatit a' Kertész meg uná 's ha fáradsággal is a' Madarat el fogá, kosarba tévén, a' rab madár a' Kertészre panaszszal fordul 's mond: Mi dolgom veled hogy meg fogál, ha notámra vágytál, azt a' kosáron kívül szebben halhattad, ha más oka van akarnám érteni: *Mert* az idő tsak a' panaszra rövid, a' szenvedésre felettéb hoszszu.

[47b] Nem sokáig kellett meg maradást hinni ;
Hol sok a' siró száj, 's a' Fül restell halni.

A Kertész mond: elhiszem hogy néked is szűk a' kosár, de én is elég gömbölyű kortyokat nyelék virágomért miattad. *Mert*, az utolsó gyermeknek keserve-sebb halála.

A *Filemile* mond: ha én egy hitván Rosának eltépéséért Tömlőczet erdemlettem, te szivek szaggatásáért mit remensz? *Mert*, hamisság hogy azon színű dolog egyet el rontson 's másnak ne ártson.

Herénél a' Darás méznek többet mit árt?
Szemre főre néztek 's nem nézitek a' kárt.

A Kertész meg szánnya a' Madarat 's el botsáttya, egy Fára száll 's így replical: a' jót magaddal tótted nem velem, e Fa alatt egy korso Arany van, vedd ki s'élly vélle. *Mert*, mi vadak, soha szükség kívül nem ártunk, de az embernek tettzik, hogy ember veszessen.

Rarus amoris amor, Virtutis nullus amator.

A Kertész az Aranyat ki vészi 's el bávoszkodik 's mond: tsuda dolog, a' Föld alatt mi van látod, Föld színén a' Tört nem látod.

A *Filemile* a kertésztől két három szóval butszuzik 's mond: Sokszor hallottad tőlem ama siralmas Notát, hogy valamikor az Egek feddődnek, mind szekér 's mind ló el aluszik. *Mert*, a vonogató Istent nem látó, méltó hogy a' taszigáló Isten ellen is vak légyen.

Dümne mond: én mégis Conceptusom mellett hae-reálok 's azt mondom hogy a' Király e' dologban sem fascinatus, sem alatus, hanem versutiae subjectissimus. Hallottadé, hogy minden kényes álhatatlan, minden haragos erőszakos, minden kegyetlenkedő félelmeskedő. Az ő kenyerek a' melly édes először, olyan keserű utolszor, *Mert*, mennél magosabbak az hegyek, annál veszedelmesebbek a' meredekek.

[48^a] Nem bánom szánkázzál fel felé a' hegyre,
De meg kösd kereked meredek lejtőre.

A Bial mond: hoc fit in Terris, quod scriptum est in Caelis, e' hozott engemet galléromnál fogva ide, kü-lömben mitsoda relatiom vólt nékem a' Királyi Udvarhoz? ki anyja tejénél marokni véremet szabadosabbnak tartya meg innya. De mind ezekben prae ceteris téged okozlak, mert addig berbitéléd az Udvari levét,

hogy a' veszté el szám izit, mint amaz insatiabilis Filius, Gyémánt hegyre akadván, addig nézi 's űzi a ragyogó hegyet, hogy a' fellyebb fellyeb hagdosó lábait a' morsalékok mind el vagdallyák, eldől, Gyémántot sem kapa 's életét is veszté.⁵⁹⁾ *Mert* az áruba botsátott Elet, néha a' Filléres Vásárban is el kél.

Mors quid sit, rogitas! si scirem, mortuus essem.
Ad me, cum fuero mortuus, ergo veni.

Dümne mond: Ratioid szépek is, igazak is, mert vallyon amaz Vadászt is nem a' telhetetlenség ejtéé a' Pardutz kezébe?

Historia. Egy Vadász egy Roka lyukra talál, közel hozzá egy gödröt és fellyül bé színeli 's egy kappant kőt reá, maga lesbe áll, a' Roka ki jó 's a' kappant látván gustussa tájtézkik, de praevisiojának odoratussa a' gaz alatt csellel álmodozik 's mond: talán jobb kopolalással a' mező, mint teli hassal a' gödör. A Roka el hagyá a' kappant, 's egy tsél tsap Párdutz belé botlék 's mind kappanostól a' Verembe esék, de bolondabb lón a' Vadász, mert a' rezenést a' Rokára vélvén, a' gödörbe ugrik, hogy már a' Rokát megnyomja, a' Pardutz is a' kappant féltve, elsőben is a' Vadászt nyuzza meg, és így a' ki Roka bélléssel kíván vala takarozni, a' Párdutz hasába melegedék meg. *Mert*, azért lappang az utolsó nap, hogy minden napra vityázás légyen.

[48^b] A ki veled pattog, attol ne fély, nem árt,
A hízeltkedő Nap tsalá meg Boldisárt.⁶⁰⁾

Ebből az a' Conclusum, hogy a' telhetetlenség a' szabadosból Rabot, a' Rabból holtat tsinál. *Mert*, igaz consequentia hogy másnak szolgállyon a' ki magának nem tudott parantsolni.

A Bial felel 's mond: olly Királynak szolgálni, ki nem tudja betsülni, olly bolondot inteni, ki nem tudgya bé venni, nem egyéb hanem termés kősziklában el ásott pénzt keresni, viz színére Rythmusokat írni, Fűz fáról citromot szedni: En a' Király infelicitássát még akkor eszembe vettem, mikor conventioját vettem, de hogy a' Bóltsek a' Királyok propriumi közül a háládatosságot ki hadták vólt, szintén instelláltatásomkor eszembe nem vőttem. *Mert* a' kerék néha szintén ott suvad ki, a' hol leg inkább feltyűk Csizmánkat a' sártól.

Ha a' kuvasz közt jársz, ne had el a' Fustélt,
Sok orozva marás, tészén Székely fortélyt.

Dümne mond: quod factum, infectum fieri nequit, késő sopánkodással mit nyersz? hanem en a' Tanáts verte folium 's ama szerént cura curanda, mert a' Felhő 's az alkalmatosság senkinek nem udvarol. *Mert*, az Udvari securitas 's a' tekeretlen Puska egy aránt suf-fragálnak.

Nem szükség nagy erő ott a' ledőlésre
Hol fundamentom nints az emelkedésre.

A Bial mond: mit tudok tenni? mert én a' Királynak magános hidegségétől nem tartok, hanem mások susurantiajától félek, mert vadnak olly versutus Filiusok, kik Plutonica inventiojokkal egy simplexből, duplex nequamot transfiguralnak. [49^a] *Mert*, az Udvari kolyészának falazatlan a' hatulsó kereke dőtözgetés vége.

Doctus eras Graece felixque tibi fuit Alpha;
At fuit infelix Omega, Cuffe, tuum.

Ide néz ama consocietasban lévő Farkas, Borz,⁶¹⁾ és kánya Urokkal való dolga.

Historia. Egy Kalmárnak egy el állott Tevéje a' Letomba marada, annak a pusztá districtusnak Oroszlán ura, alá 's fel jártába rá akada, familiaris conferentiajok után, sok assecuratiokkal a' Tevét bé szegődteté; A Teve jó szolgálattal jó husra kapa. Az Oroszlán vadászni méne 's ex improviso egy otromba Elefántra akada, kivel nagy hartzot tartá, sok sebet kapa, s' ki sem járható, tsak kódoz vala. *Mert*, a' keresetlen butyko ártalmasabb néha a' kardikonál.

Vala az oroszlánnak, Farkas, Borz és Kánya nevű három Tál nyaloja, kik az oroszlán fekvése miá kedvekre kodozva, midőn egy nap beteg uroknak udvarlanának, rájok tekint 's mond: sebem sem sajog, gyomrom sem korrog úgy, mint a' ti koplalástokat bánom, mennyetek el hárman három felé, és ha hol mi konyhára valora akadtok, hirt adgyatok. Ezek elmenének 's re infecta megtérének, szégyenletibe a' Kánya pajtársainak⁶²⁾ mond: a' Teve Társaságába nekünk mi hasznunk? Jer inducállyuk Urunkat, nyuzza meg. A Borz mond: ollyat ne feszegetsetek, mert a' Királynak a' Tevének hűti van, a' Királyt hűti ellen tanátsolni hamisság, halottadé hogyha szép emberis az Arulo, de rut dolog az árultatás? *Mert* az Arulónak kettő a' nyelve, egyikkel magát menti, másikkal mást vádol.

Virtutem parce laudat; vitiumque libenter.

A Kánya mond: Seposito Deo, ez alól a' Királyt absolválhattyuk; Ti itt várakozzatok, én majd a' Királynál a' dolgot admaturalom.

[49^b] A Kánya nagy szomoruan a' Király előtt megáll 's hálgat, a' Király kérdi ha akadtak volnaé valamire? A Kánya mond: vagy vad nints, vagy mi vakok vagyunk

hanem én egy dolgot mondok, ha a' Király bé vészi, a' Király is repáralodik 's miis. *Mert* gyakrabban egy kollya azt, a' mivel meg maradnak vagy el vesznek többen.

Egyedül dőfé meg Páris Lacedemont;
Sok Görög veszté el mind Troját 's mind Hectort.

Ama Dög Tevével meczesz?⁶³) ez örvénbe maga evezvén, volenti non fit injuria, kesz praebenda lévén mit jársz más után? A Király mond: bezzeg jó kánya itt nem dőgre akadtál, ugy látom nagyob a te appetitusod a' dőgre, mint vigyazásod az Urad betsületire, ezt nem találád, hanem vess mást. *Mert* nem mindenkor ott puffan a golyobis, a' hová az aránzo nézett.

Mi nem minden Tanats halad elé felé,
Vont lyuku is néha pökik a' Czél mellé.

Hiszem tudod azt hogy a' Teve nékem hűtösöm, mellynek szegését még eddig sem a' Regio, sem a' Religio nem subscribálta, hát te mitsoda elmével asseralod? A Kánya mond: A Király importantiai tiszták, de ez is igaz, hogy Necessitas caret Lege. Egy tagot egy testért; egy Gyülekezetet egy Provinciáért, egy Provinciat egy Királyért sanum kotzkáztatni. *Mert*, a' Királynak az Ország élete, az Orzágnak a' Király a lelke.

Irtozás a' Caput dum est sine Cullo,
De szégyenb a' s . . . ha nints Caput in Collo.

Ez alol könnyű ki uszni, még talán úgy hogy Hű szegők sem lészünk 's jól is lakunk, itt a' Kánya Susurrantiaira a' Király fejét [50^a] le süti s halgat, a' Kánya álltván⁶⁴) tacendo consentire videmur, jó Hősinek [így] szárnyon viszi a' hirt 's mond: Urunkal én eleget kötődém, igaz

dolog a' mig Férfiségába tarta, Hüti mellett perseverala, de tudgyátok hogy ami Királyunk inkább Nöstén mint Bak in secundo genere, a Heroicum proprium mellől könnyen el álla, vagyon tsak az hátra, hogy nagy lankat-sággal mennyünk a' Tevéhez, és deplorállyuk hogy már szánakozással Urunk casussát, obtrudalván ki, ki magát közüllünk áldozatul Ura gyógyítására, mellyet halván tollünk, kétség nélkül ő is hasonlót követ, kit mi eo momento reportállyunk Udvarhoz. *Mert*, heába főzik azt Eblére, a ki nem tud ugatni.

Nos hárman quid sumus hanem tsak hirharang,
Non querimus nos rem, tsak légyen meg az hang.

E Tanáts szerént végezvén beszédeket a' Teve előtt, stupida commiseratione praebendára ígéri magát, mellyet mihelyt a' bolond Teve szájából kileshetének, véle együtt Udvarhoz eredének, és hogy már Principálissokat ironico honore a' Tevét a' Királyhoz kísérek, holott leg elsöben is a' Farkas peroral 's mond: A Király czipóját régen eszem, betegségében koplalását nem nézhetem, ha az én Felsárommal valamit segithet magának, ne késsék a' Király. *Mert*, ugyan azon egy ora mind kezdője 's mind fogyasztoja hitván életünknek.

Tökéletlen Collegái a' Farkasnak elé ugranak 's mondnak: hűséged jó, de husod rossz, egyik az hogy okadozást szerez, másodsor, mert contrariuma a Terjéknek, harmadszor, mert nullus Lupus gratus Caelis, de aki nagyobb, valamely Méhet a' Farkas gégégén által botsát-nak, tellyes életében praedával él, ha a' mi Urunk a' te petsenyédet meg izelíti, mind a' Törvént, 's mind a' szégyent el felejtí, sőt natura male acquisita cogente, a' mellyikünket hamarébb éri, kaptan kapja 's nyelten

nyeli. *Mert*, olyan a' Farkas tanátsnak [50^b] consequentiája is, a' minémű maga; azért sile.

Mellyik kinra méltób, Kegyetlen Neroé?

Vagy öt arra dobló Sok Hohér Herosé?

A Siros Borz bússzót [így] 's mond: ha kőver falat kell nállam az, kérem a' Királyt, az Aldozat fűsti hadd mennyen töllem ki; De ezt is a' conjuratus nequam filiusok letátsollyák 's azt mondják, oblatiod pésmás, de kővered vresmas, a' te hát szű petsenyéd nem reparativa hanem recidiva, azért tace. *Mert* láttam én hogy az Aranyas Pilula sz . . . ta le az Agyat.

A kővér falatok le sz . . . ják a' G . . . át,

Fellyül hullo kővek törnek sok koponyát.

A Héjja is sűvölt 's magát offerállya, de eb huron pengő Tarsa meg tátsollya, egy varjut czubakod alig contentálna, hát mellyesztéseddel Urunk mit fáradna? azért ne sűvölts. *Mert* aerrel supplealodik ott a' kár, a' hol a' kaplálásbol ki nem jó a' napszám.

Ezek hárman mind egy eb inon tántzokat eljárván; pittyett ajaku, horgas nyaku, görtsős hatu, turpis fogu, puha talpu, de külömben nagy erejű 's jó hűségű, egyenes szívű Teve is elé dőtözg 's mond: Vajha vőttem sok javaiért Uramnak áldozatom kedves vólna, nem martyromságnak, hanem regenerationak tartanám exhalatusomat. *Mert*, az ajándékba az adónak mint a' vevőnek méltósága tekintetesebb.

Nem mi adgyuk, veszik, sokszor a' mit nyujtunk,

Vajha tsak attunkal, meg forhatna dolgunk.

Itt amaz három udvar hazugi elő ugranak, 's rákészült oratiojokkal hitván Tevének Felsár petsenyéjét

az Egig magasztalák, magát pedig halállal petsétlett hűségéért Chronicaba irák, azonba a' bitangra conjuralt subás Tolvajok, meg annyi Hohérok a' Teve vastagabbik Mediáját nem Borbélyice gyakdosák. *Mert*, az indulat orránál fogva hordoztatik.

[51^a] Praesens praeterito juvat emta dolore voluptas,
Venturo praesens emta dolore nocet.

E dolog azt juttattya eszünkbe, hogy nints soha olly Hector szívű, Hercules karju, Salamon fejű Perfectus szolgál, kit vagy az orozva maro Achilesek meg ne sértsenek, vagy a' hig agyu Királyok meg ne kęseritse-
nek. *Mert* az hol nem szeretettel lőtt a' bé hívás, nem restül lesz ott a' kiadás is.

Dümne mond: így lévén a dolog, mit tsinálsz?

A Bial mond: ha az Egek az ő subscriptumokat a' Király körmeivel akarják exequalni, nints egyéb hátra hanem vagy Mészárszékre való submissio, vagy tsatára való dispositio, az elsőt baromi erőm szégyenli, a' másikat kötelességem tiltya, de mivel agitur de pelle, igaz martyromsággal halhatatlan hirt hadni szabad. *Mert*, nints nagyobb bolond, mint a' ki az halál felé ballag 's még is attól fél hogy kezébe akad.⁶⁵)

Kötelen tombolni Tenger felett könnyű
Kőre hultát 's holtát tsak nézni is szörnyű.

Dümne mond: azt tsak meg tudd hogy valamikor a' Királlyal szembe lész, de ha látod hogy hol kél 's hol ül, hol dunnog 's hol bőmből, hol tsattogat 's hol tsikorgat, minden bizonnyal eret akar vágni. *Mert* tsalhatatlanul az üstökös csillag utánna vonsz a' consequentiát.

A' Bial mond: okoson inveniált jeleid, a' consequentiának igaz Czégéri, de ha ő korreit köszörüli, én szarvamot hegyezem 's nem is késem. Mert a' késedelem vagy Rest, vagy fél.

Az alkalmatosság, ály meg, ha úz, néki,
De ha elől nyargal, ne hidgy soha néki.

[51^b] *Dümne* mint két ház Ebe, a' tüzet itt is meg gyujtá, és régi pajtársához mene Tyeliléhez, kinek, hogy a' dolgot el készítette, el historizálá,⁶⁶) és mind ketten Udvarhoz menének, kiket nem sokára a' Bial is subsequál, és midőn, a' Dümne adta jeleket, mind a' Király 's mind a' Bial manifestáltak vólna, nyavalyás Bial tsak egyszer kapála 's még is az utolsó földet veté fejére, mert egy ökleléssel hátára hagyitá az oroszlánt, ki kevés tapotással a' Bialt le tsepülé 's meg ölé. *Mert*, nints a' szerentsének olyan Donatariussa, hogy a' világot valakinek boldogul adja 's boldogul vegye.

Instruit occultas Satan, ut vulpecula fraudes:
Quos vi non potuit perdere, fraude ferit.

Tyelile e stratagemat végig nézi és Dümnének mond: Héj Bába bába, de versuta Bába, olly por fergeteget inditál, mellyet bizony száz esztendő s pluvia sem sepellál, végednek formájáról scrupurizálsz-é? annál inkább jószágáról securizálsz-e? *Mert*, mellyik ház bolondabb annál, a' ki mind a' két szomszédot egyszer s mind gyujtja meg!

Ennél a' Tüznél illyen hét tál étket főzél.

1. Szükségtelen munkával Uradat fárasztád.
2. Uradat Fidefragiumba ejtéd.
3. Uradat Gyilkosnak nevezéd.
4. Artatlan vért ivál.

5. Mindeneknél a' Királyt suspectussá tévéd.

6. Az Előljároknek jó rendeket meg zavarád.

7. Hogy in obscuris obscurus légy, magad magadat elárulád. Mert tegnap előtt a' vala oblatiod, hogy e' nagy tempestast, placide sopialod. *Mert* a ki kapával tör Tyuk tojást, jól sem lakik 's még is pökik.

Jobb kullogj tsendesen Botskorba Budara,
Mint bokáig patkolt csizmába Prágára.

[52^a] *Dümne* mond: nem láttadé Udvarnál, hogy a' mit mi eszszel nem érünk bolondsággal kapjuk el? *Mert*, az Udvar Eszt sem betsülli, a' Bolondot sem gyűlöli.

Tyelile mond: ebben a Materiában a' jo Rationak mellyik Regulájában frustralodtál, hogy a' Tökéletlenségnek löttél Prokatora! Tuddé hogy Esz jobb erőnél? *Mert* gyakorta egy Esz azt viszi végben, a' mit egy Tábor sem tehet. En jó *Dümne*, régen nezem a te Ecclypsisedet, de jobbulasodat remélve, tudva halgattam. *Mert*, az értelmesekbe az idő is végbe viszi azt, amit a' meg átalkodtakba; a' Hohér pőröllye sem puhithat meg.

Dümne mond: az igaz barátságának nemes propriuma, baráttában a' fogyatkozást meg feddeni, noha magamba olyat nem hiszek. *Mert* a' szerentsével megvakult szem, nem látta a' felfuvalkodásnak dagadása hol fakad ki.

Incurabilis Mors a' bolond viszketeg.

Megvakult 's azt mondgya, ő bizony nem beteg.

Tyelile mond: én mint hogy kívánod, felhányom a' Borsót a' falra. Tudd meg azért, hogy legnagyobb fogyatkozásod, hogy magadat fogyatkozás nélkül hiszed, második hogy többet szolsz mint tselekszel. Olvastadé

ama Cathalogust, mellyen négy féle botskorba jár az egész emberi nem.

1. Legelől a Világ a' Bilingviseket mosdattya, akik mondgyák 's nem tselekszik.

2. Ezek után betsültetnek a' Fukarok, a kik sem mondgyák, sem tselekeszik.

3. A középső gráditson azok álnak a' kik mondgyák 's tselekeszik.

4. A Porba azok hevernek, a' kik halgatnak 's minden jót tésznek.

En tégedet mindenkor az első Zászló alatt találalak, mert váporád s operád örökké biformis vólt 's ebenis, mert nékem tött oblatioid ellen a' Király 's az Incolák között olly motust tsinálál, [52^b] a' mellynek keserű vége biz úgy hiszem klaris gyanánt nyakadra kerekedik. *Mert* a' tisztességtől megfosztatott Ember betsületinek elragadtatott halottját vánszorgo hátán hordozza.

Quae dices aliis, tibi mox responsa remitti,
Expectes; capies, qualia dona dabis.

Dümne mond: a' Királynak Tanátsa vóltam, hogy jót mondjak azzal tartoztam; En úgy tudom Fructuariumba jó Fialokat óltottam, ha nem termett nem én botlottam. *Mert* nem a jól adó Gyükéré, hanem a' bolondul vévő Agé az éretlen gyümöltk.

Nem vétke Pávának 's meg sem ölik érte,
A rutul nőtt Tollat vetik a szemétre.

Tyelile mond: az olyan száj aki így int, Fenével foggyon, az ilyen Fialat a' ki így terem, fenékkal fordullyon, hallottadé ama Quinque Nihilt?

1. A' 'Bolondok kintse.
2. A' Latrok tudománya.
3. A' hasznos conversatiótól üres Elet,
4. A' Praxis nélkül való Fetse futsa.
5. A' rosszszul nyujtott Alamisna.

Akár melly jók légyenek a' Királyok, de ha a' Ministerek hamissak, a Király jósága 's a Supplicans nyavalyája, soha bizony egymást elől nem találják. *Mert* akár mint szomjuzzék a' Barány, de ha a' viz farkast repraesental, szomjan marad.

Eg ugyan a' Gyertya 's fogy is a' kád alatt,
De a' köz jó⁹⁷) tsőtlik s botlik a' pad alatt.

Dümne mond: a' Királynak adós voltam, meg adtam, 's a' mire vágytam el kaptam. *Mert*, nem fraudolentum concambium az, a' hol mind két fél katzag a' Cserének.

Tyelile mond: a' Királyok Udvari, pluralitással ékesek, te pedig in [53^a] singulari akarod diszesíteni, tudodé hogy ebben, a' Királyok szokása 's az Aszszonyok szépsége mind egy. *Mert* ezeket is mennél többen szeretik, annál gögősebbek, amazok is mennél pompásabbak, annál többre vágnak. *Mert*, az Uralkodásnak tsak az első reménsége nehéz, de ha rá juthatsz, a' mod is meg van, 's a' szolgák is készek.

Deterior fio fieri dum ditior opto;
Major me fieri molior, haud melior.

Te pedig contrarie maszlagoskodol, de nem tsudá-lom, mert im ez őt bolond Czégér alatt jól koppentet-tél, [így] és elsőbenis ez verset el felejtve

Ne tua privatis crescant aeraria damnis.

1. Mások kárával akarsz gazdagulni
2. Gyümöltstelen hittet akarsz Itélet napján nevetni.
3. Morositással akarsz Diánánál kedves lenni.
4. Vacantiával kivánsz Philosophus lenni.
5. Tőredezett Conditioiddal az Incolákba hűséget akarsz hinni.

Tudodé hogy minden Persvasionak Desperatio vége. *Mert*, minden Fraudulentus, serpens biceps, melly egyikkel mást, másikkal magát veszti el.

Dümne mond: nem hittem hogy Discretiomat, ravasz-ságnak baptizáld. Dispositiomat, tőkéletlenségnek cognomináld; de posito hogy valami szinezés légyen is bennem, a' Rosa azért primaria mert két színű, a' Penna azért universalis totius mundi Registrator mert két nyelvű, a' Fűsű azért minden csepűnek simitoja, mert két fogu, a' Pallos azért hodoltat, mert két élű. Talám még a' Király 's a' Bial meg alkusznak 's én is békével maradok.⁶⁸⁾ *Mert* a' jó Fejedelem inkább a' kegyelmességre keres okot mint a' büntetésre alkalmatosságot.

Tyelile mond: két dolog irreparabilis; A Marosba addig ihatol, a' mig [53^b] a' Tengerbe nem hal, a' házasok dolga addig jó, mig a' keritők meg nem zavarják, képes vólna hogy a Király a' Bialt revivificálhatná is; Országának feléig kegyelmességébe bémeriténé is, de bizony a' szakadás után tsak meg láttzik a' tscmo. *Mert* a' selyemmel őszve sodrott Hársat az őszve fonás nem teszi selyemmé.

Nagyob ellenséged a' szomszéd hostisnál,
A kit fel emeltél s meg földhöz sujítottál.

Dümne mond: en ha jóvallod, az Udvarnak tsak renunciálok 's veled maradok. *Mert* meg tantorodott volt az Hajó, a' kinek nem volt bizonyos czéllya a' ki kötésre

Tyetele mond: addig szoktam óltalmazni magamot, mig mint ama Kalmár gazdájával nem járok. *Mert*, a' törött kormányu Hajó nem mégyen hanem vitetik.

Ha szárnya szegik is nints abba semmi kár,
A ki Pillangóval gyertya világnál jár.

Historia. Többi közt egy Kalmár, a' Cretai sokadalomra sok vasat vün, el nem adhatván, Gazdájához bé raká 's maga Persiába méne, mig oda jára, a' Gazda a' vasat el adogató 's árrát fel iddogalá. *Mert* a' hoszszu rosz Vatsorát a' menyin megunták, a' hoszszu rosz életet szintén annyin kívánnják.

A Kalmár Persiából meg jöve 's a' Gazdától a' vasat kéri: a' Gazda mond: meg ötte az Egér, a' Kalmár mond: jól mondád, mert ugy írja Aesopus is, hogy a' Cretai Egerek peretz gyanánt pertzegetik a' vasat; bolond Gazda, a' ravasz Kalmár [így] bolondnak véli 's Vatsorára marasztya, de a' Kalmárnak dolga lévén el butszuk 's más napra ígérkezik, a' Gazdának egyetlen egy Fiatskája az utzán jádzik, a' Kalmár estve is lévén, két felé néz 's a' gyermeket a' hona alá é vagy a' köppeneg alá kapá 's szállásán el dugá. *Mert* nints olly el vetett játék, mellynek árra nem vólna a' gyermek vásárba.

[54^a] Quod bene fit puero, perit obliviscitur ille :

Más nap a' Kalmár a' Gazdához jó Vatsorára, de a' Gazda igen szomorú, edgyetlen egy fián busul, a' Kalmár kérdi mi lelt? a' Gazda mond: az estvétől fogva a' Fiamot nem láttam, a' Kalmár mond, a' mint describálad ollyan forma Gyermekeket az estve egy Golya viszen vala, a' Gazda mond: vagy te vagy hazug. vagy én bolond, ki látta hogy Golya három esztendő's gyermeket hordoz-

zon? a' Kalmár mond: a' hol az Egér száz mása vasat meg eszik, ott az Egér évő fertály mása gyermeket hogy ne birna el? *Mert* a' Tudosok előtt bolondok azok, a kik a' bolondok előtt tudosoknak akarnak láttatni.

A Gazda véski eszébe hogy rá talált 's mond: meg van a' vas, a' Kalmáris mond: a' gyermekis él, hotza a' vasat ne a' gyermek. *Mert* akkor kellett nékem jö-zonnak lennem, mikor te el nem kerülhetted hogy részeg ne légy.

Sic Ars deluditur arte.

Nékem is ilyen végű társalkodásodra semmi szükségem nints, nem is akarok többször a' hol te ott toppantani. *Mert* sulymot lopni 's botskort nem vinni bolondság.

Csak egy ember f . . . ik a' Táncz közbe néha,
De szomszédink érzik mi izú a' doha.

Dümne mond: a Societásnak lineáján nem szintén ugy tántorgok a' mint hiszed. *Mert* kinek kinek az ő szive lelki isméretiből nyujt reménséget.

Tyelile mond: igaz mert ha sark nélkül srofon járó elméd a jóra is mint gonoszra fordulna, akár mely con-ferentiaba bé férnél, de hogy a' Királlyal egy ágyba fekhessél, ezen az uton minden bűdöst Balsamumnak hisz, noha tsak meg hidd azt hogy bizony könnyeb on [54^b]-nan le esni a' hova te hágsz, mint sem ott meg maradni, az hová te vágysz. *Mert* fel kapaszkodni tiz kőröm sem sok, le tsizamodni egy talp is elég.

Negy lábbal hág néha fel Medve vaczkorra.
Csak egyel firreg le néha főre nyakra.

Itt *Dümne* láttya hogy a' Király melancholizal 's nagy göggel azt kérdi mi lelte?

A Király mond: a' Bialnak intervenientiaimba való sufficientiája valamikor eszembe jut, ha tsak szivemis sir. *Mert* azt mondgya a' Kotsis, hogy nem ideje még az ostort csattogatni.

Dümne mond: ha meg tudnád betsülni, a' Királyt az Egek örömrre nem sirásra hitták volna. *Mert* vigyoghat az, a ki bajnokja fejével laptázhatik.

Itt a' Király képébe az Idő halgató stilussal Dum-nének így Rythmizál.

Gonosz szövevénynek szövője fonoja,
Holott irigységgel sokak meg rontója,
Töttidnek gonosz vég gonoszul lesz soldgya,
Tetézve térvén meg practikád vékája.

Ti azért mind nyájon valakik e' Dümnnével, taliter qualiter rapiált kontzotoknak vadászásába valaha valami vetitumot intentáltatok, felnyilt szemmel várjátok azt az ejtelt a' mellyel mértetek, mert ha igaz hogy a' tselekedet nem azért kedvez aki tselekeszi, hanem azért ha jó; így bizony a' szerentse is tsak olyan kényérrel vendégel benneteket, a' minéművel ő él, kinek is nagyob hajlandosága van arra hogy a' Felsőket hajigállya alá, mint sem az alsokat emelgesse. *Mert* bizonyosabb a' következendő bóldogtalanság, a' jelen való szerentsének állandóságánál.

A szerentsét birni terh, szeretni főrtő,
Hát a' ki el veszti? azt tsak veszto 's győtrő.
In mundo nil constat: in orbem vertitur orbis.
Quid mirum, recti quod sit in orbe nihil?

Az első Résznek Vége.

[55^a]

MÁSODIK RÉSZ.

A' Machiavellica Politia, nem vénül meg.

A *Király* mond: meg értettük hogy a' fülben sugok, gyakrabban Urokat hit szegéssel dőfölik, melly pokrotz alatt a' nyavalyás Király nem láttya hogy maga dől fel; kegyelmesen kérjük azért kegyelmedet, historizállyon értelmesen már arról is, hogy az Első Részben fenn forgo versutus Dűmnének nyughatatlansága mivel fizetett.

A Doctor mond:

Jó Király árva ügyödnék légyen az Isten Tutora,
Obscuritasidnak légyen, Lumen Faklyája Lámpása.

Minden Regimennek bomolhatatlan hidgya a' Discreta Praevisio, tanullyák meg azt a' Királyok, hogy a' beszéllőt beszédének svavicolora nem mindenkor tézsi hitelessé, valamig azért a' benn hallott sugást a' külső realitas nem denudállya, soha ne subscribállyon. *Mert* a' zavaros kutból nem származik tiszta folyás.

Csak akkor hidgy a' Fondornak mikor alvó komondornak,
Véget vét a' Kolyikásnak Receptája rosz Doctornak.

Ha pedig történnék, a' mint hogy többször mint nem, hogy a' hangok szavát priusquam el hinnék, és Király Uraim incommodumot intentálnának, exorbitantiájokba soha addig sem conscientiájoknak, sem a patientseknek nem satisfacialnak, valamig a' gonoszt inveniáló sugoknak talioval nem fizetnek. Mert ugyan is e' volna ám egyik condignum hogy kiki találta tanátsának vatzkorát elsőben is maga kostolná, mint Perillus a' Rez Bikánál való fűtözést. *Mert*, jobb megoltani, mint sem a' pattogo gyertya az Asztalra folyon.

Hi mihi Doctores semper placuere, docenda
Qui faciunt, plus quam qui facienda docent.

Ezt mutogattya amaz Oroszlán Királynak Dűmnével való dolga, [55^b] mert minek utánna annak susurrantiáira, hebehurgyás tselekedetít késő pityergéssel siratná, meg bünteté ugyan a' Latrot, de a' meg őtt Bialt ki nem okádhatá, hanem magát jó szolgál nélkül 's az Országot igaz Törvény nélkül hagyá. *Mert* mikor egy jó embert temetünk, akkor száz roszzat támasztunk.

Akarván az Oroszlán tribulatioin tagítani, adhaerensi közül Párdutz Fő Vezérével conferal, kinek a' Párdutz mond: Hidd meg⁶⁹) Király hogy az Ambitió bizony nagy maszlag, ki ott hordozza az embert az hol akarja, nem az hol kellene, orvosolhatatlan dolgon tépelődni bolondság. Mert az hoszszas tanátskozás azt mulatya el a mit megnyerhetne a' hebehurgyaság pedig azt vészi el a' mit már birt. Mint im ez Roka.

Historia. Többi közt egy Roka kurhászni mégyen s egy darab bőrré talál, fel vészi 's mentébe egy Borzra akad, a' beszéd közbe a' Roka, egy sereg Tyukot lát 's a' bőrt el veti. Borz baráttyát consulállya 's mond: Talám jobb vólna im ez kővér Gajinakat ráogatnunk, mint sem ez hitván bőrt ráktsikálnunk. *Mert*, inkább lakom jól az engem kergető Tyukkal, mint sem álmodjam a' szaladó Fátzánnal.

Milvus Murem solvit, ámbár fél holt beteg,
Ha keze ügyibe közel Pisen-pityeg.

A Borz mond: hoho rokon, vajki régen kandikálom én azt mellyiket kaphassam el, de nézhetze im ez strását, olly, custos corporis az hogy attól való féltébe azoknak elragadását, a' Memoria még apprehendalni sem

meri. Itt a' Roka azt gondollya, hogy a' Borz tölle tsak a' kontzot félti, mivel pedig a' vulpiana magnanimia száraz bőrrel nem contenta, baráttjától el butszuk 's a' Tyukokra szőkik. *Mert*, a hova elménk nyargalt, lábaink oda vagy elérnek vagy elálnak.

Natura est paucis Contenta, mi Lupe, sed hoc
De natura dictum non reor esse tua.

[56^a] De a' Borz ismét repical s' mond: hamis Pap vagy, mert a' Telhetetlenség nem magnanimia, de bizony ugy jársz mint amaz Őszvér,⁷⁰⁾ ki rövid farkával meg nem elégedvén, addig vágya többre hogy hoszszu fülét is elveszté. *Mert* kötelesebbek vagyunk a' gonoszt kerülni, mint a' nem engedtetett jokat üzni.

A ki magánál fellyeb nyul, az a' termés:eten tul nyul,
Vajmi artalmas a' testnek, mikor hoszánál tovább nyul.

Itt az Intónél erősseb lón a' Tyuk, mellyet az hitván Roka tsak meg sem izelithete, hogy egy keresetlen kővel a' Strása mester főbe üté, szegény Roka taliter qualiter szedelegve a' bőr felé tarta, de azt sem találá, mert a' mig ő Tyukért jára, a bőrt egy kánya elvivé, két szék között maradt Roka az Egekre akarván panaszolni, fel tekint 's hát az ő praebendáját az Aerbe szagattya'k 's ezt dudollyák.

Praebendám ha nem kővér is, de enyim ha ősztvér is.
Tuddé meg mondá a' Borz is hogy utrumque perdit eris.⁷¹⁾

Az Oroszlán mond: jam Factum infectum fieri nequit, de bár tsak a' roszszul indult rendet melioralhatnám. *Mert*, nem a' mégyen Pokolba, a' ki az horgas utra indult, hanem aki az igazra nem tér.

Quid jussit, Rex, atque pium, considerat aequis :
 Quid jussit, memori in mente tyrannus hábet.

A Pardutz mond: ha az Egér sik edénybe esik, ha nem ha eszszel, erővel ki nem mász, a' meg holt ur sem kél fel sopánkodással 's a meg lótt eb rend sem rectificáldok Potentiával, hanem Prudentiával. *Mert*, Aristoteles nem tudta ha tanulván tselekedjéké, vagy tselekedvén tanullyon többet.

Nunquam tam pauci, quam nunc bene vivere discunt ;
 Nunquam tam multi qui docuere viam.

Nékem tettezénék, hogy e dolognak koholóját a' Király igen caute nyo-[56^b]-mozná, és ha tsak Visken is látatnok meg, ha meg érdemletteé a' megholt ur az halált, ha meg, megfizetett, ha nem, nints a mezitelen Pallosnak igazabb hivelye, mint az ok nélkül kivonónak nyaka. *Mert*, a' képtelen dologgal egyszersmind kezdgyük a' pírónságot.

Jajdul igaz néha kristellyel élő is
 De nyeli a' búzit a' kristélyező is.

Az Oroszlán mond: ebben a' szőlőben te vagy a' Vinczelér, ott kapály az hol akarod, tsak a' gazt keresd ki. *Mert* illendő dolog hogy a terhet viselleye a' kire a' Tiszt szállott.

A Párdutz mond: a' Pitvart Dűmnével ti ketten pozdorjázatok el, 's én seperjem ki, bizony nem tudom én kire haragudgyam, Dűmnéréé vagy a' Királyra. *Mert*, kétség, a' hazug szájé bűnősebb, vagy abba gyönyörködő fülé vetkesebb.

Mi nem a' s . . . vétke hogy kolyikás az has,
 Mért vészi bé a' száj, ha nem birja a' kas.

Itt a' Párdutz vagy akará vagy nem levála a' Causát, és a' Királytól jó étzakat vévén házához indul, mentébe, Dümne és Tyelile házok alatt meg áll 's hall nagy disceptatitot, az előtt is kétséges lévén Dümnéhez, egy kevésse ott halgatozik s hallya hogy kiváltképen Tyelile azzal korpázza Dümnet, hogy miért kellett a' Bial halálával mind a' Királyt hűt szegővé, 's mind a' Hazát a' Királyhoz gyanossá tenni; Nem hallottadé, hogy a' ki hamissan von kardot, elsőben is az Egek néki veszik fejét vélle. Mert, sokakat meg környékez ugyan az erőszak, de a' boszszuság is gyakrabban meg tér arra a' kitől eredett.

Es bizony el hid hogy ha törött fazakad napfényre jó, sem a' Király téged Udvarába nem szenved, sem az Ország e' mételyt te benned élni [57^a] nem engedik, ez okon nékem is tovább te veled társalkodnom, sem illik, sem egészséges. *Mert*, a' következő gonoszt inkább akarom kerülni, mint belé esvén igazgatni.

Vaj ki egészséges a' földön fáradni,
Vaj mi veszedelmes vizen hintokázni.

Dümne mond: Jó Tyelile, ha igaz barátom vagy, a' Bialt se emlegesd, 's sebem se körmölgesd, mert abba vétkeket magam is inkább bánom mint vallom, de ha az Istenek el végezték vólt, én fordithattam é el? mi az én praesumptiom, tsak eszköz vólt benne, mely nem szenvedte sem azt hogy valaki nálamnál bellyeb légyen, sem hogy tellyesebb légyen. *Mert*, a' mely szép Qualitással én birok, valakit Isten azzal meg áld, soha bizony a' magáénak ugy nem örülhet, mint a' másét bánnya.

Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.⁷²)

Itt a' Párdutz e' szép altercatitot utolsó szükségre a' begyibe szedé, 's a' Király Anyja látogatására méne,

tőb beszéd után a' Pardutzot a' vén Királyné hüttel securalván, az egész Processust tőlle kitanulá, és más napra kelve, Fiának a' Királynak látogatására méne, kit igen szomorúan talál 's mond: a' Király min busul? a' Király mond: jó szolgám meg ölésében való hebehurgyaságomon, mert valamikor nagy dolgaimban való dexteritássát recognoscalom, mind annyiszor sebre sebet nyitok, de a' ki nagyob azt bánom hogy mindenektől ez után álhatatlansággal fogok kárhozhatni. *Mert* a' melly Királytól alatta valói félnek, inkább ellenségei mint hivei.

Térd hajtás kéz fogás ma, vétek cum dextris.
In nostro seculo utere sinistris.

Az Annya mond: a lelki isméretnek rabja az a' ki béfedi azt a' mit a' [57^b] repraesental, a' kétségben forgo dolog ellen, nints hitelesebb Tanu, mint a' Kis Biró; ugy veszem eszemben hogy a' meg öletett Urnak ártatlanságára a' Királynak lelkes imaginatioi Egre kiálto Tanuk, annál inkább hogy vérenek kiontásába nem hogy Törvényes Usus, de tsak mezei Abusus sem praemittaltatott, hanem mind ezek nélkül Erdei vad Ebusus⁷³) praecipitála. *Mert*, valamely Király a' szabados dolgoktól magát meg nem tartoztattya, a' tilalmasok ellen annál nehezebben áll.

Valamelly bolond Rex ős jószágát fosztya,
Mit obstal ott a' Lex ha Regnumát nyuzza.

Ha pedig azt mondod, hogy nékem ezt az Ecclyp-sist jó tanátsnak színe alatt adták fel, én arra azt mondom, hogy nem igazgathat a' mást, a' kit elsőben az okosság nem igazgatott, annál inkább hogy mikor a' Királynak ezt a' véres Misét bésugták, maga is a' Király, hogy igaz légyen, nem hitte, mind az által tsak egy mis-

siót sem adott, hanem fél füllel, manca Táblával, militaris executiot tött, vagyon min pityeregj. *Mert*, nem lehet hogy a' mi ma egynek ártott, hólnap másnakis veszedelmére ne légyen.

Meg árt a' vas sulyom ha laptáznak vélle,
Jaj kinek tenere 's kinek talpa-béle.

Az *Oroszlán* mond: hogy mind magam tsendesedhessem, 's mind másokat sopiálhassak, én e' dolgot végére hajtom, azért jo Anya ha mi lument kaptál, Anyai relatiod szerént jelents, hogy ha már az hirtelenség a' rosz dolgot meg tselekedte, büntetetlenséggel ne tetézze el szenvedése. *Mert*, a' bűn ott kettősödik meg, a' hol feléni részéből ki feselés lehetne.

Me miserum meminisse dolet jam; quae male feci.

[58^a] Plurima quae passus sum, meminisse juvat.

Az *Annya* mond: e' dolog aránt hallottam ugyan valamit, de hogy ki nem mondom bűnös vagyok, külömben is a' Tudosok az álhatatos szivbe szokták temetni a' titkot. *Mert* a' hűt szegést, semmi jótétemény meg nem győzi.

Az *Oroszlán* mond: nints annyi Bölts, a' mennyi a' titkolodás aránt az értelem: Némellyek az Embert rutnak mondgyák, a' menyibe titok fetsegőnek nevezetit viseli, de némellyek annak duggatására adott hitet is meg oldgyák, akkor tudniillik mikor valamely commune necessarium a' lappango igasságot haladék nélkül kívánnya, vagy mikor valaki ártatlan veszedelmét, annak kimondása meg előzheti, in tali casu, a' Titok kiadónak hiti solválodik: sőt halgatással maga Gyilkos. *Mert*, sentientes et consentientes pari poena puniuntur.

Kováts nyilazza meg hórtsőkös lovunkat,
Oldalba de rugják a' mi Lovászungkat.

Azonba az is meg lehet, hogy a ki néked e dolgot ki adta, vagy immediate nekünk jelenteni irtozott, vagy az, hogy néked concredálván, két ajto közzül akarta ujját ki vonni, mind a' két uton tégedet Anyamot interponalt, hogy ő jövendőben maga ment lehessen. *Mert*, szokások az Uraknak hogy sokszor a' mit tselekesznek, ugyan azont halgatással parontsollyák.

Sok bé kaptolt könyvek, sok jót parantsolnak,
Sok el alutt Böltsek halgatva tanitnak.

Az Annya mond: Allegatioidat nem oppugnáлом de a' titkok kifetsegésének két gonoszszát tudom. Először, a' kik titkokat nekünk concredálták vólt, ellenségünk léznek. Másodszor, mert ma-[58^b]-gunk is hitelünket vesztyük el. *Mert* jóakaroja Titkának ki adoja, álhatatlanságának ő maga czégére. Példa im ez kengyelfutó.

Jobb a' Kolyikás s . . . a fetsegő szájnál,
Mert a' ritkán poszog, e' szaporán dajnál.

Historia. Babiloniának egy szája tátott Királlya, mikor beszéll vala, sem elé sem hátra nem sokat néz vala, vadászat közben Fő kengyel futójával lovat futtata, az Udvar népétől távol esvén, a' Király a' kengyel futónak mond: Futtatásom tsak praetextus, mert veled való titkom vagyon, de hogy azt még az Aer se bűzőllye életedre hagyom 's parantsolom. *Mert* boldogtalan de igen bizonyos, a' gonoszokból származott tsendesség.

Itt a' kengyelfuto meg esküszik, hogy a' Király titkát megtartya. A Király mond: Ötsémnek mái mozgásából ki tanulám hogy Feje Coronamot, s . . . i széket kivánnya, kihez képest, ha az Egek is úgy akarják mint én, ugy akarok hogy ez az egres az ő fogát váslallya meg elsőben, mellyel késni sem akarok. *Mert*, az

Irigyek 's a' rosz házak nem mondgyák meg mikor ütnek agyon.

Dum stultus desidero scire, superbus honores,
Ambio, vilis opes: inter ea inter-eo.

Te azért légy szemes, füles, 's minden Circumstantiaira cauta accomodatioval ugy inspiciálly, hogy ő azt ki ne tanullya, én pedig mindent tudgyak, ha conceptusomat kívánva végezhetem, hidd meg hogy oda hág lábod, a' hol elméd sem álmodott. *Mert* sokak szeretetibe élünk csak bátorságos, de Urunk kedvességébe lennünk ugyan gyönyörűség is.

Melyik jobb az é hogy amari à multus,
Vagy egy miá lenni nec vitae nec Mortis.

[59^a] A kengyel futó iterato obsequio et juramento levállya a' Causát, 's ki ki helyére mégyen, de a' rosz szolgát, vagy a' természeti levitas, avagy a sordida educatio, sem Urának adott hitibe, sem ő benne Ura titkát meg nem tarthatá, mert ugyanazon utban az egész dolgot a' Király ötsének bé fuvá. *Mert*, minél serényebb a' nyujtok ajándéka, annál hajlandobb a' vévők akarattya.

Sobrak szekeresnek nyikorog kereke,
A' meg vágott könek jobban jár a' lisztye.

Itt a' király ötse nem várá hogy a füst lángot veszen, hanem pro meliori esse a' Clastromba álla. *Mert* jobb a' segestyébe mint Barát ugy élni, mint sem a' kápolnába a' Királlyokkal alunni.

Interim a' Regens Király posteritas nélkül meghal, 's az ötsét kapják 's creállyák, ő is az inauguratiot örömet patiálá, kinek legelső Törvénye a' kengyel futot suspendaltatá, nyavalyás szolgálta hizelkedő suttogásának

már reménségével álmadozva, émette három fát talála, mert az új Király azt mondá: ha te a' meghólt Királynak vótt sok javaiért is álhatatlansággal fizettél, nékem, kinek soha jomot nem láttad, álhatatosságod felől való hitelemet, hogy hiszed? Jobb azért néked in Foro Atheismo gyanyra [így] meghalnod, mint nékem több Ecclyplisidtől félnem. *Mert*, nem tsal meg ha ra vigyász, hogy a' színes jókból bizonyos gonoszok következnek.

Jár a' Medve néha tántzot 's toborzikot,
Ad néha teneres talpas áfácéket.^{73a)}

Ezeket jó Fiam azért citálám hogy a' szo szátyárok tanullyák meg azt hogy a' nyughatatlan nyelvek a Fejet is ki sutullyák helyéből, mint a' kengyel futónak, kiis meg nem fulad vala, ha szájába nyelve el fer vala. *Mert*, a jó tétémént akar elfelejtsük, 's akar el mulassuk mindegy. [59^b] Az Oroszlán Király mond: Én ugy hiszem Anya hogy valaki titkát bár baráttjának is, ki adgya, terjedését kívánnya. *Mert*, valaki az ő terhét el vetvén, nem vagyunk adóssok véle hogy hordozzuk.

Te magad furtád meg fenekét sákodnak,
'S rám morgasz mért nyitva szája tarisnyádnak.

Kenszeritlek azért Anyai kötelességedre hogy e dolgot ne ugy mint titkot fetsegd ki, hanem mint igazat mond ki. *Mert*, az igasságnak elhalgatása a' fenn forgo bűnnek magájévé tétele.

Stulti dum vitant vitia, in Contraria currunt.

Az Anya mond: hajlok nem Anyai favorral, hanem Istenes timorral, de illy praesuppositioval hogy a' melly fergeteg ezt a' portubákat szorá, tandem quandem ugyan azon is igya meg. *Mert*, a' Királyoknak nem tsak mér-

tékletéseknek kell lenni az országlásba, hanem igazaknak is az executioba.

Meg mernéd mondani Tolvajé vagy Király,
A ki tsak nyuz, huz, foszt, 's nem hadgya hogy Birály.

Tudtodra légyen azért Fiam Király hogy valahol a' ravaszság megsokasodott, minden tilalombol az Ördög liber quaestust tsinált ott; En Dűmnét hazugnak, tsalárdnak, ravasznak, ambitiosusnak, praecepsnek, marka pőkőnek, Térd hajtónak, haskenőnek, flexibilisnek, sik szájunak, fondornak, irigynek, egy szoval minden Udvari qualitással született versutus Latornak hallom, melly propriumokkal akár kinél gyanoba lehet. *Mert*, a gonoszság vak lévén, mást is tévelyegni hiszen.

Die Album, fac Nigrum ut voceris Tarka,
Két Szinű Toll nállunk, nem Sas hanem Szarka.

[60^a] Az *Oroszlán* mond: ezt a' dolgot én is imagináltam, de studio halasztottam, már látom hogy Sensusomba másokis consentiensek, azért tovább a' dolognak nyomozását nem halasztom, hanem inquiráltatok 's admaturálom. *Mert*, a' késő kapálás, hamar elvégzi a' szüretet.

Oltoványid között irtogass idején,
Nem vonhad rámára a' horgas fát késén.

Itt már, mind Fő 's mind Fark Udvarhoz gyül 's Divánt ülnek, hová Dűmnét is nyakon kötve hurtzolák, vagy ranczikálák, holott midőn jó Hős Uram látná, hogy a' Birák a' sententiazó székbe ülnek, belső inquiessel némellyektől ezt kérdi, a' Diván mire való 's a' Király mit akar? Itt a' Király Annja a' Rostélyon által tűzes impetussal Dűmnét meg riasztja 's mond: a' Király tribulatioit a' te hátul sugo Tanátsid szülték, a' Gene-

ralis concursust pedig annak dirimálása kívánta. *Mert*, ideje hogy sokan huzzák sinorodat igazán, a ki sokakat fojtogattál hamisan.

Egy néha sokaknak tépi szeme szörít,
Sok is néha egynek meg szedi tíz körmit.

Itt Dümne láttya hogy több kettőnél, a' nagy rendekre fordul 's mond: A Birodalomnak igazgatására authorált Bóltsek abba a' Tükörbe szoktak kontyolódni, a' mellyet a' régi szentek, jól meg rostáltak 's a' következőknek Cathalogusba hadták, azon a' seriesen olvastam vala én is azt, hogy valaki az Udvari Szolgálatba egyenesen industriuskodik, a' discretus Királyok kedveségéhez közeleb lépik, valaki mindazáltal a' Király jó akarattyával igen meghízik, végre ugyan az ő kuvaszi miá igen megtsaponik, Sőt mind jó 's mind gonosz akarói azt lesik, ketske gyomros tántzal mikor botlik 's bukik. [60^b] *Mert*, jóakarói helyet ahol ül sajnállyák, gonosz akarói, a' directioba valo dexteritassát órrollyák.

Stulta hac invidia est, cui cuncta recentia sordent:
Invidia Stultitia est, cui nova sola placent.

Hej szegény Tyelile, sokszor jut eszembe amia Deák szód: Qui splendet in Aula Regis, tandem sordet in Caula Gregis. Bezzeg ide néztek ám amaz Isten soldgyára állott katonák, kik inkább akarván teremőnek mint teremtettnek szolgálni, lelkek tenerével a' Királyok Udvarát pofon verték, 's méltán is, mert látták hogy gyakrabban az Igassággal táborba vadnak, akasztófára valónak, strang helyet subát adnak, artatlanra suba helyett vasatt (így) vernek. *Mert*, a' meg tselekedésbe nints ott semmi irtozásra való, a' hol a' Sátán megvesztegette a' Vallást.

A teli sz . . t házba f . . ghatik akarki,
Bordélyba nem mondgyák senkinek vakarj ki.

Valaki azért a' fellyebb említett katonákkal, azt halgattya a' mit Isten parantsol, és nem azt miveli, a' mit a' Király mond, mint en s im ez következendő Barát járának, nem jár. *Mert*, tsak addig élénk félelem nélkül, a' míg szép szónak engedve, kényszerítés alá nem adok magunkat.

A' melly fékemplőbe elsőben nints zabla,
Elhány 's vét, légyen bár egy rosz kantz a kabla.

Historia. Többi közt egy buzgo Monachus mind a' Religioaba, 's mind a' Tanátsba igen hires vala, sok féle Nemzetek mind Lelket sértegető, 's mind jószágokat csorbázó obscuritásoknak dirimalására hogy lument vehessenek, concurrálnak vala, ki is midőn ez aránt való dexteritással sokaknak succurrált vólna, pura devotiojának mindenek subscribálának. *Mert*, a' ki [61^a] a Lelki esméretnek jutalmával gazdag, nem kurkász az, más ditsőséget.

Nem vágy a' Máléra, a' ki Mannával él,
Azért Bachus részeg ha tiszta vízzel él.

Vala annak a' tartománynak egy Király Circumspectioju, Pap Complexioju jeles Fejedelme, ki vadászat közbe az Itillet napjáról 's a' Királyi directorol in privato conferral vala a' Baráttal. *Mert*, tsak azok a' Királyok hallyák a' jó Tanátsot, a' kik velle élnek.

Nemo cavenda timet, qui metuenda cavet.

A Barát mond: az Istennek két Háza van, egyik állando, másik veszendő. Istennél kedves Fejedelem tsak az, a' ki mind kettőtt (így!) spiritualis globusokkal expug-

nálhattya. *Mert*, a' kedves dolgot a' kapta el, a' ki a legjobbnak szomszédja lehetett.

A Fejedelem mond: a jobbik Palotára mitsoda graditsokan hághatunk? A Barát mond: annak az Urnak két gyors Postái vadnak, Furor et Fávor, az első a' nyomorgatók tempestássa, a' másik a' meg nyomoritattak tranquilitássa, valamely Királyba ez a' kettő nem prae-dominál, soha bizony ebbe a Palotába nem succedal. *Mert*, a' melly Magistratus alatt a' kösség nyomorgott, nem igaz hogy ő is más Magistraturája alatt nyugodjék.

Tüzzel persel Ötves sok választó vizest,
De az is füstivel, veszt 's vakit sok Ötvest.

Itt a' Conferentiával meg ujjult Király kéré a' Reverendust, hogy mikor széket ül, ő is hebe hoba tekintsen oda, hogy a' peres dolgok ne tsak Verbőczit nyomják, hanem juxta saniora, a' Király Conscientiáját is sálvállják. *Mert*, a' melly könnyű igaz Törvént [61^b] mondani az Igazaknak, szintén olyan nehéz egyenes-ségre hozni a' refractariusokat.

Horgas borgas utat lineára venni,
Mind egy, 's a' süketnek két Misét mondani.

A' Barát mond: mint hogy officialni 's efficialni, Isten előtt néha sunt synonyma, hac praesuppositione el mégyek, hogy ha igaz lesz Itéletem, Biro legyen nevem, ha nem effectualodik az igasság, te ne légy Király. *Mert*, tevelyegvén az itélet, sokszor nyalgal el az hamis per ez igaz ügy mellett.

De oh zaspás világnak maszlagával hitván Barát melly hamar megbotlék, mert in dispositione nyert zabolátlan szabadságát a' gyűjteménnek kotzkás reménsége kezdvén dőfőlni, a' kinek tednap egy darab gyékenis

bőv vala, ma egy Ország is szűk kezdé lenni. *Mert* az *Ambitio* olly zablátlan véték, melly ha fel lobban, hanem ha megoltatik, még nem aluszik.

Világra ki, ki butt, ki, ki nem látott but?
Vagy Király, vagy koldus, plusért sok helyt fel butt.

Midőn régi Alumussi közül egy a' Barátot hallaná hogy a *Politiaba* elegyedett, látogatására mégyen 's mond: Mi dolog *Monache*, mi lelte az *Aert*, vagy min haragudtak meg az *Istenek*, hogy a' *Rosariumról* vér tseppek hullanak, *Phoenix* kvalitással midőn *Aquillákat* tsapkodsz vala, *Czinege* notával *Muscák* legyezésére 's hogy adád magadat? Holott ezen az uton, mások aránt lesz terhesebb számadásod, mint magad aránt károd. *Mert*, nagyobb bűn valakinek maga roszáságánál másokat nem jóvá tenni.

Szappanyozni holnap habebis *Tantalum*.
Aki ma másoknak fuisti *scandalum*.

Itt a' *Transfiguratus Monachus*, mint a' *circumdatus Roka A-[62^a]-lumnussa* előtt (igy!) valoba hányá a czélt, de mételleit hogy már takargató szakadozott palastyának oldal lyukain az okos *Discipulus* által lát 's mond:

Te perpende prius, nec det tibi purpura fastum.
Vt tibi, sic aliis arbiter aequus eris.

Az előtt *auditora*, most pedig *reformatora*, sok cita-
tiokkal akará a' Barátot reparálni, es *totus quantus* azon vala, hogy még egyszer az *Isteneknek* restitualhassa. *Mert*, a ki ollyan uton jár a' mellyen nem kellene, oda jut az hova nem akarja.

Processio jární jeles ut Romára.
Tanaison által kullogj *Seythiára*.

A Barát még is magát mentegeti 's mond: külső distractioim, belső intentiomnak még nem szintén annyira praejudicalnak, a' mint te hiszed, ha artzal a' világhoz fordultam is de szivel az Istenekkel járok. *Mert*, ugyan azon indulat uralkodik bennünk, a' melly elsőben belénk szinlette magát.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu.⁷⁴⁾

Az Alumnus mond: Tudod jobban nálamnál, hogy az Elmének nyavalyája legkésőbbben fokad 's leg későbbben is gyógyul. Vajha ugy haragunnál a' Világra a' mint szidod, de meg hidd ám azt, hogy mikor a' fejér gyapju egy marok festékre kaphat, tiz marok viz sem mossa ki belőle. *Mert*, hogy élhetne a' tsendesen, aki sokak nyughatatlanságára kötelezte magát.

Mi tsak el hidd ám azt, hogy bizony többször vadnak a' szalmás Házak tsendességgel, mint a' Paloták szolgálat nélkül. *Mert*, esztendő korunkra is alig engedtek a' nevetés, a' siralmat pedig életünkkel kezdgyük.

Ad Casus hominum lacrymarum rore rigandos,
Heraclite, oculi non satis ambo tui.

[62^b] Conceptusoddal félek ugy jársz, mint ama vak a' korbátsal.

Historia. három ifju a' sokadalcmba menve egy viz mellett megszálnak, 's meg hálnak, reggel a költöződés közbe a' vak korbátsát elejti, mellyre mivel rest lovának nagy szüksége vala, midőn a' fübe kotorászná, éjjeli dértől majd félbe fogyott^{7b)} egy jókora kigyó akad markába, ez alatt a' társaság elé halad, 's a' lelt uj korbátsal ő is elé halad 's nyereségét fitogattya. Comitívai mint igaz barati a' kigyót látván, intik a' korbátsot

vesse el, mert ha nem, minekelőtte a' lovát korbátsolná, magát őli meg véle. *Mert* a' jövendőlt gonoszok minél többet késnek, annál sullyosabban esnek.

Nem olly hamar puffan Agyu mint a' Pistolly,
De a' hová bé pők, sok falt helyből ki tolly.

A vak álitván hogy társai nyereségét irigylik, meg haragszik 's mond: Jó barátim mi nem azért bizta e Világ az ő javait a' szerentsére hogy érdemre oszszsa, hanem hogy a' szemesektől el foszszsa 's a' vakokra bizza. Plátot nem azért tanítottam, hogy az ő Tanitványit halgassam, hanem sirjatok tiis, 's néktek is adnak. *Mert*, a' nagy emlékezetet vagy fáradsaggal vagy vesze-delemmel adgyák.

Akarván az Isten, tsak sohajts 's meg riaszt.
Nolens, tace, non dat, sok szoval nem fásaszt.

Szemes consodálissi a' vaknak eléggé recitalák a' Letzkét, és hogy az imáginált korbáts kigyó vólna eleget esküvének, de a' vak, temerarie tsak annyit hive szivével is, a' mennyit láta szemével, ezt mondván: Ellyetek a' magatokéval, meg elégedtem az enyimmel. *Mert*, tudom én azt hogy soha nints olly tollerabilis persona, melly örrolás nélkül nézhetné azt, hogy munka nélkül jut ahoz, a' mit ő sok üzéssel sem ért el.

Ragados kezedet, mosd meg sugorits meg,
Dat Deus quantum vult, tsak senkit ne sérts meg.

[63^a] Itt a Társaság láttya hogy süketnek sugni, vaknak vermet mutatni mind egy, arról beszélgetnek, mitsoda Terjékkal beszéllyék ki a' vak kezéből a kigyót, interim a' vak ahoz szokott Lovát, hogy már korbátsal a' kigyóval addig legyezé Lovát, hogy a' korbáts inkább

mint a' ló meg uná a' sokát, és a' vakon cefalikát vága, 's a' Társaságnak valet monda. *Mert* a' jó Tanátsot, azt meg nem fogadónak szomorú vége tészí igazzá.

A Barát, Alumnussa praedicatiojára pityeregni kezde, és elébbi hiréről gondolkodva, diversiojának velumát conscientiájáról tollálván, fogadás tételekkel suspirizalni kezde ugyan, de mihelyt virrad vala, a tsoportonként udvarló Causánsok miá, az éjjeli Religiot a' nappali Regio elnyomja vala, és így titubantiája miatt, tévelygése magával együtt vénüle meg. *Mert* midőn a' Directioban a' Király Concessájánál magának többet praesumalna, taliter qualiter kit priválni, kit exulalni kezde. *Mert*, az hol vagyon hatalom az ártásra, vagyon akaratis a' kár tételre, beteg a' Törvény.

Hol a' Törvény megholt, beteg a Király ott,
Az Ország vonágik, [így] meny ki, pestis van ott.

Többi közt egy nap, sibi solus a' Barát Törvént üle, és vagy praesumtioval, vagy praecipitantiával egy ártatlant felakasztata, kinek patiensí fejekre szenet gyujtván, a' Királyra menének lamentálni, kiket a' Király brevissel, az Ország Biráira igazita, kikis vagy igazán sententiazák meg, vagy a praedomination való boszszúból azt okádák ki a mit begyekbe szedegettek vala, elég az hogy az akasztó Ispáunak három fával fizetének. *Mert* minden Patibulum Mardochaicum, Hámánt illet.

[63^b] Convenientius huic Epicedium esset amanti,
Amenti; effodit jam taphon ipse sibi.

Dümne már e' példákat magára szabja 's mond: megérdemlem a' Talios Baráttal én is mind azokat, valamelyeket az elme ki gondolhat, mert az Istenekhez tar-

tozó hűségemet emberek szolgálattyan el tseréltem, praeponáltam a' Templomnak a' Palotát, a' reggeli resolutioknak a' hunyorgató sussurantiákat, Feleim méltó dicséretinek, azok felől való hazug relatiokat, az Isten haragjának az emberek kedvetlenségét; Bolondnak Fa pénz jó, mert az Aranyon is játékra valót vészen. *Mert*, hiszem tudtam én azt, hogy Udvarba vak az igasság, tsonka a' kegyesség, és tselekeszik mindent tsak a' pénz.

Udvari sajtoba szorult rab igasság,
Nem tseppen pénz nélkül tölled semmi jóság.

Itt Dűmnének allegatioit halgató, 's abban való dexteritassán bávaszkodó Király és kösség, annyira elbámultak vala, hogy Dűmne, reménségeknél eléb végezné Oratioját, el tsábult füllel halgatnak vala inkább mint felelhetnének. Azonba a' Királynak, a' térd hajtásba soha nem tsótló, az igazmondásba mindenkor botló egy Fekete Fül⁷⁶⁾ nevű secretariusza, természeti melancholiája ellen elé ugrik s' mond:

A mi Udvarunkat ebül describárod,
Mert itt lábra nem kapsz, ha Istent szolgálod.

Te Udvarból vagy ki állott, vagy ki tsapott Falsus Filius, az én kedves kenyeremet az Udvar mit despectalod? annál inkább a' Királyt, ki nékem minden sinistramba emelöm mért diffá-[64^a]-márod? Avagy nem tudodé hogy a' Királyok Isten árnyéki? de a' ki nagyobb nem hallottadé hogy a' jó Királynak egy oráig való élete, s hatvan esztendei áldozat mind egy, mi sok kalap úgy hiszi hogy fél uttyában van Menyországnak ha udvaroskodhatik. Mert noha az Udvari élet a' Papba, Ambitio, mindazáltal a' roszbán is hever néha egy patkó.

Két végre nő 's hizik az Erdei vad kan,
Hol ől s hol függ néha a' ház héján horgon.

Ide való im ez.

Historia. Vala Persiába egy Splendidum Cor nevű Commentarius, ki 'a több Professorok elől a' Resolutio laptáját el kapta vala, nagy hírét hallván egy studens épen Aegyiptomból hozzá jő, midőn ajtaján zörgetne, egy Inas azt mondja hogy Udvarhoz az Ura, hitván studens halván hogy a' Commentarius udvaroskodik, hoszszas szarándokságát sirattya 's mond: Corporalis Aulába spirituall lument rákászni bolondság. Mert, mi jot tselekedhetik az, kinek természeti a' jokkal, élete pedig a' gonoszokkal.

Quid mirum, qui sola diu mendacia dicis,
Si nunquam noctu Somnia vera vides.

Illyen anxietással a' studens, a' kapu fájától vészen butsut 's a' piatz felé tart, hát azon éjjel, ő hozzá hasonló egy halálos Rab szaladván el, annak álitva nyavalyás studenst nyakon ragadják 's minden Exmissio nélkül, mint meg keseredett Tisztek eo momento kezét akarják tőből elválni, azonba érkezik Udvertől a' Commentarius és azon mentében, a' sokaságot kérdi, mi dolog? mikor szinte az Hohér vágni akarná, a' Commentarius int hogy cessallyon; Az Inas aki az előtt a' studensnek ajtot nyitott vala, aperiálá a studensnek innocentiaját, mellyre nézve a' Professor is a' studenst eliberála 's házához vivé, menő uttyokba nyavalyás [64^b] studens a' Commentarius Urnak kezét, lábát mind egyre nyallya vala, és udvaroskodása aránt lőtt vétkes conceptussárol, alázaton követi vala; kinek a' Mester mond: Többé ne vétkezzél, *Mert* az hatalmasok a' Törvénytelen dolgokba

mutogattyák gyakrabban erejeket, mint az igazgatásba gondviseléseket.

A magos fák néha árnyékkal ujitnak,
Néha ránk dőléssel mind halálig nyomnak.

Azonba tanuld meg azt is hogy az Emberi Nolonak 's Volonak, az Isteni dispositioban ingredientiaja egy tsep sints, innen vagyon ha néha sok dolgok a Humanismumnak contrarie látatnak is, mind az által a' Mindenhatóság mindenkor lappangtat az alatt ollyat, a' melly azt nem látónak a' legszorossab ügybe auxilial. Hallottadé hogy a' Föld sokkal több ártatlan vért innék bé, ha Illyés nem vólna, a' Tenger sokkal több Embert nyelne el, ha Szent György nem vólna. *Mert*, nem jó Hadnagya az, aki in extremitate absentállya magát.

Nem Juh Őrző kuvasz, Farkassal bélétt Eb,
Ki nem Farkas bőrrel, kos hussal bélétt.

Ezék szerént szükség hogy Káplán Uraim is udvaroskodjanak, másokért mindenkor, magokért soha se. *Mert*, optima est vita, quae tota aliis inservit. Azonba én ugy tartom, hogy az a legjobb Ember, a' ki a' gonoszok között sem rosz.

Disznokkal kevertet kés nélkül ugy egyél,
Hogy szepen is egyél 's bé se keveredgyél.

Dümne Secretarius Uramat oppugnállya s mond: hogy némelly kalapos Uraim Királyokat udvarollyanak, sanum, de ezt az Agyasok tsak akkor subscribállják, mikor Plebanus [65^a] Uraim minden vanumot balra hadnak, és immediatè tsak sanumot ágálnak; Illyenek pedig ma vagy nintsenek, vagy én nem láttam. *Mert*, könnyeb toll nélkül repülni, mint illyen Püspököt találni.

Tam docens in Caula, quam bibens in Aula,
E' bizony nem egyéb, Lupus in Fabula.

Hogy pedig a' Királyok Isten árnyéki, jo qualifica-
tioval, concessa. De én ugy tudom, hogy minden árnyék,
a' maga valóságának árnyéka; az Isten minden jószág-
nak, tisztaságnak is igasságnak valósága, ilyen valóság-
nak azt kérdem ma mellyik Király árnyéka? Ilyen Királyt
te is akkor találsz mikor én is hihetem. Mert, hogy a'
mái Királyismust igazán kiadgyam, ő az, a ki minde-
nektől hűséget kíván, ő pedig senkihez nem igaz.

Van egy állat, Leo, disponente Deo,
Dicit nunquam reo, miserebor meo.

Itt mivel az Achajabeliek Törvénye szerént a pen-
delyes seculumba a' süveg halgat 's a' konty szöll, a'
Király szüle Anyja elé ugrik 's mond: Csonka Fűsüd-
del simogatott allegatioidnak sem helye, sem haszna,
mert a' Világ tudja hogy a' Bial Ur a' Királynak ditsi-
retes propriumokkal hires jeles hive vala, kit hogy a te
Törvénytelen Ebususod⁷⁷⁾ őlt meg, eléggé constál, mellyel
a' Király Juramentumán olly rest⁷⁸⁾ tsinálál, hogy balra,
mind jobbra nyargalhat aki akarja. Mert, közelebb jár
a' Király a' hizelkedők miá szomorú végéhez, mint az
hartzon utolsó orajához.

A hizelkedő Tántz, dolorral tör fejet,
Harczon vitéz kardgya honorral széd fejet.

Dümne mond: Soha a' Bial Urral antipathiam, sem
néki hozzám jónál egyéb relatioja nem vólt. A Király
előtt is láb alatt annyira nem hevertem, honnét az ő
poltzára suspi-[65^b]-ráltam vólna, hogy a' Királynak
holmit reportáltam, azt sem tselekedtem a' mig szem-

mel nem láttam. *Mert* inkább hozzá vészi az, a' gyógyító szerszámot, a' kinél nyilván vadnak, mellyek ártalmasok.

Principiis obsta sero medicina paratur. (79)

Hogy a' Király igaz hívének hitt, azt maga javáért 's nem az én Tekintetemért tselekedte, hogy az igazat elhitte 's executioba is vette, azt is a' maga securitasáért mivelte. *Mert*, miképen a hazugságtól legtávolab, ugy az igazsághoz legközeleb, a' Királyoknak kellene járni.

Nunc tam difficilis facta est inventio veri,
Ut tibi sit vitulum sacrificare satis.

Ha akar melly országos Causaba tíz Testis a' Király, egy roszt Bial bőriben vagy beriben a' Királyi Conscientia mért nem mille Testis. Ugy latom in hoc Casu az a' vétkem hogy Tisztemet követtem, mellyel nem gondolnam, hogy a' Királyt ugy confundálhattam volna, hogy szolgálatom contraria remuneratiojával a' Király több hivei disgustálodhatnának. *Mert* az a' Király állandobb, a' ki szerettetni akar inkább mint rettegteni.

Riaszkodgyék bár egy a' mint torkán ki fér,
De sok edgyel vini bizony bátrabban mér.

A Király mond: hogy e Causának nyomozásában mind Pap 's mind katona egy aránt nyargallyon, sic volo, sic jubeo,⁸⁰) mert nuda imaginatioval 's annál inkább injuriosa relatioval, capitalét subscribálni, magunkon esett botlás. *Mert* ott szoktuk lábunk ujját meg ütni utolszor, a' hová nem nézett volt szemünk először.

Sok el butt Kő Sziklák Gallyákat súllyesztnek,
Mikor a' Hajosok láb alá nem néznek.

[66^a] Dümne mond: a' Királyt tsak azon kérem, hogy jó szolgaságomról emlékezzék meg, és jó discretio nélkül e dologhoz ne szollyon, mert ha innativa innocentiam nem biztatna, sem a' Királyt ebben való stricizálásra nem kérném, sem annál inkább veszedelmes kézzel lábbal e' fatalis casus körül nem habukkolnék. *Mert*, látom én hogy mind magamra 's mind a' Királyra nézve

Plus malefacta nocent, quam benedicta docent.

A Király szüle annya mond: szó szaporitással ebből ki nem tisztulsz, de az igaz nyomozással ugy hiszem nem sokára meg pirulsz, 's raktad tűzzel nem tsak melégedel hanem ugyan meg is gyulsz. *Mert*, méltó hogy erőszakos ravaszsággal kezdett gloriádat motskos gyalázat végezze.

Dümne mond: Ez Udvarba nékem mennyi mosolygo barátom, megannyi hát megé szollom, mert nem mind jok a kik jot beszélnek, alázatosan kérem a' Királyt, ezt a' Causát bizza olly Emberre ki soha Udvar-t nem látott. *Mert*, a' Biro nem itil hanem Törvént ront, mikor mást hiszen 's mást mond.

Justumban az Udvar keresztül álló gánts,
Raptumban részt venni kész, nem mondgya ne bánts.

Itt a' Király Dümne kívánságára a' rendes procesust megígiri ugyan, de comperta fraudulentia, a' gratiat denegállya, melynek Dümne is annual 's mond: az Isten a' Királyokat adgya vagy áldásul a' jókért, vagy ostorul a gonoszokért, az én Uram a' Király jól tudgya azt, hogy az Isten ítélő széki azért rettenetes mert igaz.

Itt egy Assessor belé szoll 's mond: Dumne e Condecoratioval a' Királyt nem nyalni, hanem meg marni akarja,

mi nem a' jo akaronk a ki Testünknek gyűjt, hanem a' ki Lelkünknek keres. Dümne Testét akarván szabadítani, a Király Lelkét veti békoba. *Mert* a' [66^b] Biro büntetést vásárol magának, mikor a más bűnét pénzen adgya el.

Ülly bár a' Törvénybe ugy mint igaz Biró,
De büntetve ne légy magaddal nem biró.

Dümne meg haragszik 's mond: minden tsalárd cursusokat absolvált, hozzám hasonló jámborok közzül symphorizálással kivált nugacissimus Filius, a' Király (kinek elméjének mi árnyéki sem lehetünk, te 's én, avagy annyi Laust, Fraust importálhatunké) hogy a' lineán kívül hágjon? Én a' hízkelkedést nem szoktam, a' Király bizonyosságom maga, hogy akármi színű volt is dolga, fejérnek mondtam, véllé való suttogásimat is nem a' fenn forgó Causáknak qualitasokhoz, hanem uram humorához szabtam. *Mert*, ők természet szerént az olyan szolgálakat szeretik, a' kik ugy beszélnek a mint ők akarják, nem ugy a' mint kellene.

Temporibus qui rite sapis servire memento,
Omnibus; ut tempus serviat omne tibi.

Secretarius Uram a' fekete füllel ismét elé dőtözg 's mond: Elébbi fraudulenta inchoatioidon ugy nem tsudálkozom mint ilyen meleg Forumon, Synonimiaidban, kész citacioidon. *Mert* a' veszedelmes dolgot, benne lévén, nem olyan könnyű folytatni, mint kívülről kerülni.

Roka sem olly ravasz dum jacet in fossa,
Farkas sem hapsol ott, adsint quamvis ossa.

Dümne felel 's mond: Hoho Secretarius Uram, mi nem botorkázásnak helye ez, bizony nem is olyan Nap

ez hogy szájunkat eltátsuk, mert agitur de pelle: Vajmi sokszor hajtottál te is térdet magad usussáért inkább mint Urad betsüle-[67^a]-tiért. En az én praefatioimmal élek nem annyira mentegetésemre, mint Uram Conscientiájának sálvalására, mert féltem attol hogy ha ő ma engemet indebite aggrával, holnap ő is aggraváltatik. *Mert a' ki a' Törvénynek a' s...it meg nem törli, artzul is kész bé mázolni.*

A Törvénnek orrát ha taknyos töröld meg,
De jobban mivelted ha nem nátháztad meg.

Azonban tudgya az én Uram a' Király hogy Rebelio et confusio edgyütt járo kettős gyermekek, ha valaha a' Király én bennem valami hátra rugást tapasztalt volna, 's ha magam is magam aránt valaha insanumot praesumálhatnék, sem ő engem meg nem halgatott volna, sem én ő előtte meritalitást aperialni nem mertem volna. *Mert vak bizakodás volna az, amelly az ő életét bizonyos veszedelemre bizná.*

Mens recti conscia utitur audacia.

En ebben a' materiában nem magam félek, hanem a' Királyt féltem attól, a' mitől féle ama Kalmárné, de későn.

Historia: Thébásba egy gazdag Kalmárnak igen szép Felesége vala, mellyhez hasonlót semmi seculum az Egi Tűkőrbe nem repraesentált vala, ugy annyira hogy a' Királynak hires képirói ha tsak látyak vala is elájulván, le nem rajzollhatták vala. A szomszédba egy ifju képiro lakik vala, mesterségébe incomparabilis, ugy hogy ha a' falra madarat ir vala, a' peniczilust azon madár nyilnak vélve féltébe elrepül vala. Ha a' viz színén Halat rajzol vala, gyűrűjétől, hogy már horogtól tartva,

a rajzolt hal el bukik vala. Ha valamelly Csere mellé Oroszlánt ír vala, Semmi Vad [67^b] meg nem marad vala. Ha a' Chartára tűz szint fest vala, a' Penicillus meg gyul vala és lobog vala. Ezzel Kalmárné Aszszonyom szerelembe esék s egy mást szivek oldalára kinyomtaták, gondolkodvan arról, szemben lételeket miképen admatúrálhatnák, ezen való bánat miatt, szemek mint a' Tavaszi Felleg estve, reggel tsorog 's tsepeg vala, kiknek dolgokat az Egek illy Rythmussal illudállják

Vig szív, a' melly szerelemnek szállása,
Minden dolga azzal bóldog azt tartya.
 Csűribe *sohajtó* szelei szornak,
 Könyvei árjával Talléri fogynak.
Ennek neha nagy hegy is tsak szalma szál.
 Néha tsak *szalma* szál is *mint* hegy *ugy* áll,
 Kegyesséről *mind* addig *gondolkodik.*
 Mig *esze* terhétől *meg* menekedik.

Qualitercunque ezek egymással szembe lőnek 's orrokat kifuvák, és továbbrol gondolkodva a' Kalmárné a' Képirónak mond: Tudod jól hogy efféle conjunctusokra legtöbben néznek, ugy hogy ha elől szemek nints tsak s... eken költ mirigy is egy egy Oculár, ha ajton kiáltasz, a' szomszéd hallya, ha kövel hajigálsz, az eb ugattya, a' kép írásba ilyen nagy dexteritásoddal nem concipiálhatnálé valamit, mellynek szine alatt secure festhetnének. *Mert*, késő osztán Paisba öltőznünk ha meg sebesedünk.

Eltört lábért más láb, nem nő mi nem Rák.
 Hogy kigyoval bőrből ki bujj, mi nem sák.

[68^a] Egy üres statuat rajzolok két szinnel, mikor abba buván fejrbe látz, nappal várj, ha fekete szint

mutatok, éjjel vigyázz, e *secura meditationak* Aszszonyom örül 's kézről kezet adnak, hogy pure observállyák, de ezt az Egek meg nevetik, mert a midőn a' képiro Inassa e titkos dispositiora nem vala süket, ők akkor vakok valának. *Mert*, az Egek olly stratagemával élnek effélében, hogy a' bűnnek rabjai akkor se hidgyék a' szégyent, mikor mindenütt harangozzák a' gyalázatot.

Demormem (így!) [80^a] nigra formosam nocte videri.
Non nox atra facit: caeca libido facit.

Midőn azért a' statua meg készüle, mind a' statuaba 's mind a' szomszéd Aszszonba elsőben is a' halgatodzó Inas buvék, mert a' praemissa resolutio szerént, az Inas a' Statuának feketéjével mustralván, etzaka lőn a' Kalmárnének sokadalma, a' ravasz Inas sőtétbe akarván a' vásárt végezni, ő sem késék, a' mig a' kalmárné hogy már a' kép irónak minden arrut oltson ada, dolgára menvén az Inas, hajnalra a' képiro is comparéala, bolondul azt kérdvén az Aszszony, miért tért volna olyan hamar vissza? vevén eszébe a' képiro a' dolgot, a' statuát elégeté, az Inast el űzé, az Aszszonyt más Sipért Bétsbe küldé, mert hirtelen oltott Fának bu a' gyümöltse.

Nem minden fal mellett hasznos sugni bugni,
Két ajkon tul titok szárnyon szokott járni.

Dümne mond: Ezeket azért hozám elő hogy a' Biro se hebehurgyáldjék a' sententiával 's a' Király se az Executioval, tudván azt, hogy szintén olyan méllyen ül Pokolba a' Praecipitantia, melly magossan Menyországba a Praevisio. *Mert* az Uralkodást tsak addig subscribálták az Egek, a' mig a' [68^b] kevélység miatt, a' kegyetlenség nem mértékletlenkedik.

Csuprodat ugy forrald, hogy ki futni ne hadd,
Velős kontzod sirját, mert ugy szophadd nyalhadd.

A mi haláloamat illeti, a' mindnyájunknak béfaló falattya lévén, ha irtozom is azzal nem sokat gondolok, de hogy a' Király Fidelis nélkül, az Ország Facilis nélkül marad, bánom, mert ha az Országok kardal tartanak, a' nagy dolgok eszszel igazodnak, olyan sufficiens personákat pedig, kiknek eszekkel élhessenek, hűségekhez bizhassanak, Király Uraim sokáig keresnek 's későre találhatnak. Mert többen vadnak a' kik az Istent urallyák 's Őrdőgnek szolgálnak, mint sem a' Királyt szeretetből udvarlanák.

In vultu Sol, in pectore Luna tuo.

Itt a' Király Anna tartván attól hogy a' Dümne pallerozott Oratioi meg szeditik a' Királyt, belé kottyant 's mond: qui tacet consentire videtur, alig ha halgatva Dümnet justificálni 's minket indebitálni nem akarsz, tsuda melly attente halgatod Dümne sik beszédit; Igazán mondják ám hogy nem kell annak Filemile, a' ki a' Veréb csiripeléshez szokott; Ha az igaztól meg nem akarsz győzettetni, akar tsak az hamisságnak se hidgy. Mert a' jó Tanátsal való gondviselésre, akkor indulnak fel mindenek, mikor az igazitas közre botsáttatik.

Egy Falu nem lesz ott, Gereben sem Fűsü,
Ki tilolva sem lött, szösz, hanem tsak tsőpü.

Másnap kelve ismét Tanáts gyüle, 's a' Dümne dolga ismét elé kele, hova ötet is hozák is taszigálák is, ki midőn a' Birák eleiben botorkázdott volna, a' Király inte hogy ante omnia a' Dümne Causaja agitáltassék. Itt a' mater a' Király mellé ül 's mond: [69^a] En nem

tudom ha a' seculumnak ilyen mirabilis Filiussán Dűm-
nén tsudálkozom é; vagy a' Király haesitantiaján álmél-
kodjam é, holott ha nem szolnak is, Tacensek az ő
halálára consentiensek, hanem én a' Tanáts, minden
pésmát ne szagolly. *Mert*, Edictum hogy a' Rosa szedő-
nek, Tővistől kell félni.

Ha rákászni indulsz 's minden lyukba bényulsz;
Talán olly kigyót husz, hogy koporsoba busz.

A Király mond: a' ki vért iszik, ott jó ki a' hol bé
ment; Tudom én azt, hogy valakik a' Királynál kedve-
sek, másoknál gyűlölségesek, ki kiváltképen valakik vir-
tute praediti, multi sunt néki inimici, valamint hogy a'
roszszaknak mind a' Világ baráttya, ugy a' jóknak min-
denek ellenségi. *Mert* a' vasat a' rosda, az irigyek szívét
a' jók virtussa eszi meg.

Van mivel a' rosdát Vasból ki étessük,
De az irigységet halállal végezzük.

Az Anya mond: Mi őrdög irigység vólna az, a'
melly az ártatlan vérrel Pok hasat kívánna. *Mert* ezzel
részegező soha meg nem jazonul.

A' Király mond: az Irigység olly tűz, melly mind
nyerset, szárazt egyaránt persel, olly árviz melly a'
Patientiat többől mossa ki, de a' ki gyógyulhatatlanabb,
hogy végre titkos Athéussá tsinállya Gazdáját. *Mert*, az
Irigység 's az Ambitio nem tudnak szemérmet.

Első Szülöttei Őrdögnek, kik tuddé?
Kevélység 's Irigység, nevek, kurké 's Purdé.

Ez Argumentumot erősitik im ez három Fattyak.
[69^b] Historia. Három sordidusok utnak eredvén,
midőn mind hárman egymástol utazásoknak okát kér-

deznek, vándorlásoknak⁸¹⁾ mind hárman egy okát adák, lévén mindeniknek olly materiaja Hazájába, mellyek miá nem alhatnak vala. *Mert* a' Természet hajlandobb a' kedvetlen dolgot távolról halgatni, mint közelről nézni.

A Kedvetlen dolgot nézni is szem fájás,
Hallanunk pediglen kedvetlen fül vájás.

Ezek mentekbe edgy puszta Falu helyre jutának 's ott meghálának, egyiknek lába egy lyukba suvad, a' többi oda mennek, hogy ki emellyék 's azok is belé esnek, holott egy űst Aranyat lelnek, és mivel Divisorok nem vala, vesztegségbe lőnek ignorantiajok miá fel sem tudák osztani, diffidentiajok miá ott sem merék hadni. *Mert*, a' telhetetlenség a' magáénak nem örül ugy, mint a' másét bányya.

Eb nem örülhet ugy hét kölykének,⁸²⁾ mint ha
Más egy báránkját fel falhattya néha.

Midőn ők az Arany felett kotzodnának, az ott való Király vadászva oda tér 's min kotzodnak azt kérdi, azok is a' lelt aranyból folyt inconventiajokat declaralák, és kívánák a' Királytól hogy lenne igaz Arbiter köztők, mert ők az Aranyat annak ítelték, a' ki közüllők a' többit irigységgel excellállya. *Mert* a' mint hogy az Ördög s a' nagyobb rakasra jár, ugy a' kinek többet adott, ahhoz jár közelebb.

Lüdértz mennél többet hordott Pitvarodba,
Annál több árud lesz Túzes Sátorodba.

[70^a] Itt a' Király kíváná hogy ki ki közüllők Qualitásának Quantitássát declárállya 's ő is az Aranyat juxta meritum felosztya, mellyet halván hogy már a' kisebb elé ugrik 's mond: Felséges Király én vagyok a' jobbik,

mert én e' szép propriummal annyira vagyok, hogy soha senkihez joval lenni nem akarok. Mert senkibe sints az a' jó akarat, hogy tsak egy oráig is a' sirbe valakivel concubina légyen.

Haszontalan kéznél kár lenni vagyonnak,
Nintsent kiált s' számát nem tudja vagyonnak.

A középső ezt meg tátsollya 's mond: Felséges Király én sem látni, sem hallani nem akarom, hogy valaki valakivel jól tégyen. *Mert*, nem kell ott Truciscusra költeni, hol mind egyre kész poscripta (igy) füstöltni.

Jobb vakon születni s' hóltig nem hallani,
Mint jót nézni 's halni, soha sem kívánni.

A' harmadik Béka nagyobbat nőtt volt, mert ő rekege, hogy: Hoho, mi jó emberek vadtok ti, e vólna az Irigység a' kit én mondok, mert én nem hogy mással tennék jól, de azt sem szenvedhetem, hogy valaki velem jól tégyen. *Mert*, mikor az őrdög jól meg hegyzi az Irigységet, maga ül a' Tetejében, hogy mások eszre ne vegyék halálos hegyét.

Ki vólna ki vesztét ne lesné 's ne várná,
Aki maga javát bánnya, nem hogy várná.

Halván a' Király e' szép distinctiokat, fejét lesűti 's végre mond: Ertem kik légyetek, majd meg osztotzatlak; Nosza szolgák fogjátok az Elsőt és mindenéből levetkeztetvén [70^b] mezitelen mind addig tsapjátok a mig éritek. Mert, mezitelenség annak Rata Portioja, kinek keze soha nem nyul az Alamisnára.

Alamisna nélkül bé sugorodott kéz,
Meg gyógyulásodra Isten aligha néz.

A' másiknak a' szemét tolyjátok ki, a' Fülét dugjátok bé. *Mert* kár annak a' Napot látni, a' ki nem szenved Ablakot a' Házon.

Aesopussal lehet alfelünk Tüköröd,
Ha arczul nem nézhet szemed szemöldököd.

A' Harmadiknak vegyétek fejét. *Mert*, méltó ott a' veszedelem, a' hol a' boldogság nem kedves.

Fordul orvossággal majd minden nyavalya,
De az Irigységnek tsak Halál orvossa.

Ezekből Domina Mater, ugy hiszem kitettzik hogy van annak mirigye, kinek van Írigye, mert az Írigység maga kárával is kedvét keresi magának, mások romlásával el mulasztjaé ítild meg. Dümne ellen is e mostani motust így imaginálok. *Mert*, a' jok sem mindenbe igazak, a' gonoszok sem mindenben hamissak.

Mi nem minden Agár bontya fel a' Nyulat,
Meg marja Roka is néha az Agarat.

A Mater mond: En az Udvarba senkit olly Irigynek nem tudok, hogy vért szomjuhoznék, de azt látom, hogy pro salute Populi ez egész Congregatió e' dologba Pást mondott. *Mert* itt minden ember, azt órli, a' mit in Foro Conscientiae meg rostált.

[71^a] Nam natura parit res, ratioque regit.

A Király mond: én Dümnének nem meg olettetésébe vagyok tardus, hanem a' jo, hanem a' jó rendet ha nem observalom, Istentől vagyok timidus, hasonló hebehurgyasággal most is kocsogos vagyok 's mégis több vért igyam. Tuddé Anya hogy in Mari sapientiae, egy Unio

terem nem több. *Temperata Ratio*; Vajmi sokszor bunak Király Uraim ezért a' Buvárok burkába mig belé botlanak, így kaptam én Dűmnét, 's hogy állyak el simpliciter mellőle, holott most is a' Világ, fülem hallattára kiált kelletlen puhának. *Mert*, a' jelen valók intetnek, mikor a' távul valók pirongattatnak.

Ut moveas alios, tu moveare prius.

Itt a' Nap helyére, 's a Regalisták is szállásokra menének Dűmne pedig in locum praefixum taszigáltaték, hová régi baráttya Tyelile látni méne, és Dűmnének siralmas sorsán pityereg 's így szöll; Vajha az Istenek engemet, tenéked ilyen Casusodnak nézésétől privaltak volna, vajha hozzád nyújtott szép praeadmonitioim néked is inhaerealhatnak vala, sem én most nem pityeregnék, sem te majd nem kotzkáztatnál. *Mert*, soha nem vallott a' kárt, a' ki hiv baráttját el nem vesztette.

Hol találsz ma társat igaz barátsággal?
Csak kettő vólt ilyen, David Jonáthással.

Dűmne mond: nékem sem a' Tömlőcz vasa nehéz, hanem rajtad való tribulatiom sullyos, nem is a' következő veszedelemmel forrok úgy, mint a' rajtad is eshető non putaramnak tüze pirittya vért tseppentő szívemet. *Mert*, hamissan praetendál az, a' barátságához, valaki hű baráttya javát, a' magáénak nem praeponállya

[71b] Cum sis dimidium dominae, quam diligis unam,
Dimidiumque tuus, parte quota meus es?

Tyelile mond: jo rokon Dűmne, én is arra nézve, elég borsót hányék a' falra, különben ha ártalmas turás faragásid mellől halgató annuentiával multam volna el,

attól félhetnék én is, a' mivel téged versutiád fenyeget, *Mert* magát sententiázza az a' Biró, a' ki az alperes bűnével osztozik.

Meg fizet bitangért mind Pater 's mind Mater,
Mint egy keszkenőért Samariai Péter.

Tuddé sokszor meg mondtam hogy minden versutus orájánál eléb hal meg: Melly titok nem tsak mindenkor a' léleknek testől meg válásával, sőt gyakrabban valóságos halálnál éktelenebb casusoknak viselésével hiteti el magát azt szenvedővel. *Mert*, a' kik az elől járó intések alatt örömet alusznak, az el érkezett ellenség alatt veszedelemmel serkennek.

Egy néhány gaz pénzért ma országot adnak,
Ha fősvény lesz hólnap agyba főbe vágnak.

Dümne mond: szent és igaz a' mit mondasz, mert nem tsak a' mivel a' barátság ados vólt fizetted meg, de a' mit a' vérség kívánhatott is, mind el követted, sőt a' mi nagyobb e' cigány Vásárnak ilyen színű végét magam is jól tudtam, de az *Ambitio* sem téged nem halgata, sem a' kis Birónak nem engede. Mert az uralkodásnak kívánságát, vagy a' megnyert dolog, vagy a' gördült veszedelem oltya meg.

Nem minden viszketeg bódog Juliussal,
Fél utba szakad meg néha Pompejussal.

[72^a] Es így mindeneket méltábban viselek utcunqués tselekedettel, mint sem valakit okozhatnék vétkes conceptussal. *Mert*, másoknak esetekre tekintve, a' magunkét szelidebben viseljük.

Tyelile mond: a' főtelen éteknek kettő gonoszsa: Edgyikkel maga tsömörlik meg az Evő, másikkal a' con-

dolensek sirnak. Mitsoda békesége lehet annak, a' ki meg zavar sokakat, hogy nyugodgyék egyedül. Nem vénül meg az ilyen boldogság. Mert igen igaz, hogy a' mit ma látva sem hittünk, holnap tapasztalva bizonyítsuk.

Dümne mégis praesumál 's mond: Rosz ember az, a' kinek iridgye nints, puha ember az a' kinek életében semmi haszon nints, Mi tsak heába sapit az altum, a ki a' kotzkás graditsnak az alsó léptsőjére is irtozik lépni, én is e Credoba valék, mikor aláb nem nyughatám, hanem Udvari lévre vágyék. Mert a' ki testét a' szerentsére bízta, lelke is utánna tsusz.

Quo fata trahunt Virtus securae sequatur.

Tyelile mond: juté eszedbe? megmondottam vala, hogy az Uri gratiának Inassa a' disgratia, ennek egy oráig való izetlenségével elég borsos amannak esztendei, gyönyörűségeis, ilyen Instabilitásnak Istenünk szolgálattyyát postponálnunk, vakság. Ha te is Virtus Czipelűsébe járo vitiumiddal másoknak feredőt nem melegitesz vala, forraltad kádba te sem ferednél most. *Mert*, a' Szerentse azt kívánoknak előttök fut, tőle futoknak utánnok nyargal.

Uzé Polycratest szerentse sokáig,
Végre ki kíséré az Akasztó fáig.

[72^b] *Dümne* mond: utcunque ez meg van, ugy látom a' mit vetettem azt aratom, Vaj mi sokszor álmunkba Urak, 's émettünk rabok vagyunk. Mert a' mint fellyeb is meg mondatott igazán tartya azt az Etzaka árnyékkal, a' kinek szájába soha nem lát a' Nap igazat.

Aki magát adta Udvari Cséltaphoz,
Szerentséje ritka az igaz mondáshoz.

Tyelile mond: hát már ez anxietásba mi remén-séggel vagy? *Dümne* mond: mit tudok jó atyámfia mon-

dani; Ugy látom, Hajom ahoz közelebb hogy elmerüljön, mint a' partra érjen: Mind azáltal mind ezekben is meg sem lankadok 's nem is halgatok, hanem ha mezőm léssen, more Practico sok Leczkét mondok. *Mert*, a' jó Politicus, sem prosperitással nem elatus, sem adversitással nem confusus.

Prudentis cavisse Viri est mala, ferreque fortis;
Ut mala non metuat iste, nec ille ferat.

De mind ennyi incommodumimban is győttör leg inkább a' magam, Birám 's a te személlyed, győttör birám, mert tudom ki vagyok, győttör személlyed, mert tudom, hogy nem hazutz, és így te attol félhetsz hogy mutua conferentiánkért rámára huznak, én attól félek hogy hazug informatioval nem segítesz, mellyből azt hozom ki, hogy vagy Pokolba, vagy Purgatoriumba fogunk kezet. *Mert*, a' Persák azt tartják, hogy a' kiket az hazug relatio e' világon copulált, az ördögök sem divortiólyák Pokolba.

Ha harmintzba Drákuly meg tokmálhat veled,
Akazd fel bár magad, nem áll el mellőled.

[73^a] Tyelile mond: jó rokon Dümne, sem gyengeségem a Hohér kezét, sem resolutiom a' kényszerítést nem várja, külömben láttatnám osztozni bűnőddel, sőt intlek téged is, hogy küszöb előtt álló orádon avagy tsak, tiszta professioval a' második haláltól válts meg lelkedet. *Mert*, a' poenitentiának Isten nem hoszszú idejét, hanem minéműségét nézi.

Szivetlen száj zengést a' ló sohajtása,
Meg nyom Isten előtt ugy hiszem a' fontba.

Dümne mond: ilyen fatalis Casusba nem hebehurgyálkodhatom, hanem gondolkodom, és a' min meg nyug-

szom, értésedre adom. Mert nemes elméhez illik, magát a' Léleknek tartozkodva viselni.

Cum mihi sit Casus prudentia nulla futuri,
Quid sperem boni, quid metuemve mali.

Itt a' két Consodalisok (noha nem tudva) egymástól vég étzakát vőnek, mert azon éjjel Tyelile, vagy barátján buval, vagy kivánt véggel meg hala. *Mert* ha igaz, tsak ott kedves az Halál, a' hol készebben mint szomórábban várják.

Felicem vitam vis vivere? Spernito vitam.

Itt a' két vigyázatlan keseredett szivnek egymással való altercatioját a' Tömlőt szugollyába egy rab halgatá, 's szoról szora a' begyibe raká. *Mert* a' más nyomorúságába örömet vadászok, többet hallnak mint illenek, többet látnak mint kellenék.

A melly kis Birónak tört fazaka vagyon,
Nyár levéltől is fél hogy ne üsse-agyon.

[73^b] Reggelre kelve a' Király ismét székbe üle, holott ante omnia a' Dümne dolgához a' Mater nyula, 's a' Királynak monda: Anyádnak Lelke jó Fiam Király ha ártatlan vért ontasz ugy nem vétkezel, mintha a' vérszopónak fegyvert adsz kezében. Mert az ártatlannak vére, halálával végeződik, de a vérengező torka soha meg nem telik.

Eleven lelkekkel pokol sem telik meg,
Hólt Bárány nyuzással Farkas sem fárad meg.

A' Király Annya sarkantyuzását meg uná, 's az Assesoroknak meg hagyá, hogy a' Dümne dolgát végezzék el; Mellyre nézve az Ország Birája fel áll, a' Regnicolákra

fordul 's mond: A Király mit parantsol hallyátok; Azért ki, ki ha mit tud, mondgya meg 's im ez hármát elnyeri: Istennél kedvet lel; Embereknél hitele lesz; A perben forgo dolog is a' gyanotól meg menekedik. Mert, nem lábunknak, a' kalauznak köszönnyük az egyenes ősvént.

Világba hitellel gyano nélkül élni,
Jó, de mind kettővel jobb az Istent félni.

Itt mindnyájan le tsüggedett fővel halgatnak vala, mert Dümne versutiajaba nem forgottak vala, és így mai errorral holnap ratiojokat maculalni neheztellik vala. *Mert* vajmi nehezen dorgálhatnak azok másokat, a' kiknek otthon lévő Istenektől nintsen szabadságok a' szollásra.

Mit vagdal az a száj másokat mind egyre?
Ki száját honn, lelke pofozza mind egyre.

Dümne a' Congregatiot halgatni látván, szeme könyvezve [74^a] szive repdesve az egész gyülekezet előtt így allegál: Vallástokba 's Politiátokba vastag Praelatok, kik mind a' két Forumot pallerozzátok, ha én halgatnék is, mindnyájtok némasága ártatlanságomra ezer bizonyosság; mind az Alperes a' mentségtől elrekesztessék, vak Pogányság 's Viski fogás. Minek okáért kénszeritek arra a' kit vallotok 's nem hisztek, hogy azt mondgyátok a' mit tudtok. Mert, a' Poklot az hamis Tanuknak fűttik bé hétszer.

Külömben is non observatis observandis, hazugságával ki ki járhat ugy, mint im ez Doctor rüdegségével.

Historia. Egy nevetlen Városba, Solidus és Sordidus nevű két Doctorok lankak vala, szokása szerént a' rosz világ gyakrabban a' jokon tsiripelvén, Solidus (így!) szeme fényétől meg fosztotta vala, 's azzal Sordidus pro-

fontyát fellyeb tsapta vala. *Mert* az Udvar a' szeren-
tsésekre, és nem a' jókra helyhezteti a' jótétemént.

Succedunt summis optima saepe malis.

Nem lehetővén Solidusrol visussal, tsak sensussal 's tactussal, doctorizál vala, melly miá a' tudatlan kősség Sordidusra szorult vala, kinek praescriptiojával sok Genealogiának nyaka szakadt vala. De mind ezek felett nagyobb e' vala, hogy a' királynak egyetlen egy gyermeke s el adó Leánya ágyba esvén, mind a' két Doctort sistálák, Solidus mint expertus Mihrán nevű orvoságért Sordidust a' Király Patikájába igazitá, kiis hogy ne láttassék tsak amannak dispositiojával Inaskodni, azt mondá hogy ő azt az orvosságot tsak iskatulyárolis ismeri, lévén azért hasonló edényekbe orvosság is 's méregis, ezt ivá meg a' Solidus vaksága, s a' Sordidus tudatlansága miá a' Király Leánya 's meg hala. Noha jó praevisioval a' [74^b] készítővel kell vala elsőbe meg kostoltatni. Mert heába szántották meg azt a' földet, mellyet a' boronálás után vetettek bé.

Van olly áros a ki, nem tudja mit vészen,
Mint a' ki kantzába bak paripát hiszen.

Igaz azért ezekből hogy sem hazugsággal justus Testisek nem lészünk, sem horgas nyillal a' Czélt nem talállyuk. Egyéb aránt én e Causába tsak azokat agnoscalom Tanuknak, kiknek szavokhoz sem adathatik, sem vétethetik. *Mert*, nem finum az Ezüst a' mig sz . . ik.

Mi nem soknak van ma Finumos ligája,
Sok fa ég addig el mig el fogy salakja.

Itt egy Assessor Dümne ellen fel áll 's mond: jo rokon Dümne noha mindnyájon felőled vagy egy hiszembe,

vagy rossz hiszembe, de így vagyunk a' mint mondom 's tudd é miért? mert belső rothatságidnak, tsak külső fél-szogségid is nagy jelei: im e' szerént.

Cave quem natura notavit.

A Praesidens a' Király parantsolattyából kíváná hogy az Assessor e mysteriumot fejtse meg citatio nélkül, ne légyen allegatuma, mint egy gyujtatlan gyertya. *Mert*, ha te ditsősségednek tartod annak beszéllését a' mit tanultál, mi is hasonló szerentsének tartjuk annak halgatását a' mit meg akarunk tanulni.

Bocskor is ropja ugy noha ő csak csuszog,
Mint karmasin kaptza, maga ő csikorog.

Az Assessor mond: ugy olvassuk hogy valaki felet-téb kutag, jobb szeme balnál kisseb, szeme szaparán pillog, [75^a] orra félre hajlott 's gyakron szuszog, homloka ki düllyett, szeme bé süllyett, tetova fireg forog 's sokat pislog, az ilyen proportio minden versutiának moslékos Désája; Jol meg nézve mind ezek Dümneben meg vadnak. *Mert*, gyakorta inkább tartoznak a büntetések a' példákra, mint a' vétkekre.

Dümne mond: az Isteni dispositio sem botlik, sem favorizál; ha praemittált Notabeneid az igazat a hamistól distingválhatnák, sem a' Peresek Tanuk után nem járnának, sem a' Birák a' székházhoz sententiazni nem járnának. Tovább, következhetnék az is hogy sem a' jok nem ditsértetnének, sem a' gonoszok nem gyaláztatnának, mert lehetetlen lévén hogy valaki, proportioját alkoto Istenének praejudicalhasson, sok jok, kik a' Teremtésben Istentől valamivel notáltattak, a' te censurád szerént posthabitis omnibus de jure servandis, született fel-

szegségek szerint immediate kárhoztatandók, ellenben sok gonoszok sine nota naturae lévén, igazítandók volnának. Tovább még is a' te voxodból ki jó ez is, hogy a mely Urfiak nem az Urak Tükőrei artzul, azoknak Attyok, vagy kocsis, vagy darabont, ellenben ha a' Darabontné Fia Uri szint mutat, azoknak is Apjok sem Csatlós, sem Fellajtár; Mivel azért a' te synonymád engem solvál inkább mint grával, tsuda, tanulatlan Letzkédet hogy is kezded el. *Mert*, jobb vólna gyengeséggel nem kezdeni, mint gorombául a' véget másra bizni.

Non tam difficile est credere quam facere.

Itt a' Nappallal a' Tanáts meg szűnék, és az egész Tracta- [75^b] tust a' Királynak be adván, ki ki, haza méne s Dümne-is a' Tómlőtzre, honnan is meg irt más fél szemével kitekintvén egy ismerőjét meg láttya 's oda szollittyá, kitől midőn Tyelile felől tudakoznék, amaz nagyot sohajt 's mond: Vajha ugy vólnál mint ő, a' máin sem busulnál, s' a holnapitól sem félnél, mellynek szomoru notájánál Dümne is így dudol:

Sirathattyá méltán szemét, aki elvesztette fényét,
De inkább tépheti szivét, ki halva hallya reményét.

Ismerősse Dümnet hogy már vigasztallya 's mond: Jó Atyámfija Dümne tudod hogy valakire ez a' rosz világ borát köszöni, tandem quandem seprejét is meg itattyá véle, senki Rosáját ugy nem szedi hogy tövissével meg ne szurná, senkit ugy nem vigyorogtat, hogy ne pityeregtetné; Egy szoval a' Mindenható Isten, egynek engedtlenségéért, mindeneknek halált izent. *Mert*, nem arra kell ragadni a' bűnnek, a' ki intet, hanem azon kell súlni a' ki nem engedett.

Mi nem pásztort vernek ló dézségéért,
Tulkot és nem bérest a' járom törésért.

Dümne valamennyire recolligálja magát, és *Tyelile* virtussin tsudálkozik 's mond: jo barátom Ruzbe, eléb el fogy időm, mint *Tyeliléért* való bum, mert több generositassi közt olly zárja volt szívének, hogy ha ki mit conservandi gratia belé tött, hanem ha feneke esett ki, soha koltsal meg nem nyilt, holtig való sirásom tsak ez egy qualitássát sem gyászolhattya eléggé, halállal hálálnám jó tétét, ha a' *Bilints* engedné. *Mert*, meg halván hű *Tarsom*, szinte ugy [76^a] örülök meg halni, mint ő nem kíván meg térni.

Igazán mondani lássam meg tudnádé,
A Félbe maratt sziv, életé-halál e?

Rúzbe mond: ha *Tyelile* meg hült, több barátid melegek, tsak egynek emlegetésével nem mindenkor jó sokat elfelejtenünk. *Mert*, az ilyen dolog az emlegetőnek gyűlölséget, másokban idegenséget szerez.

Még *Turpis* is bánnya ha mást mondnak szépnek,
Sőtét a' *Nap* soknak, ha fénlük tsak egynek.

Dümne mond: mert én is olyan hiszembe vagyok, hogy valamig te élsz, sana meditatiooddal minden incommodum sopiálodik, kihez képest intlek, hogy szép prae-missáid szerént, hozzám való relatiooddal ülly *Tyelile* helyére, és valamint à modo imposterum a' király körül arántam érepsz, adgy hirt. *Mert*, a' ki a' fejünk felett való pallosnak vét ellene, tsak erejével szabadit, de a' ki a' habok közzé jó utánnunk, halálával kíván eleveníteni.

Cur similis similem sibi quaerit, amicus amicos?
Uno nemo potest in pede stare diu.

Itt Ruzbé a' kivánt relatióra kezét ada 's nagy fizetést nyere, mert ama korsó Aranyat, mellyet Dümne 's Tyelile el ástak vala, Ruzbével ki véteté 's a' Tyelile részit néki adá, és így Ruszbe is magát mindenüvé bé furván, hol fél, ⁽⁸³⁾'s hol két füllel kémeskedik vala, és mindeneket Dümnének reportál vala. *Mert* a' ki a' jutalmat neveli, hiveit erősíti.

A csontotskát néha csak egy Ebnek vetik,
Interim házunkat százan is kerülik.

Más napra kelve, a Mater a' Király látni méne, és a' be- [76^b] szédben Dümnére recurrál, 's mind a' Király haesitantiáján mind a Dümne resolutioján excandescal 's mond: ha szóllok, mondj igazat 's bé török a' fejed, mert a' Királyoknak nints keserűb Tubák az igaz mondásnál. Ha halgatok Anyai kötelességemnek renunciálok, de talám jobb szivem terhét igaz mondással le tennem, mint halgatással lelkem sebét nevelnem. Hireddel légyen azért jó Fiam hogy ha mind Dümnének, s' mind az ő Versutiajával be tsuszott zürzavarnak egy vágással nyakát nem szakasztod, bizony holnap mind magad exiliumba mégy, 's mind Országod periculumba ég. *Mert* ennek tsak el kerülése kezedbe, de belé esvén fel kelésed nints hatalmadban.

A monyatlan harang sem gyűjt Ecclesiát,
Köszvényes talp sem jár, sem ugrik hophajdát.

A Király mond: Jó Anya ma légy itt, talám praesentia d'ba Dümne Causája el igazodik: Itt a' Mater meg marada, és a' Király congregatis congregandis, midőn az impositio szerént minden módon strictizalva a' végre sietnének, sem pro, sem contra senki semmit nem szólla. *Mert*, hazug attestatioval a' meg szabadulható Dümnettől

is félnek vala, 's a' hazugságnak szokott consequentiájától tartanak vala.

Aspiciat lucem qui vult damnare tenebras.

A Dolognak haladását látván a' Praesidens, Dűmnére fordul 's mond: jó Atyámfia Dűmne, noha külső circumspectioval mindenek halgatása téged solvál, de bizony belső meditatioval mindenek Credoja grával, kik előtt ilyen postpraedicamentummal mi haszna élned? En javallanám hogy lappangó [77^a] Commissaidat ultro profitealnád, 's azzal vagy magadat e' világból, vagy tömlőtzből eliberálnád, vagy a' világot versutiád ellen securálnád. Mellyel magad után e két jót hadnád. Az utolsó napi félelmet a' mai kinnak praeponálnád, secundario pedig holott mindenek láttják, hogy prompta eloquentiával minden objectumoknak refutálásában incomparabilis dexterizans vagy, tamen generosa resolutioval és heroica magnanimitiával mutatnád magad ki, mellyik kőbe bottoltál meg, 's hálnál jó hirrel meg. *Mert*, a' boldogságnak graditsa kettő, az elsőn nem vétkeznek, ott az ártatlanság tart meg, a' másikon a' bünt esmérük meg, itt az Orvosság gyógyít meg,

Eperj fa levélből az idő Bársonst sző,
Savanyu Egresből idővel must 's méz nő.

Dűmne mond: A nem mostani Törvényszéknek Assessor, hanem a' meg holt igazság Tábla Fiai soha talámmal Embert sem sententiáztak, 's sententia nélkül baromnál egyebet nem is exequaltak, ha ti ranchoros szível az igaznak nézésében szeme fájok vadtok, vétkem 's ártatlanságom közt ki tudgyával haereáltok, hát én, hamis professioval magam vére ellen Isten eleibe hogy álhatok? kinek kinek magához lévén közelebb való 's

több jurisdictioja, azt a' gonoszt, mellyet mások aránt sem szabad intentálnunk, magunk vérünknek kiontására, lelünk periclitantia nélkül hogy attingálhattyuk? *Mert* a' koporsó előtt hazudók a' poenitentiában ritkán végeződnek, soha nem nőnek.

Ritka a' gratia az utolsó órán,
Ha vólt a' Keresztfán, nints az Akasztófán.

Azért jó Praesidens Uram, ez aránt való censuradat add annak [77^b] a' ki fogadgya, mert ha ugy szolsz mint intő, Tanátsot egésségesebbet várok, ha ugy mint oppugnans, Biróhoz nem illik. Ez ideig a' köz jónak tántorgás nélkül vóltál ki szolgáltatoja, ha vénségedre tsak az én beteg ügyemmel köszvényesedtél meg, légy sánta, *Mert* az hamis pénzre nem ütnek igaz bélyeget.

Judicibus plusquam juri studuisse juvabit;
Hos tibi, quam leges, conciliato prius.

Egyéb aránt symphorizálással járhatz teis ugy mint im ez Karulyos Inas.

Historia. Egy Ille nevű Dominusnak, egy Illa nevű Dominája vala, olly szép, kinek mássát tsak maga a' Tükörbe és a' kettőst láto kantsal látták vala, ez egy tekintettel száz hajtó kopónál többet vadász vala, jámborsággal sok fekete Apátzánál fejéreb vala, honn ülő, halgató, jó szövő, jó fono, le néző, meszsze látó, nyájas nem dörgőlődő, egy szóval Aszszonyoméek sokan is szükön birnak vala azzal, a' mivel ő egyedül vala gazdag. *Mert*, a' Czifra Czégérek nem a' Testet ékesgetik, hanem a' Léleknek tulajdonságit árullyák.

Az Isten rajzoltát corrigáló Dámák
Mit tudgyák mit tésznek a' régi szent fámák.

Vala Illének egy Famulus nevű szolgája, eredeti szerént suspecta Natio, Urának Karoly hordozo Inassa vala, természeti a' Continentia aránt nullum jussal Donataria szíve Tűköre minden motskokkal poros, szeme fénye hunyorgással homályos, ki minek előtte Urának foglyászna, Ura foglyának botsáta, holott midőn mind Tőreiből s mind Hálóiból ki szakadott vólna, extremumhoz foga. Mert a' Lelki esmérettől el butszuzott ember, nem azt tselekszi ami kellene hanem [78^a] a mire tilalmas czélya izgattya.

Az erős száju ló nem nyargal zabolán,
Vakjába addig fut, hők huppan homlokán.

Ez a' gonosz szolgál két Publikánt szerze, és mindeniket maga idegen nyelvén egy egy sententiára tanítá, az egyik azt recitállya vala, hogy én Illát a' Portariussal láttam, a' másik azt mondgya: én nem tudom mit láttam, de tudom hogy szégyenletemben tsak meg nem hóltam, de a' Gazda ezt a' nyelvet nem érti vala; Többi közt egy nap az Inas nemzetségi is elérkezének, kiket a' Gazda meg vendégle, 's a' vendégség közbe az Inas is a' madarakat a' Gazdának ajándékozá; Inter pocula a' Madarak zengedezvéen, valamint annak a' Deáktalan Gazda örül vala, a' Madarak nyelvén értő vendégek, a' prae-memoratus Rythmusokat meg úgy szégyenlik vala, a' Gazda a' vendégeket confusiojokért mind addig sarkantyuzá, hogy a' Madarak mysteriumát ki tanulá, kin a' Gazda vagy elájula, vagy felindula. Mert sokszor vagyon hogy házunk fogyatkozásit nem tudjuk, 's mások akadályit halgattjuk.

Scis nihil, et nescis te quoque scire nihil.

Hitván Gazda, a' midőre recolligálhatá magát, a' Madarak ortzátlan énekén irul pirul 's vendégit követi,

mivel ő semmit a' sonusnál többet a' recitantiába nem értett, ezt a' vendégek is elhivék. Mert ugyanis bolond Butsu 's nem egyéb a' maga kárával és más haszna nélkül járó gratuitus.

Ez alatt a' Madarak hazug Praeceptora is elé ugrik 's mond: a kiáltók éneke a' látott valósággal sunt synonima, ha kivántatik jó [78^b] szolgád is azont asserallya. Itt a' Gazda annál inkább totus quantus infectus, eo momento Felesége exequálására szökik. Mert praesumptio et Praecipitancia carent ordinantia.

Csipik vállu légy bár 's akar hebehurgya,
Béred nem Moses lesz, lesz a' Choré soldgya.⁸⁴⁾

Itt a' szegény Illa, firfánk Illétől nagy nehezen meg nyeri, hogy egyet kettőt szollyon 's mond: Jus Gentium ellen van, hogy inaudita altera parte Törvént tegyenek, kiváltképen a' Gége aránt Mediát vágni, irreparabile lévén, annak jutalmát még Pokolban is Notabénébe tartják. Mert az ártatlan vérnek gehena sepreje.

Azért ezeket perpendálva a' vér ontással ne siess, mert szelességeddel azt veszted el a' mit birsch, el sem éred a' mit üzsz. Ha az arra való érdem elucescal, quod differtur non aufertur, ha pedig külömben leszen a' dolog, egy orai türközéssel azt nyered meg a' mit holtig való pityergéssel sem reparalhatsz. Mert a' törvénytelen Urnak, bánat az Inassa.

Töbre többet kezdünk 's kevesebbet nyerünk.
Vakot vetett kotzkánk, nagy ködök esömörünk.

A Gazda felel 's mond: hitván Aszszony, ez oktalan Madarakat ravaszszággal nem Causálhatod, mert az genealogico jure tsak az embereké, ezek pedig infallibilter praesentálják tsak azt a' mit látnak, a' Madarász is pedig

e relatioban ezekkel conformis, tudod jól hogy efféle casus nem olyan, hogy abból nyelvelkedéssel valaki purgáldogyék. Mert a' fajtalanságban esni könnyebb, mint ki gázolni.

[79^a] Venust vak Vitézi későre tágittyák,
Némelly elhagyók is néha meg sohajtyák.

Illa felel 's mond: tsak ne hirtelenkedgyél, az igazság consequentiajának örömet subjacealok, de kérlek observatis de jure servandis, e dolognak nyomozásában légy igen cautus, Mert discreti et indefessi agendo adunk Lelket a' meg nyeredő dolognak.

Exitus est Testis qui sine labe fuit.

Ille Illát kérdi 's mond: E dolognak tovább való nyomozásában mit praesumálsz? Illa mond: E furiosa materiat leghamaréb vendégid sopiálhattyák, kik Famulusoddal mind conterraneusok 's mind collingvisták, azokkal a' Madarakat kérdezd meg ha praemittalt repetitiojoknál, azon nyelvből többet tudnaké, ha tudnak, Fiát voluntas Domini; ha nem tudnak, azé ez a' ravaszság, a' ki tilalmas Foglyodat, görbe szívének horgas körmével el nem kapathatta. *Kíhez* képest azért kell a' jognak mindenkor vigyazniok, mert a' gonoszok soha nem alusznak

Pap tüzet azért fu hogy oltat gyujthasson,
Ördög is azont fu hogy gyultat ólthasson.

Itt mind a' Gazda 's mind a' vendég az Aszszony kívánságát ratificálák, 's mind Madarat Madarászt sistálák, holott elsőben is patiens Illa allegál 's mond: Te Tatár ijnál horgasabb, néma Papnál hazugabb a' fejed felett állónak felelmére kénszeritek, mondj igazat mint a' nyil, ha a' aanctuariumra való egyenes gyököntésben

valaha jártamé félen, hitván testem fékemplőjét la-[79^b] bilis ductusomra biztamé, a ki nagyobb, szemem szűzesége, katzér tekintettel hol romlott meg? Mert, igaz az, hogy a' nyargalodzó szem nem tsak bé botsátó ajtai, hanem bé rángató karjai minden latorságnak.

Mikor láttad hogy lineán kül hágtam?
Reversalisomat horgason irtam?

A' szolga retractalni, secundum ritus seculorum inkább szégyenlé mint akará. Mert olly meg veszett világ ez, hogy készeb tagadással hólnap örökké égni, mint sem confessioval ma egy kissé pirulni. Ez ebusussal ez hamis szolga is hazug praemissait repetalni kezdé, de nem végezheté, mert inter jurando a' kezén lévő Óllyv egy sujtással mindkét szemét ki tsapá. *Mert*, méltó hogy valóságot se lásson, a' ki a' semmit esküszik hogy látta.

Sunt etiam quorum lumina luce carent.

Dümne mond: Ezek azt mutatnák ha kellene, hogy senki a' mellyekben vak, szemes ne légyen, hogy a' mellyekben szemes kívánna lenni, vaknak ne talaltassék, mikor a' bolondok hályogoskodnak, az eszesek jól vigyázzanak szemekre. Mert a' veszteglő idő, a' hasznos szót is lakat alatt tartya.

Audi, suffer, tace si vis vivere cum Pace.

Itt Dümne dolga ismét suspendálodék, noha hallomással 's monda mondával a' vén Regina valoba dőfőlé a' Királyt, melyről akarván a' Király Annyától érteni, adott hűtíre relegála. Mert, a' ki embernek adott hűtiben hamis, Istenhez sem igaz az.

A Király Annya szállására mégyen 's a' Párdutz Urat hivattya, ki előtt expositis exponendis kéri hogy

ne késsék az attestatioval [80^a] különbben bizonyosabb sokak veszedelme Dümne halálánál. Mert az irritáladott Medve, az Oroszlán bögését sem mindenkor fűtyöti, az Oroszlán pedig néha tsak a' kakas Szotol is meg ijed.

Fel támadhat 's árthat a' meg hólt is néha,
Kivel mit gondolok, Bűszkék mondgyák noha.

A Párdutz Ur mond: mit hallottam 's mivel tartozom mind tudom, relatiomot halasztottam eddig is azért, mert a' Király Dümne fiduciajában Fidus, mások relatiójában diffidus lévén, pusztá Malomba hegedűlni resteltem, már pedig taliter qualiter hozzá gyanos lévén, a' fundamentumra könnyű építeni: Ugyan is Uram hasznát, Hazám securitássát látván hogy mulatnám el, a' szerentse nékem tsak marhámot veheti el, hűségemet meg nem változtathattya. Mert a' jótéteményt akar el halgassuk 's akar el felejtsük mind egy.

Jóért jót nem fizet, Feledség, 's a' Restség,
Istennél mind kettő egy arányu vétség.

Ez Ultima Congregatióban a' Párdutz Ur fel áll 's mond: Vala olly Nap, mellyen in Foro inanimadvertentiae, a' Tyelile és Dümne disceptatioja, mind azokat, a' mellyek eddig kód alatt vóltanak, az én hallatomra in pura realitate revellálá; vagyon Társom erre, mert hasonló adtestatioval halgat a' Tómlóczben egy Rab, sistaltassék 's az is azt vallyá a' mit Dümne, vigyázatlan faragással sub honesta custodia ki kottyantott. E két Fassio azért Juridice salvificalodván, Dümne halálra damnificaltaték. Mert nints [80^b] ott mentség, a' hol jó bizonyossággal világos a' vétség.

Nam quid opus verbis est, ubi facta vides.

Más napra kelve minden rend fel gyüle és in praesentia omnium, per secula tartó Notáját Dűmnének bé irván, hét napi hét féle kinok után, a' Nyelvénél fogva akaszták fel. Mert a' ki Urát 's Hazáját zavarja meg, kedvező büntetésben esik, ha tsak életét veszti el.

Qui mala multa facit, patietur multa vicissim.

Est tibi nam Crux in pectore, Corde Satan.

Dum stultus desidero scire, superbus honores
Ambio, vilis opes : inter-ea inter-eo.

Ambitiosus avi par, avidusque Cani.

Igy járnak azok a' Versuta Politiájuaik, kik mint-hogy azt vélik, hogy ők már a' szerentsének minden ostromlasin tul vadnak, középpen akkor merűnek el. Mert mivel az ilyenek a dolgokat, nem a' rövid napok szerént, hanem a' meszsze kandikáló nyughatatlan elme szerént folytatták, tsalhatatlanul ezek körül az Élet Halállal, a' Halál veszedelemmel forgodik. Mert az Istenek azt keresik meg valamidőre, a' mit az Emberek el nem akarnak hadni sem hamar, sem későre.

Van egy kis hatalmad a' bűn kerülésre,
Ústőkön fogva kél bűn, a' büntetésre.

Igy végződnek az olyan dolgok, amellyeknek el sem kell vala kezdődniek.

[81^a] A versutus ne hidd mert nem boldogul,
Nyaka szakad vagy akasztófán meg fűl.

Jól vetett ágy mind végig nyugodnod hágy,
Az Ágy nem lágy mikor töbrről többre vágy.

Urad 's Országodhoz légy hí 's légy igaz,
De Hitből fély attól, a' ki szent 's Igaz.

HARMADIK RÉSZ.

Az edgyet értőknek, előmeneteles
barátságokról.

A Király mond: Tapasztalva hiszszük Szentséges Pater, ⁸⁵⁾ hogy a' syncerusok közzé quoquo modo ingredialt Intercáfárok (így!), azoknak egymáshoz való candida relatiojokat nem tsak meg zavarták, de azt végben vivén, ugyan azoknak kaponyájokat sok ártatlan vérrel, megis kotzogositották. Végre pedig latrul főzött korpa czibréjeknek seprejét, mint hamis Kukták ők is meg itták. Mert vétkes életünknek veszedelmes kimenetelit akkor subscribaltuk, mikor mások ártatlanságának nem kedveztünk.

Kegyelmesen kérjük Kegyelmedet, svavis allegatioval jelentse már azt is, a' fidus familiariusok Unanimitássoknak mi hasznát vészik? 's gonoszakarojok tollálásában hátokat egy- [81^b] másnak vetve, minekutánna azt is megnyerték hát annak mi izit érzik, midőn magok privatuminak, jo akarójok commodumit elejekben tészik.

A Doctor mond: Felséges Király a' mennyei Koronát méltán az az igaz Király viseli, kinek animadversiojából fogyatkozásával nyert 'bellyegét a' Hóld ma is viseli. A perfectionak lerajzoló régi Vásárbirái azt mondják, hogy e' rosz Világ Kováts házi sokadalmában, bótsosebb Capitalis summa nintsen (ha van) mint az igaz jo akaró. Valamely Consodalitás, ilyen synceritással bélyegzett Tallerral gazdag, vásárolhat az mindent. A mi nagyobb, in prosperis egymás javát nevelik, in adversis, a' mint lehet segítik. Mert ugyan is egy szem sem lát oda, az hová kettő, a' Nyil sem találja Ijv nélkül a'

Czelet, A Conformis sodalitast commendállya, im ez meg edgyezett Holló, Egér, Galamb és Őz példájok. ⁸⁶⁾

Historia: Ugy olvassuk, hogy Samaria tájékán kies folyamatokkal hires egy Cseréje vala, mely a' mint külömb külömb féle madarakkal, vadakkal bővölködik vala, ugy a' vadászok sem igen tagittyák vala. Egy Holló egy fa ágán fészket vervén, a' fa leveleiről im ez letzkét, ubi bene ibi Patria, recitállya vala. Többi között egy Nap fészke fájának tetejére szálván, tétova néz 's láttya, hogy egy Vadász, Tőre karján, Tarisnyája hátán, Leguminai markán, köntös allya fel aggatva, postán mégyen 's feléje tart, praevisioval az Halló (így!) egy lyukba buvék, 's onnét né- [82^a] zi mit akar a' Vadász, ki érkezvén Törét, a' Hollo fája alatt meg hányá s a' szemetskéket is el hinté 's maga meg buvék, azonban egy néhány Galamb ott el menve megszállanak, kiknek Vezérek *Matuka* ⁸⁷⁾ nevű Bölts vala, a' Galambok az el hintett szemetskéket látván, eretlen appetitussal néki rohanó félben valának, midőn Vezérjek adhortállya 's mond: minden szemhez ne kapjatok, ha idétlen kivánsággal veszni nem akartok. Mert, a' szemmel látott gyönyörűségek, készebbek a' lábat meg akasztani, mint magokat a' szájjal meg kostoltatni.

Az éh Galambok mondnak: Sz emetskéktől üres begyel sok semmivel telyes hassal, a' látott profontól, nuda parabolára, nem recedálhatunk, nem hallottadé, hogy az éh ember, a' veszedelemmel is ujjat von. *Mert*, az utolsó spízfze jutottak: nem a' lassu Tanátsnak, hanem a' jelen való kénszerítésnek engednek.

Itt a' köz legények, Principalissok binaria repul-siojának sem engednek, de inconsiderate, nagy mohon a' szemnek esnek, holott *Matuka* praefatioja szerént, rabok elébb, mint vendégek lőnek. *Mert*, a' melly igaz-

ságot ma hazug szájjal hazudtoltunk, holnap kezűnket arra téve igazittyuk.

Nyavalyás Matuka Vezér, adhaerensinek rabságokon szányakozva, azokat objurgállya 's mond: avagy nem meg mondám é, hogy a' főtelen kivánságnak ősvénye darabos is, veszedelmes is? és valaki azon siet elesik. Itt a' Galambok, vagy Hadnagyok feddését szégyenelve, vagy a' lesből nyargaló Vadásznak kegyetlenségét rettegve, verdődni kezdének, és ki ki magát solválni igyekezik vala, kik-[82^b]-nek haszontalan különös tépelődéseket Matuka Vezér admirállya, s ujjában mond: Embertelenek vadtok, mert ki ki tsak magának és nem felebaráttjának segít, bezzeg ti sem ama Csonakból ki merült syncerusok vagytok ám, kinek midőn egyikét a' Hajos ki akarná rántani, nem adá kezét, mig Társát ki nem fogatá. Ha mutua amicitiaával egymásnak nem succurráltok, avagy tsak közönséges jotokat szeressétek, és simul et semel rözgölődgyetek 's talám több hasznát vészitek. Mert, hihetőbb, hogy mindnyájotok ereje a' Tört felemelje, mind edgyitek szabadulása azt el szakaszthassa.

Unita Virtus az, melly nagy erőt meg győz.

Fél ölfás Fördőből, nem jön igen nagy gőz.

Itt a' Köz legények, Hadnagyok insinualásának obtemperálva, egyszersmind kezdének legyezni, kiknek edgyes erejek a' Tört fel emelvén magokkal viszik, melly dolgot a' vadász vagy nevet, vagy tsudál. Mert, nem olly nehéz vala néki a' más madarának el szaladása, mint tulajdon Törének el vesztese.

Gondolván mind az által, hogy talám valahol meg akadnak 's Töröstől le esnek, sokáig kíséré.

A Hollo ez actat a' lyukból kandikállya 's mond: e raritást, a' Csudák közzé irom; mert sok madár toll

nélkül, sok vadász, Madár 's Tőr nélkül marad addig, mig ezen formával valaki illudaltassék. Mivel pedig az ilyen Casus velem is köz, méltó hogy dolgokat kimeneteleig tanuljam. Mert a' fenn állók akkor intetnek, mikor az el estek hevernek.

[83^a] Nocumenta documenta.

Itt a' Galambok Hadnagya Matuka, látván, hogy a' Vadász Tőre persvasiojával legenyit nyomozza, hadát a' havasok felé teríti, kik midőn a' Vadász szeme elől el multak vólna, meg tér a' Vadász és vagy desperatus, vagy damnificatus, haza kullog. Mert, a' vallott kárnál, a' reméntelenség nehezebb vala.

Mi nem azért sirok, hogy lovam el huzzák
Hanem hogy az árrát soha meg nem hozzák.

A Hollo pedig mind a' dolognak ki menetelit, 's mind abból experienciát praesumálva, a' Galambokat indefessus kíséri vala. Mert a' Hajó töréstől a' fél, a' ki szenvedte, de a' kerüli, a' ki irtozva nézte. A Galambok, a' Vadász aránt való scrupulustól tágulván, Vezérjeket Matukát, szabadulásoknak remediumáról requirállyák vala. Matukának egy Zirek⁸⁸) nevű régi és fidus Egér baráttya vala, kit quoquomodo Matuka proclamal, 's az is compareal, és Galamb baráttyát conjunctussival békoban látván, félig vagy meg hala, vagy elájula. Mert az hirtelen Casusok, eszünket hamaréb, mint a' Tolvajok subánkat, vészik el.

Hitván Egér, midőre magát recolligálhatá, Galamb baráttyát alloqvállya 's mond: nem tanulatlan alattad valóidnak megakadásokon, hanem nagy dexteritásoddal, a' te megbotlásodon bávaszkodom. Mert nem méltán vár-

hatna az a' Ház változást, a' hol a' Gazdában egyedül vadnak meg, mellyek az egész Ház népben kívántatnak lenni.

A Galamb felel: tudde hogy a' kinek Isten veszedelmet készít, annak az idő mérget nyujt, mézet gyűjt, szemet hint 's léppel kint, tsak el hidd ám azt rokon, hogy valamit arántunk [83^b] tova fel meg irtak, ide alá abba, tsak remora sem lehet, könnyebb a' Halaknak az Aerben repülni, a' Madaraknak a' Tengerbe költeni, mint az Isten végezésének meg bomlani, dexteritásomon se tsudálkozzál, mert a' ki azt nékem adta, hatalmasabb vóit azon rést ejteni, mint én intactè meg tartani. Mert, az esetek, senkivel örökös frigyét nem tésznek.

Isten subscriptumát
'S annak czeduláját
Könyvünk sem mossza el,
'S Tűzünk sem gyujtya fel.

A' Mus Gazda mond: igazán mondd, mert ugyan is valamelly köntöst abban a' mihelyben, akar Coronával galléroztak akar tövissel prémeztek légyen, de, valakihez azt szabták, bizony fel is kell venni 's el is kell viselni. Mert, tsak azok lehetnek meg is, 's mulhatnak el is, a' mellyek hatalmunkban vadnak, azon kívül valóknak pedig, a' szükséghez képest kell lenniük el-mulhatlanul.

Sok dolgok, nekünk nem tetző uton érik el a' kívánt véget, nintsen soha olly nagy, vagy kitsin intervenientia, melyben azt folytató Isten, valami sanumot nem timporalt volna, ha mi nem láttjuk is, mert az ideig eltitkoltatott dolgot, a' reméntelen jó vég tészí gyönyörűségessé. E szok után az Egér ante alios omnes, régi barátján kezdé a' tört rágtsáulí, melynek a' Vezér Galamb renuál

s' mond: elsőben adhaerenseim kötéseket solváld, 's az után a' magam tsomóit vájkáld. De itt az Egér praecipuo affectu ductus, baráttya kérésére keveset fityőt, dolgához lát, kit a' Galamb ujabban megriaszt 's mond: Jó rokon Zirék, ha nékem kedveskedni akarsz, azt tselekedd, a' [84^a] mit én akarok, 's nem a' mi néked tettik. Mert, ott a' szeretet nyilván való, a' hol jó akarónk kedvünkre hajló.

Az Egér ujab tsudával felel 's mond: ezt a' Letz két iteráló! 's recitálad magad életének renualva másokéval metzesz, vagy magadhoz való kötelességedet felejtve; másokhoz való addictioval mit nyersz, ki parantsolta a' szeretetet in comparativo?

Vagdalkozunk úgy van néha Országunkért,
De hartzon le vágunk mást magunk fejünkért.

A Galamb felel: jó barátom Zirek, dorgálásodnak fundamentoma rossz lévén, ha építész is rá, le tőrök, mert subjectusimnak Protectionalejokat az én nevemre irták, az Inspectoratustis körülöttek rám bizták, tovább a' Vadásztol is, earum virtute unita szabadulván én is, edgyes Jussomnak jussok méltán praejudical; a' te Conceptusod szerént én, ezek nélkül mi haszonra élek? hiszem ha úgy kellene is lenni, igasságosabb hogy egynek halálával sokaknak élete tartassék meg, mint sem egynek haszontalan életéért, sok jók hallyanak meg. Mert az Atheusok szoktak mások nyughatatlankodtatásával magoknak tsendességet vadászni, a' jó királyok pedig, nem is pausálnak, míg az Incolaknak békeséget nem vásárolnak.

Az Egér mond: a' király a' kősségnek Lelke, de vagy jobbra, vagy balra, a' sziv is a' testet ebreszti, vagy jora, vagy rosza, készebis az egésséges sziv a' lankatt

tagoknak segíteni, mint sem az egészséges Test, az inficialodatt szívet reparálni. Mert sok ezer (testel) így betegek gyógyulnak meg addig, míg egy badgyatt szív helyre áll.

Szív orvoslására ne keress bár Doctort,
Heába iszol itt, Balsamumos Canfort.

[84^b] A Galamb mond: igazán allegálsz de nem ide való, mert én azon is haereálok, hogy ha elsőben az én fonalaimot kezded metélgetni vagy meg fáradsz, vagy meg vásol, akármellyikkel is vitézim szabadulások kétséges, de ha elsőben azokat solválod, bár meg fáradt légy is, engem itt nem hagysz. Nékem pedig a betsület is obstál, hogy nyomoruságonnak rab társai, szabadságonnak részes vendégi ne légyenek. Mert tudd é azt, hogy a Tűkőrbé süttött Napfény másokat világosit inkább, mint magának használna.

Salus populi suprema lex esto.

Az Egér mond: emberséges conceptussal birsz, minéművel ditsekedhetőket te sem sokat hisz, ezzel a' qvalitással barátidat szaporítod, a' kösség bizodalmát neveled. Mert, akármelly corpusnakis Principalissa, tsak annyival alatta valóinál nagyob a' menyivel jobb. Már az [így] Egér a' jó racionak enged, 's solutis solvendis, az után a' Hadnagyot is meg oldgya, kik szabadságra kapván, szárratt szájjal, rekett torkal, ragatt nyelvel, nedves szemmel, az officiumot az Egérnek meg köszönek 's ott hagyák, az Egér lyukára, Madarak a' fákra, mint ad Tutiora, ki ki redeála. Mert, tsak azok felejtik könnyen a' Szerentséttől vett Ecclypsisseket, kik sebek helyét kőrmölni nem akarják.

Szaparits barátod, ha van modod benne,
Mellyikre hol szorulsz, vallyon 's mit tudsz benne?

Ezt a' Holló mind elnézé, és ki tudgyával, maga Usussára is akarván nézni, az Egér udvarlására devolvála, kinek ajtaján sokáig kárroga, mig szót halla. Az Egér, mint cautus és praevidus Mus, ki tudgyás Furoival, hac et illac, [85^a] sok szép passust nyitogatott vala, kinek késedelmét a' Varju meg unnya 's a' nagy huron kezdi, az Egér meg hallya 's vagy, ⁸⁹) kérdi?

A Holló nagy submissioval felel 's mond: Nagyságod szolgálai alatt kissebbik, felekezetim között nagyobbik Holló vagyok, ki jókora meritaléval Uram lábaihoz békéltni akarok. Mert inkább akarok Uram oltalmával conserváltatni, mint Doctorok kristélyivel repáraltatni.

Az Egér mond: naturalis difformitással, lingvista imparitással, ide 's miért jöttél?

A Holló mond: a' Galambokkal ritka barátságú actáid 's abban incomparabilis constantiáid, a' köteles relatoria engem nyakon kötve huzának. Mert néha sok hallás sem conciliállya azt, a' mit egy tekintet sopiál.

Az Egér mond: felekezetünknek féléktekkal valo conferentiajokat a' Vallás is ellenzi, de a' Ratio foruman is, hogy ilyen Grobiána molessel mint te, magamni férgetske, bolondul colludál, constál. Az Egér körme 's a' ti sarkantyutok között nagy a' distantia, abban a' Vásárban edgyik semmit vág, másik pellist rág. Ubi non est ott ne keress, külömben a' kosárban lévő hust tsak szaglod nem kostolod. Mert a' ki mezőn hajokázik, boldonságot sáfárol, ha Tengeren nyargalodzik, veszedelmet vásárol.

A' természet ellen heába vonsz kardot,
Valahol hozzá férsz, nem bánom, bár mard ott.

A Holló mond: a' hanyott homlok rohanokat is taszi-
gálni embertelenség, a' consulalokat repellalni értetlen-
ség, én e' Portát szintén olyan candidè affectálok, mint
a' Tárház a' jó zárt, conceptusomat nemis olyan levi-
tással in-[85^b]choáltam, hogy mint a' pihetske hinc
hanc reclinályak, hanem hogy nyilammal czélomba ra-
gadgyak. Mert, jo reménséggel néha, meg is haladgyuk
azt, a' mit tsak el érni is elég vala.

Az Egér mond: rothatt magodat e' Tájékon el se
vesd, ki nem kél, szádnak barátságával kinálsz, 's szived
álnoksággal horgász, a' ti barátságtok mi nálunk spiri-
tualis Tribulatio, lelki fűrés, Testi gyalu. Mert, a' szün-
telen rettegő sziv a' testből űzi ki hamaréb a' lelkét,
mint magából a' félelmet.

Sok nyul futna tovább, ha meg nem ijedne,
Sok hartzoló élne, ha esze nem veszne.

A nem maga nemével Társalkodokat, im ez Ger-
litze rettentü.

Historia: Edgy Turtur edgy ágon hintokázik 's dudol,
egy Őllyv azon menve hirjokázik langol, hitván Gerlitze
holt elevenen egy hasadékba szalad, hol a' violentiából
ki szakatt Őllyv verte folium, 's ravaszságához fog. Mert,
gyakorta lélek vesztő practikávalis megpróbályuk azt,
az hová erőnk nem ért.

Az Őllyv mond: jo barátom Turtur, én a' hol eddig
a' praestantiáid aránt tudatlan vóltam, érdemes obser-
vantiaidban eshetett fogyatkozásim aránt ugyanott magam
ment lehetek, mellyet tőled confidenter, deprecalokis.
Mert, héjánosságodban előtted valóknak kedvezését akkor
nyerheted mikor te is hátad megett lévőknak darabos-
ságokat fűsülöd.

Te hánsz előbb lépet, nem vétkes Madárnak,
Még is dunnogsz, Tövis mért árt czondorádnak.

Már én is Virtusidat látom ugy mint ki lépésedben Sinoros, notádban hangos, artzulatodban sem haragos vagy, Totus, Qvantus, veled valo Societásomat aspiráлом, mellynek [86^a] a begyemből kérlek te se renuálly. Mert a' kivánt gyűmöłtsöt a' szeretet érleli, ha bővebben érdeklí, nagyobbban neveli.

A' Gerlitze mond: kérlek jó rabló Bég, 's orrod megegyenesedésére kényszerítlekis meg ijett madárni szívetem, gratiád hírével ellezd meg gyapott Fogóval, Ertzből drotot nem vonsz; kan sertéből selymet sem fonsz, veled czimborámot akkor hidd, mikor a' tüzet 's vizet őszve házasítod, a' Napot 's árnyékot unialod. Mert a' lehetetlen dolog, tsak idő vesztés. Az Őllyv mond: jó atyámfia Turtur, a' dologról jobban gondolkodjál, mert azt magad látod, hogy sem görbe orrom. sem horgas kőrmöm a' praedára nem beteg, melyre nézve affectiomat balra tekerhetnéd, czélom tsak az egy candida consocietas, melyből születendő örömöm, néked is sok jót elhetik. Elsőben is azt, hogy én téged, felekezetid felett való póltzra ültetlek. Továb azt, mert reménséged felett való helyre nősztetlek. De mind ezek felett való az, hogy a' securitásrol olyan donatiot adok, mellyet látván az eddig indomabilis furorral koponyádra éheztek, lábaidhoz borult könyörgéssel, nyakok szabadságát tölled deprecállyák. Mert gyakorta láttyuk azt, hogy aki tegnap másan könyörülhet vala, ma annak lábainál kéri feje kegyelmét.

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

A Gerlitze mond: te a' szárnyasok között vastag Fejedelem vagy, én az adózok között is vékony Civilis

vagyok, ilyen praemissával, köztetek 's köztünk mitsoda consocialis relatio lehet, ha én ebben néked engedek, magam készítettem körpitzéért, a' kuktákra nem vehettek; Mert a' ti dőlyfős ritustokhoz nem szokott magam szabásnak, a' hol dolgokban leg lineásabban kívánánk lépni, ott neveztek bennünket tseberbe hágonak. In tali casu pedig olly impetussal vagytok, hogy Hámani [86^b] haraggal horgasult orrotok, semmi egyenes ratioval nem rectificálódhatik. Illyen hiszemmel, jobb nékem benn szabadon, mint künn kötve.

Fal megett alvással, nap ellen árnyékkal, ember feje saniorb, Gratiaitoknál, Securálástoknál, Retractátok certiorb.

Az Ölyv mond: no ne vonasd magad, hanem tanuld meg azt, hogy minden vétkek, virtussok azoknak, a' kiket szeretünk, de tsak kitsin botlások is halálos azoknak, a' kiket gyűlölünk, minden botorkázást bé takar, a' te melly petsenyéd. Mert a' nagy vétkeket nem mi tselekeszszük, hanem azoktól tekertetnek nagyra, a' kiktől gyűlöltetünk.

Utcunque itt a' Gerlitze enged az ölyvnek, és hűtre ki buvik a' lyukból, felemas tsókkal köszöntvén egymást, peractis peragendis, az Ölyv a' Gerlitzét szállítására viszi, holott az ujj szitát a' szegre függeszté. A Gerlitze az Ölyvnek vagy sok hűtihez, vagy minden napi adanimationoihoz bizva, a' morum Civilitást le hagyá. Mert a' feddetlenségnek reménsége, a' szemtelenséget neveli.

Az Ölyv mind az által, vagy adott hűtit observálva, vagy többről többre várakozva, Gerlitzéje exorbitantiáit nyeli 's nyeldegeli vala, de nem alább tsak begyibe rakogattya vala. Mert az hosszas várakozás, a' késő büntetést sullyosittya.

Ez morosus Kánya interim megbetegedik, 's prae-bendáért nem mehet, melyből következett étlenség, éh koppot, kenyeret együtt nyelő Paj Társának adott Hűtit piszkálni kezdé, és noha a' sana ratio a' Homagiumot is, a' Diplomát is fitogattya vala, mind az által a' Gerlitze Felsár petsenyéje az Assecurationalét turbállya vala, 's meg is győzé az Őllyvet, mert tsak a belé kapó praetextus restál vala.

Midőn azért nyavalyás Galamb, hoher Ura Physiognomiajából az insanumot perpendalta vólna, kinnal fővő, buval forró hév szívé-[87^a]ból ilyen fagyos párákat evaporala.

Vakult kivánsággal, bolond buvársággal Gyöngy kurkászni
[eredék,
Eleven halálról, 's hab tsapkodasirol, gondolkodni nem tudék.

Desperalt Hajossal, elhasatt Hajoval, ketté törött kormányval
Nem mehetz sohová, visznek valahová, ki tudgya, ha amoda.

A penzetlen holdoló, honnan contribuállyon, midőn így teprenkednék, Őllyv ura, a' kést köszörüli, ebédhez készül, orrát körmét hegyzi, edzi, várván még is hol kapjon ki. De nem várakozhatik, mert a' más fél nem ad okot, per fás nefas, belé kap 's mond: per qvam regulam heversz az árnyékban akkor, mikor én a' Napfényen majd megfővők? hol láttad Erdélyben hogy az Igaz henyélljen, 's a' hatalmas izzadjon?⁹⁰)

Nyavalyás Gerlitze felel 's mond: kényes conceptustokban, minden igaz ratiótól üres Fejedelmek! hol Istentek, hol hűtőtők, holott senki szavainak, mint a' Királyokénak állandobbnak lenni nem illenék, kí hazud többet mint ti? beszédetek tsak azért igaz, mert nem hánya senki szemetekre, hol most a' napfény, mitől izzadsz? miolta szolgállak mi őrdőghöz nyultál, mibé fá-

radsz? igazán mondgyák ám hogy meghólt ott az hűt, a' hol fényes a' nyereség. Vajmi jól látom, hogy az Őrdögök az én poronyo petsenyémet tojták az agyadba, engemet el nyelhetsz ugyan, mert a' végső borozdára jutott élet leg könnyeben akkor debellálodik, mikor annak előbbi jó akaróit a' szerentse nem csak amoveálta, hanem hohérit is sistálta. De tudodra légyen hogy az Őrdögök szalonnáját az ártatlan vér hizlallya, itt noha a' Conscientia a' kányát megszédíté, mind az által a' már meg feneklett Őrdög elsöben gyilkosságban, azután pokolba ejté hamis hűtivel szerzett szolgálját, hami-[87^b] sabbán inchoalt perivel így rontá 's veszté, mert az el-fajult elméjűek hamis ügyeket nem akkor viszik végben, mikor csak az Isten tiltya, hanem mikor az emberektől való kevesebb szégyen engedi.

Oderunt peccare mali formidine poenae.

Itt már, az Actióban forgó Egér, lyuka előtt Udvarló Hollójához allegált rationabilis contentioit bé fejezi 's mond: ha fogad van, értéd, hogy a' melly Coetus disparitást patial, leghamaráb napját estvével, estvéjét utolsó éczakával végezi. En is te tölled nem csak különbözö genus, de néked minden nap abrakis vagyok, veled én, Mészárszékre hamarébb, mint Fészekre jutok. Mert a' következő dolgok inkább iszonyitók, mint isméretlenek.

Nem ismérem Poklot, de hiszem a' kint ott,
Ha ki bé hágott ott, süti a' makkot ott.

A Holló mond: kérlek jó Zirek, Szolly a' szived mellől, mert holott nékem életedben, mint halálodban több hasznom, sana ratioval akarhol concessa az, hogy jobb nékem a' te virtusiddal, minden nap ujabbal falatoznom, mint hitván begyemet, falatni husoddal semel

pro semper fel funom. Mert, a' nemes Természetet a' mai Tővissek, a' holnapi rosától nem ijeszti el.

Továb pedig, generosa magnanimiával már virágos jó hiredhez sem fér az, supplicansidat repelláld, annál inkább hogy a' meszszeről miserabilis personat respuáld, a' jővevények körül való inspectio, notabile quid lévén, annak observálására akár engem is te tanits. Mert barátnak fogyatkozott állapotya mutattya meg a' tseledőknek állhatatosságát.

Hogy ha szád is hazud 's kezed is szorult bé,
Kün éhező koldust, nem töltesz ám így bé.

[88^a] Az Eger mond: jó barátom Holló, a' hostilitást meg kell rázogatnunk hogy igazat itillyünk; En úgy tanultam vólt, hogy az hostilitas, vagy essentialis, vagy accidentalis, az elsőnek szűnését, azt inchoaloknak halálok szűli, a' másikat, néha az idő, 's néha az hely is fűsülgeti, Mert, Természetet csak halállal tserélhetünk, de különböző szokást, majd minden charactericus eszten-dóktól nyerhetünk.

A természeti ellenkezés is pedig két féle, egyik az, melyben a' győzelem közös, e' tűrhetőbb, azért, mert a' meg győzetett fél, nyert sebeit, a' következő győzelemnek reménségével gyógyittya, ilyen az oroszlán 's az Elefánt között való haj huzás; másik az, melyben a' Victoriát, csak az edgyik fél jure perennali birja, a' másik peremptorie amittalta, ebben soha semmi fő hajtás nem használ: ilyen a' Farkasokkal a' Bárányóké, a Matskákkal az Egereké, 's több ilyeneké, az ilyen qualitasnak tselédi között, quae, qvalis, qvanta relatio lehet?

Pislenke Héjával jáczodni mit tégyen,
Tudgya Farkas fogra költ Bárán a' hegyen.

Tsuda melly mores nélkül való állat vagy, holott látod hogy Contrariusodnak semmi reflexio hozzád nints, ennyi obrusioval ilyen importunus hogy vagy? posito hogy én néked cedállyak, soha te contra jus naturae, Tarisnyával adott hütödnek sem cedálsz. Mert, a' vizet, ha Balsamummal ereszted is fel, a' tűznek oltásában, tsak meg tartya ő vizi erejét. A szikra ha eléri láng nélkül is megégeti a' tsőpüt. Mert valamit Isten teremtett, mindent a Természet orránál fogva hordoz. Valaki a' Természet ellen tusakodik, úgy jár, mint amaz Tevén ülő Viator.

Historia: Egy Anadoliai homo, Tevéjere felülvén, a' Szomszéd város felé kullog vala, mentében láttya, hogy valami utazoktól egy mezei szálláson, fél alvásban egy kevés tűz maradt, a' szél a' szikrát tétova ragadozván a' harap is lángot vetett, menő uttyához közel láttya, hogy egy jókora kigyót a' Tűz jó formában bé kertelt, egy felé sem mehet, a' Viz öntőnek addig instál, hogy a' Tevés magában száll 's megvakult ratioja, kopia hegyen bé nyujtott Tarisnyával a' kigyót kirántya.

[88^b] Távul a' tűztől el botsátván a' kigyót, a' magyarázatot a' Tevés félre tészi, 's az intő haszonhoz fog 's mond: ha tudnád honnét szabadultál, ebususu érvágással többé nem borbélyoskodnál, hanem ezért a' resurrectioért, holtig suspirizálnál. Mert, nints büdösebb az áldásért átkozódó szájnál.

Gratias agoval, ha minden száj zengne,
Lucifer láb láncza bokankon nem pengne.

A Kigyó mond: ne orálly, csak készüly, mert nekem te rajtad azt kell végben vinnem, a' mit én rajtam a' tűz el mulatott.

A Tevés mond: be izetlen beszédid vadnak, jóért rosszat hol láttál? tsokért marást, hol kaptál? aligha kigyótól nem fajzottál, hogy a' jótól ennyire elfajultál; En néked életet adtam 's te engem halállal kinálsz. Ezt ebül imbibáltad, valahol kaptad.

A Kigyo mond: miserabilis actusodat nem nyelvellem, gondolatlanságodat gyalázom, hiszem tudod azt, hogy a' Mercurium Bányája mi vagyunk, kiktől minden állat irtozik, az ember pedig iszonyodva vért vizellik. Jól töttél, de nem helyén, alamisnálkodtál, de érdemetlenek. Nalamnál eléb olvastad, hogy a' Teremtő Anyád magva⁹¹) 's kőlykünk között, átkos ellenkezést szollott, vétkeztél hát mind Isten, 's mind ratio ellen, melly bokros botlás, halállal gyógyul. Mert, Ördög szolgálivá lőtünk, mikor Isten Urunkat meg tagadtuk.

Istenhez fel felé hágni restellettük,
Edgy ugrással poklot beg könnyen el értük.

A Tevés mond: kárt haszonért, melyik genus subscribal? ilyen formát tsak Ördög 's nem más firkál, hallatlan dolog nékem azért halnom meg, hogy te fel támadtál, hiszem Lélek szerént is illendőbb annak halni meg, a' ki másnak halálra czéloz.

A Kigyó mond: hallodé jó homo, az igazság ellen mit cavillálsz, hi-[89^a]szem mindnyájan tudgyuk azt, hogy a' jó 's a' gonosz, tsak nállatok ül egy fontban, a' garast 's a' polturát, tsak ti tartjátok egy erszényben. Ha kurkászni kezdgyük, boszszuságtok szenvedőket tsak az ajtó előtt is sereggel találunk, hálálással köszönőket pedig, Napot, Holdat meggyujtunk is, imitt amott látunk, ha nem hiszed e' dologban im remorát tészek, 's majd a' magad vékájával mérek. Mert senki

Törvényével addig magunknak nem használhatunk, míg azon Törvént elsöben, azt ironak használni nem láttuk.

Szük botskorod bokád fel törte 's már piszegezs,
Minémüt nékem is árulni, nem szégyenlsz.

Itt ez disceptatioval ugy adának kezét, hogy ha a' Kigyó az emberi genus ellen allegatioit docealhattyá, Viator Uram attól végyen bért a' kinek szolgált. Mert méreggel lakik jól, a' ki kigyóval vendégeskedik.

Már tétova néznek 's láttyák, hogy nem meszsze egy Bial paréjöz, kihez a' Kigyó a' Viator consúlálni viszi 's mond: egészséggel Bubale! mi peresemmel holmi dolgon koszodunk, szolly hozzá, melly ez hogy a' jónak a' Vilagnál mássa mi?

A' Bial mond: ha az emberek között kérded, a' tsak rosz; azt im magam bizonyitom, mert én azok közül egynek ifjuságomtól fogva, Pajtáit borjukkal, szekrényit vajjal töltöm 's rakom, vénségemmel mindenikből ki agván, im fél hóltul a' partra ki tsapa egy kevésse velőzvén, hoherimmal kezde gégém aránt beszélni, azon eb vásárban, ugy hiszem nékem, ha ma nem, holnap, méhszárszék [így] helyyem. Mert a' kik Pyrussal Farkas Tejet szopnak a' Bárány szin alatt, tsak vér kell hasoknak.

Bárson dolmán nem lop sém fillért sem batkát,
De bizony nem biz rád, rakás sárga dutkát.

A Kigyó alperessének mond: im látod 's hallod is, hogy ti tsak nem adhattok jót a' jóért, melly qvalitással te is egyebet mit várhatz, engem e' dolognak executiojara incital, vagy Természetem, vagy a' tölletek [89^b] opprimáltattak. Mert tisztességesebb a' mások szenvedésén meg indulni mint a' magunkén nem nyugodni.

Az Alperes excipial 's mond: a' mi Törvényünkben egy bizonyásra nints executio. Mert, egy bizonytságot barátságos hazugságra könnyeben vehetünk, mint kettőt kárhozatos hűtre.

A cedala⁹²) kigyó itt ismét circumspicial 's lát egy igen nagy Fát azon mezőben egyedül nőttet, mellyet is midőn peressével litigantiájokról consuláltak vólna, itt is a' responsum a' Kigyónak inkább mint az embernek suffragál, mert ez is az emberré panaszol 's mond: minden jövő járonak e' nagy pusztában egyedül fél lábom állok, udvarlok, a' megizzadtaknak árnyékot tartok, laukadtakat ujjitok, kik minekutánna szárnyaim alatt recrealodnak confiteallyák ugyan hogy bona res quies, de interim, nem hogy nékem, de magoknak sem kedveznek, nékem nem, mert ki Balta 's ki kasza nyelnek vagdallya sugárimat, s úgy áll elébb, nem magoknak is, mert tulajdon árnyékokat fogyatták. En indefessus nyughatatlankodom, hogy ők nyugodjanak, ők abban mesterkednek, hogy én ki száradgyak. Mert az ok nélkül való szorgalmatoskodás, minden rossz dolgot jó tselekedetnek keresztel.

Meg fedted a' Házat 's kiástad a' tövét,
Ebül rakott falnak kihánták a' kövét.

A Kigyó a' Viatornak fordul 's mond: a' bizonytságot aránt is cavillumidat sopialám, Tertium non datur; van tsak az hátra ha magadé vagy Tevéd vészi bé elsőben az Alkemest; Mert, az eltölt szolgálát, tsak pénz olvasást vár.

Inter duo mala, a' nyavalyás Viator mond: Törvényes számok ellen a' Testiseknek nem contendálok, de a vallók Fide dignusoké nemé, haerealok, azt pedig tudod, hogy minden állatok az halállal irtozva játszó-

nak, egyéb aránt elmulatván megtarthatását életünknek gyilkosok vagyunk. Hanem im pro saniori esse egyet mondok, [90^a] 's ha meg fogadod, a' Törvéntelen patkot te is, 's a' szerentse várta⁹³) Inget en is fel vészem. Egy Arbitert keressünk, ki ne Causánkat, hanem testisinket rectificállya, mellyet minekutánna decernalt, Fiat Iustitia. Itt mind ketten Arbiter után indulnak, mentekbe egy Rokát találnek, kit is arbitralván mindent declaralnak, a' Roka mint praevius cautus a' Viatornak prius quam végezné, szájából beszédét ki kapja 's mond:

Te én előttem értelmes homonak látzol, ilyen szem látomást hazudni hogy nem irtozol? ilyen ostromba [így] proportioval ez horgas Kigyo marokni Tarisnyádba hogy fért, mit hazudsz? Igazán mondgyák ám, hogy minden teremtett állatok sem hazudnak annyit, mint az igazbik tsupa ember.

Munkával is ritkán mond ember egy igazt,
De könnyű hazudni 's horgast hánni mint gazt.

Itt a' Roka czélhányásával, [így] a' maga hitt kigyó gondolván, hogy a' Roka ad partem szoll, nagy büszkén elé ugrik 's mond: a' dolgot ne gátold, 's e jámbort se tátsold, mert ihon a' kigyó 's ihon a' Tarisnya, experientia docebit.

A' Roka mond: nisi videro, nem hiszem 's meg sem itélem. Mert a' mi Táblánkan, egy oculatus, ponderosiorb, tiz auriculatosnál.

Itt a' maga veszedelmére megharagutt Kigyo, ragadgya a' Tarisnyát s' utolszor buvik belé, a' Roka hunyorit a' Viatornak 's sugja: bé fogd a' száját, mert bé fogja ő szádat, periculum in mora, ugyan tsak meg szorits, hogy keserűb ne légyen az utolsó virits. A szófogadó Viator a' bé szoritott Tarisnyát mind abrakos-

tól addig veré az Arbor nevű második Testishez, míg leve ereszkedik, és így hitván kigyó a' mely Tarisnyában könyörgéssel életet nyert vala, hála adatlansággal ugyan ott veszté el. Mert az utolsó és legnagyobb szerentse között, ritkán van különbség.

[90^b] Legnagyobb tetőre szerentse ha ültet,
Készülly, mert post festum, nyakra före vettet.

E Fabula, akárki légy arra tanít, hogy csak idő tsinalta ellenségednekis későre, természetinek pedig soha se hidgy, mert az első későre sem léssen barátod, az utolsó pedig akkor mikor a' Nap éjjel jó fel. Mert könynyeben tanulja meg a lopó kitől kellyen félni, mint sem a' vigyázó ki légyen a' Tolvaj.

Itt már a' Holló, az Egér meséit refutállya 's mond: a régi jámborok a' sordidusokkal való familiaritást csak tiltyák, de a' Generosusokkal való conferentiát ugyan parantsollyák is, tellyes életed nem különben bódog, hanem ha mind kettőt observárod. Ha nemes erköltsűekkel társalkodol, azok között megtalálod barátod, kik tartók mint az Arany korsok, mely későre török, hamar meg forr, mert ezeknek symbolumjok ez: Cuicumque semel semper amicus. Ha pedig simplex naturához adod magad, itt barátot keressz 's ellenségre akadsz. Mert, mert (így) ezek mint az Almási Csupor eltörnek, meg nem fornak.

Mobile mutatur semper cum seculo simplex.

Engem is jó Zirék méltán azok közé számlálhatz, kik a pura relatoria adótt hűtöket, a' koporsóban retractallyák, én is ilyenre eheztem 's ez az oka, hogy meszéről hozzád eveztem. Mert azt akarom, gondviseléssel oltalmazni, a' mit okossággal meg akarok nyérni.

Sok vágással juték a' Fa ledöltéhez,
Imez amaz okkal, nem kell nyulni ehez.

Az Egér mond: én a' veled valo conjunctiot, leg első szódban apprehendáltam, mellyet hogy hoszszas contentioval admittálok, hogy ha idővel, ki tudgya quali insano ductus valami incommodumot intentálnál is, in eo casu légyen tudva másoknál is, hogy nem én kötöttem rád magamot, hanem te detrecaltad az én conjunctiomat. Azonba vedd eszedben azt is, hogy nem olyan puha hitű leuis Társra akadtál, ki minden fittyentésre fél lábra ugordgyék [91^a] 's nem is olyanra, kit vagy az idő vagy hely szokott valakihez tsatolni, kiket a' mint manállok lappango mysteriumjok tsinált hivekké, ugy holnap hasonló praesuppositum könnyen tehet ellenségekké. A vadász elhinti a' magot, de nem azért hogy verebet hizlallyon, hanem hogy madarat fogjon. Egyéb aránt minek utánna resolváltam magamat, in superlativo gradu halállal végezem inkább mint in comparativo arany szint mutatván, in positivo se találtassam résznek. [így] Mert a' jutalmat leső Szeretet, kereskedésre fel kendőzött k . . .

Es noha tudom hogy te is nékem a' mint szived állását beszéded mutattya, hamisság nélkül, igazat kívánsz, mind az által tud meg, hogy hasonlónak kívánásában affectusomnak, szived, tsak dézmája. En ugyan adtad hűtősidnek, kevés kételkedés nélkül is hiszek, de adhaerensid közül némellyekben mostohaságot is szaglok, kik ha in publico nem is, in privato ollykor vágnak nyakamon eret, mikor sem a te assecuratioid, sem a' Doctorok nem resistalhatnak. Mert, egy ujjal könnyebben vonunk tíz embert jóra, mint egy gonosztól tíznek segítségével menekedhetnének.

A jokkal örülni jó időben könnyű,
De roszzsak miá is, gyakran vészni szörnyű.

A Holló mond: felekezetimmal közöttünk conditionalis conjunctionk, az, hogy barátink gonosz akaróit ellenségünknek jó akaróit,^{93a} barátunknak tartjuk. Mert, barátinkat igazán akkor szerettyük, mikor azoknak ellenségeit valóban gyűlöltyük.

Az Eger mond: jó observatioval éltek 's én is úgy tanultam, hogy akárkiis barátya ellenségétől 's ellensége barátyától félyen inkább, mint maga tulajdon gonosz akarójától. Mert ez, manifesta resolutiojával, alig sért csak meg is akkor, mikor amaz alattomban halálos sebben ejt.

A Holló mond: jó rokon Zirek, részemről csak úgy gondolkodgyál ám, hogy valaki te néked gonosz akarod, mán tul nékem is ellenségem, ha örökké barátom vólt is az, de ha örökké ellenségem vólt is, ha néked barátod, nékem-[91^b] is az. Summa summarum, olly addictioval vagyok, hogy ha szemem 's nyelvemben (kik noha két nagy custodes corporis) arántad reclinatio subolfaciálnék, mind kettőn simul et semel fel adnék. Mert a' szeretetnek kőtele, a' maga tetzése után nem nyúl, a' szükségeseket pedig el éri.

Itt már a' sok adanimationa lyukából ki buvik, 's Holló színű barátjával az Eger ölelkezik 's tsokolodik 's praemissis praemittendis mond: ha kedves vagyok nállad, foldemet is szeresd inkább Hazádnál. Mert ubi bene ibi patria.

Nem minden jó hely jó mindnyájunk fejének.
Vlysses füstit is sohajtya Földének.

A Holló mond: lakó földednek Aeret nem szollom, de a' helynek bátortalanságát sem jovallom, mert az Ország uttya közel lévén, annyi kedvességet nem ád az Aer, a' menyit kedvetlenséget az utazok hoznak 's

hadnak. Nékem tettzenék, hogy a' jó securitásért czedelőznél fel 's rám vigyázva mászkálnál ad tutiora, hol tíz esztendeig sem zórditik annyiszor meg a' retezt, mint itt egy 's két ora alatt; ott nékem egy Tekenős Béka nevű, törpe termetű, alatson házu bóltos ur barátom vagyon, azzal meg edgyezve, a' bokros familiaritas az időnek minden ingredientiait előmenetelesebben temperalhattya. Mert viselt adversitasinknak gyönyörűsége az, mikor azokat bátorságosan emlegethetjük.

Az Egér mond: kivánságodat kedvellem 's effectualom is, és a' mint már szót⁹⁴) adtam, valahová mint fényes nap mégy, én ugy mint árnyék mellesleg járok, és valamelyre te, mint kőntős ujja hintokázol, én is mint az allya fejemen is utánnad hőmpölygők. Mert magunk haszna nélkül, másnak kárára lennünk, sententiázott élet.

Külömben is nékem ez hely, sem őszám, sem keresetem, hanem ez az álhatatlan széllal hánkodo roszt világ, tsak ex abrupto vetett vala ide, [92^a] melynek fejemet verdeső 's azon által menő sebes habjaitól menyit szenvedtem légyen, mostani időknél az hosszabb, hanem ha in tempore et loco subintellecto, az Istenek nyugodni hadnak, svavis editioval annak historizálását tudom én unom meg hamaréb, mint te halgatását. Mert az elmúlt időnek keserűsége a' következő örömmek edessége.

Az el mult 's folyt árvíz, hátul nem tör gátot,
Ki vetett kárral is, sok helyt rakott Rákot.

Itt az Egérrel meg egyezett Holló, annak akarattyából baráttya farkát ragadván tsendes repüléssel, ki viszen 's ki vitetik vala, midőn Hazájokba jutottak volna szokott tisztességgel, a' honn commoráló Béka Gazda obviállyá őket, 's Békához alig illő szeretettel 's affectioval accep-

tállya. Mert virtusunknak, azzal élés ékessége, vitiuminknak a' palástolás késő czégére.

A Béka azért az Egeret praeveniallya 's mond: az én szerentsémnek legnagyobb ereje ez, hogy ilyen nemes vendéggel, Kunnyonkat, Palotává tőtte, az időtől fogva nagyobb boldogságul vészem, hogy nekünk atta hivének, Vendégi nevét, Collegái kivánt Titulusra transfiguralta. Mert, akkor boldogult a' Társaság, mikor a' praemittált szeretetnek azt subseqvalo tselekedet meg felelt.

Az Egér mond: én a' szerentsének nagyobb erejével kérkedhetem, mert az honnét Feleimre but szokott vala hozni, nékem ott mutata örömet, a' hol másokat lyukról lyukra hajtott, ott engemet nyugodalmas palotára hozott, mellyet vagy néki, vagy néktek így köszönök.

Mult buvát felejtse, vőtt jóvát jelentse, kit fel vett a' szerentse, Meg ne keseritse, a' futo szerentse, mert senkinek nem Öttse.

A Holló mond: jo rokon Zirek, ha nem neheztelled ígiredet szerént, ez hitván világnak veled való Actait, a Trinaria concursioban szold, vagy panaszold, hogy mind néked annak számlálása ujjá születést, 's mind nekünk hallása praevisiot notállyon. Mert ha mindenkor ditsére-[92^b] tes dolgot nem tselekedhetünk is, mindazáltal néha tsak a' rosznak elkerülése is hasznos.

Az Egér mond: én Béka barátom, nemzettel Indus, helye is ugyan ott Marot nevű Városból expulsus vagyok, ott én egy kan barátnak kalyibájában sokáig lakván fészket vertem vala, kinek egy Tanitványa hol eléb, hol késébben profontot hord vala, mellyel hitván Barát estvéről gondolkodva, főstökömni appetitussát is alig contentálhattya vala, mind azáltal abban is reservál vala. Mert

a' ki minden Vasárnap jól akar lakni, hét köz nap bőjtölhet utánna. Én pedig a' Barátnak nem annyira ebédgyére mint reservatívájára valék intentus, és mikor utcunque lakott gazdám Professiora Tanitványi közzé járdogalva, ő azokat salutallya vala, akkor a' reservatum az én éh gyomromat proclamállya vala 's én sem késem vala. Mert a' bőltsek szenvedik a' hirtelen történt dolgokat békével, de a' bolondok tészik szánt szándékkal a' szerentsét mostohává.

Itt pedig a' recita alatt a' mit kaphatok vala, benne fel is tsapok vala, 's el is rakok vala. Mert a' melly vár tsak az holnapi praebendáról sem gondolkodik, a' holnaputánni obsidióban költs-puskával lövöldöz az.

Tsinálta vólt Isten Kameniczt erőssé,
De rosz Gazdák miá, könnyen lön⁹⁵) Töröké.

Profontyának héjánosságán teprenkedő damnificatus Gazdám, noha minden napi delictaimért gyakran kerget vala, de az ő elméjénél serényebb füleim 's szemeim azokat távulról kerülve, meg hányt keleptzeit ritkán reparállya vala. Mert a' malomban részegedett Lánynak nem kell rengetés, álmában is meg őrli a' fel öntött magot.

Többi közt egy estve Gazdámnak vendége érkezék, ki mivel látott, hallott ember vala, jeles dolgokat beszéll vala, mellyen Gazdám tsudálkozik vala inkább mint hiszi vala. Mert gyakorta a' távol való dolgoknak beszéllését, annak meszszesége inkább, mint valósága teszi hitelessé. [93^a] Beszéd közbe Gazdám, néha néha tenerét egybe tsattogatván, a' vendég azt neheztelli vala (melly vétkes opinio ellen magát) is illusionak apprehendalván, Gazdámot severe tractallya vala, melly vétkes opinio ellen magát mentő Gazdám nagyot sohajt 's mond: oh 's valyha

ez örömtől üres tapsolástól, én is üres lehetnék 's kigyelmed *ratiosa inventio*jával e' tombolásnak véget vethetnék, hosszú életedért vajmi meg devotizálnék. Mert méltán áldgyuk azokat, a' kik magok kinyén adták azt a' mit kívánnunk kell vala.

Itt *scrupulussát* kérdő Vendégének Gazdám, az Egerek ellen instituált panaszszát talám *fusius qvam* kell vala pityeregve deplorála, majd meg is unván a' Vendég az Oratiot. Mert mindenkor hosszabbak a' szenvedésnek, mint a' meghalgattatásnak idejei.

Kéretlen adunk mi időt szenvedésre.

Sok sugorgás sem nyér időt könnyörgésre.

A Vendég sopánkodó Gazdámot kérdi, ha az Egerek *impetusokban conformisoké*, vagy némellyek némellyeknél vehemensebbeké? Gazdám felel 's mond: többi között egy mus nevű, nem tsak ugy mint köz legén viseli magát, de *invasioval* majd majd ugyan Bajnak gyanánt téssen tsatát. Mert az éhség fellyül nyargalodzik a' Táborig Törvényen.

Itt a' Cautus vendég Gazdámnak mond, annak a' többi felett *hirjokázásának titkos oka* van, a' mint oka vala, hogy ama sütőné is szitált lisztit a' szitálatlannal edgy árron méri 's adgya vala.

Historia. Ez utazásomban fáradtul edgy ismerőmnél meg szállék 's meg hálék, ki midőn tanult embersége szerint jól tartott vólna, jeles beszélgetésink után le fekvénk. Feleségével köztők 's köztem, gyékénnel bé vont deszka vala a' köz fal, kihez képést Társával való beszélgetésit, ad *verbum* hallom 's értem vala. Többi közt esmérőm Feleségének mond: én holnap a' Falu eleit őszve gyűjtöm 's ez nemes Vendégem *praesentia*jában hozzám 's hozzájok illendőképén, ha lesz mivel, [93^b] jól is tartom. Szomorú Felesége viszsza kotyog 's mond:

eszeden beszélleszé, álmod hüvelyeszé, mindennapi falatyokra árváidnak tehetséged nints, 's lakodalomra készülsz, a' Credot sem tudod 's praedikálni akarsz.

Ismerőm Feleségét refutállya 's mond: a' te hűtőd gyenge, mit sántálsz? hiszem Istent jó szándékom suffragál, mit ortzász, nem tudod é hogy a' máj Gazdagságnak vastagsága, a' holnap örömet vékonyította, ennek igazságát amaz telhetetlen Farkas bizonyította.

Historia: Többi között egy vadász Törét meg hányván, maga meg buvék, csak a' Törbe egy Őz bornyu akada, nagy örömmel a' vadász a' lyukból ki ugrik, ijedtében az őz a' meg ávult lépet meg rándítja, elszakasztá 's magát el szalasztá, a' bus vadász kéz ivét ragadá, az őzet meg lövé 's lábáról le rántá, vállára vetvén, mentében egy Erdeire talál 's hamar trasfigál. A' bokros praedának, bolond sietéssel örülő Vadász a' még verdődő Diszno körül vigyázatlanul mézároskodva, az agonizálóknak agyara Vadász uramot egyszer tsapá 's meg hala. Mert el érkezett ott a' veszedelem, a' hol meg utáltatott.

Qui non delectatur de Cura agendorum,
ne Canibus quidem imperare scit.

Ez alatt egy Akolban jól lakott, 's kevés ütőgetéssel szalatt Farkas ez hármad dőgre bőkken, és a' Faluban nyert kékeket ezeknek örömeivel kenegeti, 's minthogy nem igen éh, magában így scrupulizál. E keresetlen jókat meg kell betsülni, mint hogy nem is igen éh vagyok, ma talán csak a' kéz Ivnek idegével tsemegélek, a' több jók pedig, nagyobb appetitusra conservalandók. Mert az egy gyomornak rosszszul vagyon dolga, mikor soknak emésztésével vagyon bajoskodása.

E' sensussal a' magához is sobrák Farkas, az Idegrágással minekutánna maga alatt a' fát eléggé vágta

vólna, a két felé pattant Ijvnek edgyik mankos vége, hitván Farkas szivét, tsak egyszer dőfé 's le ejté. Mert a' magával nem bíró szerentséjű ember, mások gonosz-[94^a]szából, ilyen játékot tsinál magának.

Aliena pericula sunt Cautio nostra.

Itt ismerömmel kotzodó Felesége, e' similitől megijed 's vendegeskedni akaró Urával edgyütt toppant 's mond: vészem eszemben, hogy az Isteni gondviselésnek Credójában betegek, a' telhetetlenek, kik mivel sua sorte nem contentusok, ugy a' meg elégedtek falattyai is, soha azok miá, nem securusok. E canis qualitasnak ma renunciáltam, azért Vendéged tsak hidd el, van még egy kevés Fejér liszt és Ris kása a' Granariumban, ugy hiszem tiz embert meg érünk véle. Hitván Aszszony, vagy fukarságától, vagy gondviseletlenségétől viseltetve, sok idők alatt a' gabonát meg sem tekintette vala, melly miá a' liszt megnyirkasodott vala, mellyet a' Gazda aszszony a' melegre kiterite 's az Urát melléje ülteté, maga más dolog után lön.

Nyavalyás gunnyasztó Gazda a' szárazto mellett addig gyökente, hogy a' Tatskok a' Lisztet hosszába nyargalák 's keresztül hudgyozák, mellyből a' Domina lepént sütni, vagy utalá, vagy nem mére, ki tevén a' piatzra, addogattya vala, 's a' dolognak én is végét lesem 's várom vala, azonban egy liszt küpetz teli torokkal kiáltya 's mond: szitált 's szitálatlant egy árron adni, nem a' mi Czéhunkból⁹⁶) valók, vagy kémségben járok, vagy Ország árulok.

*Necessitas naturam instituit, quae temporibus parens,
Se ad id, quod usui esse videtur, accommodat.*

Itt az Aszszonyt a' lizstes Czéh Mester meg ragadá, és suspiciora arestálá, a' meg ijedt Aszszony minden firtatás kivül, a lizstel, Urával és Tatskokkal mint járt, meg mondá, mellyet a' kandikáló, 's a dolgot végig halgató vendég is asserala. Mert az igaz barátság vagy elvészi a veszedelmet, vagy enyhíti a' szerentsétlenséget.

Finitimi prosunt amici, nocent infensi.

Már a' Vendég a' Baráthoz való beszédét bé rekeszti 's mond: a' te ja-[94^b]vaidat praedáló Egerek közül a' declaralt Egérnek virilis invasioja sints ok nélkül, sőt ha lyukát felásod, vehementiájának okát meg látod, Mert noha mondgyák, hogy nints nemessebb dolog a' szabadságnál, de ne hidd hogy hatalmasabb volna az Aranynál.

Ha nem hiszed meny a' piatzra, 's a kufárok is meg vallyák, hogy a' nemesi szabadság bocskor sem lehet ott, az hol az Arany, Corona.

Ne hánd nemességed ha nints bővön pénzed,
Ki süvegl [igy] e' nélkül, vagy nékem, vagy néked?

Lapos erszénnyel gazdagodott Gárgyán Gazdám káromra született vendégének nogatására ást, kapát hoza, én pedig interim a szomszéd lyukban halgatok vala, és titkos sohajtásokkal, ártalmas intentiojoknak repellálok vala, de non obstante eo, hogy nem ők tötték oda, kevés ásással, rá érének, hová conservandi ergo, sárgaságban fekvő monetaimat⁹⁷) rakogattam vala, mellyet hogy kaphatának, azzal őkis szinte úgy tapsolának, mint adhaerensim jajgatának. Mert, hamis barátság az, mikor az egyik a' gyönyörűségben torkig akar ülni, a' másikban bokáig sem engedik érni.

Recte factis non annis metienda voluptas.

Itt én kaptámból ki kopám, vaczkomból ki vásám, barátimban meghejánosodám, Hazámtól megfosztatám, mert mikor a' Barát, tsűrki lyukamból mondá, jól hallám. Szomorú utamon kullogva, egy ismerőmre bökkenék 's mondék. Kérlek hány barátod vagyon, mond meg? ki felele 's monda, barátom vagyoné, nintse, nem tudom, mert elegendő lévén, egyaránt mindenek observálnak, hanem várd meg 's mikor mindenem elvész, hány barátom lesz, akkor meg mondom. Mert a' nagy szerentsének mindenkor uti társa a' hízkelkedés, melly a' nagy szerentsének nagyságát, 's nem Urát betsüllí.

Ki tednap pénzemért vét vala süveget,
Absque ma nem mozdít, sem sapkát, sem s . . . et.

[95^a] Innét előbb menvén, egy udvarló féle mellettem el méne 's tsak felém sem néze, kinek keserű párával utánna kiálték 's mondék: hallád é te álhatatlan homály, honnan fútt szél zavart meg? a' térdhajtásban mi gátolt meg? számból ki menő parantsolatnál eléb nyargaló lábad, hol botlott meg? az az occasionista felel 's mond: mikor gazdag valál, soldosid meg valának, két pénzre szorultál, 's miis félre állánk. Térd ok nélkül nem hajol, ha Inát meg kened jól, úgy tiz ora is dobol, 's mi térdünkis meg hajol. Interim tanuld meg azt is, hogy a' szegényekkel barátkozni nem is mindenkor egészséges, mert a' szegénység, néha a' nem magáéhoz is hozzá nyul, et per censequens, sentientes et consentientes egy pohárból isznak.

Marha lopó meg hal a' gége vágásért,
Nyuzásba segítő, nyársba láb tartásért.

En ez háláadatlan Must refutálám 's mondék: ha a' barátságos relatiot sem érted sem betsüllöd, a' lelki szegénységnek bóldogságát mit tsepüllöd, hiszem ezeket biztattya az Irás Meny országgal, a'mazokat fenyegeti Pokollal.

Stultus amor nostri.

A koczkodó Mus mond: a' melly szegényeket te emlegetz 's a' Proféták ditsirnek, azok között 's ti köztetek nec genus nec forma, mert azok e' világot hagyván el, lésznek Királyokká, de titeket világ hagyott el, 's lőttetek koldusokká, amazoknak szegénységek világ rosdájától lelkeket pallerozza, a' ti czudarságtok pedig kívánságtok czondoráját ilyen qualitással gallérozza; Elsőben, ez a' másét kívánnya, per fas ne fas elis vonnya, a' szemérem superláttyát ketté szakasztya, pofához illendő dolgokra fakasztya, a' betsületet hátra hadgya, szavait nem recognoscállya, a ki nagyob hűtit mehtagadgya, Istent el árullya, lelkét kotzkáztattya.

Extrema fames, horribilia foeda mortalibus svadet.

[95^b] A ti szegénységtekből néha ilyen dolog is jó ki, hogy ha nem in facto deprehendaltatik a' lator, külömben, a' praemittált qvalításokra nézve, néktek tulajdonittyák a' roszzsat, sőt a' mi terheseb, ha casu quo, efféle sordidusokban valami találatnékis meritale, Vertitur in Vitium, példának okáért, ha bátor bolondnak, ha vitéz, vakmerőnek, ha adakozó, Tékozlónak; ha szelid simplexnek; ha resolutus, gravisnak, ha experientiáját ki adgya, tsátságónak, ha halgató váznak; ha maga elvont 's olvasó, phantasticusnak; ha vig kedvű féleszünek; ha köntösös 's asztala jó, hasa Istenűnek; ha mértékletes életű, fukarnak; ha hon nőtt, putzkosnak; ha látott, hallott, elatus-

nak; ha edgyes életű, szentség törőnek, ha házas, bujának; egy szóval, mind azok, mellyek az Aranyas emberekben Virtusoknak, a' czondorásokban Vitiumoknak tartatnak. Mert a' vox, ha jó is a' Coronának, rossz azért ha botskoros.

In maximis tempestatibus, ipsi etiam Vectores sunt
[consulendi.]

En itt a Mus argumentumit, concessával oppugnálám 's mondék: igazán beszélsz, mert csak nem minden importantiáidnak, tulajdon casusim tanui, de van még több keserűje is a' szegénységnek, melly aránt jól írta vólt egy jámbor, hogy négy dolognak, nem ér keserűségével, gyönyörűsége; ennek edgyike vagy az Eletben, másik az Halálban. A Tisztbeli kedvesség nem ér a privationak kadvetlenségével. A bűnnek izinél, keserűbb azt követő gyalázat. Az Alamisna nem édes azt kérő gyalázat miá. Mert keserves mellyű gyönyörűség az, mellynek motsok az háta.

Méltóság fejünket emeli fel felé,
Irigység vas horga rángat s . . . ünk felé.

Itt én a' szegénységnek praeallegált consequentiaival, commovealodám s lyukaimra szinte akkor érkezém, mikor Gárgyán Gazdám vendég társával sárgáimat olvassák 's osztyák vala, és hogy divisores Inferni sunt [96^a] Assessores eléggé recitalám, de non obstante eo, hogy Pokolis van 's őrdög is, a' mit hová nem tőttek volt, csak el vivék. Interim gondolám, talám a' lelt jóknak örülve jól isznak 's jól alusznak, in eo casu én is valamit rerapiálhatok, sugorgok 's vigyázok vala, de a' cautus, versutus és versatus vendég, aránzott két ütessel úgy meg szédite, hogy majd ott ére, oda hagyván aranyamat könnyen, el hozám fejemet nehezen. Mert ott kissebb a veszedelem a' hol kevesebb a' félelem.

Tutus qui non conscius.

Ez vicissitudok engem a' telhetetlenségtől nem tsak elijesztének, de abból ugyan ki is mosdatának, és látván hogy minden insatiabilitasnak veszedelem határa, régi helyemre recurrálék, holott mind addig commorálok, míg Matuka nevű Galamb sincerusom periculosus casussa, im Hollo rokonnal meg barátkoztata, ez is pedig Ngd qualitassinak declaratiojával, azokat látni kívánó szememet voná vondogalá. Mert a' kívánt dolgok annál örvendetesebbek, mennél nehezebben nyerethettek.

Post amissionem bona dignoscuntur.

Ezek nékem a' meg állani nem tudo szerentsével lótt actaim, kik ex improviso engemet Ngod Udvarlására hozának, a' van hátra, hogy a' nemes erköltsűeknek generosus ritusok, az én excipialtatásomban observáltassék, és a Hollotól hallottam Ngd jeles reliquiai töllem se denegáltassanak. Mert oda jöttem szeretettel, a' hová kullogtam vólt gondolattal.

Vera nitens Virtute amicitia, nulla locorum intercapedine
 Obliteratur, nulla temporis diuturnitate senescit,
 Nulla taciturnitate minuitur, nulla suspicione
 aut benevolentia dirimitur.

Itt Zirék nevű Egrének historica diversitassit a' Gazda Béka, nem [96^b] tsak el halgatá, hanem officiosé resalutalá 's revivificálá, mondván: Mitsoda boldogság az, melly a' teveled való conferentiat adaequalhatná? mitsoda szerentse, melly a' te veled jöttet közelithetné? ugyanis ha te az én héjános habitásommal gyönyörködni kívánsz, én annál inkább perfecta dexteritasodtól egyebet mit deprecalhatok, ennek mutua continuatiojához a' mint hogy mindenikünknek kedve van, ugy egy más aránt,

egy aránt hihetünk. Jo rokon Zirék praemittalt stylusidból ugy concipiálok, hogy kinek kinek nem többről többre aspirálni, hanem a' donum continentiaet megbetsülni egés-ségesebb, és az imaginált dolognak űzésénél a' késznek megtartása tisztességeseb. Mert a' szerentsének semmi ajándékával bé nem telnek, kiknek kivánságokat az okosság meg nem határozta.

Nihil unquam, quod satis sit, avarus accipere potest.

Példa im ez Matska. Historia. Egy Homonak egy Matskája vala, nem éhezik vala, de a' naturalis aviditas, soha a' Matskát nem contentálhattya vala, hanem kapdosni divágal vala, a szomszéd Galambjaira is rá méne, de ott is a pásztor szemes vala, ugy hogy az, a' Matskát, a' Matska a' Galambot lesi vala, nyavalyás Matska a' Galamb Bugba bé sem buhata, hogy az hátán bot suppana, tíz kőrmérről le huzák 's megnyuzák, 's exempli gratia suspendálák, Gazdája tyuk keresni menvén a' Matskára talál 's így lamentál: ha eheztél vólna engem citalhatnál, de el hiszed már, hogy a' melly hasnak nem elég a zabja bőre megtöltésére, elég a' szalmája. Mert a' Juh attol dőglik meg, a' mit leginkáb kíván.

Achillesnek Troja elég lehet vala,
De többre ásitva, mérges nyíllal hala.

Méltó azért hogy te is, a' telhetetlenségnek ilyen szomoru consequentiait observálva, világ javaiból falattal vedd ki étedet, kunyho-[97^a]val örökségedet, a' többiért ne perely, hadd őrdögbe, ne siettesd veszedelmedet. Mert pénz nélkül is a' spiritualis habilitast bé írják a Mennyei Zászló alá, de böltseség nélkül tsak a' kufárok közt fitogathatod a' mankot. Azon se busuly, hogy

Hazádtól távoztál, mert a' virtus mindenütt ott hon van. Kintседet se sírasd, mert a' sem ül senkivel vas ászkon.

Jámbor eleink azt hadták, hogy hat dolognak állandóságához ne bízzunk. Első az árnyék, mely egy szempillantásban oda lesz. Másik, a' szükség szülte szeretet, mert marczona okkal el kopik. Harmadik. Aszszonyom barátsága, mert haraggal fel bomlik. Negyedik, a' szép Ortza, mellynek holnap azt mondgyák, hogy tunc fuit. Ötödik, a' Has kenés mert nem edgyez a' véggel. Hatodik az ebverte, mert ez is, minden éjjel mással hálo Menyaszszony.

Malé sperandum de ea, qvae foris pulchritudinis
[laudem qverit.

Ellenben a' Sacra Sapiencia olly jország, melly meg sem hal, meg sem vénül, a' rosda sem észí meg, 's a' penész sem emészti, a' lopo sem lopja el, a' Tolvaj sem fosztya el, egy szoval olly kintsűnk, melly holtunk után is beszéli nevűnkét. Mert minden egyéb virtusink tsak egy Ember életéig tartók, de kőz haszonra le tőtt bölts írásink, világgal végeződnek.

Ezekre pedig noha mást is te taníthatnál, mindazáltal, mint jódnak őrüld Társod 's nem Tanátsod, akarám praesentiádban ezeket repetalnom, mert az igaz böltsességnek, restség nélkül való baráttya a' serény győnyörűség, halálos ellensége az unalmas fáradság.

Mán tul, vagy hivednek, vagy barátodnak tartasz, szabad légy véle, de hogy 'a Serena Fiduciat akár mellyik mellőlís separáld, ellenzem. Mert a' Nap világosittya meg a' Földet, az én Tudományom pedig hű barátom fényesgetésével tündőklik.

Valahová a' Nap fényével béláthat,
Böltsesség világa oda mind elhathat.

Itt már az Holló is közikbe szoll, 's régi Társának a' Tekenős Békának [97^b] mond: sincere cselekedéd, hogy engemet hazugságban nem hagyál, hanem ujj Collegánk előtt, a' lól a' kinek mondtalak, kérek tovább is alkalmaztasd ugy magadat, hogy ha elsőben igazat mondtam, ezután se hazudgyak, szerentse adta barátunkat tractáld ugy, hogy generositásodban lásson többet, mint sem hallott. Edgyütt azt olvastam, hogy egy valaki, más hiteles barátyának Ajtaját késő estve megzördítvén, a' már lefeküött Gazda, igaz dolog szavárol a' zörgetőt meg esméri, de idő után jövetelinek okát nem érti, hármat mindazáltal gondol 's mind a' három aránt kezén viszi a' requisitumokat 's ajtót nyit, a' köszönet után barátyát a' Gazda praeveniállya 's mond: minek előtte szolnál, három okát gondolván jövedelednek, hogy sokat ne temporizállyunk, im hol vadnak a' remediumok, ha pénzed nints, ihon egy satskó Tallér; ha bajnokod van, ihon a' Dömötzki, ha belső Tűz éget, ihon a' Fraj.

Itt a' váratlan 's bokroszon gördült szerentsét látván a' zörgető amicus, mint mind három nélkül vacuus, a' fegyvert kezébe, a' pénzt a' sebbe, a' Frajt ólébe vévé 's dolgára méne, első nap a' pénzel Creditorit contentálá, másnap a' Dákossal bajnokját le vágá, harmadnap a' harmadikkal a' Tűzet is meg oltá; post haec, hogy a' világ nints egy igaz barát nélkül profitealá, tsak hogy nehéz rá találni, azt mondá. Mert mi haszna beszéddel jól tenni, ha a' valósággra meghólt a' segítség.

Amicus, qui non tua diligit, sed te.⁹⁸⁾

JEGYZETEK.

A „*Horologium Turcicum*“ két kéziratban maradt fent. Az egyik egy levélnyi töredék, melyet Konez József fedezett fel s közölte (Tört. Tár 1884. évf. 201. l.). Avval a megjegyzéssel adta ki, hogy egy munka bevezetésének első tisztázott lapja s minden arra mutat, hogy e munka nem más, mint az, melyet Rosnyai börtönében fordított. Úgy látszik, nem ismerte a m. nemzeti múzeumi másolatot, mely oda öt évvel korábban került, mert az avval egybevetés után könnyen megállapítható, hogy a *Horologium* első, előszónak szánt lapja (melynek mi adtuk e címet, az eredetiben nincs semmi felirata) s egy pár érdekes varianst nyujt s talán ez az a már akkor is megrongált kézirat, amelyről a m. n. múzeumi másolat készült. Ez előszót akkor írta Rosnyai, mikor a fordításhoz fogott, minden valószínűség szerint szamosújvári fogságában, hogy megmutassa hazájának s Apafi fejedelemnek, hogy nem hiába tanították török tolmácsnak. A másik nevezetes adat benne, hogy kiadásra szánta művét.

A másik kéziratot a Rosnyai-rokonság egyik tagja, Irányi István eperjesi törvényszéki bíró (valószínűen ugyanaz, akit Tompa baráti köréből ismerünk), 1879-ben érdekes levél kíséretében küldte el Pulszky Ferenchez s az ő útján azután a M. Nemzeti Múzeum kéziratárának ajándékozta. A levél így hangzik: „Eperjes 1879-ki Sept. 9-ke. „*Illustrissime, nec non Magnifice Francisce!* Tisztelettel s baráti üdvözlettel járulok magas muzeumi főnöki szined elé, egy szerény ajándékkal: „*dat pira, dat poma, qui non habet alia dona!*“ E könyv (— nem tudhatom ha eredeti kézirat e, avagy csak másolat? — nagyatyám után 50 év óta jött birtokomba s csak a mult évben találtam rá újra a régi lom között. *Horologium Turcicum* idősb Apafi Mihály fejedelemnek kétszáz évvel ezelőtt Marosvásárhelyi Ro'snyai Dávid által mulattatására szerkesztve, ha nem is egyéb, de tán nyelvészeti tekintetben érdekes lehet tán s annak elhatározására hová való legyen? Múzeum? Magyar t. academia? vagy újra csak a lomtárba? Te

tisztelt tudós jó Uram, emberem, barátom Feri! arra Te vagy hivatta; miért is bátorságot vettem magamnak azt neked, — akár in usum Delphini — alkalmilag Hazslinszky Frigyes barátommal átküldeni. Tisztelet s barátsággal üdvözöl régi hived és volt oskola-társad Irányi István m. p. (Külső cím: Pulszky Ferenc úrnak t. cz. tisztelettel Budapest a Muzeum épületiben, (egy könyv[v]el alkalmilag.)“ A fedél belső oldalán még ez a bejegyzés van: „Irányi István eperjesi törvényszéki bíró ajándéka, 1879 augusztus 5.“ Ugyanez a korábbi birtokos a címlap felső részére (4^a) ezt írta: „Vegye hasznát a ki megbecsüli annak ajánlja azt ezen könyvnek egy félszázad óta tulajdonosa. Eperjes 1879 Sept. 9^k. Irányi István mp. kir. törvényszéki bíró.“ Az előbbi tulajdonosokról az első levél e XVIII. századi bejegyzés tudósit: „Spectabilis ac G(ene)rosus D(omi)nus Michael Szilágyi de Akosfalva Incl(ita)e Sedis Sicul(or)um Marus alter ordinar(ius) V.(ice) Iudex Regius dono dedit. Steph[anus] Halmágyi mp.

A jókarban tartott fekete félbőrbe kötött folio-alakú kézirat m. n. múzeumi kéziratári jelzete: „*Fol. Hung. 937*“. Kétféle lap-számozása van, számozógéppel, mely elől az üres lapokat nem veszi számításba (94 levél), a másik íróónnal számozva: 1—3 levél üres, 4^a levélen van a cím, 4^b: üres, 5^{ab}: üres, 6^a: [Előszó] 6^b, üres; 7^a—97^b levélig tart a szöveg, mégpedig 7^a—22^a: Ez könyv eredetinek módgya; 22^a—54^b: Első rész; 55^a—80^b: Második rész; 81^a—97^b: Harmadik rész. Végül kb. 37 levél (beírott vagy tiszta levelek voltak-e, nem lehet megállapítani) ki van vágva. XVIII. századi másolat. A Naptárfeljegyzések között 1715 január 9-ből Rosnyai D. Sámuel nevű fiának ezen jegyzetét találjuk: „9. prae-sentis kezdettem az Turcicum Horologiumnak írásához, kérvén az Istent segillyen boldogul kezdenem és végezmem az ő dicsőssé-gére“; ugyanezen hónap 31. napjáról: „31. Fogtam az Turcicum Horologiumnak írásához Istenem ő szent Felsege segítségéből kérvén ő Felsegét, adgyon nékem szegény szolgájának boldog előmenetelt benne az ő Felsege nevének ditsősségére és háláadás-sal valo emlegetesire“. (Simonfi: R. D. naptári följegyz. Kol. 1914. 14. l.). Ezt csak a másolásra érthetjük s nem lehetetlen, hogy éppen a Rosnyai S. másolata a múzeumi kézirat. A M. Könyv-szemle (1879. 350—1. l.) rövid ismertetése azt mondja, hogy „Szilágyi Sándor jeles történészünk véleménye szerint Rozsnyai-nak ugyan nem autograph kézírata, hanem *valószínűleg* közel egy-

korú másolat“. Maga Szilágyi S. a „Turul“-ban (1884. 170. l.) már azt írja: „egy későbbi, Tordai által készült másolata megkerült s a Múzeumban őriztetik“. Itt tehát határozottan Tordainak tulajdonítja a másolatot.

Kiadásunkról megjegyezzük, hogy az betűhív s az eredetinek következetlen helyesírási sajátosságait is (nagy- és kisbetűk következetlen használata, ékezet hiánya, az ő és ö hangnak néhány kivétellel egyformán való jelölése stb.) híven igyekszik feltüntetni, de nyomdatechnikai okokból mellőznünk kellett az olvasást egyébként is megnehezítő f különjelölését.

¹⁾ A Koncz-féle töredékben: *embereknek*.

²⁾ Koncznál: *erőszak alatt nyegő nevemnek megvetéséért*. Az erőszak alatt azt hisszük, hogy letartóztatása, azaz fogsága értendő s ez is bizonyíték lehet arról, hogy fogságában fogott hozzá a fordításhoz.

³⁾ A Múzeumi példányban: *szenvedő tanulásom*. Itt a Koncz-féle töredék szövegét fogadtuk el, megjegyezve, hogy a nehezen olvasható szöveget Koncz így közli: *szcr[zett a]nulásom*, amiből arra következtethetünk, hogy ugyanez a szöveg lehetett a múzeumi példány másolója előtt, csakhogy ő ezt a szórészletet másként olvasta vagy egészítette ki.

⁴⁾ A Koncz töredéke így közli: *haszontalan sárba [doba]tattásoknak*.

⁵⁾ Koncznál: *conditio*.

⁶⁾ Koncznál: *stinat*.

⁷⁾ A Hümájun-náme perzsa szó: *همایون* (hümájun) = felséges, királyi, császári, *نامه* (náme v. náneh) = könyv. (l. a Bevezetést).

⁸⁾ Ráji Dábeslim, Gallandnál: Dabchelim; Dábeslin rája v. rádza (király); Bratuti mindig Dapeselino-t ír.

⁹⁾ I. Bajazid v. Bajazed szultán 1389—1403, I. Mohammed v. Mehemmet 1403—1421, II. Murad 1421—1451-ig uralkodott.

¹⁰⁾ Ebből az látszik, hogy a fordító nevérol Rosnyainak nem volt tudomása s így azt sem tudta, hogy azt 'Alí Cselebi ben-Száleh, vagy ami mindegy (az arab ben = a perzsa szádé v. záde): Szalihszáde 'Alí Efendi drinápolyi mukderisz és akadémiai előljáró 1520—1566 között, valószínűen 1523-ban fordította és I. Szulejman v. Szolimán szultánnak ajánlotta. L. Ed. v. Adelburg Auswahl türkischer Erzählungen aus dem „Humájun-namé oder Kaiserbuch“ I. Heft. Wien 1855. XI. lap és Bevez.

¹¹⁾ Mind a tizennégy rész tartalmát röviden felsorolja (habár nem a török szerkezet után) Binder Jenő az Egy. Phil. Közl. 1891. évfolyamában megjelent „Kalilah va Dimnah“ c. tanulmányában. L. itt 62—66. l.

¹²⁾ E cím nincs a R. kéziratában, de megjegyezzük, hogy az egyes meséket az eredeti *حكايت* (elbeszélés) címmel megjelöli, ezt fordítja Bratuti és Rosnyai *Historia*-val, Galland *conte*-tal; az eredeti a verseket is megjelöli (*بيت* (bejt) stb.) Bratuti ezt is követi „verso“ jelölésében, Galland és Rosnyai elhagyja.

¹³⁾ *همايونفال* Hümájunfal, Gallandnál: Humaiounfal, c'est-à-dire, Heureux augure, mivel ez arab szó: *قال* = előjel, omēn, tehát császári előjel, tehát R. az arab nyelvet nevezi szerezsen nyelvnek, Bratutinál: Rey Afortunado.

¹⁴⁾ *مخسته رأى* Gallandnál: Khogesteh-raÿ, ou Heureux conseil, Bratutinál: Consejero sabio.

¹⁵⁾ A. m. másén.

¹⁶⁾ Itt kezdődnek Rosnyai verses axiomái s szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy Rosnyainak a Horologiumban foglalt versein kívül más versei is régóta ismeretesek és nyomtatásban is megjelentek. Gróf Mikó Imre az Erdélyi Történelmi Adatok II. kötetében (Kol. 1856. 309—349. l.) három kézirat (1. Pekri-nek, 2. gr. Bethlen Miklósnak ajánlott Benkő-féle másolat, 3. a kolozsvári ev. ref. kollégium másolati példánya) alapján kiadott egy török Athnáme-gyűjteményt, melynek címe: „Diplomata Portae Ottomannicae juxta Principatum Transsylvaniae collata“ s összeszedőjük és fordítójuk kétségtelenül Rosnyai Dávid volt. Egy részüket Szilágyi S. újra kiadta „Rosnyai D. tört. maradványai“-ban. Ezekben vannak az egyes Athnámék után azok a versek, melyeknek a szerzőségét is többen Rosnyainak tulajdonítják. Itt a Mikó kiadásában Báthori Zsigmondról, Bocskairól, Báthori Gáborról, Bethlen Gáborról és I. Rákóczi Györgyről írt versek vannak, ehhez járulnak a Szilágyi S. most említett kiadásában a Brandenburgi Katalinról és II. Rákóczi Györgyről írt versek. Itt azonkívül a Bocskairól, Bethlenről és I. Rákóczi Györgyről írt versek újra le vannak nyomtatva. Megjegyezzük, hogy a Bocskairól szóló verset Thaly Kálmán is újra kiadta (Mikó kiadását nem

vevén észre) evvel a címmel: „Rákóczi éneke Bocskairól. A XVII. század végső éveiből. Második Rákóczi Ferencznek Bocskay Istvánról íratott versei“. Jegyzetéből megtudjuk, hogy Sinay Miklós kéziratgyűjteményéből Révész Imre közölte vele, aki szerint valószínűen a Batthyányi primás levéltárából másoltatta azt Sinay. (Adal. I. 285—6. l.). A Századok 1872. évf. 56. lapján — r aláírással megjelent cikk figyelmeztette a kiadót arra, hogy ez már megjelent s erre ugyanott a 197. lapján Révész Imrének van egy rövid válasza, melyben azt írja, hogy Sinay gyűjteménye 12-ik vagyis quarto 2-ik kötetében a 408. lapon nyilván és határozottan ezen cím alatt áll ez ének: „Második Rákóczi Ferencznek Bocskay István fejedelemtől íratott versei“. De ugyancsak az ő közleménye értesít arról is, hogy ugyanazon Sinay-kötetben néhány lappal odább ott áll ez a cím: „Rosnyai Dávidnak Erdély országának némely fejedelmeiről való versei“ s kezdődnek e versek Báthori Zsigmondon s végződnek II. Rákóczi Györgyön. Itt van — úgymond — némi csekély variánssal (tehát másodszor) a Bocskayról szóló versezet is. Ferenczi Zoltán az Irod. Közl. 1891. évf. ában 437—55. lapon közölte „Cserei Mihály néhány ismeretlen versét 1690—98-ból“ s ezek közt is megtaláljuk a Bocskayról és Bethlenről írt verset (454—5. l.). Ezek a kolozsvári naptár 1690—5. és 1697—8. évfolyamaiba vannak beírva. Érdekes véletlen, hogy a Rosnyai örökösainél is fennmaradt a Rosnyai Dávid életére eső időből 17 kolozsvári kalendárium s az előbb említett évfolyamok onnan mind hiányoznak az 1692. évin kívül, de Simonfi szerint ez az egy nem is a Rosnyaié volt, hanem Jenei Mihályé, a R. unokaöccséé. A két Rosnyai-féle verset Ballagi Aladár az Ir. Közl. 1892. évf. 70—1. lapján („Cserei vagy Rozsnyai?“) reklamálta vissza Csereytől s szerinte a Rosnyai versei közül kettő Csereynek megtetszvéen, azokat kétheti időközzel (1697. aug. 12. és szept. 1.) beiktatta a maga gyönyörűségére tartott kalendáriumi verseskönyvébe. Ballagi öt költeményt (Báthori Zs., Bocskai, Báthori G., Bethlen, I. Rákóczi Gy.) említ fel s megjegyzi róluk, hogy mivel egyaránt historizálóok, egyúgyanazon formában tartvák, s még terjedelmük is jóformán egyenlő, ebből következtethető, hogy az athnámék fordítója maga írta az említett öt verset. Mint láttuk, nem öt, hanem hét versről van szó t. i. Ballagi csak a Mikótól kiadott öt verset említi, holott a Szilágyi Rosnyai-kiadásában is van kettő Brandenburi Katalin-

ról és II. Rákóczi Györgyről s ezekre is illik az előbbi következtetés, amelyhez magunk részéről a Rosnyait annyira jellemző gúnyos hangot adnók, mint közös sajtáságot, amelyek szintén egy szerző művének mutatják e verseket. Az is figyelemreméltó, hogy R. Erdély történetéről szóló nagy munkája az Apafinak ajánlott eredeti példányába (M. Nemz. Múz.) a verseket beragasztott kék, sárga, veres (Erdély színei) papírra írta le (Szilágyi: Rozsnyay maradv. 19. l.), valamint az is, hogy e dedikációs mű címe csaknem ugyanazokat a fejedelmeket emeli ki, akikről e versek szólnak.

Mivel e költemények szétszórva jelentek meg nyomtatásban, azért közöljük itt azokat, megjegyezve, hogy az eredetieknek, az athnâme-fordítások után állván, nincs címük s itt mi láttuk el avval.

Báthori Zsigmond.

Másik Polycrates valál szerencsével,
De nem tudál élni véllé s az idővel;
Addig főzéd étked: hopp itt, hopp ott levél —¹⁾
Két helt halál belé, hol testtel, hol szívvel.

Lesz vala határunk, ha tudsz véllé élni,
Mons Haemus, Dunán tul tudna erről szollni,
De már vélléd együtt — azt merjük mondani,
Amit elmulattál, nem fogjuk elérni.

De nagyobbbat mondok s azzal rekesztem bé:
Még feles ármáda sem hathata úgy bé,
Mint te egy szál karddal vágtál vala jól bé;
De addig löl ki s bé — más fűte neked bé.

Bocskai.

Vajha Szent Istvánnak Bocskai Istvánja,
Corvinus Mátyásnak Iktári Gáborja,
Hevenyén nyomokba béhághatnak vala,
Megvolna szalonán mind sódar s mind órja!

¹⁾ A rím *lével*-t kívánna.

Beh szépen kezdődék e seculum veled,
 Be rútul végződik maholnap kivüled,¹⁾
 Mint vagyunk s mint leszünk, nincsen benne híred,
 Már mi csak sohajtunk s úgy említünk téged.

Kátainak mérge megevé fejedet,
 Nem száná nemzetét, sem a te ügyedet:
 Örömezt meghalna, úgy sirat tégedet,
 De tarde fabulál, megiván véredet.

Báthori Gábor.

Báthori Gábornak bátor vala szive,
 Ő rend n kinek volt hasonló ereje
 Erdélyben? Nem szollok — higyjed — hízelkedve:
 Igazán volt néki Báthori a neve!

Vala Báthorinak esze is elhigyjed,
 De supplicans dámák csalák meg így higyjed;
 Nem ő kezdte előll, ha mondják, se higyjed:
 Urak kötötték rá feleségek, higyjed.

Lött volna ő jókkal incomparabilis:
 Mind mezőn s mind otthon volt ő probabilis;
 Kardlekötve holt meg, mert volt horribilis —
 Két gyilkos kéz miá lön lamentabilis.

Bethlen Gábor.

Bethlenből királlyá érdömmel lött Gábor!²⁾
 Vajha látnád mint nyeg sajtóban sok jámbor.³⁾
 Magyar nemzet vala veled bátor tábor!
 Már nem vagyunk bátor. mert te se vagy Gábor.

A pénzt nem szeretted soha, csak úgy mint pénzt,
 Igaz, hogy lehordtál Lompostól sok erszényt⁴⁾
 De nem voltál te György, sem Lupuj e szerént⁵⁾
 Világszerte tötted a sok jótéteményt.

¹⁾ Így a Cserey Mihály-féle szövegben is. Más vált. Ki tudja, hogy fogy el. ²⁾ Más vált. B. királlyá emelkedett G. ³⁾ Van-e híred benne: törvényt kér s. j. ⁴⁾ Más vált. Noha lehordtál te feljülről s. e. ⁵⁾ E sor mutatja, hogy nem egykorú a szerző.

Nincsen vétek nélkül róllad sokat szólni,
 Sokkal nagyobb vétek nem is emlegetni;
 Egyebet nem tudunk felölled mondani,
 Csak használnánk véle s nem szánnánk kivájni.

*Brandenburgi Katalin.*¹⁾

Sütve tévé alád sánta szolgálád Balling,
 Azt mondák portán, hogy Csáki a farmatring;
 Elfogya miatta mind féning, mind selling:
 Gazda is végre lön csak egy bitang cvincig.

Fárada melletted király bátyád svecus,
 Amaz híres vitéz Gustavus Adolphus,
 Szólla portán érted, lenne tiéd a jus:
 De nem nyerheté meg a svecus legatus.

Sógorod vén Bethlen sokszor inte téged,
 Jó lesz vala dolgod, ha szavát bévégyed,
 De az oldaltanács addig szúra téged,
 Míg mindent elcsala s kóldulás lön véged.

I. Rákóczi György.

Hol vagy pénzgyűjtéssel híres gazdag gazda?
 Ma is sir miattad sok szomszéd barázda.
 Kihordád pénzünket Patakra s Munkácsra,
 Marada rollad ránk csak rongyunk galléra.

¹⁾ Brandenburgi Katalinról, Bethlen G. özvegyéről a Laskainak tulajdonított Pasquillus is megemlékezik négy sorban. Ez a négy sor a pasquillusból kirva külön is forgalomba került, legalább úgy olvassuk az Erd. Múzeumi könyvtár egy XVII. századi feljegyzésében, mely ama pasquillushoz variansul is szolgálhat: „Catharina Asszony szépen üly az lovon, | mikor vadászni mégy Tsákiával egy uton, | Czafragot szoknyadbul had(d) hogy csináltassan, | miatta lehet még pendelyed is vászon.“ Más írással más változat: „Alias. Megytréfállad magod Catharina Asszony, | Penzed eltekkozlád mely neked nem hosszon | az ki te latrad volt, most arulód azon | Cháki mijatt leszen pendelyed is vászon.“ V. ö. az Ir. Közl. 1897. 49 l. közölt pasquillus-részlettel Ezt azért közöljük itt, mert ez az egész költemény is olyan, mintha egy pasquillus-töredék volna.

Igaz jó öreg György, valál jó órálló,
Haza s nemzet körül szemes talpon álló;
De potens szomszédod nem vala duráló,
Successio kül is valál praetendáló.

Nem volt haszontalan gyűlt pénzed fiadnak,
Mert ha kiolvassa azt fia fiadnak,
Azt sugák: megéled holt lelke apjának,
Így szegék meg inok töltött bialidnak.¹⁾

Istennél szerencséd oly nagy mértékben volt,
Minémű előtted egy Princepsben sem volt;
Ki vont két császárral ujjat, hogy meg nem holt,
De rajtad mind így is nem lön sem rés, sem folt.

Harcolál s jól kötél elsőbbben szultánnal,
Hasonlót követél a más nagy császárral:
Így bánál te kétszer mind konttyal, kalappal!
S mégis jól halál meg szép s csendes regnummal.

II. Rákóczi György.

Hired vala nagyobb világon, mint erőd,
De mást monda Sebes s Boros, két jó hősöd.
Fél napkelet s nyúgot tőled tőlök bévöd,
De contrát fúva ki Váradon agyvelöd.

Ha Hector voltál is, sok volt két Hercules,
Fél csapás két császárt nem vág le mert feles;
Annyit keresett volt néked csak a köles,
Ha ne[m] szánd, lész vala másodsor Achilles.

Jenő alatt vezér tenéked Váradra
Megizente vala, menj hozzá táborba,
Ismerd megalázva, hogy ki urad ura,
Meglészen bizonynal uraságod adva.

De potiorb lön itt a konty a kalapnál
S a pataki tanács Barkóczi Lászlónál.

¹⁾ Bivalbörbe varrt aranyaknak (Szilágyi S. magy.); Mikónál: Biliádnak.

Kész vala elmenni, életével kínál,
De nem kelle a jó, ám veszénk Gyalunál.

Megkinála Isten tégedet háromszor,
Szelepcs- s Homon között első indulatkor,
Másszor tatár által hazaszaladáskor,
Végre vezér által Váradon létedkor,
De vak Isten nélkül akárki mindenkor.¹⁾

Rozsnyai egyik 1660—1670. évi Naplótöredékében szintén van két vers (Szilágyi—Rozsnyai maradv. 266—7. old.), az egyik: „*Igaz Isten kinek nagy hatalma felnőtt*“ kezdettel. Ez a versszak Rimay „*Legyen jó idő csak, fecske száll házamra*“ c. szép énekének 6. versszaka, csakhogy itt kegyes Isten stb. szavakkal kezdődik, egyébként jelentéktelen módosítást nem számítva (Rimay Irgalma oszlopa, itt: Irgalmas oszlopa; Rimay: Vigasztald lelkemet, itt: V. fejemet; Rimay: Hadd lássak jó időt, itt: jobb időt) a kettő egyező; a 2., 3., 4. versszak egy másik énekből van véve, t. i. a Balassa—Rimay „*Istenes énekei*“ függeléke gyanánt közölt „*Ifjúságom vélke gyakran jut eszemben*“ kezdetű ének 9., 10. és 7. versszaka. A másik ének:

Sokan akarnának uraságban élni
Alacsony rendektül nagy fen tiszteltetni,
De virtusnak útját nem akarják nyomni,
Aki az alsókat szokta feljül rakni.

Ennek mi az oka, útja mért darabos,
Nyegédes ifjaknak nem szintén humoros.
De ha meggondolnák bizony volna hasznos,
Mert túrések után az jóknak sok jót hoz

Ez ellen valók már Vitium szolgálai.

Itt félbemaradt a vers, valószínűen ezt is valahonnan másolta ide, mint ez elsőt. Ugyanitt 2^b levelen: „*Vox Plutonis*. Et me tam

¹⁾ E sor helyett a Kornisnak ajánlott latin példányban ez áll: *Igazán mondja azt a török, hogy mikor arcul csap az Isten, szemet beköt akkor.* (Rozsnyay mar. 253. l.) A mű csakugyan török deáktól eredhet.

angusto in Regno et pone esse locatum | Quo innumeri veniunt mortales qualibet hora | Omnes Iudei, Turcae omnes, non tamen omnes | Christicolae (fateor), sed certe portio maior | Huc huc descendunt, haec ad vivaria currunt. 3^a lev.: Privatum Commodum occultum secretum, longum consilium perdidit Regnum Hungariae etc. — Omne regnum in se divisum desolabitur etc. Sunt etenim Docti re pauci, nomine multi, | Quippe solent multi praesentem extollere dictis | Semper adulantes, ut veri habeantur amici | Quippe honor est soli virtuti debita merces. | Illa diu durant, animisque tenaci haerent | Quaecumque a primis Nascentes hausimus Amicis | Degener informis, mentito nomine Cygnum | Graculus appellat sese, Cornicula pennas | Pavonis furata, cupit Pavo ipsa videri | Sed natura vetat, quae nobilitatis origo est.“ A „Vox Plutonis“-ról megjegyezzük, hogy az a Felvinczi-féle Comico-tragédia tartalmát fejezi ki. A Privatum Commodum a Commune Bonummal együtt megszemélyesítve szerepel a „*Pasquillus de miserrima Patria nostra Transilvania*“ c. komédiában, melynek kiadója (Gyárfás) „Comoedia Erdély siralmas állapotjáról“ címet adott s jezsuita drámának tartott. Sokkal valószínűbb a Szigetvári feltevése, aki prot. iskola-dramának tartja (Ir. Közl. 1910), s az „*Ex Societate Jesu Johannes Vilhelmus Doctor Poeseos*“ (1668) csak álnév lehet. A törökre való gyakori hivatkozás, a régi fejedelmek emlegetése, verselési módja, pasquillus-jellege, a 28. lapon a tökkétszem emlegetése (v. ö. Horol. Turc. 92. l.) stb. miatt nem tartjuk valószínűtlennek a Rosnyai szerzőségét sem. A Naplóban van még egy vers, mely valamely énekeskönyvből vett idézet lehet.

Ne késsél, Úr Isten, hogyha neked tetszik,
Mentsd meg az Izraelt, mert rabságban fekszik;
Tiszteleted nélkül szüntelen gyötrődik,
Melyben ha soká lesz, gyarló s elaluszik.

¹⁷⁾ A régiiek gyógyszerei közt sokszor előforduló szer itt folttisztítószer értelemben használtatik.

¹⁸⁾ Ilyen makámeszerű rímes próza a fordítás más helyein is többször előfordul és tudatosnak tekinthetjük.

¹⁹⁾ Berehmen = bráhman v. brahmin. Az eredetiben rendszeren

بیدپای حکیم (Bidpáj hekim) néven szerepel (l. 1835. kiad. 30, 31. l.) A *hekim*-ről l. a 33. jegyzetet. A Galland szövege is meg-

nevezi a bráhman nevét: *Bidpai*-t („Dachelim, ce puissant Roy des Indes, gouverna outrefois par les sages conseils du farneux *Bidpai*“), innen a Galland fordításának címe is. Bratutinál: Rey Dapeselino és Doctor Bidpai (medico piadoso) Rosnyai átírásában megfelel az eredetinek: *داپسليم* később Berhemenio.

²⁰⁾ Ez a cím nincs a kéziratban.

²¹⁾ Így! E szót sem a Nyelvtört., sem a Tájszótár nem ismeri, a török (ill. arab) kölcson szóra *سرمد* (szermed) lehetne gondolni, melynek jelentése: örökkévaló, tartós, Fraschery Samy-bey szótárában: (éternel, durable).

²²⁾ E címfelirat nincs a kéziratban.

²³⁾ Az eredetiben (*هوشنگ* Huseng) és Galland szövegében nem Világbiró Nagy Sándor, hanem *Houschenk* király („maître du monde“) Bratutinál: Monarca Husench Dabselim van. Ez a Huseng a Sahnáméban is szerepel, mint a Feridún előtt élt öt király másodikika, Sziamek fia, aki a vas használatára tanította meg az embereket. A *Világbiró* jelző Rosnyai tört. művében a török császár címe-ként szerepel a Géczy András-féle okmányban (R. D. maradv. 52. l. L. erről bővebben Király Gy. Világbiró Nagy Sándor mondája a m. irodalomban. Irod. Közl. 1918 (a bevezetésben).

²⁴⁾ Eddig tart a Világbiró Sándor (illetőleg Huseng) testamentuma, de a R. szövege ezt nem jelzi új sor kezdésével.

²⁵⁾ Bratuti szövegében Ciudad de Serendib, Gallandnál „L' Isle de Sarandib“ azaz Ceylon-sziget van.

²⁶⁾ G. szövegében: Bazendeh és Nevazendeh, a Hümajjun-náme szövegében: *بازنده و نوازنده* (Bázende és Nüvázendeh: a Játékos és Hízelkedő. Bratutinál: „el jugator“ és el Cantor.

²⁷⁾ Álljon itt e kis részlet összehasonlításként az Adelburg fordítása szerint: „Azon a helyen, hol a sólyom köreme a szegéy galambot a romlás hálójába akarta rántani (feltűnt) egy olyan éhsóvár sas, hogy a felkelő és lemenő Sas csillag (Nesze) se volt biztonságban égi fészkeben csőre és karma vascsavarának veszedelmétől; sas, melynek indulatosságától s könnyörtelen lecsapásától való félelmében sem Juh, sem Kos nem legelne az ég madár-lyegében, ha nem a vérivó Mars bolygó lenne ott a pásztor; sas, melynek dühéről ha a Kos tudomással bírna, sohase választaná

legelőül az égnek lapályát“. Érdekes, hogy itt Rosnyai hívebb az eredetihez, mint Bratuti, vagy Galland, feltéve, hogy azonos szöveg volt előttük. V. ö. Bittenbinder mutatványával (A Humájunname Bp. 1908. 43 kk. ll.), aki ugyanennek a mesének elejét választotta ki szövegösszehasonlításra.

²⁸⁾ Ilyen tréfás név alább is többször fordul elő a fordításban: Macer (Ösztövér) nevű macska, Nullibi tartomány; egy Ille nevű Dominusnak egy Illa nevű Dominája.

²⁹⁾ Azaz sakkjáték.

³⁰⁾ Emlékeztet a „kicsi csupor hamar felforr“ példabeszédre, amelyet Beniczki is feldolgozott Példabeszédei között. Beniczki műve megvolt ugyan R. könyvtárában (A leltár szerint: „Balassa és Beniczki egy compactioban“), de természetesen máshunnan is ismerhette.

³¹⁾ E megjegyzés természetesen Rosnyaitól ered s a két betű szókezdő alakja Δ (h) $\blacktriangle$ (m) lebeghetett előtte.

³²⁾ Bornemisza Péter is ezt írja Békés Gáspárról: „Bekes Gáspár kedig, kazdag lévén előszer, csaknem koldossá lön. Azután hitit félbe hagyá a Németeknél és végre Batori István lengyel királynak szolgája lön, kinek előszer ura akar vala lenni“. (Negyedik része az ev. tanuságoknak. Sempte 1578. 599^b l.)

³³⁾ Lumen: Világosság, Világ; kalugyer görög eredetű szó: szerzetes, a bráhman v. brahmin helyett. Gallandnál: „Bid paï, c'est-à-dire, Philosophe charitable“. Az előszóban külön is megmagyarázza e szó jelentését, megróva azokat, akik Pilpai-nak vagy Pilpay-nak írják és ejtik ki e nevet s perzsa szónak tartva, „Elefánt lábá“-nak fordítják. Szerinte: „Bid-paï, composé de deux mots Indiens, Bid & Paï, qui signifient, Philosophe Charitable. Car en Arabe le mot de *Hekim*, par lequel celui de Bid est expliqué dans cet ouvrage, signifie un Philosophe aussi-bien qu'un Medecin, soit qu'il n'y ait pas de Medecins qui ne soient Philosophes, ou que les Philosophes, s'ils ne sont pas Medecins, ayent de grands avantages pour le devenir“ (Id. m. Préface VI. l.).

³⁴⁾ Szólásmód, mely más irónál is előfordul.

³⁵⁾ Gallandnál két fiúról van szó, Bratuti *fiúkat* mond ugyan, de szintén csak két fiút szerepeltet.

³⁶⁾ Sárgák, t. i. aranyak.

^{36a)} Gallandnál: Dans la ville d'Halep, Bratutinál: en la Corte de Alepo.

37) Célzás a testvéreitől kútba dobott József, Jákób fiára.

38) Pára.

38^a) Az eredetiben: درویش (dervis) van 1835. kiad. 76. l.

39) Galland szövege szerint az atya e mesét Lokmanra hivatkozva mondja el: „... perir sans ressource, de même que Lokman raconte qu'il arriva à un souri, qui se tua elle-même de déplaisir“. Mivel tehát e műben Lokman-mese is van, ezért vehette be a mű címébe: „Les contes et fables indiennes de Bidpai et de Lokman“. Bratuti itt nem említi Lokman nevét.

4) Gallandnál az egyik, az életben maradt ökör (boeuf) neve Chouturbe (tevéhez hasonló), a másiké Mehterbeh (nagy v. hatalmas), Bratutinál: Suterbo és Muterbo. A Pancsatantrában bika szerepel. A Pancsatantrában (Schmidt J.) Szondsiráka (éltető) és Nandaha (szívvidítő).

41) Természetesen R. ötlete a vásáraitól híres lengyelországi búcsújáróhelyre, Csensztovahóra küldeni a kalmár fiát. G.-nál: „dans les pays éloigner“. Ilyen anachronistikus ötlet Bratutinál is fordul elő pl. a chinai uralkodóról szóló verset így fordítja: „Era poderoso como Cesar, terrible como Hercules, grande como Alexandro, y magestuoso como Dario“, míg Galland az eredetihez ragaszkodik: „ Il avoit la magnificence de Feridoun, la majesté de Gemschict, [Dsemsid] les forces d'Alexandre le Grand, & la gravité de Darius“. E hasonlatok magyarázatára szolgál, hogy török szerzőnk perzsából dolgozta át művét.

42) Bratutinál, Gallandnál az oroszláznak nincs neve, R. is csak itt említi nevét (V. ö. Délceg); a Pancsatantrában: Pingalaka (vörösbarna) Schmidt J. ford.

43) Az eredetiben sakál (شغال) van (1876-iki kiad. 115. l.), itt borz, Gallandnál róka (renard), Bratutinál farkas, a Tantrákhayikában s a Pancsatantrában (textus simplicior és ornatior) sakál a két fülbesugó s itt Karataka és Damanaka felel meg a Kalilah (v. Kalilah) és Dimnah, كليله ودمنه ill. Tyelile és Dümne névnek (Gallandnál: Kelileh és Demne, Bratutinál: Chelio és Demenio, Rosnyai a szövegben néhányszor Tyélilé-t ír). Ennek a két névnek itt is van latin fordítása, mi körülbelül a Szerény és Csörtető névnek felel meg. Beöthy Zs. (A szépprózai elb. I. 113. l.) Bula (Tyelile) és Ravasz (Dümne) névvel fordítja

de ezt nem tartjuk szerencsésnek, mert Tyelile mindig okos, óvatos és becsületes, csak nincs ambíciója; így a *Jámbor* is megfelelő név lenne neki, mivel e fogalommal a nyelvhasználat sokszor bizonyos élıhetlenséget is köt össze. A Gyulai „Igazság és Hamisság“ c. költeményének hasonló jellemű két alakja van. Itt a Horologiumban egyik novella *Contentus* („les deux moineaux et l'éprevier“) és *Cupidus* (Szálem és Gánem) alakjai felelnek meg neki a rossz jellemvonások nélkül (l. 45. jegyz.). Galland szerint Demneh neve egy arab szótól jó, mely bosszúvágyat, gyűlölést (hair avec desir de se venger), a Kelilehé egy másiktól, mely koronázást, megkoszorúzást (couronner) jelent. E két névnek a Pancsatantra görög átdolgozásában: Ἰχνηλάτης és Στεφανίτης, a Stark-féle latin fordításban Vestigator és Coronarius felel meg. Sokkal helytállóbb magyarázat van ennél a dr. *Büchler Pál* idézett Tantrákhayika-fordítása bevezetésében. „E két névnek: Karataka és Damanaka — úgymond — nincsen határozott jelentése, noha egyébként a szereplő állatok nevei rendesen átlátszó értelműek, mert az illető állatoknak valamely testi vagy szellemi tulajdonságával állanak összefüggésben. Valószínű, hogy e két névnek jelentése is valamikor tiszta és közérthető volt... Időközben azonban átváltozott az alakjuk s lassanként felismerhetetlenné lett az eredeti jelentés, mi által azután mindkét név egyénivé vált, míg azelőtt esetleg általános faji tulajdonságot jelentett. Az ilyen egyéni neveket természetesen nem lehet lefordítani s azért a legelső fordító Burzoē [v. Barzoē] meg is hagyta őket, de természetesen a pehlevi (közép-perzsa) nyelv hangtani törvényeinek megfelelően átalakítva. Hogy hogyan hangzott e két név, azt nem tudhatjuk, de még nagyon hasonló lehetett az eredetihez. A pehlevi alakokból keletkezett azután a szír fordításban: Kalilag és Dimnag, az arabban pedig Kalila(h) és Dimna(h)... A görög fordító, akár szándékosan, akár pedig tudatlanságból, tévedésből — s ez utóbbi a valószínű — a Kalila név arab írásjegyjű alakjának három mássalhangzóját (*k l l*) nem úgy olvasta, ahogyan kellett volna, Ka-li-la-nak, hanem iklil-nek, ami nagyon könnyen megeshetik, mert hiszen az arab írás nem jelzi a magánhangzókat s így csak az tud helyesen olvasni, aki tökéletesen érti a szöveget. Ez az *iklil* pedig *koszorú*-t jelent az arabban s így hamar készen volt a görög fordító az ő főszereplőjének elnevezésével. Minthogy ugyanis a *koszorú* görög neve στεφανος, elnevezte az egyik rókát Στεφανίτης-nek. Hasonlóképen járt el a másik névvel: *Dimna*

három mássalhangzója (*d m n*) dimn-nek olvasható, ez pedig lábnyomot jelen, görögül ἵχνιον, hogy pedig értelme legyen, csinál belőle lábnyomkutatót, Ἰχνιλάτης-t“. E feltevés — szerintünk sokat nyerne valószínűségben, ha ezek írása is teljesen megegyezne

pl. koszorú írása : كليل, Kalilahé : كليله . A *Tyelile* (v. *Tyélide*) alakot Kelilehből Büchler Pál „újjörög befolyás következtében átváltozott kiejtés“-nek tartja. A törökök Rieder sz. *Gelileh*- és *Deminéh*-nek ejtik e két nevet.

⁴⁴⁾ Macchiavelliről l. a Bevezetést.

⁴⁵⁾ Contentus és Cupidus Gallandnál : Salem (Szálem) és Ganem, Bratutinál : Salustio és Ricardo, Souby—Beynél : Selim és Ganem. (17. l.)

⁴⁶⁾ Mit teszsz; meggyek és mit tegyek stb.

⁴⁷⁾ Inkább használt változat: Eben gubát cserélni.

^{47a)} A 139., 182. lapon is. Balassánál is előfordul : „Íme a tanács“ értelemben.

⁴⁸⁾ Azaz irratosusok (oktalanok).

⁴⁹⁾ Azaz incertus.

⁵⁰⁾ A Panesatantrában dob, Gallandnál is : tambour, Bratutinál : Atambor, Souby-Beynél (95. l.) : Trommel.

^{50a)} Lásd Szilády : RMKT. VII. 346. l.

⁵¹⁾ Gallandnál : derviche, Bratutinál : parrocho; ugyanitt alább kosok helyett szarvasok vannak.

⁵²⁾ Bratutinál és Gallandnál itt Dümne mesét mond két verébről és az ölyvről; ez Rosnyainál kimaradt.

⁵³⁾ Gallandnál itt is róka (renard), Bratutinál farkas (lobo) van.

⁵⁴⁾ Rozs.

⁵⁵⁾ Javítva ebből : elárulással.

⁵⁶⁾ Száját.

⁵⁷⁾ Így! a. m. lehetnék.

⁵⁸⁾ Itt elmaradt a Bial meséje a récérről és a holdról.

⁵⁹⁾ Gallandnál sem szerepel külön mese gyanánt, Bratuti se jelöli meg „Historia“ címmel.

⁶⁰⁾ A bibliai híres Baltazár vagy Boldisár.

⁶¹⁾ Gallandnál : róka (Renard), Bratutinál : farkas.

⁶²⁾ Javítva : előbb „pajtásainak“ volt.

⁶³⁾ L. a 46. sz. jegyzetet.

⁶⁴⁾ Így, habár valószínű, hogy az eredeti kéziratban *aliván* (= vélvén) állott.

⁶⁵⁾ Az itt elmaradt mesékről l. a *Bevezetést*.

⁶⁶⁾ A királyhoz menetel előtt Tyelile mondotta mesékről l. a *Bevezetést*.

⁶⁷⁾ Így! *jó* helyett. A *Commune Bonum*, amit a „*Comodia*“ (1668) is emleget.

⁶⁸⁾ Itt úgy látszik, mintha a szöveg nem volna egészen világos, t. i. fentebb Tyelile és Dümne jelenlétében végzett az oroslán a Biallal s így Dümne nem mondhatja, hogy „talán még a Király és a Bial megalkusznak“, de azt már Tyelile megállapította, midőn irreparabilis dologról s a bial revivificálásáról beszél.

⁶⁹⁾ Lehúzva utána *a* (Király).

⁷⁰⁾ Ez Gallandnál külön meseként szerepel: „*L'asne et le jardinier*“. *Les contes* . . . II. partie. Paris 1724. 202 kk. II.

⁷¹⁾ Így, valószínűen *utcuñque perdideris* helyett.

⁷²⁾ Ismeretes szállóige Ovidius, *Amores* III. 4. 17.

⁷³⁾ Ezt az „*eb-usus*“-t alább többször használja.

^{73a)} Nincs a MNYTörtSz.-ban.

⁷⁴⁾ Ismeretes Horatiusi szállóige.

⁷⁵⁾ A. m. félig megfagyott.

⁷⁶⁾ Gallandnál (II. 223. l.) Siah gousch سیاہ گوش (szijah gūs = fekete fül). Gallandnál: Fekete fül mindjárt fellépése után nem a *Splendidum Cor*, hanem a kikapós kalmárné és festő históriáját mondja el.

⁷⁷⁾ Lásd a ⁷³⁾ jegyzetet

⁷⁸⁾ A. m. rést.

⁷⁹⁾ Ovidius ismeretes axiomája (*Amoris remedia* 91. v. s.)

⁸⁰⁾ Sic volo, sic jubeo, vagy Hoc volo, sic jubeo Juvenalis szatirájából vett idézet.

^{80a)} Deformem helyett.

⁸¹⁾ Tollhibából: *Vándorlásoknak*-|*nak* van a kéziratban.

⁸²⁾ Ismeretes példabeszéd: „úgy örül, mint amelyik kutya hetet fiadzott“.

⁸³⁾ Javítva, előbb *két*-et irt.

⁸⁴⁾ A Mózes ellen támadt Kóréről, Dáthánról és Abirámról IV. Móz. XVI. rész szól.

⁸⁵⁾ Itt is Dábselim v. Dabeslim király és a bráhman (Bidpai) (Rosnyainál: Doctor) beszélgetése szolgál bevezetésül.

⁸⁶⁾ Gallandnál mint Lokman meséje szerepel.

⁸⁷⁾ Matuka galambkirály neve Galland szövegében Montavala, a Pancsatantrában (Textus simpl Schmidt ford.) Csitra-griva, Schmidt ford. (tarkanyakú, Fióknál: Örvös).

⁸⁸⁾ Zirek v. Zirék (R. mind a két alakot használja) Gallandnál Zirak, a Pancsatantra id. szövegében: Hiranjaka (aranyos) v. ő. a török-perzsa eredetű kölcsönszóval: زر (zer = arany); egyéb-

ként زرك zeirek = okos, értelmes).

⁸⁹⁾ Így, valószínűen a. m. 's ki vagy? kérdi.

⁹⁰⁾ Célzás a korabeli erdélyi állapotokra.

⁹¹⁾ Célzás a bibliai jóslatra: az asszonynek magva (t. i. Krisztus) megtöri a kígyó (az ördög) fejét.

⁹²⁾ Így! Valószínűen cedáló, azaz ismét engedő.

⁹³⁾ Így! Valószínűen szerencsevarrta ing.

^{93a)} Így! A punctuatio is hibás.

⁹⁴⁾ Javítással, előbb *másszor*-t irt.

⁹⁵⁾ Néhányszor, miként itt is, a rövid ő hangot megkülönbözteti a hosszú ő hangtól

⁹⁶⁾ Így, *czéhüinkből* helyett.

⁹⁷⁾ Sárgaságban fekvő moneta = arany, melyet ebben a korban egyszerűen *sárgá*-nak is neveztek.

⁹⁸⁾ Itt véget ér a Rosnyai kézírata, hiányzik belőle a keretes elbeszélés befejezése, melyben a négy jóbarát boldogan egyesül s holtig tartó barátságban él egymással. Megemlítjük, hogy Rosnyai nyelve külön tanulmányt érdemel; ritka, elavult és tájszavaiból eddig dr. Perényi József állított össze egy kis szótárt, *Rosnyai Dávid, (Sátoralja-Ujhely 1896)*^a c. műve függelékében, melyben főként a Rosnyai történeti műveinek anyagát dolgozta fel.

TARTALOM.

BEVEZETÉS.

	Oldal
I. Rosnyai Dávid élete	5
II. A Tantrákhayika és a Pancatantra (Kalilah és Dimnah) származékai	15
III. A régi szír fordítás telfedezése	19
IV. A Horologium Turcicum tartalma	21
V. A Horologium Turcicum és a Hümájun-náme	29
VI. A Hümájun-náme és egy másik szerkezet magyar fordítói Rosnyai után	42
VII. Irodalom. 1. A Tantrákhayika, Pancatantra és főszármazékai. 2. A Hümájun-náme. 3. A Tantrákhayika, Pancatantra és származékai magyar irodalma. 4. Rosnyai életrajzi irodalma.	44
HOROLOGIUM TURCICUM	49
[A fordító előszava].	51
<i>Ez könyv eredetinek módgya</i>	52
[Hümájun-Fál historiája] 53. [Dábeslim és (Bidpai) Berehmen Doctor historiája] 58. [Világbiró Sándor testamentuma] 61.	
1 Historia: A két galamb. (Bázende és Százende) 68.	
2. A kánya és az ölyvfióka 74. — 3. A vénasszony és a sovány maeska 77. — 4. A nősző ifjú 78. — 5. A párdue és az oroszlán 81.	

ELSŐ RÉSZ.

[„Valakit egyszer érdemesen creált, soha az aránt vádat el ne hídgyen“ vagy Dümne borz álnoksága és a bial halála].	84
1. Az áros ember és fiai 84. — 2. A király és a remete 85. — 3. A kánya és a barát 88. — 4. A hitván gazda és az egér 89. — 5. A majom és az	

ács 92. — 6. A két utazó (Cupidus és Contentus) 93.
 — 7. A róka és a váz 102. — 8. A zsidó doktor
 éstolvaj inasa, vagy a csizmadiáné és borbélyné 106.
 — 9. A megtért zarnok 112. — 10. A kánya,
 kigyó és borz 114. — 11. A gém, rák és halak 115.
 — 12. A nyúl és a róka 118. — 13. Az erős
 oroszlán és az okos nyúl 120. — 14. A három
 hal és a halászok 126. — 15. A teknősbéka és
 skorpió 128. — 16. Az ölyv és a kakas 134. —
 17. A rózsza felett kötődő kertész és a fülemile 136.
 — 18. A telhetetlen vadász, a róka és a pár-
 duc 138. — 19. A szövetségben lévő farkasnak,
 borznak, kányának (és tevének) oroszlán urokkal
 való dolga 140. — 20. A két kalmár 150.

MÁSODIK RÉSZ.

A Machiavellica Politia nem vénül meg 153

1. A borz, a róka és a tyukok (A szamár és a kertész) 154. — 2. A király és titok nem tartó kengyelfutója 160. — 3. A politikába keveredett monachus 165. — 4. A vak és kigyókorbácsa 168. — 5. A Splendidum Cor nevű commentarius és a studens 172. — 6. A thébási kalmárné és a képíró 178. — 7. Három sordidus ember 182. — 8. A két doktor: (Solidus és Sordidus) 191. — 9. Illa nevű erényes domina és karalyos (karvalyas) inasa 198.

HARMADIK RÉSZ.

Az edgyet értéknek előmeneteles barátságokról 205

1. A megegyezett holló, Zirek egér, Matuka galamb, a teknősbéka és az őz 206. — 2. A gerlice és ölyv 213. — 3. Az anadoliai tevés kigyókalandja és a róka 219. — 4. Zirek egér utazása 224. — 5. A gazda és felesége 229. — 6. A vigyázatlan vadász és a sobrák farkas 231. — 7. A telhetetlen macska 238. — 8. A két barát 240.

EGYZETEK 241

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI CSÁSZÁR ELEMÉR

---

25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette DR. MIXICH LAJOS. 240 lap.
26. **Szentjóni Szabó László költeményei.** Életrajzi bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta GÁLOS REZSŐ. 252 lap.
27. **Magyari István, Az országokban való sok romlásoknak okairól.** Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 278 lap.
28. **Földi János magyar grammatikája.** Közzéteszi GULYÁS KÁRÓLY. 304 lap.
29. **Révai Miklós magyarnyelvi és irodalmi kézikönyve.** „A' magyar deáki történet.” Az eredeti kéziratból, részben első ízben kiadta utószóval, tartalommutatóval ellátta DR. RUBINYI MOZES. 120 lap.
30. **Bessenyei György. Az embernek próbája. 1772 és 1803.** Kiadta HARSÁNYI ISTVÁN. 196 lap
31. **Apollonius históriája.** Kolozsvár 1591. Kiadta BEREZC SÁNDOR. 90 lap.
32. **Csiksomlyói iskoladramák.** Kiadták ALSZEGHY ZSOLT és SZLÁVIK FERENC 210 lap.
33. **Illei János. Tornyos Péter.** Kiadta ALSZEGHY ZSOLT. 73 lap.
34. **Kazinczy Ferenc. Az amerikai Podocz és Kazimir megterése.** 58 lap.
35. **Sziveket újító bokréta.** XVIII. évszázbeli énekes dalgyűjtemény. Kiadta VERSÉNYI GYÖRGY. 180 lap.
36. **Heltai Gáspár: Háló.** 1570. Bevezetéssel és szómutatóval kiadta TRÓCSÁNYI ZOLTÁN. 142 lap.
37. **Kazinczy Ferenc tübingai pályaműve a magyar nyelvről.** 1808. Kiadta HEINRICH G. 196 lap.